

జానపద నృత్య కళ

(Janapada Nrutyakala)

(1986లో శ్రీకృష్ణ దేవరాయ విశ్వవిద్యాలయం నుంచి పిహెచ్ డి పట్టా పొందిన
సిద్ధాంత వ్యాసం Thesis awarded of the Degree of Ph D
from the Sree Krishnadevaraya University in the year 1986)

డాక్టర్ చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి

Dr. Chigicherla Krishna Reddy

ప్రచురణ :

జానపద యువకళాకారుల సంఘం

(రిజిస్టర్డ్ 245/88)

సుబ్బరావు పేట (పోస్టు)

ధర్మవరం మండలం, అనంతపురం జిల్లా.

ఈ గ్రంథం తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారి ఆర్థిక సహాయంతో
ముద్రింపబడింది.

ప్రథమ ముద్రణ - 1989

ప్రతులు : 1000

ముఖపత్ర రచన :

శ్రీ చంద్ర, శ్రీ కాంప్ప

నెల : ధూ, 75-00

ప్రతులకు :

1. శ్రీమతి లక్ష్మీకాంత

C/o. చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి

జానపద కళా శాఖ

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

కళాభవన్, సైఫాబాద్, హైదరాబాద్-4

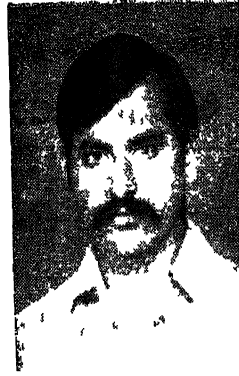
2. జానపద యువకళాకారుల సంఘం

3. వికలాంగుల పబ్లిషింగ్ హౌస్

ముద్రణ :

శ్రీ లక్ష్మీవేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్

హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్-29



పుట్టింది , సుబ్బరావుపేట 1954 జులై 25

చదివింది సుబ్బరావుపేట - ధర్మవరం - అనంతపురం

వృత్తి . తెలుగు అధ్యాపక వృత్తి - 10-8-1981 నుండి

15-5-1987 వరకు శ్రీ వై యస్ రాజారెడ్డి డిగ్రీ కళా

శాల = పులివెందుల, కడప జిల్లా 10-5-1988 నుండి

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం లింగకళా పీఠంలోని జానపద

కళల శాఖలో అధ్యాపక వృత్తి.

జీవిత ధ్యేయం : రాయలసీమ జానపద కళారూపాల సేకరణ, కళారూపాల ప్రచారం, జానపద కళాకారులకు సహాయపడటం

ముద్రిత గ్రంథాలు : 1. ధర్మవరం తాలూకా జానపదగేయాలు

2. గ్రామీణ సంస్కృతి (అనంతపురం జిల్లా జానపద గేయాలు)

3. జానపద కళారూపం - చైతన్యజన

4. జానపద నృత్యకళ

అముద్రిత గ్రంథాలు . 1. జానపద కళారూపం — డిరుములు

2. ,, — కోలాటం

3. ,, — గొరవయ్యలు

4. తిమ్మమ్మ మర్రిమాను బుర్రకథ

5. రాయలసీమ జానపద కళారూపాలు

6. జానపదాల ఆటపాటలు

ఆ శీ స్స లు

డాక్టర్ చిగివర్ల కృష్ణారెడ్డిగారిని నేను చాలా కాలంగా ఎరుగుదును రెడ్డి గారు పదహారావారి జానపదుడు. పుట్టింది, పెరిగింది పల్లెసీమ అగుటవలన కృష్ణారెడ్డిగారు ఆడగలదు పాడగలదు జానపదుల సంగీత సాహిత్యములను, ఆచార వ్యవహారములను శ్రమించి పరిశోధించిన దిట్ట కోలాటము, చెక్కభజన లాంటి జానపద నృత్యములను ప్రదర్శించి ప్రజాహృదయాలకు దగ్గరగా తీసుక వెళ్తున్న పరిశోధకులలో రెడ్డిగారికరు వీరు ఇదివరకే గ్రామీణుల సంస్కృతీ సౌరభములను వ్యాపింపజేశారు జానపదుల గేయములలోని మధురిమలను రుచి చూపించారు చెక్కభజనలోని జానపదుల కళాసౌగంధములను విరజిమ్మి పాఠకలోకము నకు అందించారు.

ప్రస్తుతము “జానపద నృత్యకళ” అను గ్రంథమును అంద్ర సాహితీ ప్రపంచమునకు అందించుచున్నాడు. జానపదుల నృత్యభంగిమలను, కొన్ని జానపదుల నృత్యములను ముఖ్యంగా రాయలసీమ మండలములోని నృత్యాలను పరిచయము చేస్తున్న ప్రథమ గ్రంథమిది. జానపద విజ్ఞానకాంతులను ప్రసరింప జేస్తూ, ఇంకా కృషి చేస్తూ జానపద కళాసరస్వతిని ఇంకెన్నో అలంకారము లతో అలంకరింపజేయగలదని ఆశిస్తున్నాను. అందుకై రెడ్డిగారిని ఆశీర్వదిస్తూ ఆ పరాత్పరుడు దీర్ఘాయురారోగ్యములను ప్రసాదించగలదని కోరుకుంటున్నాను.

ఇంతటి ఉత్తమ గ్రంథాలను పాఠకలోకమునకు అందించినందులకు కృష్ణారెడ్డిగారిని హృదయపూర్వకముగా అభినందించుచున్నాను

ఆచార్య విరుదురాజు రామరాజు
చిక్కడపల్లి, హైదరాబాదు

శుభాశీస్సు

నిరుదు పట్టణ జోలికి, భేషజాల పొలికి పోకుండా జానపద వాఙ్మయోద్ధారకులు ఎందరో మహానుభావులు సలిపిన కృషికి ఫలితంగా తెలుగునాట జానపద కళా క్షేత్రంలో ముక్కారు పంటలు పండతున్నవి పరిసర రాష్ట్రాల్లోను, పరాయి సీమల్లోను ఈ ముఖంగా సాగుతున్న పరిశోధనా పద్ధతును ఆకళింపు చేసుకొని తమదైన ప్రతి భావాన్ని విభవాన్ని జోడించి మన యువ పరిశోధకులు త్రివిక్రమ క్రమంలో పరిక్రమిస్తున్నారు. "అహం పూర్వ మహం పూర్వ" మ్మని పోటాపోటీలు పడి పరాక్రమిస్తున్నారు ఇట్టి వారిలో ఏ త్కృతికర్త రాక్షర్ చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి ఒకరు శాస్త్రీయమైన అవగాహనను మరింతగా పెంపొందించుకొని, ఇతోఽధిక సౌరస సంపత్తిని సమకూర్చుకుని డా॥ రెడ్డి ఉదాత్త కృషివలనై ఉద్యమిస్తాడని అనిస్తున్నాను

నవంబరు 1, 1989

హైదరాబాదు

ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప

ఆ శీ స్సు

జానపద వాఙ్మయ కళారంగాలతో విడదీయలేనంతగా ముడిపడ్డ వ్యక్తి డా॥ చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి పరిశోధనం, అధ్యాపనం, ప్రయోగం = ఈ మూడు విభాగాల్లో కృష్ణారెడ్డి జానపదుల జీవితాలే ఎన్నుకున్నాడు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ అధ్యాపకుడుగా కూడా వీటితో ప్రగాఢ బంధం పెంచుకున్నాడు

కృష్ణారెడ్డి ప్రచురిస్తున్న 'జానపద నృత్యకళ' తేవలం ఇంతవరకున్న సామగ్రిమీద ఆధారపడింది కాదు అతడు స్వయంగా సేకరించిన ఎన్నోనో పల్లెపాటలు ఈ పుస్తకంలో పీట వేసుకున్నాయి.

కృష్ణారెడ్డికున్న ఈ జానపద వాఙ్మయ జిజ్ఞాస మరింత ఎదిగి మరికొన్ని మౌలిక రచనలకు తాసె కట్టాలని ఆశిస్తున్నాను ఇదే నా ఆశిస్సు.

అచార్య ని. నారాయణరెడ్డి

శుభాకాంక్ష

డాక్టర్ చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డిని నేనెఱుగదను మనిషి వినయశీలి తెలుసు కుందామనే జిజ్ఞాసను కాపాడుకుంటున్న నిత్యవిద్యార్థి

అయిన ప్రచురించిన 'ధర్మవరం లాలూకా జానపద గేయాలు' గ్రామీణ సంస్కృతి, 'జానపద కళామూలం - చెక్కభజన' అనే పుస్తకాలను చూచాను ఇప్పుడు తెరిగి ఈ జానపద నృత్యకళల మీద మక్కువ పెంచుకొని, మిక్కిలిగా శ్రమిస్తున్న ఈ యవపరిశోధకునకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ-లో ప్రవృత్తికి అనుగుణమైన వృత్తి లభించడం చక్కటి సంవిధానం విషయగ్రహణం చేసి సరిశీలనాత్మక దృష్టితో దాన్ని విశ్లేషించడమేగాక 'కోల' భేతబట్టి స్వయంగా 'కోలన్నల్ని', చెక్కభజనల్ని మ్మె|| వాటిని నడిపించడం ఇతనిలోని ఒక విశిష్టత కాంతెత్తి మధురంగా, జానపద పణితుల్ని చెదరగొట్టకుండా, పెపెచ్చు తద్రంజనా వాటిని పరిరక్షించుకుంటూ, పాతగలగతం ఇతని ప్రత్యేకత

ఇక ఈ పుస్తకాన్ని గురించి! నాలుగైదు సంవత్సరాల క్రిందటిదాకా, జానపద సాహిత్యాధ్యాయనానికి విద్యార్థి ఎక్కువగా ఇంగ్లీషు హిందీ పుస్తకాలను ఆశ్రయించవలసి వస్తుండేది ఏదో నాలుగైదు పుస్తకాలు తప్ప తెలుగులో కాని, తెలుగు జానపద సాహిత్యాన్ని గురించి కాని, తెలుగు జానపద సాహిత్యాన్ని గురించి కాని, సమాచారం విరివిగా అందేది కాదు.

కాని ఈరాదు జానపద విజ్ఞాన రంగంలో పరిశోధన ముమ్మరంగా సాగుతోంది పరిశోధకులు ఈ రంగంలో ప్రవేశించి వివిధ విషయాల మీద తమ దృష్టిని వ్యాప్తం చేశారు బేస్తన్నూరు తొలిరోజుల్లో ఎక్కడో బిక్కుబిక్కుమంటూ బచ్చిక విషయంగా మూత్రమే పరిమితమయిపోయిన ఈ రంగం, ఈనాడు విశ్వవ్యాప్తిని పొందగలుగుతోంది స్నాతకోత్తర స్థాయితో ప్రారంభించి, పరిశోధక విద్యార్థుల ప్రావేశిక పరీక్షలలో నిలదొక్కుకుని, ముందు ముందు బెదోగిక పరీక్షలలో కూడా తప్పనిసరి స్థానాన్ని పొందే దిటపుతనాన్ని సంతరించుకుంటున్నది

అనలు ఏ మనిషయినా వర్తమానాన్ని ప్రేమిస్తూ, భవిష్యత్తుపై ఆశ పడ్డా, ఊరుకొనడమేకాక, గతాన్ని తెలుసుకుని పొంగడమూ చేయవలసిన పనే! నీవెవరో తెలిస్తే తప్పు నీవెంత ఎత్తుకు ఎదిగిన శ్రమవల్ల కలిగే ఆనందంబ్లి పరిపూర్ణంగా అనుభవయోగ్యం కాదు

జానపద విజ్ఞానాధ్యాయనం మనిషికి అతని గతాన్ని అర్థంలో చూపిస్తుంది

పరిశోధకుడు తన పరిశోధనా పలాన్ని మూటకట్టి అటకకైత్రకుండా మధించి నలుగురికి ఈనాడు పంచగలుగుతున్నాడు అందుకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారి ఆర్థిక సహకారం ఒక కారణమని ఇక్కడ చెప్పడం అస్థానపతిరం కాబోదు

ఈనాడు తెలుగులో జానపద విజ్ఞానాధ్యయన పలాలుగా ఎన్నో గ్రంథాలు వెలువడ్డాయి ఎంతో విస్తృతంగా జరిగిన ఫీల్డ్ వర్క్ (Field Work) వంశ జానపద గేయాలు, కథలు, ప్రథర్నన కళారూపాలు, గ్రంథస్థం కావించబడ్డాయి. ఇప్పుడు జానపద పరిశోధకులకు, తెలుగులో ఆకర గ్రంథాలకు కౌరతలేదు. విశ్లేషించడానికి ఏదైన పాఠాలు (Text) కూడా ఎక్కువగా లభిస్తున్నాయి.

అటువంటి గ్రంథాలలో ఈ జానపద సృత్యకక ఒకటి. ఇందులో దిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి సృత్యకకకు సంబంధించిన సాంప్రదాయక కళామూలాలను అటవిక మూలాలను వివరించడం జరిగింది మానవ సమాజ చరిత్ర ప్రక్రియలో తొలి భూమిక అడవి మరిభూమిక జానపదం మూడవది నగరం నాగరిక స్థితిలో సంస్కృతి అభివృద్ధి చెందుతున్నప్పుడే మనం ఈనాడు సాంప్రదాయక (Traditional) కళ అటున్న రూపం అభివృద్ధి చెందింది దీనికి భూమికలై నవి అటవిక జానపద రూపాలే ఈ ప్రక్రియాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకునే జానపద సృత్యకకను, అక్కడక్కడా తికమక పడకుండా కృష్ణారెడ్డి విశ్లేషించినట్లే తోస్తున్నది. కానీ ఈ విశ్లేషణకి మరింత గాఢత, విపులీకరణ అవసరం

రచయిత, జానపద సృత్య భేదాలలో వ్యస్తి, సమస్తి సృత్యాంను, చక్కగా వింగడించారు నామాలసింగడు, యామయ్యసాములు, లంకిణి సృత్యాం వంటి వ్యస్తిసృత్యాలు ఆంధ్రప్రదేశ్ లో అన్ని ప్రాంతాలకు చెందినవి కావు.

ఆటువంటి ప్రాంతీయ నృత్యభేదాలను వివరించడం బాగుంది సర్కార్ ప్రాంతంలో 'వాలకం'తో పోలిక 'నామాల సింగడు' జ్ఞాపకం ఉంచుకోదగ్గ వ్యష్టి ప్రక్రియాధోరణి ఇందులో నాలుగో అధ్యాయం నిజానికి ఈ గ్రంథానికి ఆముఖంగా ఉండవలసింది ఈ అధ్యాయంలోనే ఔత్తరాహనృత్య కళలలో తులనాత్మకతను చూపించడం జరిగింది తులనాత్మకాధ్యయనం పేర మరింత విపులంగా ఒక అధ్యాయం వెలువడి ఉంటే బాగుండేది

కొన్ని క్రొత్త జానపద నృత్యధోరణుల్ని పరిశోధకుల ముందుకి తెచ్చిన ఈ గ్రంథానికి నా ఆహ్వానం గ్రంథకర్తకు నా కుభాకాంక్షలు

హైదరాబాద్
19-10-89

అచార్య నాయని కృష్ణకుమారి

“జానపద కృష్ణుడు”

“19వ శతాబ్ది చివరిదాకా ఆ గ్రంథ పట్టియును సొంత కళాసంపద ఉండేది దానికి మూలాలు ఏ గతంలోనో ఉన్నాయి నేటికి సృజనాత్మకంగా సజీవంగా బ్రతికిన కళాసంపద అది పాటలు- ఆటలూ ఆయా ఋతువుల్లో విందులు- వినోదాలు- నాటకాలు అన్న వ్యావసాయిక వృత్తితో ముడిపడినవీ అద్భుత విషయాలూ (Magical) ఇంత విస్తృత కళాప్రపంచం ఒక్క తరంలో సమూలంగా విధ్వంసం చేయబడింది ఇ-గ్గందులో

1870లో వచ్చిన విద్యాశాసనంతో పట్టణాలకు కనుగుణమైన విద్యా వ్యాసంగం పట్టియుల నెత్తిన రుద్దబడటంతో పట్టివైభవం కళాసంపద అంతా నాశనమై పోయింది పట్టణ నివాసమే ప్రమాణమై పోయింది. విద్యావ్యాసంగానికి పారిశ్రామిక వ్యాపారవృత్తి పెత్తనం క్రింద వ్యావసాయిక జీవనం పూర్తిగా దెబ్బ తిన్నది 1870-1900 మధ్య జరిగిన ఈ దారుణమైన సంఘటనలో కొంత తెలిసి- కొంత తెలియని తనమున్నా- జరిగిన నష్టం మాత్రం- ఒక నాగరకతా సంస్కృతి నాశనం కావటం

దీనితోపాటు పట్టణాల్లో ఉన్న పేదవారికి ఒక జానపద కళాసంపద ఉంది అదీ (Magical) అద్భుతాంశకమే పారిశ్రామిక లోహమిష్టికి మతాతీత వ్యవస్థాసామం క్రింద అదీ నలిగిపోయింది 1900 నాటికి అట్రింద్రియ శక్తులతో ముడిపడిన Magical- శాసన కళలన్నీ మట్టిలో కలిసిపోవడం జరిగింది. మాజిల్ కళలమీద ఆధునిక నాగరికత అలా తన కసి తీర్చుకొన్నది పట్టియుల మనస్సులవిధంగా రిక్తగృహాలై పోయాయి.

ఈ కళాసంపద మాజిల్ తప్ప సొంతకారం కాదు అదీ సంప్రదాయ బద్ధం అంటే కొమాన తో ముడిపడిన అర్థవ- ఋతుసంబంధమైన కృషితో- పండగలతో పబ్బలతో ముడిపడిన కళ ఈ కళాకారులు పారిశ్రామిక నాగరి

కళలో దోచుకోబడ్డారు వారి సంప్రదాయం గొడ్డలితో నరకబడిన కొమ్మలు-
బోదెలైపోయింది తిరిగి ఆ చెట్టు పుష్పించదు

ఈ కళ మాజికల్ తప్ప అలంకారాది శాస్త్ర సామగ్రితో కొలవబడేది కాదు అది కర్మకాండ బద్ధమైనది దీక్షావిధి- (ఇసిషియేషన్) కి సంబంధించింది అతీంద్రియ శక్తులను ఏకసింప చేయటానికి ఆ ఆటాపాట వచ్చాయి తప్ప మన సాహిత్య విమర్శాపూత్ర లిక్కడ పనికి రావు వాటికోసం అది పుట్టలేదు అది కల్గించే భావోద్రేకాలు నిత్య జీవితానికి తోడ్పడేవి ఇది వినోద కళలో ఉండదు The Various and Complicated magic which surrounds and accompanish the agriculture of a peasant society expresses that societies emotions towards its flocks and herds, its crops and the instruments of its labour or rather evokes in its members at each critical point in the calender that emotion, from among all these which is appropriate to the corresponding phase as its annual work-

మా మాటలన్నీ కళాసూత్రాలన్న గ్రంథంలో R G. కోలింగ్ వుడ్ ప్రాసినవే వాటినతడు ఆంగ్లదేశ సంబంధంగా చర్చించాడు. ఇందులో జానపద సంపద కాల/పంచాంగ (Calendar) సంబంధం కావటంవల్ల ఆర్తవ కళ

పై విషయ విశ్లేషణ ద్వారా రెండంశాలు రూఢి అవుతున్నాయి

1 పారిశ్రామిక విద్యావిధానం - నాగరికతవల్ల జానపద కళ మరణించింది.

2. అది మాజిక్ కళ తప్ప వినోదాత్మకం కాదు అలంకారికం కాదు.

కాల సంబంధమేనటం వల్ల అది క్రతుకళ (ritualist) తప్ప కావ్య నాటక కళ కాదు అంటే కాలగమనం ద్వారా ఏర్పడుతున్న పండుగలు- పంపాలు వీటితో ముడిపడి వ్యావసాయిక జీవన విధానాన్ని ఒక జేత్తో మరొక జేత్తో పద్యములను సట్టుకొని నడిచిన కళ జానపద కళ. మత- మతాతీత వ్యవస్థావిభేదం ఇక్కడ జేయటానికి ఏర్లేదు.

జీవిత గమన ప్రేరణకు మూలం అవిష్కృత సుప్త చైతన్యం ఇది

జాగ్రచ్చైతన్యంతో సమన్వితమైనపుడు జీవితంలో భౌతికాభౌతికం విభేదం లేదు

“భారతీయ జీవన విధానంలో పర్యదినాలు కింక స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నాయి అవి కాం (Calendar) సంబంధాలు శరన్నవరాత్రులు- చైత్ర నవరాత్రులు సంవత్సర కాలాన్ని రెండు ఆయనాలుగా పక్షాలుగా చీల్చిన బిందువులు కాంఘాత- కాంకృష్టపక్ష ప్రతీక- సృష్టి పూర్వదశకూ ప్రతీక శుక్లపక్ష = వ్యక్త సృష్టికి ప్రతీక మైమవర్ణ దుర్గ ప్రతీక కనుకనే కృష్ణ- శుక్లాష్టమి తిథులు దేవీతిథులు

This dark/luminous duality is characteristic of the Goddess and Central to her myth as cosmic deity. Both aspects are essential to the cult of Devi and manifest themselves in turn with the waning and waxing of the moon.

ఏకాదశి తిథులు విష్ణుదేవతాకములైనవి శయన ఏకాదశి అషాఢ శుక్ల- ఉత్థాన ఏకాదశి కాశీకంలో ఇందులో మొదటిది ప్రధానం. అది విష్ణువు ఆద్యాశక్తి గర్భంలోకి ప్రవేశించటానికి ప్రతీక కనుక పు(పూ)రి రథ యాత్రోత్సవం ఆనాడే జరుగుతుంది

కృష్ణఅన్మాష్టమి వంటివి దేవీమాసమైన శ్రావణంలో రావటం- ఆ రోజు కాశీకాదేవికి ప్రధానం కావటం ఇద్దరి సమైక్యాన్ని సూచిస్తుంది దీపావళి గోవర్ధన పూజా సంబంధం కావటం- రాసక్రీడాదులు- పశుపూజోత్సవాలు- ఈ క్రీడామండలమంతా- గోపకుల (Pastoral Castes) జీవన విధానంతో ముడిపడి న్నదే ”

ఈ విషయం The Divine Consort అన్న పుస్తకంలో Vawaleville వ్రాసినది (వివరాంకు ఆ గ్రంథం సంప్రదించాలి)

- 1 ఇది ఋద్ధశ్శైత్రం. ఆ కాలంలో దీనిపేరు దంతపురి ఋద్ధుని దంతాన్ని నిక్షేపించి స్తూపం కట్టారట. అందుచేత అది దండపురి. తరువాతి కాలంలో అది వైష్ణవ శ్శైత్రంగా మారిపోయింది. అందుచేత అది పురి రప్ప పూరి కాదు.

ఇదంతా పంచాంగ - కాలెండరుతో మడిపడిన విషయము ఉత్సవాలు - ఆటలు - పాటలు ఈ మండలమంతా జీననోత్సాహాన్ని కల్పించే కళా జీవన విధానం

ఈ నేపథ్యంలోనే జానపద కళా సంపత్తిని సమీక్షించాలి, తప్ప కావ్య విమర్శ చట్రంలోనో - భౌతిక దృష్టితోనో వివేచించరాదు

ఆధునిక జానపద నృత్యం కర్మకాండకు సంబంధించింది దానినుండి భరతాదులు రస నాట్యాన్ని మలిచారు ఇది రసరమ్యం ఈ విషయాన్ని సూచిస్తూనే మహర్షి-

ఋగ్వేదం నుండి పాఠ్యాన్ని - సామం నుండి గీతాన్ని యజుస్సులనుండి అభినయాన్ని - అధర్వం నుండి రసాన్ని గ్రహించానని చెప్పిన శ్లోకం యాజ్ఞిక నేపథ్యంలో క్రతునర్తనాధారంగా కావ్య నాట్యం వచ్చిందని చెప్తుంది. (దీన్ని గురించి డా॥ పాటిబండ మాధవశర్మగారు తమ చందః శిల్పంలో అపూర్వంగా వ్యాఖ్యానించారు) కాశిదాసు మాళవికలో ఇదే విషయాన్ని వ్యాఖ్యానిస్తూ నాట్యం చాతుష యజ్ఞమన్నాడు యజ్ఞం కర్మకాండ సంస్కృతికి సంబంధించింది. కనుక భరతనాట్యం పూర్వరూపం యాజ్ఞిక క్రతు నర్తనం అది ఆతీంద్రియ శక్తులను జాగృతం చేసే ఒక దీక్షా విధి ఆటవిక నృత్యం దీనికి సంబంధించిందే నంటాడు యూంగ్.

ఇక్కడ అన్య విషయమైనా ప్రస్తావించుకోక తప్పదు. గర్డీఫ్ అన్న ఒక పాశ్చాత్య మహాయోగి ఆసియా ఖండంనుండి ఈ క్రతునర్తనాలను పాశ్చాత్య దేశాలకు తీసుకొనిపోయి అవి యోగాభ్యాస ప్రక్రియలని ప్రచారం చేసాడట. ఈ యుగారంభంలో (ఆయనకంటే చాలా ముందున్న వేజమ్ బ్లావట్స్కి కాంజ్ఞానం చెప్పిందట ముందు ముందొక పాశ్చాత్య యోగి వచ్చి ఆసియా నాట్య కళ యోగ ప్రక్రియగా ప్రచారం చేస్తాడని. తర్వాత అలాగే జరిగిందట. డా॥ కెన్నెథ్ వాకర్ రాసిన గర్డీఫ్ అన్న గ్రంథం) కనుక భరతనాట్య పూర్వ రూపం క్రతునాటం. రాసక్రిడాదులు - జాయపసేనాని ప్రస్తావించిన దేశీ నృత్య భేదాలన్నీ జానపదకళలే. క్రతు సంబంధాలే కాక పర్వ, సమన్వితాలే.

ఈ సేవధ్యంలో ఈ గ్రంథంలో ప్రథమాధ్యాయం వ్రాయబడటం చాలా మెచ్చుకోదగ్గ విషయం పుట 91లో చెప్పబడ్డ అంశం చాలా అందమైనది అంటే గొప్ప నిజం పాశ్చాత్య జానపదకళలో కోల్పోయిన దైవీ స్పృహ భారతీయ కళల్లో అంటే భరతనాట్యంలో క్రతురూపం పోలేదు అదేపైన కాళిదాసన్నమాట లాస్యతాండవ భేదంగా వున్న నాట్య వ్యాఖ్యలో శ్రీమదభినవలు- "కొంచెం లాస్యాసితే అమ్మవారు స తోషిస్తుంది ఇతర తాండవానికి అయ్య వారానందపడతారు " అన్నమాట రసనాట్యాన్ని తిరిగి క్రతునర్తనానికి లంకె పెట్టడమే ఈ నాట్యం పవిత్రం అతీంద్రియ స్పృహకువైన మానవ నిర్మాణం కనుకనే భారతీయ కళలన్నిటికీ నాట్యమే మూలం శిల్ప- చిత్రలేఖనాదులకు- సాహిత్యానికి భంగిమలేని శిల్పం భారతదేశంలో లేదు ఉన్న శిల్పం పాశ్చాత్య దేశాల్లో లేదు (అక్కడి పీరుని వేరుగా చూడాలి) కళను వేరుచేసేది భంగిమ ఇందుకే నాట్యమంటే రసమే నన్నాడు రసర్షి గుప్తశ్రీపాదులు అంటే నాట్యం సర్వకళాధారమనీ ఆ నాట్యం శివపార్యతుల నుండి- కృష్ణుని నుండి వ్యాపించిందని చెప్పటంలో (చూ. పుట 91 గంగాదేవి- విషయం) క్రతు సంబంధాన్ని నాట్యం కాపాడుకోవటమేనని తాత్పర్యం

ఇందుకే గంగావతరణ కథవంటి వాటిని అభినయించే లక్షణం నాట్యంలో ఉంది భరతార్జునంలో దీని విషయముంది నాట్యం ఆరాధనా విషయంగానే భారతీయుడు భావించాడనటానికి దేవాలయాల్లో దాని ఉనికినిబట్టి గుర్తించాలి (ఇవాళ నాట్యశాలల్లో దీని ప్రయోగ విషయం క్రతు తత్వాన్ని త్రెంచుకొన్న ప్రదర్శన) ఇందుకే బాణుని కథలో బాణుడు తన చేతులను నరికినప్పుడు కృష్ణుడు- శివప్రీతిగా నర్తించాడని హరివంశం చెప్పటం- నర్తనం ఆరాధనా విశేషమనటమే తాత్పర్యమేమంటే నాట్యం రసరమ్యమైనా- అది తన పూర్వ కర్మకాండా స్పృహను కోల్పోలేదని- (ముద్రలు వండివి యోగంలోను- నాట్యం లోనూ-ఉండటం- నాట్యం యోగంగా అభినవ భారతి వ్యాఖ్యానించటం శిల్ప విశేషాలు ఎన్నో దీనికి తార్కాణాలు)

జానపద సృత్య లక్షణాలను ఈ గ్రంథకర్త 51వ పుటలో సరిగ్గానే ఉలేఖించాడు కానీ 5వ లక్షణం సరిగా వాగ్భట్టం కాలేదు. అటవిక సంతకం వారి జీవితంలో ఒక అంశం కాదు వారి జీవిత ఆధారస్మాతం 51వ పుటలో ఈ మాట అన్నాడు వారి జీవితమంతా నాట్యమేనని. నాట్యమంటే భావాలు

వ్యక్తికరణను అభినయం ద్వారా చేయడమేకాక- జీవన విధానాన్ని అతీంద్రియ విషయంగా భావించటం కనుకనే అటవికులు వేటాడే ముందుగా జంతువు బొమ్మను రంగులతో భూమిపీడ చిత్ర చి- దానిని ఈచెతో క్రమమైనట్లుగా వ్రాసి- తర్వాత జంతువును నేటాడుతారట ఒకసారి ఒక పాశ్చాత్యుడొక అడవిలో జంతువును కాల్చి చంపితే ఆ అటవికులతనిని దండించ బోయారట. ఈ విషయం యూంగ్ వ్రాస్తూ వారి జీవితమంతా క్రతువే మనకది అర్థంకాని భావ అన్నాడు ఈ ప్రేరణ వారి కదలికలో ఉన్నందువల్ల అది సృత్యం సామూహికత సృత్య ప్రధాన లక్షణం కావటంతో చారిత్రక- మానసిక దృష్టులున్నాయి వారి జీవితం లభద్రం కనక కలిసికట్టుగా జీవించటం జానపద మనస్తత్వంతో వ్యష్టి దృష్టిలేదు జానపదుడ దే గ్రామంలోని వారంతా ఒకే వ్యక్తిగా జీవించటం వాడికి మనస్సుండదు ప్రవర్తనకు ప్రేరణ హృదయం. కనుక ఉమ్మడి బ్రతుకు క్రతువు వ్యష్టిజీవనం వారి శ్రామిక నాగరికత నుండి ఏర్పడిన శాపం జానపదుడంటే రాసక్రీడలో నర్తించే ఏ వ్యక్తి వ్యక్తికాక సమష్టి ప్రతినిధి అసమిష్టిభావం జానపదం

అనాటి సృత్యాన్ని ఈ గ్రంథకర్త ప్పిన తీరులో క్రమవిధానముండి సామాన్యంగా గ్రామీణ సంస్కృతి శక్తి దేవతా స ఖండం గ్రంథ సంస్కృతి పురుష సంబంధం మలాల్లో ఆచార్యమలాలు- పీఠాలు ఇవన్నీ acadamic మలాలు. గ్రంథ ప్రాధాన్యం కలవి అపండితులైన జానపద మతం అనుభవ ప్రమాణం తప్ప గ్రంథప్రమాణం కాదు ఇది అమంత్రకం పూజారులు అత్రాహ్మణులు ఇవి వ్రాత్యా/వామ/సంప్రదాయంగా ప్రాచీనులు గుర్తించారు. (అధర్వవేదంలో వ్రాత్యా సంప్రదాయం గొప్పదిగా స్తుతించబడినది) ఇక్కడ తమ ఆహార పానీయాలు శక్తికి నైవేద్యంగా అర్పించబడటం వల్ల కల్ల- మాంసం నివేదన వస్తువులు కావటం acadamic మలాల దృష్ట్యా తప్ప గ్రామీణ సంస్కృతిలో వేదసంస్కృతిలో నిర్ణయాలు కనుక వీరి చేష్టల్లో కామ స్పర్శ ఉండటమూ క్రతు విషయమే. కల్లకోసం చెట్టుకు పెట్టే కత్తిగీత శ్రీ మద్భాగం లాగా ఉంటుందన్న (పు 59) మాట వెనుక మనస్తత్వ శాస్త్ర రీత్యా చాలా విచారణ జరగాల్సి ఉంది. వామాచారంగా పండిత బ్రువులు- acadamic ఆచార్యులు కొట్టిపారవేసిందంతా చాలా శాస్త్రీయమైన విషయంగా ఆధునిక పరిశోధనలు వెల్లడిస్తున్నాయి. ఇందుకే జానపద గేయాల్లో ఖాతు చోటు

చేసుకున్నది క్రతురూప పర్వదినాల్లో ఉచ్చరించిన బూతు- దేవతార్చితంగా భావించుటవల్ల మనిషి మనస్సులో ఒక తెఱారినిన్ కామభావంలో ఉత్కృష్టతా-
 ' ఉత్తీరభీకృతి జరిగి- మనస్సు లోపలి పొరలన్ని ఖాళితాలై మనిషిలో సప్రెషన్ లేకుండా పోతుంది ఎకాదవిక్- మలాల్లో సప్రెషన్ ఎక్కువ సన్యాస బ్రహ్మచర్య వ్రతాది రూపాల్లో అది సంభవిస్తుంది ఇందుకే సన్యాసం గొప్ప దనుకొన్న మత ప్రభావంచేత- అదొక సాంఘిక ఉత్కృష్టతగా భావించినవాడు సన్యసించి- మనస్సులో కోర్కెలన్ని చంపుకోవడం వల్ల- ఖాళనం జరగనందు వల్ల- వాడి తరంలో భవిష్యత్తులో వచ్చినవాడు మహావ్యతిరేక రవుతున్నాడు మనం వీణ్ణి దోషిగా భావిస్తాం కానీ ఆ దోషం బలవంతపు సన్యాసాన్ని స్వీకరించి సంఘంలో గొప్పగా చెలామణి అయినవాడి తాత దోషం ఈనాటి తిరుగుబాటుతా ప్రాచీన సంప్రదాయం పేరున జరిగిన సప్రెషన్- తిరగబడటం ఈ దృష్టితో చూస్తే కామక్రతువు ఆర్థమవుతుంది కామశిల్ప రహస్యం బోధపడుతుంది. కనుక అమాయక గ్రామీణ సంస్కృతిలో బూతుక్రయ రూపాంశం. పది మంది సంతానాన్ని కని సన్యసించటం- లేదా కామాన్ని జయించాలని ఉపన్యసించటం లాంటి ఆత్మవంచనలక్కడ ఉండవు. వారి సంస్కృతి నేటివారి కర్థం కాదు కారణాలనేకం (1) తంత్రమతంలో వామాదారం లౌకిక కామాన్ని దివ్యకామంగా పరిణమింప చేసిన లక్షణముంది దాని మూలాలు ఈ గ్రామ దేవతోత్సవాల్లో ఉంది. పండితులు దీన్ని నిరసించడానికి కారణం అనుభవంలోని పాండిత్యం దృష్టితో తప్ప అన్యం కాదు The Devine Consort అన్న గ్రంథంలో- ఈ విషయానికి సంబంధించిన- (గుడిచౌటిక- అన్న వ్యాసంలో) ప్రస్తావనముంది.

రీతివ పుటలో ఆనాటి సృత్యమేలా ఒక పండుగతో ముడిపడి ఉందో ఈ గ్రంథకర్త ఒక కథ చెప్పాడు. దేవతకు ఎనుబోతును బలివృద్ధం వెనుక నున్న కథలో మహిషాసురవృద్ధిని కథ ఎంత అందంగా దాగి ఉందో భావించాలి

1. పర్లేషన్ నీచ మనస్సు ఉచ్చ భావనగా పరిణామం పొందే విధానం - క్రయ రూపకళా లక్షణం.
2. ఇందుకే డా॥ ఆనందకుమార స్వామిగారు 'అధ్యాత్మిక గురువు కావాలనుకునేముందు నీకు Intellectual Preparation' వుంటా'లన్నాడు.

(ఆ కథా పరమార్థమేమిటో వేరే చూచుకోవద్ది) ఎరుబోతును నరకటం దాని కుడికాలును తెగిన తలనోట్లో కుక్కుటం - తర్వాత ఆ నెత్తుటితో అమ్మ వాటికి బొట్టుపెట్టడం -

పోర్టీహిమన్ నిజాంమిగల బొటనవేల్పుదమట్టుపెట్టిమున్
పేర్మిదదంగమున్ మెడిచి పెట్టిన నెత్తురు బొట్టువోలె - జ్యో
తిర్మయ ఏక్షణం బలికదేశితమునం గల దుర్గ -

అన్న రామకృష్ణుని పద్యాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని. రాయ సీమలో చాలా దుర్గాల్లో అనేక స్థలాల్లో ఈ మహిషమర్ధిని బొమ్మలు చూచాను.

ఈ కథను ఆసాదివారు 9 రోజులు చెప్పటం నవరాత్రోత్సవాలలో సంధించడగ్గ విషయమేమో చూడాలి

అసాది ఉరుములు- కీలగుజ్జం- కోలాటం- అందులో భేదాలు- వీటి వివరణ ఈ గ్రంథంలో చాలా అద్భుతంగా వ్యాఖ్యానింపబడటం చూస్తే కృష్ణా శెడ్డిది తేవలం పరిశోధనకాక అందులో టీవించే మనస్తత్వం కలవాడని తెలుస్తున్నది. ఇతడు ఈ జానపద సాహిత్యకళా రంగంలో 4, 5 పరిశోధన గ్రంథాలు ముద్రించాడు.

- 1) దగ్భవరం తాలూకా జానపదగేయాలు 1984
- 2) గ్రామీణ సంస్కృతి (అనంతపురం జిల్లా జానపదగేయాలు) 1987
- 3) జానపద కళారూపం - చెక్కరజన 1989
- 4) జానపద నృత్యకళ 1989

అముద్రితంగా 5, 6 ఉన్నాయి

- 1) జానపద కళారూపం గౌరవయ్యలు
- 2) జానపద కళారూపం ఉరుములు
- 3) జానపద కళారూపం కోలాటం
- 4) జానపద కళారూపం అసాదులు
- 5) తిమ్మమ్మ మర్రిమాను - బుర్రకథ
- 6) జానపదం అటలు

ఇదంతా అతనికి విద్యమీద ఉన్న పరిశోధన దృష్టికంటే అందులో జీవించటాన్ని చిత్రించటం కోసం చెప్పబడింది 1) పరిశోధన చేరు 2) అదే తిండిగా - తపస్సుగా త్రవ్వకటం చేరు తోటబొమ్మలాటలు రవీంద్రభారతిలో ప్రదర్శించవచ్చు. కాని పద్దెనిమిది చూసిన అనందముందడు ఆ వెన్నెల రాత్రిలో - కిరసనాయిలు దీపాల వెలుగులో తెరమీద బొమ్మలు కదలుతుంటే అమాయక - శైశవ మనస్కుడైన ప్రేక్షకుడు ఆకాశం క్రింద మట్టిలో కూర్చుని చూచే అనందాన్ని ఆ వాతావరణాన్ని - మనం రవీంద్రభారతిలో కాని, ఆ సినిమా ప్రేక్షకునిలోగాని సృష్టించలేం. మా కృష్ణారెడ్డి పద్దెనిమిది బ్రతికేవాడు ఆ మనస్సు కలివాడు, కనుకనే ఈ విద్యలో త్రవ్వకుతున్నాడు.

ఈ గ్రంథం నాల్గు అధ్యాయాల విభజన కలది చివరిదానిలో జానపద నిర్వచనం భారతదేశంలో ఇతర ప్రాంతాల నృత్యరీతులు ప్రస్తావితాలైనాయి, ఇంట్లో నృత్యాలవంటివి చర్చింపబడ్డాయి ఇవ్వాళ మనం టివి లో వీటిని చూస్తున్నాం వగరవాసులు నేర్చుకొని ప్రదర్శించగల వేరు. అసలు సుగాభిలే ప్రదర్శించటం వేరు.

ఈ పద్దెనిమిది ఇతర రాష్ట్రాల్లోని నృత్య రీతులు - చాలా బృహద్విషయమైనా వ్రాయదగ్గది ఈ గ్రంథకర్త ఈషత్తుగా సృష్టించాడు. భవిష్యత్తులో వ్రాయగలడని ఆశిస్తాను

2, 3 అధ్యాయాల్లో చాలావరకు రాయంసీమలోని జానపద నృత్యాలే చర్చింప బడ్డాయనుకంటాను ఇలాగే ఇతర ప్రాంతాల్లోని గ్రంథస్థం కావాలి.

ప్రాచీన శిల్ప - వాస్తుకళల్లో ఈ జానపద నృత్యాలు కొలాటం వంటివి - మాచి మొదలైన చోట్ల చిత్రింపబడటం చూస్తే శిష్ట శిల్పికి జానపద నృత్యరీతులు ఎంత ఉత్సాహాన్ని కల్పించాయో తెలుస్తుంది ఈ విషయాలు ప్రథమాధ్యాయంలో గ్రంథకర్త చిత్రించాడు.

48 వ పుటలో తండు - తాండవ-తండా శబ్ద విచారణమున్నది. తాండవానికి - తండా జానపద నృత్యానికి సంబంధం స్థాపిస్తే తప్పు తండు - తండా శబ్ద సాహిత్యాన్ని నిర్ధారించలేం అసలీ 'శబ్దం' చాలా విచిత్రమాయా శక్తి.

ఆఫీకా గిరిజనుల్లో ములుంగు - శబ్దముంది దానిభావం సూర్యుడని యూగ్ వ్రాశాడు వరంగల్లు ప్రక్క ములుంగు గ్రామముంది ములుంగు పాపయారాధ్యులని కవీ ఉన్నాడు ములుంగు = ములుంగు అనగలమా? ఏమో నేను శబ్ద శాస్త్రినికాను

ఈ గ్రంథ రచనలో చాలా గొప్ప విషయమేమంటే ఒక్కొక్క నృత్య కళా వివరణానంతరం ఆ కళాకారుల పేర్నూ ఉన్నూ పేర్కొనటం పరిశోధకునికి వినయం (Honesty) ఉండాలి

వారినుండి తీసుకున్న విద్యను గూర్చి వ్రాస్తూ వారిని కబళించకూడదు చాలామంది విమర్శకులు కవిని కబళించి త్రేణుస్తూ ఉండటం పరిపాటికదా ఆ పద్ధతి ఇతనిలో లేనందుకు సంతోషిస్తూ ఈ రచనా ధారాప్రవాహం కావాలని దానికితడు భగీరథుడు కావాలని కోరుకోవడంలో తప్పేమిటి?

భవతు

అదార్య తుమ్మపూడి కొండేశ్వరరావు



భ ర త వా క్యం

ఈ సిద్ధాంత వ్యాసానికిది భరతవాక్యం (epilogue) అంటే ఏ అంశాన్ని సూచిస్తూ చిగిరెల్ల కృష్ణారెడ్డి తన గ్రంథానికి ముగింపు చెబుతున్నాడో ఆ తరువాతి అంశమన్నమాట నాటకంలో సూత్రధారి (గాయకుడు) కదా భరతవాక్యం పలుకుతాడు ! పరిశోధనలో పర్యవేక్షకుడిది సూత్రధారి స్థానం కాబట్టి ఈ పని చేస్తున్నాను మా కృష్ణారెడ్డి (కృష్ణ అనటం నా అంవాటు) మంచి గ్రంథాన్ని రచించాడని చెప్పడం కోసం ఈ మాటలు వ్రాయడం లేదు. నిజానికి ఇతరులు కృష్ణలోని కళాశృష్టను, పరిశోధనాతత్పరతను గుర్తించి ప్రశంసించినపుడే అది నాకూ సంతోషదాయకం ఆచార్యులు తూమాటి టొణవ్వు గారు రాయంసీమ కళాకారుడిగా కృష్ణకు ఒక ప్రత్యేకమైన చోటును వారి హృదయంలో చూపించబట్టే మావాడు ఈనాడు ఇంతవాడయ్యాడు ఛారికి నా తరపున, మా ఆంధ్రభారతి పత్రిక దన్యవాదాలు, అలాగే ఈ గ్రంథం మూలభూషాన్ని చూసి తగు మాటలు చేర్చుట సూచించిన ఆచార్యులు విరుధురాజు రాఘరాజు గారికి, ఆచార్య నాయని కృష్ణకుమారి అక్కయ్యలకి నా నమస్కారాలు.

ఎందుకంటే ఈ సిద్ధాంత వ్యాసరచన చేస్తున్నప్పటికీ నాకూ, మాకృష్ణకూ ఇద్దరికీ జానపద విజ్ఞానం అంటే తెలిసింది అంతంత మాత్రమే తాపోవిజ్ఞానం మీద నాకున్న కమిట్ మెంటుతో గిరిజనుల మీద పరిశోధన చేస్తూ పోగా పోగా జానపద విజ్ఞానమూలాలు బాగా అర్థమవటంవల్ల ఈ థీసిస్ ఇలా కాదు రాసి వుండాలింది అని నాకు తెలిసింది తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారు నిర్వహించిన వర్క్ షాపులోను, దేశంలో ఇతర రాష్ట్రాల్లో జరిగిన సదస్సులలో పాల్గొన్న కృష్ణకూ తెలిసింది ఫలితంగా దిద్దుకున్న రూపమే ఈనాడు మీ చేతిలో వున్న జానపద సృత్యకళ

ఈ థీసిస్ చదివినవాళ్ళకి కృష్ణ పద్ధత్రమ, కళాకారుడుగా అతని నేర్పు, సహకళాకారులతో కలిసిమెలిసి కళను ప్రదర్శించగల ఓర్పు- అన్ని వర్గాల కళాకారుల నుండి ప్రతి కళా ప్రయోగానికి సంబంధించిన వైధానికం

(methodology), వాద్యాల తయారీ మొదలు - అందులో వాడే పదజాలందాకా మొత్తం పట్టుకురాగం శ్లేఢ పంశీలన నైపుణ్యం - ఇవన్నీ తెలుస్తాయి. కాని సిద్ధాంతం కోసం రాగారాగా నాగరికచామ ఉన్న నృత్యాలు - అంటూ కొన్నిటిని ప్రస్తావించాడు అక్కడ మాత్రం కొన్ని సందేహాలు రావటానికి అవకాశం వుంది ఆ ప్రశ్నలను నేనే వేసుకుని ఈ నాలుగు ఘాటలూ రాస్తున్నాను ¹

భరతుణ్ణి నాట్యవేద సంప్రదాయ ప్రవక్తగా గుర్తింపటంలోనే జానపద నృత్యకళ మూలాలున్నాయని నాకు ఇటీవల పరిశోధనల్లో తెలియటంవల్ల ఈ విషయాన్ని రాస్తున్నాను మన సంస్కృతి అంటా జానపదమే అని కాదు నేను రాయబోతున్నదాని కర్థం ఈనాడు శిష్టమని మనం గుర్తిస్తున్న భరతనాట్య సంప్రదాయానికి కూడా జానపద మూలాలున్నాయని చెప్పడమే ఇక్కడి నా ఉద్దేశ్యం అందుకే భారతదేశంలో పండితులు - ధనవంతులు ఆదరిస్తే దానికి శిష్టత్వం; పామరులు, భీదసాధలు ఆదరిస్తే - జానపదమవుతుందని - ఈ పరిగణన అశాస్త్రీయమని జాఖపద విజ్ఞాన పరిశోధకులు ఇప్పటికే గుర్తించి ఉన్నాడు. కాని మన దేశంలో జానపద విజ్ఞానం పేరిట సేకరణ జరిగినంతగా పితృషణ జరగలేదు. భాషావిజ్ఞానం లాంటి శాస్త్రీయ కాటగా ఇంకా 'సూప్య'ద్వార'లేదు సాహిత్య కాటగా జానపద విజ్ఞానానికి చోటిచ్చినా 'సవతి' చూపు మాత్రం పోలేదనే గుర్తించాలి. ఈ దృష్టితో చూసినపుడు అలంకారశాస్త్ర నిష్టాతులకు అనబడేవారికి - భరత సంప్రదాయం అప్రభవమై జానపద నృత్యాలుగా మారినట్టు అనిపిస్తుంది తప్పా - భరతంలో జానపద మూలాలున్నాయంటే ఒక పట్టాన అంగీకరించబుద్దెయ్యదు ఇది ఇప్పట్లో మార్చగల్గిన దృష్టి కాదనుకోండి అయినా మనం శాస్త్రీయతా దృష్టితో రాయాల్సింది రాయక తప్పదు

*

*

*

జానపద నృత్యానికి ప్రధానమైనది 'పని'తో దానికి ఉన్న అవిభాజ్య సంబంధం కాలక్రమంలో ఈ పనే తంత్రం (అచారం ritual) గా మారి

1. నేను రెండు నెలల క్రితం రాసి పంపిన పీరిక పోయింది - తపాలాశాఖ వారి పుణ్యమా ! అని - మరి ఆ మూడే రాకపోవటంవల్ల కేవలం అరదే మిక్ గా ఈ మాటలు రాస్తున్నా D L O. లో పడి వున్న నా పీరికను భవిష్యత్ పరిశోధకులై నా బయటపెట్టాలి.

పోయింది అంచేత పూజాపునస్కారాది రూపంలో ఏదో ఒక మతాచారంతో నృత్యకళారూపాలు ముడిపడి కనిపిస్తాయి కాని భరతనాట్యం చేసే అమ్మాయికి కాని, నేర్చే గురువుకి కాని భరతం వెనుక కూడా ఇలాంటి 'తంత్రం' ఒకటి వుందని గుర్తింపకపోవటంలోనే అది 'కళ'గా మిగిలిపోయి 'శిష్ట' ముద్ర వేసుకొందోంది. నటరాజస్వామి బొమ్మకు నట్టువాంగానికి గురువుకి నమస్కారాలు చెయ్యటం లేదా అంటే వుండొచ్చు- కాని అదికాదు అసలు భరతనాట్య మూల తంత్రం అసలు ఈ పీఠిక చదివి అలాంటి తంత్రం ఒకటుందని అందరూ గుర్తిస్తే అదే చాలు దీనిద్వారా మనం సాహిత్యాన్ని చూస్తున్న దృష్టిలో ఏ పిసరంత మార్పు వచ్చినా అది మహావిప్లవంగా సంతోషిస్తాను !

*

*

*

భరతుడు ప్రపత్తి చేసిన నాట్యం ఒక యజ్ఞం. అందుకే ప్రేక్షా గృహ నిర్మాణాన్ని ఒక బ్రహ్మాండమైన ప్రక్రియగా నిరూపించాడు. తొలుత భూవిధాగాన్ని పరీక్షించాలి అది చవుడులేనిసేరి కృష్ణగౌరవర్ణం కల్గిందీ కావాలి తొలుత భూకోశనం చెయ్యాలి నాగలితో దున్నాలి పువ్వనక్షత్రయుక్తమైన కాలాన్ని చూసుకొని పిష్టరంజనం వున్న శుక్లసూత్రాన్ని పట్టాలి దర్మసూత్రం పనికిరాదు. ఆ తాడులో ముడులుందరాదు. సూత్రం సాదిపట్టాలి. మధ్యలో తెగిపోకూడదు. అలా తెగితే ఏమవుతుందో భరతుడు ఇలా చెప్పాడు :

అర్థచ్చిన్నే భవేత్ సూత్రో స్వామి నో మరణం ద్రువమ్

త్రిభాగచ్చిన్నయా రజ్జ్వ రాష్ట్రోకోపో విధీయతే

చిన్నాయాంతు చతుర్భాగే ప్రయోక్తుర్నాశ ఉచ్యతే

హస్తాత్ ప్రభ్రష్టయా వాపి కశ్చిత్త్వపచయోభవేత్

(నాట్యవేదం శ్లో. 83-88 పు 40)

ఈ 'సూత్రపట్టు' మధ్యలో తెగిపోతే ప్రేక్షాపతి (స్వామి = రాజు) కి

-
1. ఈ దృష్టితో నేను ఇటీవల రాసిన గ్రంథం 'శిష్టసాహిత్యంలో జానపదాల గానం' అన్నది (1988) ప్రస్తుతం ముద్రణలో ఉంది రామాయణ భారతేతిహాసాలలో కూడా మూలాంశాలు జానపదాలే అని నిరూపించిన గ్రంథమిది.

మరణం కలుగుతుంది మూడోవంతు తెగితే రాజ్యానికి అనర్థం నాల్గోవంతు తెగితే ప్రయోక్త (నాట్యచార్యుడు) కు నష్టం చేతినుంచి జారిపడితే ఆనర్థం ఏదో ఒక రూపంలో జరుగుతుంది ఈ విధి నిషేధాల్ని (taboos) అంటారు ఇప్పుడు సూత్రధారడనే శబ్దా ఎక్కడి నుంచి వుట్టి దో చూడండి

ఇక్కడ మనకు ప్రధానమైన ఆశం భూశోధనం జరపటం వగైరాలు ఎందుకు చేయాల్సి వచ్చిందంటే తొలుత భరతుడు చేసిన నాట్యప్రయోగం విధ్వస్తమయింది అప్పుడు బ్రహ్మ విశ్వకర్మను పిలిపించి నాట్యమందపాన్ని ఏ దోషాలూ లేకండా నిర్మించమంటే జరిగిన తంతు ఇది తొలుత చేసిన ప్రయోగం ఎందుకు విఫలమయిందో చూద్దాం

భరతునికి వంద మంది కొడుకులు వారితే భరతుడు నాట్యాన్ని తొలుత నేర్పాడు వారి పేర్లను గమనిస్తే (తండువు - తాండాయని - వితండ్య - తాండ్య) అన్న నాలుగు పేర్లు మాత్రం చాలా చిత్రంగా కనిపిస్తాయి 'తండు' శబ్దం బృంద సూచకం 'తండు'-ల శబ్దంలో కూడా ఇదే వుంది¹ అంటే గిరిజన దళ నుంచి- జానపదుడుగా- వ్యవసాయం చేపట్టి- పంటలు పండించిన దశలో వుట్టినదన్నమాట ఈ భరత నృత్యసంస్కృతి ఈ మాట సాధారణంగానే అంటున్నాను

ఆటవికులకు- గిరిసానువులు- పశువులు ఆధారం అందుకే బంజరాలు ఆనాటినుంచి ఈనాటిదాకా కొండ చరియల్లోనే నివసిస్తున్నారు ఇదే వారిలో జీర్ణించిపోయిన వ్రజ సంస్కృతి. అందుకే హరివంశంలో శ్రీకృష్ణుడు తన జాతివారు చేస్తున్న ఇంద్రమథాన్ని కాదని 'గిరి'మథాన్ని చేయమన్నాడు రైవతకోత్సవం భారతంలో కూడా సుప్రసిద్ధమైన ఘట్టం రైవతం ఒక కొండ దానిచుట్టూ చేరి గోపబృందం బాగా తాగి ఎలా గంతులు వేళాలో నన్నయ చాలా అందంగా వర్ణించాడు కూడా.

1 బంజారాల సెటిల్ మెంటులను 'తాండా' అంటారు గ్రామం కన్నా చిన్న మైనవి- సంచార గ్రామాల్ని వారిలో బృంద నృత్యమే చాలా ప్రధానం. తాండవంలో మొదట ప్రమథగణాంతో కూడిన బృంద నృత్యమే వుండి వుండాలి.

ఇంద్రోత్సవాన్ని కృష్ణుడు ఎ దుకు కాదన్నాడు అంటే కాలక్రమంలో ఆటవికులు కూడా వ్యవసాయం చేస్తూ- జలం కావాలి- కాబట్టి మేఘాలు కావాలి- అంటే ఇంద్రుడి పూజ చేశారు ఇంద్రుడి వజ్రాయుధానికి పూజ చేయటమే ఈ ఇంద్రమఖి అది మనకు సంప్రదాయం కాదని వృద్ధులవల్ల 'విందుము' అని కూడా వృద్ధప్రమాణాన్ని ఉదాహరిస్తాడు కృష్ణుడు అంటే వారిని మళ్ళీ పాత ఆచారంవైపు కృష్ణుడు తిప్పాడన్నమాట

ఇప్పుడు భరతునికి బ్రహ్మదేవుడు ఏం బుతున్నాడో చూద్దాం 'ఇదిగో గొప్ప సమయం వచ్చింది ఇది దేవేంద్రుని పతాకోత్సవ సమయం ఇప్పుడు ఈ నాట్యవేదాన్ని ప్రయోగించండి ఈ పతాకోత్సవం 'ధ్వజమఖి(హం)' అనే పేరుతో ప్రసిద్ధంగా వుంది భాద్రపద శుక్ల ద్వాదశినాడు దేవేంద్రుడు అసురుల పైర విజయాన్ని పొందాడట ¹

సరే! భరతునికి పూజ చేసుకోవడానికి సాక్షాత్తు ఇంద్రుడే తన ధ్వజాన్ని (జర్జరం = వజ్రం) ఇచ్చాడు దానికి పూజ జరిగింది ఇంద్రుడు ఎందుకిచ్చాడు! అంటే ఇలా ఇంద్రవిజయాన్ని రాక్షస పతనాన్ని నాట్యంలో చూసి దైత్యులు సంక్షోభం పొంది ఆదృశ్యరూపులై విఘ్నాలు కల్గించారు సపరివారంగా సూత్ర ధారుడు విధ్వంసమయ్యాడు దీనికి కారణం ఏమిటా అని ఇంద్రుడు ఆలోచించగా నాట్యమండపం - దుష్టలక్షణ భూయిష్ఠంగా వుండటమే కారణం అని గుర్తించి అప్పుడు తన వజ్రాయుధంలో అసురుల్ని నిర్జించి తన ఆయుధాన్నే పూజకోసం ఇచ్చాడన్నమాట ఈ ఇంద్రుడే ఉపరిచరవసువుకి కూడా తన ధ్వజాన్ని (వేణు యష్టిని) ఇచ్చాడని భారతం చెబుతోంది దీన్నంతా సమన్వయించుకుని ఆలోచిస్తే వ్యవసాయ సంస్కృతిలోనే భరతవేదం పుట్టిందని సులభంగా అర్థమవుతుంది. ఈ అంశంలో బలరాముడి ఆయుధం 'హం' (నాగలి) కావటాన్ని సందానించుకుంటే వజ్రం = ధ్వజం = నాగలిగా ఒక రేఖ గీయవచ్చు శింపుది కారంలో ప్రస్తావించడం 'శక్రసవం' (ఇంద్రోత్సవం)తో ఈ అర్థాన్ని సమన్వయం చేసుకొని యూరోప్ దేశాలలో ఉన్న 'May polo' ఉత్సవ పంజ

1 చూ. నాట్యవేదం పుట 18. అట అని ఎక్కడ ప్రయోగిస్తామో అక్కడ 'ఐతిహ్యం' (legend) వుందని అర్థం.

రాలతో పోల్చి చూసుకుంటే వ్యవసాయ సంస్కృతి నేపథ్యం భరత సంప్రదాయానికి ఎలా వెన్నెముకగా వుందో తెలియడం లేదా?

*

*

*

ఈ కారణాలవల్ల నాట్యమండప నిర్మాణం ఒక యజ్ఞం కావాల్సి వచ్చింది ఈ మండపంలోకి జైనసన్యాసుల్ని, వికలాంగుల్ని, బౌద్ధ పరివ్రాజకుల్ని రానివ్వ కూడదట ఆ రాత్రి నానా భోజనపదార్థాలతో 'బలి' జరపాలి తరువాత స్తంభ స్థాపనం చెయ్యాలి ఇందులో చరిన- వరిన- కంపాలన్న మూడు దోషాలు రాకూడదు స్థాపనం చేస్తున్నపుడు స్తంభం చలిస్తే దేశంలో వర్షాలుండవు వరినం (తిరుగుడు) కలిగితే మృత్యుభయం తప్పదు కంపనం (Shaking) వుంటే ఇతరులవల్ల భయం కలుగుతుంది- నాల్గు వర్ణాలవారికి నాలుగు స్తంభాలు పాలాలి బ్రాహ్మణ స్తంభస్థాపన సమయంలో బ్రాహ్మణులకు గోదానం ఇవ్వాలి ఇతర స్తంభాలు పాతినప్పుడు కర్మకారులకందరికి భోజన సంతర్పణ జరగాలి అప్పుడు రంగపీఠం పక్కన కట్టకుండ (మత్తవారణి)¹ను ఉంచాలి ఇంకా ఇలాంటి ఆచారాలు మరికొన్ని ఉన్నాయి

ఇలాంటి నాట్యగృహంలో ఏడుదినాలు జపశీలులైన బ్రాహ్మణులతో గోవులు నివసించాలి తరువాత నాట్యాచార్యుడు కొత్త బట్టలు కట్టుకొని మూడు రోజులు ఉపవాసం వుండి మహాదేవుడి మొదలు భూతపితాదాది గములదాకా వున్న సర్వ జీవరాసులకూ- అధిదేవతలకు నమస్కరించాలి

ఇట్లా దేవపూజ ఆయిన ఏమ్మట జర్జరాన్ని దించి పూజించాలి ఆ జర్జరంలో సర్వదేవతాగములనూ ఆవాహనంచేసి ఆయా నైవేద్యాలు సమర్పించాలి మధుపర్కంతో బ్రహ్మను, పాయశంతో సరస్వతిని, కుడుములతో శివవిష్ణు మగింద్రాదులను, మధుపాయశాలతో విశ్వదేవతలను, అపూపమోదకాలతో యను మిత్రులను, ఆఙ్కశీరాలతో పితృపితాదోరనులను, పక్వాన్న మద్యమాంస వలాస కాలతో భూతసంఘాలను ఆర్పించాలి రక్షోగములను చేపతోకూడిన అన్నంతోనూ, రాక్షసులకు సురామాంసాలతోనూ ఆరాధించాలి చేపలతో, పిష్టభక్ష్యాలతో సరిత్యాగరాలను సేవించాలి

1 'మత్తవారణి' భావం స్పష్టం కావటం లేదని వ్యాఖ్యాతలు (చూ నాట్య వేదం పుట. 44)

బ్రాహ్మి, మహేశ్వరి మొదలైన నాట్యమాతృకలకు కూడా అర్చన జరగాలి. ఆ తరువాత ఉదకకుంభాన్ని (నీటికడవ) రంగమధ్యలో ఉంచాలి జర్జరమంత్రాల్ని పఠించి దేవతా సమర్పనం పూర్తి అయ్యాక నాట్యచార్మడు ఆ కుంభాన్ని పగలగొట్టాలి ఆ కుండ పగలకపోతే స్వామికి శత్రుభయం పగిలితే శత్రునాశం అంతంలో రంగమండపంలో జ్యోతి వెలిగించాలి వాద్యాలు మోయించాలి. అదొక భయంకర యుద్ధంలా వుండాలి రక్తస్రావం జరగాలి ఇలా కావటం జనపదానికి శ్రేయస్సు¹

ఇదంతా పల్లెల్లో రూపాంతరాలలో ఇప్పటికీ ప్రతి పండుగతోనూ, పబ్బం లోనూ ఉన్న ఆచార తంత్రమే కాని రవీంద్రభారతిలో 'నాట్యం' ప్రయోగించే కళాకారునికి మాత్రం ఇవి తెలియదు అందుకే వారు శిష్టులుగా మిగిలిపోయారు. ఈ కళ్ళతో ఈ గ్రంథం చదవాని ప్రార్థిస్తూ సెలవు

అనంతపురం
18-10-89

—హెచ్. ఎన్. బ్రహ్మానంద

1. జానపదమరేమాట నాట్యవేదంలోనిదే (చూ. పు. 57) - జమ్మూ మదక మాధవరామశర్మగారి అనువాదాన్ని ఆధారంగానే ఈవిషయాల్ని రాశాను

అక్షరజ్ఞానం రేకపోయినా అక్షయమైన
 జానపద కళాసంస్కృతికి పునాదులువేసి
 భారతీయ జీవన విలువల్ని ప్రతిబింబింప
 జేస్తూ, జాతి జీవనవైఖరిని, ఆధ్యాత్మిక
 సాంఘికాచారాల సుగంధాల్ని
 తమ నృత్యకళా సంప్రదాయం ద్వారా
 ప్రపంచానికి వెదజల్లిన
 జానపద కళాకారులకూ—,
 జానపద కళలకు ప్రజల హృదయా
 లపై పెద్ద పీటనువేసి జానపద
 కళావిలాసానికి తోడ్పడిన
 జానపద కళావిమర్శక శేఖరులకు—
 హృదయపూర్వక నమస్సుమాంజలంతో

సమర్పితం



విషయసూచిక

పుట

కృతజ్ఞతా సుమాంజలి

సృత్యకళాతత్వం

మనిషిలోని సృత్యకీలత

ఒకటవ అధ్యాయం - సృత్యమూలాలు

1- 49

రెండవ అధ్యాయం - అటవిక జాతుల్లో సృత్యాలు

50- 58

మూడవ అధ్యాయం - జానపద సృత్యభేదాలు

59-193

నాల్గవ అధ్యాయం - నాగరికచ్చాయలు & ల్గిన

జానపద సృత్యాలు

194-219

ఉపసంహారం

220

అధార గ్రంథాలు

221-224

కృతజ్ఞతా కుసుమాంజలి

'జానపద నృత్యకళ'పై ప్రప్రథమంగా పరిశోధన చేయడానికై అవకాశం కల్పించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయానికి, ఆంధ్రభారతికి కృతజ్ఞతలు

నా పరిశోధనకు పర్యవేక్షకులుగా వ్యవహరించడమేగాక పరిశోధనకు ఒక రూపాన్ని కల్పించి నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలిచ్చి నన్ను నడిపించి పరిశోధన సఫలీకృతం కావడానికి కారకులూ, గురువులూ అయిన డాక్టర్ పాచ్ పాన్. బ్రహ్మానందగారికి ..

ఈ వ్యాసరచనా విషయంలో అమూల్య సలహాలిచ్చి సందేహాలను తొలగించి శిష్యవాత్సల్యంతో ప్రోత్సహించిన ఆంధ్రభారతి ఆధ్యాపక బృందానికి....

నృత్యాన్ని గూర్చి తమ అమూల్యమైన సలహాలిచ్చి పరిశోధనకు తోడ్పడ్డ అమృతమూర్తులు కళాప్రపూర్ణ డాక్టర్ నటరాజ రామకృష్ణగారికి ..

నా పరిశోధన వ్యాసంగంలో అడగదుగునా వాత్సల్యంతో ప్రోత్సహిస్తూ నాలో కొత్త భావాలను నింపడమేగాక వెన్నుతట్టి నడిపిస్తున్న ఆచార్య విరుదురాజు రామరాజుగారికి, ఆచార్య సి నారాయణరెడ్డిగారికి, ఆచార్య తుమ్మపూడి కోదేశ్వరరావుగారు, ఆచార్య నాయని కృష్ణకుమారిగారికి ఆచార్య పి యశోదారెడ్డిగారికి

పరిశోధనా సిద్ధాంత గ్రంథానికి న్యాయనిర్ణేతలుగా వ్యవహరించిన తెలుగు దేశపు జానపదబ్రహ్మ ఆచార్య విరుదురాజు రామరాజుగారికి, రాయలసీమ జానపదబ్రహ్మ ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి, ఆచార్య జి నాగయ్యగారికి హృదయపూర్వక నమస్సుమాంజలులు.

ఈ గ్రంథానికి అశీస్సులనందించిన ఆచార్య విరుదురాజు రామరాజు

గారికి, ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి, ఆచార్య సి నారాయణరెడ్డిగారికి, ఆచార్య నాయని కృష్ణకుమారిగారికి ఆచార్య తుమ్మపూడి శోభేశ్వరరావుగారికి డాక్టర్ హెచ్ ఎస్ బ్రహ్మానందంగారికి కృతజ్ఞతాభివందనములు

పరిశోధనకు అవసరమైన గేయసాహిత్యాన్ని వినిపించడమేగాక నృత్యాల్లోని వివిధ భంగిమల్ని ప్రదర్శించి వివరించిన జానపద నృత్యకళాకారులకు, కావలసిన గ్రంథాలను సమకూర్చి సహకాశాన్నందించిన మిత్రులు డాక్టర్ ఋక్మిణీదేవి, బి నారాయణరెడ్డిగార్లకు, క్షేత్రపర్యటనలో సహకరించిన గ్రామాధికారులకు, జానపద కళాకారులకు, ముఖచిత్రాన్ని తయారుచేయడంలో తన సేవలనందించి తోడ్పడ్డ ప్రముఖ చిత్రకారులు శ్రీ చంద్ర, శ్రీ కాంప్ప గార్లకు, గ్రంథాన్ని ముచ్చటగా ముద్రించి యిచ్చిన శ్రీ లక్ష్మీవేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్ యాజమాన్యానికి, కార్మిక సోదరులకు హృదయపూర్వక ధన్యవాదములు

—రచయిత

ఉ పో ధా తం

జానపద నృత్యకళ మీద పిహెచ్ డి చేయటం ఇదే మొదలు ముందు వేసిన బాట లేకపోవటంవల్లా, సిద్ధాంతపరంగానూ, విశ్లేషణపరంగానూ చాలా సమస్యల్ని ఎదుర్కొని ఇరవై సంవత్సరాల జానపద రంగానుభవంతో ఐదు సంవత్సరాల పరిశోధన ప్రవేశంతో ఈ గ్రంథాన్ని తయారుచేయగలిగాను

శ్రీ నటరాజ రామకృష్ణగారు మొదలైనవారు ఆంధ్రుల నృత్యకళ మీద చాలా విస్తారంగా వ్రాశారు గిరిజన నృత్యం- జానపద నృత్యం ఇవి శిష్టనృత్య రీతులకన్నా ఎలా భిన్నమో వివరించడాన్ని ఆయన ఒక పనిగా పెట్టుకోలేదు ఇతర గ్రంథాల్లో కూడా ఈ ప్రసక్తి అంతంత మాత్రమే కనిపిస్తోంది అందు వల్ల Joann Wheeler Keallinohomoku, Frojesh Banerji ల ప్రతిపాదనలను ఆధారంగా గ్రహిస్తూ, నృత్యపరిణామంలో రెండు ప్రధాన దశలున్నాయని ప్రతిపాదించటం జరిగింది (చూ నాల్గవ అధ్యాయం, పుట 198) 1) మౌఖిక దశ, 2) అభ్యస్త దశ వీటి నాధారంగా గిరిజన నృత్యం జానపద నృత్యం కన్నా, జానపద నృత్యం శిష్టనృత్యం కన్నా ప్రాచీనమని గుర్తిస్తూ 'నృత - నృత్య - నాట్య' పరిభాషను ఈ దశలతో సమన్వయం చేసేవిగా నిరూపించటం జరిగింది ఇలా జానపద నృత్యంలోని సంధిలక్షణాన్ని (గిరిజన - శిష్ట లక్షణాల్ని రెండినీ కలిగి ఉండటం) గుర్తించాక అసలు జానపద నృత్యం ఎందుకు పుడుతుందో అర్థం చేసుకోవాల్సి వచ్చింది అందుకే ఈ సిద్ధాంత వ్యాసానికి మౌలిక ప్రతిపాదనలన్ని మొదటి అధ్యాయంలో చేశాను ఆ విధంగా ఐదు రకాల నృత్యమూలాలను ప్రతిపాదించటం జరిగింది. అంగిక- మానవ పరిణామ సంబంధ- చారిత్రక- పౌరాణిక- నాట్యశాస్త్ర (ఒకటవ అధ్యాయం - పుట 1-48) మూలాలు రెండవ అధ్యాయంలో ఆంధ్రదేశంలో కనిపించే అటవిక నృత్యరీతుల్ని సమీక్షించాను.

జానపద నృత్యంలో ఆనుస్వారంగా వస్తున్న గిరిజన నృత్యలక్షణాలను గుర్తించటం జరిగింది. మూడవ అధ్యాయంలో జానపద నృత్యభేదాలను గూర్చి

వివరించాను ఈ అధ్యాయం జానపద నృత్యకళను గురించి ససగ్రంగా వివరిస్తుంది ప్రతి నృత్యాన్ని ఈ క్రింది ఆరు అంశాలను ఆధారంగా చేసుకొని వివరించటం జరిగింది

- 1 నేపథ్యం - ఆహార్యం
- 2 వాద్యాలు - సంగీతం
- 3 పాట - రాగం - తాళం (గతి)
- 4 వల్లవి
- 5 చరణాల సంఖ్య - నృత్యగతిలో భేదం
- 6 శ్రోతలు - ప్రతిక్రియ

ఇలా వివరించటంవల్ల రెండు ప్రయోజనాలు సాధించటం ఉద్దేశ్యం.

- 1 జానపద విజ్ఞానంలో భాగంగా నృత్యాన్ని చూడటం.
- 2 కేవలం వినోదం కోసం కాకుండా ప్రయోజనవంతమైన కళారూపంగా నృత్యకళ ఎలా జీస్తుందో చెప్పటం.

చివరి అధ్యాయంలో జానపద నృత్యనిర్వచనం, మొత్తం భారతదేశంలోని నాగరక చ్చాయలు కల్గిన నృత్యాల్ని గూర్చి వివరించాను.

ఉపసంహారంలో భవిష్యత్తులో చేయతగిన పరిశోధనలను గురిస్తూ కళారంగానికి మనం ఎలా ఋణపడి ఉన్నామో వ్రాయటం జరిగింది

—రచయిత



జే.త్ర.పరిశోధన

నా యం ఫిల్ సిద్ధాంత వ్యాసరచన కోసం ధర్మవరం తాలూకాలో పర్యటించిన గ్రామాల్లోనే జానపద నృత్యరీతుల కోసం కూడా పర్యటించాను ప్రతి గ్రామంలోనూ ఆయా కళాకారుల్ని కలిసికొని రోజుల తరబడి వారిదగ్గర విషయాలను సేకరించి వివిధ భంగిమలను గుర్తించి ఆయా సందర్భాలలో వారితోపాటుగా పాల్గొని సేకరించిన అంశాలే ఈ గ్రంథంలో ప్రదర్శించాను వీలైనంతవరకు పోటోలను కూడా తీశాను వీటిని ఆయా నృత్యాల దగ్గర పొందుపరచటం జరిగింది

ఆయా ప్రక్రియను గూర్చి చర్చించేటప్పుడే ఆయా కళాకారుల వివరాలు కూడా పొందుపరచటం జరిగింది కీలుగుర్రం, బుర్రకథల కళాకారులు ఈ తాలూకాలో లేరు జేరే ప్రాంతాల నుంచి ఇక్కడికి వచ్చి వాటిని ప్రదర్శిస్తారు కాబట్టి ఆ వివరాలు ఇవ్వలేదు

ధర్మవరం తాలూకాను చెన్నైకొత్తపల్లి, పుట్టపర్తి తాలూకాల గా విభజించారు ఇప్పుడు ధర్మవరం తాలూకాలో 105 గ్రామాలున్నాయి వీటిలో బ్రిటీష్ వారి పాలన ప్రకారం మూడు సోత్రం (శోత్రం), గ్రామాలున్నాయి (చంద్రాయనిపట్నం - తిరుమలాపురం - కొండమనాయనిపాలెం)

ధర్మవరం, తాడిపత్రి పిక్కలున్నాయి కానీ ఇప్పుడు మండలాలు రావటంతో మూడు మండలాలుగా ధర్మవరం తాలూకాను విభజించారు (ధర్మవరం - బత్తంపల్లె - తాడిపత్రి)

ఈ తాలూకాలో 30 గ్రామాలున్నాయి 75 కుగ్రామాలున్నాయి ఈ గ్రామాలన్నింటినీ తిరిగాను కుగ్రామాలు కొన్నింటినీ తిరిగాను గ్రామాల వివరాలు 1) అప్పరాజుచెర్వు-గుమ్మళ్ళకుంట, 2) అగ్రహారం యం - పట్టపల్లి - శివంపల్లి, 3) ఓలుకాపురం-విశ్వనాథపురం-కొడేకడ, 4) కణుతూరు-కామిరెడ్డిపల్లి-పోతుకుంట, 5) గొట్లూరు-పిన్నపల్లి-గొల్లపల్లి, 6) గెలకనపల్లి-

జలాలపురం, 7) చిగిచర్ల-చింతపల్లి, 8) చిన్నకోట్ల-మొగిలిచెట్లపల్లి, 9) చిన్న చిగుళ్ళరేవు-మర్రిమేకలపల్లి, 10) చెల్లెపల్లి-కాటమకుంట్ల-పల్తాపురం-నల్లబోయిన పల్లి, 11) తుమ్మల-మల్లేపల్లి-మాలగుండ్లపల్లి, 12) తాడిమర్రి - జగన్నాథ పురం-బంగారంపేట-మేడిమేకలపల్లి, 13) దంపెట్ల-ఉప్పరపల్లి, 14) ధర్మ వరం-చిన్నూరు, 15) నిడిగల్లు-నారసింపల్లి 16) పిన్నదరి-భూమరాయనిపేట- ఏకమాదంపల్లి, 17) పెద్దకోట్ల గుడ్ల పల్లి, 18) పెద్ద చిగుళ్ళరేవు హుసేన్ పురం, 19) బత్తలపల్లి-పొట్లమర్రి-గంటాపురం, 20) మల్లాకాల్య-తుంపర్తి, 21) మాల్యవంతం-అనంతసాగరం - చీమలనాగేపల్లి - వెంకటగారిపల్లి, 22) ముష్టూరు - సంజీవపురం - లింగారెడ్డిపల్లి - యర్రాయపల్లి, 23) రావులచెర్వు- చిన్నూరి బత్తలపల్లి-ఆకుతోటపల్లి-ధరుంపూర్, 24) రాగంపల్లి 25) రేగాటిపల్లి- ముచ్చురాం-సీతారాంపల్లి, 26) సంగాల-వరదాపురం - సుగాలితాండా-జ్వాలా పురం-తంబాపురం, 27) సుబ్బరావుపేట

ధర్మవరం చరిత్రకు సంబంధించిన విషయాలు ఎన్నో ఉన్నాయి గ్రామ నిర్మాణాన్ని, చెరువు నిర్మించడానికి సంబంధించిన రకరకాల జానపద కథలు కూడా ప్రచారంలో ఉన్నాయి నా “ధర్మవరం తాలూకా జానపదగేయాలు” గ్రంథంలో వివరించాను

—రచయిత



నృత్య కళా తత్వం

కళారూపంగా నృత్యం ఎప్పుడూ చావదు కళగానే కాకుండా సామాజికమైన ఆచారం(తంత్రం)గా అది పునర్జన్మను పొందుతూనే ఉంటుంది ఎప్పటికప్పుడు ఆనాటి ప్రజల అంతరాత్మల స్పందంగా, నిత్య నూతనంగా బయటపడుతూనే ఉంటుంది

Dancing as an art, we may be sure, cannot die out but will always be undergoing a re-birth, not merely as an art, but also as a social custom It perpetually emerges afresh from the soul of the people

(Havelock Ellis in the Dance of Life)

మనిషిలోని నృత్యశీలత

మనిషిలోని నృత్యశీలత చాలా సహజమైంది. చరిత్ర ఎంత ప్రాచీనమో అంత ప్రాచీనమైంది. కొన్ని కోట్ల సంవత్సరాల మానవ (పరిణామ) చరిత్రలో పరిణమిస్తూ వచ్చిన జీవ పదార్థ నైజం 'నృత్యం'. విశ్వంతరాళంలోని గోళాల నడుమ ఒక నిర్దిష్ట క్రమ విన్యాసంతో కూడిన గతి చలనం ఉంది. అలా ఏర్పడిందే మనిషిలోని సహజమూ అనభ్యాస్తమూ అయిన 'నృత్యకళ' విశ్వాంతరాళంలో జరిగే ఈ ఖగోళ చలనమే మన రంజితి రేయింబవళ్ళను సృష్టిస్తోంది. కాలంతో ముడిపడిందే మనిషిలోని క్రియాశీలత-అంటే పుట్టిన మొదలు గిట్టేదాకా మానవుడి కార్యకలాపాలన్నీ దీన్ని గుర్తిస్తే మానవుడి జీవితంలోని గతి భిన్న చారిత్రక దశల్లో సామాజిక రంగాల్లో పొందతూ వచ్చిన ప్రతీకాత్మక ప్రతిచలనమే 'నృత్యం'గా అర్థం చేసుకోవచ్చు. నడిచేటపుడు రెండు కాళ్ళను ప్రపంచంలోని ఏ మానవుడు ఒకేసారి కదిలించడు. అలా కదిలిస్తే గెంతటం అవుతుంది. కానీ నడక కాదు, ఇక్కడే మానవుడిలోని గతి ప్రథమంగా బయటపడింది. చుట్టూ పున్న ప్రతి జీవరాశిలోనూ ఉన్న కదలికే మనిషిలోని క్రమబద్ధమైన నడకగా పరిణామం పొందింది. బుద్ధి జీవిగా పరిసరించడంతో పాటు మానవుడు తన నడకను అభినయంగా మార్చుకోగలిగాడు. కేవలం అంతరికమైన గతికి అభివ్యక్తికృతిగా పున్న నడక మానవుడిలోని ఆలోచనల్ని ప్రకటించే అభినయమైంది. ఆటవిక జాతుల్లో కనిపించే నృత్యం [నృత్యం] విశ్వాంతరాళంలోని ఖగోళాల గతిలాంటిది. మానవుడు నడుస్తున్నప్పుడు కుడి కాలును ఎడమ చేతిని, ఎడమ కాలును కుడి చేతిని వేరువేరుగా ఒక్కొక్కసారి ముందుకి వెనక్కి ఆదించడం లాంటిది. జానపదుల్లో నాగరికుల్లో కూడా ఈ చేష్టాత్మక అభివ్యక్తి పున్న క్రమంగా మానవుడిలో ఎదిగిన సామాజిక చారిత్రక తాత్త్విక దృక్పథాన్ని ఆవిష్కరించే ప్రయత్నం కూడా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడే నడక అభినయంగా మారుతోంది. అందుకే ఆదిమ నృత్యాలంత సహజంగా కాకుండా జానపద నృత్యాల్లో అన్నీ కావాలి అని కొన్నైనా నేర్చుకోబడుతున్నాయి. కానీ

ఈ నేర్చుకోవటం శిష్ట నృత్య సంప్రదాయాల్లోని శాస్త్ర జ్ఞాన సంపాదనా లాంటిది కాదు నృత్యకళను మొత్తంగా గురువు ద్వారా నేర్చుకోవటం లాంటిది ఇక్కడ శాస్త్రం-ప్రయోగం అన్న లేదా లేదు గురువుతో పాటు శిష్యుడు కూడా వేదం వదిలి నేర్చుకోవటం లాంటిది.

పాద సూచికలు

- 1 రెండు కాళ్ళు ఒకేసారి కదిలించే గుణం పిచ్చుక(గువ్వ)ల్లో ఉంది దీనికి సంబంధించిన కథ ఇలా ఉంది మొదట మనిషికి రెండు కాళ్ళను ఒకే సారి కదిలించే గుణం ఉండిందట. అప్పుడే గువ్వలు చూసి మనిషి నడకను అవి తీసుకొని మిన్నకి మామూలు నడకను ఇచ్చాయట అనాటి నుండి జానపదులు ఇళ్ళ ముంగిట ధాన్యాన్ని గువ్వలు తింటున్నా వాటిని అదిలించరు అంతేగాక గువ్వలకోసం తలవాకిట అన్న కందుల్ని వ్రేలాడదీస్తారు
 - 2 అన్ని రకాల నాట్యభేదాల్ని 'నృత్యం' అనే సామాన్య పరిభాష క్రింద ఇక్కడ చర్చిస్తున్నాను భేదాలు తర్వాత పుటల్లో స్పష్టం చెయ్యబడ్డాయి.
-

ఒకటవ అధ్యాయం

నృ త్య మూ లా లు

(అ) ఆంగికమూలాలు

ఆంగికం భువనం యస్య

వాచికం సర్వ వాఙ్మయమ్

ఆహార్యం చంద్రతారాది

తం వందే సాత్త్వికం శివమ్

[నాట్యశాస్త్రం]

ఈ సృష్టిలోని జీవరాసుల కదలికలన్నీ పరమశివుని యొక్క ఆంగికాభి నయాలు సృష్టిలో వివిధ ధ్వనులన్నీ శివుని యొక్క వాచికాభిసయాలు అనంత మైన ఆకాశంలో మెరిసే చంద్రుడు, తారలు అతనికి ఆహార్యభిసయాలు. ప్రకృతిలోని సాత్త్వికాభిసయాలు అట్టి మహామృదు శివునికి నమస్కరించు చున్నాను.¹

పై శ్లోకం వివరిస్తున్నది నాట్యం ఎలా పుడుతోంది అన్న విషయాన్ని. ఈ లోకంలోని సర్వ భూతరాశి (సర్వ పదార్థరాశి) శివుని ఆంగికమైన అభి నయం-అంటే అవయవరూప విన్యాసం² చైతన్యం పొందే విధానమే 'ఆంగ'మని పిలువబడుతుంది. వికారమంటే ఆకారాన్ని పొందుట తప్ప అంశలి హీనమైంది కాదు అంటే లోకంలోని అన్ని జీవరాసులను ఒక దివ్య చైతన్యగతి రూప మైన అభినయం ఉందని అర్థం

మానవుడిలోని అవయవాలన్నీ పదార్థ జగత్తునందే పుట్టాయి ఒక్కొక్క పదార్థం ఒక్కొక్క భావ ప్రకల్పంగా మనిషిలో జీర్ణించివుంది అందుకే ఒంతు క్రిమికీటకాదులలో కేవలం గతిచేష్టలుగా వున్న నృత్యశీలత, మనిషిలో సర్వ సమగ్రంగా అవిష్కరింపబడుతోంది. ఒకదశలో మనిషి కూడా నాల్గొకాళ్ళున్న పశువే రెండు కాళ్ళమీద నిలబడగల్గినపుడే తక్కిన రెండు కాళ్ళు చేతులుగా

మారాయి. అప్పుడే మానవుడి మేధ అధినయోగిలాన్ని కూడా బోధించిరి. తన శరీరంలోని ప్రతి అవయవానికి పదార్థ జగత్తులోని మరెవరినీ పట్టకునానానగా మనిషి పేర్ల ఎపుడూ కల్పించుకొన్నాడో అప్పుడే అనునవానికి ఈ బానిస్సె అప్పు టాన్ని మనిషి నేర్చుకొన్నాడు. ఈ పరిణామం ఎంతవరకు వెళ్ళిందంటే భౌతిక మైన ప్రతిజీవ్యకి సంఘటనకి పదార్థానికి కేవలం ప్రత్యక్షచరిత్రం ద్వారా (ముద్రలు) సంకేతాలు ఏర్పరచటం వరకు వెళ్ళింది. చదవడం, అధ్యయన విద్యలో సాధించిన అత్యుత్తమ దశ ఇది. అతిసునిశితమైన మేధస్సువల్ల గట్టిని ఆధునిక మానవుడు పదార్థానికి శాస్త్రీయసంగీతం ఇవ్వడంలాంటిది ఇది. అందుకే ఈనాడు నాట్యం నేర్చుకొంటున్న వాళ్ళను పట్టిలిస్తే దాన్ని ఒక శాస్త్రంలాగా నేర్చుకొంటున్నారని తెలుస్తున్నది ఉదాహరణానికి కొన్ని ముద్రలు చూద్దాం:-

ముష్టి - శిఖరం - సూచీముఖం - పద్మకోశం - బాణం - సుర్పకోశం - భృగశీర్షం - సింహముఖం - భ్రమరం - హంసపక్షం - ముసుకం - తామ్ర చూడం - త్రిశూలం - చంద్రిక - కపిచం - కర్కటం - తోట - కర్తరి - శివ లింగ - శంఖ - చక్రపాశ - మశ్శు - కూర్మ - నాగబంధ ఇవన్నీ స్పష్టంగా భౌతిక వస్తుసూచకాలే. కానీ ఆయా ముద్రలను నాట్యంలో వాడే సందర్భాలు మాత్రం భిన్నంగా ఉంటాయి. కొన్ని ముద్రల వివరణ చూద్దాం:-

ముష్టి :- అన్ని ప్రేళ్ళకు కలిపి బొటనవేలిని వానిపై నుంచిన యెడల ముష్టి హస్తమవుతుంది (పిటికీలి)

శిఖర :- ముష్టి హస్తమందలి బొటనవేలిని బాటిన యెడల శిఖరహస్త మవుతుంది.

కపిత్థం :- బొటనవేలిమీద తర్జనీ ప్రేలిని నుంచుట్టి మిగిలిన ప్రేళ్ళకు క్రమంగా వంచిన యెడల కపిత్థహస్తమవుతుంది.

కటకాముఖం :- కపిత్థహస్తమందు మధ్యప్రేలును కూడా వంచుటచే కటకా ముఖ మవుతుంది.

పై వివరణ చూస్తే మనకురలిపే విషయం ఈ ముద్రలన్నీ ఒకానొక దశలో పదార్థసూచకాలే అయిపోయాయి. ఈ పదార్థ ప్రతిబింబాలుగా మని షిలో భిన్న ఆవయవాలు రూపుక్షణకొన్నాయి. కాబట్టి సృష్ట్యానికి అంగీకరమాలం దొరుకుతుంది. ఉదాహరణానికి రెండు మూడు సందర్భాలు చూద్దాం.

భూమిపైన ఎత్తైన వస్తువు పర్వతం లందుకే ఈ క్రింది శ్లోకంలో భూదేవి స్తనమండలాలుగా పర్వతాలు చెప్పబడ్డాయి—

సముద్ర వసనేదేవీ పర్వత స్థన మండలే
నాట్యం కరిష్యే భూదేవి పాదఘాతం క్షమస్యమే⁴

సముద్రాన్నే వస్తుంగా, పర్వతాలను స్తనాలుగా కల్గిన ఓ భూమాతా నాట్యం చేస్తున్న నా ఆడుగుల తాకిడిని క్షమించు

ఒక్కొక్క కొండలో అమ్మవారి ఒక్కొక్క అవయవ సౌందర్యాన్ని దర్శించిన కళాకారులూ ఉన్నారు

సోంపులనీ వదనపు సోమశిల కనుమ
యిరిపులెల్ల జేకొనగ నిల్లు నీపతికి
ఓలికి నీ పీఠుదనే గద్దెరాతి కనుమ
మొలనూళ్ళ లతలనే ముంచుకొన్నది
కలయబోక ముదినే కట్టు పడ్డది
అలరు పిలుతు దాడి ఉడ్డమునీ పతికి
ఇదివో నీకెమ్మోవి యెఱ్ఱశిలకనుమ
కదినీ లేజిగురుల గప్పు కొన్నది
వదల కింతకుండల వాకిలైనది
మననుని బొరికి మాటు వోనీపతికి
కాంతనీ చిత్రమే దొంగల సానికనుమ
యింతటి వేంపటపతికిరవైనది
పంతపు నీ గుబ్బలే గుబ్బలి కొండకనుమ
మంతనాల కనుమాయె మగువ నీ పతికి⁵

పై పాటలో వదనం - సోమశిల కనుమ, పీఠుమ - గద్దెరాతి కనుమ, కెమ్మోవి - ఎర్రశిల కనుమ నీ చిత్రం - దొంగలసాని కనుమ, గుబ్బలు - గుబ్బలి కొండ కనుమలుగా బోల్చబడ్డాయి. ఈ కొండలన్నీ రాయలసీమలోని కడప జిల్లాలోనివి కొండల్లోని అందాలన్నీ అమ్మవారిలో అవయవాలుగా చూచి తరించిన కళాకారుడు అన్నమాచార్యులు

ఎండిపోయిన నదిలో కుష్మించిన ఒక తామరతాప నాధారంగా ఒక నాట్యభంగిమను అక్షరశిల్పంగా మార్చిన ప్రవిచూర్ణస్మృతూ ఉన్నారు—

అతివృష్టమ్మని వార్తి గూర్చు నెవకాచొందమిం గూర్చున
 న్మతి లంచంబుగ హేమటంకములు మిట్టెండాల్పు సర్వస్య దే
 వతక్కి నెత్తిన కేలనా తొంకె నిర్వారి స్రవంతిన్పు య
 శ్చున్మతినే మ్రచ్చద దృశ్యరక్షిరములై యున్నాళ నానీరమున్¹

నది - శ్రీ, సముద్రుడు - పురుషుడు, వర్షాకాలం ఆగిపోయింది. నదులు ఎండి పోయాయి. తామరలు వాడిపోయాయి. కాడ కృశించిపోయింది. పేరులు వాడి పాలిపోయాయి. నడుమన కర్ణిక తనిపిస్తోంది. అది ఎలా ఉందంటే వేచునిలి మళ్ళీ వర్షం కురిపించమని హేమటంకాలను లంచం చూపిస్తూ నదీమతల్లి ఎత్తిన చేయిలాగా ఉంది.

చంద్రబింబంలో నట్టువకతై ముఖసౌందర్యాన్ని చూసిన సౌందర్య పిపా సులూ ఉన్నారు.

'హరిదంభోరుహలోచన లగనరంగా భోగరంగ త్రయో
 భర నేపథ్యము నొయ్య నొయ్య సదలింపన్, రాత్రి శైలూషికిన్
 వరుసన్ మాత్రిక పట్టమున్, నిటలమున్, వక్ర్రంబునం దోచెనా
 హరిణాంకాకృతి వొల్చె రేకయి, సగంబై, బింబమై తూర్పునన్"²

రాత్రి అనే శైలూషిక ఆడుతోంది. ఆమె నాట్యం అకాశ మండపంలో నృత్యకాలలో వేషం వచ్చినపుడు తెరపట్టడం ఆచారం. హరిదంభోరుహలోచనలు తమోభరనేత్రాన్ని నొయ్యనొయ్యన సదలించారు. ఆ శైలూషి భరించిన మాత్రిక పట్టము ఆమెనిటలము వక్ర్రము ప్రకమంగా తోచాయి. అవి చూసినా చంద్రుని రేఖలాగా అర్థభాగంలాగా, నిండు రూపంలాగా వరుసగా తోచాయి. ప్రమా రంకారం.

కిన్నెరసాని తెలుగువానికి 'ఎంకి'లాగే ప్రీతిపాత్రమైంది. అది ఏరు, ఆమె పేరు, ఏటికి కిన్నెరసానికి కవిదర్శనం ఎలా అభేదాన్ని గుర్తిస్తుందో చూద్దాం.

తెరటాలలో నుర్దు

తెర చాలులో నీటి

పొరజిలులో కిన్నె
రటుకదలి యిటుకదలి
చిటితరంగాలతో పొటితరంగాలతో
నాటనాలు మొదలెట్టినే క్రొన్నీటి
తుటుములా కదలాడెనే

సురగాలిలో పొంగు
తరగాలిలో నీటి
రెరదాలులో కిన్నె
రటుపొరలి యిటు పొరలి
పరుగెత్తుసురుగుతో దరులాత్తు సురుగుతో
గల్లుగల్లున మ్రోగినే జల్లు మని
జల్లువల్ విరజమ్మేనే
తెగపాడుతూ అంద
ముగ నాడతూ తేనె
వగలోడుతూ కిన్నె
రటువాలి యిటువాలి
తళుకు వాలతోడి
బళుకు వాకతోడ
మలకలై నదీయింబనే తెలిసీటి
పులకలై బుగ్గెత్తనే

లయ పెంచుతూ మధ్య
లయదించుతూ పాట
లయ పెంచుతూ కిన్నె
రటుసోలి యిటుసోలి
తెలిసీటి మేనితో తవిరాకు మేనితో
ఓయ్యారములు పోయినే - కిన్నెరా
అయ్యారే యనిపించెనే

ధణ ధంగిణాం ధధోం
 గిణ తక్కిణాంమద్దై
 లల మ్రోతలై కిన్నె
 రటుమ్రోగి యిటుమ్రోగి
 చిటులోల్లు సోసిలై నీలులోల్కు సోనలై
 మృదుతాఁడవము చేసెనే- వనవీధి
 పడుపుపాయలు కట్టెనే

కళాకారులందరూ జగత్తును చైరన్యానికి ఆరాకరూపాలుగానే చూస్తారని చెప్పటం కోసమే ఇంక చర్చించాల్సి వచ్చింది ఈ గుణం మానవునిలో చాలా సహజమైంది అందుకే నృత్యశీలం కూడా ఒక బొటమైన ఆవశ్యకంగా పుడుతోంది తప్పా కేవలం విరామకాలంలో సంతోషంకోసం మనిషి నేర్చుకొన్నదిగా కనిపించటంలేదు ఈనాడు నృత్యం ధనికల వినోదంకోసం పనికొస్తున్నా అని జానపదని శ్రమైన జీవనసాందర్యంగా గుర్తించడంలో విస్మయపడి, లేదు మానవ పరిణామ చరిత్ర కూడా ఈ అంశాన్నే నిరూపిస్తోంది.

(ఆ) మానవపరిణామ సంబంధ మూలాలు

ముందు అధ్యాయంలో సూచించినట్టుగా రెండు కాళ్ళమీద నిటారుగా నిలవగల్గి నడివకల్లిననాడే 'నాట్యం' మొదలైంది తక్కిన రెండు కాళ్ళే హస్తాలుగా పరిణమించాయి అంటే సుమారు ఐదులక్షల సంవత్సరాల క్రితం అనానూచీ ఈనాటిదాకా మానవజాతి పరిణామప్రమాన్ని గురించి ఆలోచిస్తే, ఎలా పుంటుందో అంభంపాటి సత్యనారాయణ గారు ఇలా తెలియజేశారు— “మానవజాతి పరిణామ ప్రమాన్ని ఒక గంట చిట్రంగాతీస్తే, అందులో 50 నిమిషాలు ఆదిమ దశ నుంచి పైకి పెరగడానికే సరిపడుతుంది నాగరిక మానవ జీవితం యావత్తు ఒక్క నిమిషంలో గడిచిపోతుంది యంత్రయుగం నుంచి ఈనాటివరకు వచ్చిన అభివృద్ధి ఒకచిన్నర సెకండ్లకన్న పుండవన్నాడు. హైమెన్ లేవీ తన “సోషల్ ఫింకింగ్” అని పుస్తకంలో”

పైన ఆయన గుర్తించిన 50 నిమిషాల ఒక్కట ఆదిమ జాతుల్లో ఉనిపించే ‘నృత్యంగా’ రివ్యూత పుటల్లో ప్రతిపాదించటం అరుగుతుంది. సుదీర్ఘ

మైన మానవపరిణామ చక్రంలో భాగంగా నృత - నృత్య - నాట్య పరిణామం తరువాత అభ్యాసాల్లో విస్తృతంగా చర్చించబడుతుంది,

భారతదేశంలో ఆటవిక - జానపద - నాగరిక జీవితాల మధ్య వైరుధ్యం కన్నా పోలికలే అధికంగా వున్నాయి. పాశ్చాత్య దేశాల్లోలాగా కాకుండా నాగరికత వ్యాపించినా జానపద ఆటవిక జీవితాలు తమ తమ ప్రాచీనతల్ని నిలుపుకొంటూ చాలావరకు అలాగే కొనసాగిపోతున్నాయి. జానపద ఆచారాలు ఎలా పాతబడలేదో అలాగే కళా సంప్రదాయాలు కూడా దాదాపు యథా పూర్వరూపంగానే సంప్రదాయాలుగా నిలిచిపోయి కన్పిస్తున్నాయి. నృత్య సంప్రదాయాలు అంతే భారతదేశ నైసర్గిక స్థితి ప్రకృతి వాతావరణంలో తేడాలు, కొండలు, నదులు, అకణ్ణాలు వీటిచేత ఏర్పడ్డ సామాజిక సంస్కృతి లోని తేడాలు, వీటి కారణంగా భారతదేశంలో ఎక్కడికి అక్కడ ప్రజాజీవితం తెగలు తెగలుగా వారి వారి సాంస్కృతిక పరిధిల్లో మాత్రమే ప్రతిబింబిస్తున్నాయి. అందుకే ప్రాచీనతను సులభంగా మనం పునర్నిర్మాణం కూడా చేయగలుగుతున్నాం. భారతదేశంలోని ఈ విలక్షణ పరిస్థితులను గురించి సుప్రసిద్ధ చారిత్రక విమర్శకులు ఇలా అభిప్రాయపడ్డారు.

1. భారతదేశంలో ప్రకృతిలో లభ్యమయ్యే ఆహారపదార్థాలు అసంఖ్యాకం. ఒక్క జంతువుని కూడా చంపనక్కర లేకుండా భారతదేశ వాతావరణంలో మనిషి సులువుగా ఒకతెయ్యవచ్చు. ఆదిమ తెగలవారు ఈనాటికి ఇక్కడ కొనసాగుతుండడానికి అదే కారణం అంటాడు డి. డి. కోశాంబి¹⁰

2. ఈ ఆదిమ తెగలలో కొన్ని విశ్వాసాలూ నమ్మకాలూ పాతుకుపోయి ఉన్నాయి. ప్రారంభంలో జీవితపోరాటానికి అవి ప్రోత్సాహం, వత్తాసునిచ్చాయి. కాని కాలక్రమంలో అవి పెరుగుదలకు అనుకూలంలయి కూర్చున్నాయి. సాహసం, చొరవ వున్న తెగలు పాత ఆచారాల్ని వదిలేసి వచ్చిన కొత్త అవకాశాల్ని పునయోగించుకొని సుఖజీవితం వైపు పురోగమిస్తుంటే మిగిలినవారు పాత నమ్మకాల్ని, మూఢాచారాల్ని కర్మకాండల్ని పట్టుకుకూర్చుని, కొత్త మార్గాలవైపు చూడడానికి కూడా భయపడ్డారు ప్రకృతివారి అవసరాల్ని దండిగా తీర్చగలగడం

చేతనే వారితవరకూ మనగలుగుతున్నారు ఈ పద్ధతి స్థితినే కొశాంబి పూర్వ చరిత్ర, సజీవచరిత్ర" అన్నారు ¹¹

అంటే ఇక్కడ చరిత్ర గతంకాదు ఇంకా సదుద్భవమైనది అర్థం

ఈ సిద్ధాంత వ్యాసంలో నాట్యంకన్నా నృత్యం దానికన్నా నృత్యం ప్రాచీనమన్న విషయాన్ని నిరూపించడానికి ప్రయత్నం జరిగింది మానవ పరిణామంలో ఈ అంశానికి సంబంధించి ఎలాంటి సమర్థన కనిపిస్తుందో చెప్పడానికి ఈ పజీవ చరిత్రక దృష్టి బాగా ఉపయోగపడుతుంది తరువాతి అధ్యాయాల్లో భిన్నమైన కోణాలద్వారా నిరూపించటం జరుగుతుంది ఇక చరిత్ర ద్వారా చరిత్ర పూర్వ మూలాలను నాట్యశాస్త్రం అంతకన్నా ప్రాచీన దశను ఉత్తర తరంగా ఎలా నిరూపిస్తున్నాయో మూడునాలుగు భాగాలలో చూడవచ్చు.

(ఇ) చరిత్రక మూలాలు

భారతదేశ చరిత్రను ప్రాచ్యపాశ్చాత్య దేశచరిత్రలను పోల్చి చూస్తే నృత్య మూలాలలో కూడా తేడా కనిపిస్తుంది ప్రపంచ నృత్య చరిత్రను గురించి వ్రాసిన వాళ్ళు ఇలా అంటున్నారు—

ప్రపంచమంతటా నృత్యం ఆదిమదశల్లో మత కార్యకలాపాల్లో భాగంగా పుట్టింది ప్రాచీన గ్రీక్ నాగరికతల్లోనూ ఈజిప్షియన్ నాగరికతల్లోనూ మతపరమైన తంత్రాలన్నీ నాట్యంతో అనుసంధింపబడి పున్నాయి ఈ పద్ధతివల్లనే కాక్రమంలో ఒక నాటి తాంత్రిక ఆచారం మరొక కాలానికి కేవలం అభినయంగా - కళారూపంగా, నాట్యంగా, చిత్రంగా మిగిలిపోయింది ఒకనాటి పురోహితుడే మరోనాటి సూత్రధారి అయ్యాడు ఆచారమేలా అద్భుతమైన మానసిక సంసారానికి హేతువైందో అలాగే నాట్యం కూడా అద్భుతమైన రసానుభవాన్ని కల్పించే సాధనమైపోయింది ఈ పరిణామంవల్లా తూర్పుదేశాల్లో మతపరమైన స్పృహ ఏ మాత్రం దావలేదు కొత్తకొత్తగా పుడుతున్న నృత్యకళా రూపాల్లో కూడా మత చైతన్యం భిన్న రూపాలతో ప్రవహిస్తున్న వచ్చింది. అందుకే భారతదేశంలో నృత్యం ప్రజల ఆధ్యాత్మిక అనుభవానికి, ఆధ్యాత్మిక జీవితానికి సంబంధించింది మీదు మిక్కిలి ఆ చైతన్య ఉద్దీప్తితోనే కొత్తదనం ఎప్పుడో కప్పుడు వుట్టడం ప్రారంభమైంది.

పాశ్చాత్య దేశాల్లో తంత్రానికి అభినయానికి మధ్యపున్న ఈ సంబంధం తెలిపేయింది జానపద నృత్యంలో కాని శిష్టనృత్యంలో కాని ఆ జాతి జీవనంలోని ఆధ్యాత్మిక స్పృహ కనిపించదు అక్కడ పురాతన నృత్యం మీద వున్న పిచ్చి అభిమానానికి తార్కాణంగానో ఆ స్పృహను కృత్రిమంగా కాపాడుకోవాలన్న ప్రయత్నంలో భాగంగా జానపదనృత్యం కనిపిస్తుంది శిష్ట నృత్యంలో నాగరికతా జీవనం ఆధునిక స్పృహ ఈ రెండు కనిపిస్తాయి మనిషి తనలోని భావాలను ప్రతిబింబించడానికి చేసే ప్రయత్నంగానే కనిపిస్తుంది ప్రాచ్యదేశాలలో లాగా భగవంతుడు మతం చైతన్యం వీటి సంబంధం ఎక్కువగా కనిపించదు 12

లలితకళలు - కళాసూత్రం

శిల్పం - నృత్యం - సాహిత్యం - చిత్రలేఖనం - సంగీతం వీటినడుమ ఒకే లంతస్సూత్రం భారతదేశంలో ప్రతిపాదించబడినట్లు పిష్టుధర్మోత్తర ప్రమాణాన్ని ఆధారంగా పండితులంతా చెప్తున్నారు

కపిలా వాల్షాయ్‌గారు “డాన్స్ ఇన్ ఇండియన్ పెయింటింగ్స్” అనే గ్రంథంలో ఇలా చెప్తున్నారు

నాట్యంలో కానీ, చిత్రంలోకానీ ఆ నేత్రాలు ఆ భావాలు అదే అభినయం అంగఉపాంగాలు పరమాద్భుతమైన పరం చిత్రకల్పన చేస్తాయి. ఇక్కడ ఈ రెంటికి సంబంధం ఏమిటి? ఎలా అని రెండు కలుస్తున్నాయి. అనే ప్రశ్నకు సమాధానం చూడాలంటే మనం రెండు విషయాల్ని గురించి అర్థంచేసుకోవాలి.

1. చిత్రనృత్యాలకు సంబంధించిన మౌళికసూత్రాలు.

2. భారతీయ చిత్రకారుల నృత్య పరిజ్ఞానాన్ని ఆధారంగా నృత్యచరిత్ర మూలాలు.

నృత్యచిత్రకళల నడుమ రెండిటా రసమే ప్రధానమైంది భావం అన్ని కళలలోనూ సర్వసాధారణమైంది అంగ ఉపాంగలే ఆయా కళలకు భిన్నమైనవి అంటే సాహిత్యం వాగ్రూపంగా, నృత్యం గతి రూపంగా, శిల్పం వస్తు రూపంగా, సంగీతం శబ్దరూపంగా, ఇవే అంగ ఉపాంగ భేదాలు - బయట

పడున్నాయని అర్థం. చిత్రంలో గీతంలోని అభినయం నృత్యంలోని గతి రెండూ అనుసంధానాన్ని పొందుతాయి. అందుకే ఆయా దేశాలలో ఆయా ప్రాంతాలలో వుట్టిన చిత్రలేఖనలు ఆయా సంస్కృతులలోని నృత్య సంప్రదాయాలను మనకు తెలపగలిగే ఏకైక సాధనాలే చిత్రలేఖనాల ద్వారా భారతదేశంలో వచ్చిన నృత్య పరిణామాన్ని మూడుదశల్లో చెప్పవచ్చని కపిలావాల్మీయస్ అంటున్నారు.

(అ) ప్రాచ్యారితక దశ

(ఆ) పురాతన దశ

(ఇ) చారిత్రక దశ

ప్రాచ్యారితక దశలో మనకు కనిపించే చిత్రలేఖనాల్లో ఎన్నో సగా మనకు వేటకు సంబంధించినవే కనిపిస్తున్నాయి. భారతదేశంలో కనిపించే అన్నివిధ జానపద నృత్యాలలో చాలా వాటిలో ఒక సాధారణ బంధం కనిపిస్తుంది. అది పీడిబంధం అంటే సామూహికంగా ఒకరిచేతులు ఒకరు పట్టుకొని వలయాకారంగా చేసే నృత్యమన్న మాట. ఇదే తర్వాత నాట్యశాస్త్రంలోనూ కనిపిస్తుంది.

శిల్పచిత్రలేఖనాలు

అమరావతి, నాగార్జునకొండ, అజంతా, ఎల్లోరా, ఖజురహో, బేలూరు, హలేబీదులలో కనిపించే శిల్పసంపద నృత్యకళకు తార్కాణాలు. అమరావతి శిల్పాల్లో పీడిబంధాలనే బృందనృత్యాలున్నాయి. ఇక్కడ నటనకు నాట్య కత్తెలు కలిసిచేసే నృత్యాలున్నాయి. బ్రిటిష్ మ్యూజియంలో శ్రద్ధపరచిన అమరావతి శిల్పాల్లో ఒక నృత్య దృశ్యమిది ఒక స్త్రీ వల్లికిని మీటుతుండగా ఇంకొక స్త్రీ వేణుగానం చేస్తోంది. దానికనుగుణంగా ఒక నర్తకి నృత్యం చేస్తోంది.¹³

గుంటూరు జిల్లాలోని 'గోవిశిల్పం'లో ఒక స్త్రీ విపంచిని మీటుతున్నట్లు శిల్పమిది. నాగార్జున కొండలో మగ్గురు స్త్రీలు బృంద నృత్యం చేస్తున్న శిల్ప దృశ్యమిది.

నృత్యరక శారదాహన. ఇప్పుడుల కాంక్షలో మహారాజుల సంపన్నుల ఆశ్రయంలో చర్చిల్లింది అరణ్యకి నాగార్జునకొండ అమరావతి శిల్పాల్లోని చిత్రాలే నిదర్శనం.

పూర్వ చాతుర్య పరిపాలనలో శివాలయానికి గాను ఆగ్రహాన్ని దాన మివ్వటానికి గల ప్రయోజనాలలో రత - ఘన - సుషిర - అనర్థ - వాద్య - భాదక - గాయక¹⁴ నటకాచార్య విలాసిని జనాన్ని పోషించటం కూడా ఒకటి

విజయవాడలో ఆక్కన్న మాదన్న గుహలకు కొద్దిదూరంలో నున్న జమ్మి దొడ్డిలోని మందపస్తంభ 'చూళిక'ల మీద, దూలాలమీద పూర్వచాతుర్య¹⁵ సంప్రదాయానికి చెందిన నాట్యచిత్రా ఉన్నాయి

హయసలుల కాలంలోని హలేబీడు, బేలూరు శిల్పాల్లో రామాయణం మనకు దర్శనమిస్తుంది¹⁶

కాకతీయులు కట్టించిన దేవాలయాల్లో శిల్పాలు అనేకాలు నృత్యశిల్పాల్లో రామప్ప దేవాలయంలోనివి ప్రశస్తాలు, జాయపసేనాని చేర నృత్యరత్నావళి రచించిచేసిన కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలంలో చెక్కబడ్డ శిల్పాలు కావటం విచిత్రమని విశ్లేషణ

తంజావూరులోని పాలంపేటలో పెద్దదేవాలయంలోని ద్వారా ఒండాలమీద, స్తంభాలమీద నృత్య శిల్పాలున్నాయి పాలంపేటలోని రామప్పచెరుంకట్ల తూర్పు దివరనున్న దేవాలయంలోపలి భాగంలో స్త్రీలు మద్దెల వాయిస్తుండగా వివిధ భంగిమలలో నృత్యం చేస్తున్న నాట్యకత్తెల శిల్పాలున్నాయి పడమటివైపు ద్వారా ఒండాల మీద మృదంగం వాయిస్తున్న స్త్రీల నృత్యశిల్పాలు ఉన్నాయి.

వరంగల్లు కోట ద్వారా ఒండంపై 'రాతిగొడుగు' పరికరమీద నృత్య శిల్పాలున్నాయి కోటలో స్వయంభూలింగేశ్వర దేవాలయంలో ఒక చిన్న శివతాండవ శిల్పంకూడా వుంది

విజయనగర రాజులకాలంలో అనేక శిల్ప చిత్రలేఖనాలు కాశహస్తీ, తిరు పతి, తాడిపత్రి, హంపి మొదలగుచోట్ల నృత్య భంగిమలు అనేకాలు హంపిలో స్త్రీలు కోలాటమేస్తున్న వివిధ భంగిమలన్నాయి అనంతపురం జిల్లా లేపాక్షిలో కుడ్యచిత్రాలలో రకరకాలుగా మనకు కనిపిస్తాయి తాడిపత్రిలో చింత్రాలయని దేవాలయంలోని శిల్పాల్లో నృత్య భంగిమలున్నాయి వాటిలో కోలాట సృతాన్ని ప్రతిబింబించేవి చాలా వున్నాయి ఈ జిల్లాలో ప్రతి దేవాలయ గోపురంలోను,

గోడలమీద ఏదో ఒక నృత్య భంగిమన్న దాన్ని పాటలు మరకు దర్శనమిస్తాయి.

ధర్మవరంలో శిథిలమైన అలాంటి బురుజుల్లో కూడా దాన్ని నృత్య భంగిమల్ని ప్రదర్శించే శిల్పాలు మిగిలివున్నాయి. ఎరుప్పు వలపులో రోజు రోజులయంలో కొన్ని శిల్పాలున్నాయి ఈ శిల్పాలన్నీ దేశంలో అరి ఉచ్చదశ నందిన నృత్యరీతుల్ని స్ఫురింపజేస్తున్నాయి

శాసనాలు

దాక్షిణాత్యశాసనాలలో ఇతర కళలలోపాటుగా నృత్యానికి సంబంధించిన ప్రసక్తి కూడా కనిపిస్తోంది. 10వ శతాబ్దానికి ముందు చాలా శాసనాల్లో భారత ప్రసక్తి ఎక్కువగా కనిపిస్తోందని ఆచార్య చిదానందమూర్తిగారు “స్మృత శాసన గళు సాంస్కృతిక అధ్యయన అనే తన గ్రంథంలో తెలిపారు (1970 457) 8, 11 శతాబ్దాల నడుమ వచ్చిన అనేక స్మృత శాసనాలను గుర్తించి చర్చిస్తూ చిదానందమూర్తిగారు రెండు విషయాలు చెప్పారు

1 భారతనాట్య సాంప్రదాయమే జైన, బౌద్ధ, హైందవ సమూహాలలో ప్రచారంలో ఉండేదని

2. దేవాలయంలో (జనాలయాలలో కూడా) ఒక భాగం నాట్యశాలగా వుండేదని.

ఆచార్య చిదానందమూర్తిగారు ‘నాగావిశాసనం’ (ఇన్స్క్రిప్షన్స్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, జి 83) నుంచి క్రింది భాగాన్ని ఉదాహరించారు. “అనేక కూట కోటి విశాల సాల భంజికారంజి తమన్ నాట్యశాలాం ప్రమున్”

రేచెరువుల రామిరెడ్డి పిల్లలమర్రి శాసనంలో దేవాలయం వైంశరంగా చేసే గాయక, మార్గంగి, నర్తకి జనాలకు గృహదానం ఇచ్చినట్లుగా పురి. ¹⁷

మైలాంబ పానుగల్లు శాసనం ప్రకారం గాయకులకు నర్తకులకు దానమిచ్చినట్లు వుంది. ¹⁸

ధర్మసాగర శాసనంలో దాన్ని నివర్తనా భూమి గాయకులకు అనేక మంది నాట్యగ్రంథకు ఇచ్చినట్లుగా చెప్పబడి పురి. ‘జయచండం’ అనే ఒక అపూర్వవాద్యం ఈ శాసనంలో ప్రస్తావించబడింది. ¹⁹

చీత్తోలు శాసనంలో (కాంతి గణపతిదేవ జాయపసేనాని) పదనాలుగు అక్షరాలైన గృహాలు ఇచ్చినట్లుగా చెప్పబడింది ²⁰

మగ్గాపుర శాసనంలో (21) కాకతీయ మహారాణి రుద్రమదేవి దానంగా ఇచ్చిన 'మందారం' అనే గ్రామ లో విశ్వేశ్వర శివాచార్యుడు స్థాపించిన గోళకీమర విద్యాస్థానాన్ని, దేవాలయాన్ని పదిమంది నర్తకులకు, మద్దెల వాళ్ళకు ఎకమండ్రుకు, కాశ్మీరశిష్యులైన గాయకునికి, పదునాల్గురు గాయనులకు రూడా నాచనాదులలో చదువులైన ఆరుగురికి వృత్తి మాన్యాలు ఇచ్చినట్లు నాట్య సంగీత చరిత్ర పుస్తకం వివరించి ఉంది.

సాహిత్యంలో నృత్యచరిత్ర

నన్నయ

ఆంధ్రవి నన్నయ వ్యాసుని ప్రకారమే భారతాన్ని రచించినా ఆనాటి సమరాలమైన విషయాలు చొప్పించాడు రైవరకాద్రిని ఏ విధంగా ఆడుతూ పాడుతూ పూజచేశారో ఆటవి, ఆచారంలోని కొండపూడిను నృత్యంగా చెప్పిన సందర్భం—

“ప్రభాతంబ వాసుదేవుండు వాసవనందను
నందయుండంబుంచి కంచనరథా రూపుండై
పురంబునకుం జని పౌరజనప్రధానసమక్షంబున
రైవరక మహోత్సవంబు మోషింపంబంచిన—

పొలుపుగబూసి గట్టితొడి భూరి విభూతి ప్రకాశతంబుగాఁ
గలయఁగఁ దత్పురీ జనులు కాంశ్య మృదంగ ముకుందవేణుకా
హళపటహధ్యనుల్ చెలఁగ నాటలుఁ బాటలు నొప్పనెల్ల వా
రలుఁ జని చేసి రర్చనలు రైవరకాద్రికి నృత్యవం తోన్ ²²

ఆ పురీజనులు అందంగా మైపూతలు పూసుకొని దుకూలాలు ధరించి భూషణాలు తొడిగి ఐశ్వర్యాతిశయంచే మృదంగ - వేణు - కాహళ - పటహాది వాద్య ధ్వనులొప్పుర అటలాడుచు పాటలు పాడుచు రైవరకాద్రికి చని ఉత్సాహంతో పూజలు గావించిరి.

గిరిజన ఆచారంలో త్రాగటం సహజం కాగి అడ్డటం వీరి నృత్యాలలో విక్రమ ప్రతింది పద్యంలో తెలుస్తోంది.

“గురుకుదయుగ్మమల్ గదలఁ గొమ్ముడులందుల పుష్పముల్ పయిం
దొంగసదాఘటించువితతుల్ చెదరన్ మదిరా మదంబునం
బరవళలయ్యు నింపెసగఁ బాడుచుఁ దాళము గూడ మెట్టు చుం
దరుణియు లొప్పానాదిరి ముదంబునఁ దమ్ము జనారి మెచ్చగన్”²³

నన్నెచోడుడు

లాస్య నృత్యాన్ని నన్నెచోడుడు రతిలీలా వాజకంలో ఒక సందర్భంలో ఇలా వర్ణించాడు.

“గళనాదంబులు మంజుగానములుగాఁ గాంచీ సత్కిం పిణీ
కల నాదంబులు హృద్య వాద్యములుగా గాంతోరుప్తితోన్నత
స్థల నంగమ్ములఁ గామధన్నటికుఁ డోడఁగూడ నాడింపగా
లంనా పాత్రములాడి రొప్ప రతిలీలా లాస్యలోలాస్యలై”²⁴

కళనావాలు మనోహరమైన పాటలుగను మొలనూలు నందలి యిరు
మువ్వల భృంశులు మనోహరమైన వాద్యాలుగను నారీమణుల డిరు(తొడల)
భాగాలు రంగస్థలముగను బ్రహ్మచుండ మన్మథుడనెడు నటకుడు అడింపగా రతి
క్రీడ యందు ఆనక్తిగల తరుణిమణుల విలాసముతోడి లాస్యనృత్యం గావించిరి.

తిక్కన

తో పరిశీలనలో ఆంధ్రీయదైన తిక్కన నాట్యాచారుడుగా అర్హుడు
(ఎన్నెన్నో కలటచి కొల్లులోకి ఎలా వెళ్లాలో క్రింది పద్యంలో అలిపాడు.

కాళ్ళమొప్పిద మాఁడు కట్టనజ్జ్వలము చేయంగ సంకుల బాహులంద మెడ
లఁ గ చుక మగంబు కాంతికిమాటుగా మెడ హేమవర్జిత మెఱయ రుండ
వదనంబు కొమరు బావనఁజేసి నేలుగా నుడుటి పెంపలఁ కలఁబొడువ ఒడగ
బవడంపు జొత్తుఁబెట్టు చూడవరంగఁ బాపట తలకట్టు భంగిదప్ప

మంచు మణులనడిన మార్తా డుడును బోలె

నీయగడిసి యున్న నిప్పుబోలె

వేషదారియైన విష్ణుండు బోలెన
వ్వెరటు కొలుపు చేర నరుడు వచ్చె²⁵

తర్వాత సమకావీరమైన నాట్యరీతుల్ని ఇలా తెల్పాడు

ఒండు పనులకు నెలపు లేకునికీ జేసి
యభ్యసించితి శైశవ మాదిగాఁగ
దండలాసక విధమును గుండలియును
బ్రెక్కణ బు తెలుంగునుఁ బేరణంబు²⁶

ఇతల పనులకు నేనర్హుడను కానందున శైశవము (బాల్యం) నుండి దండలాసకం, గుండలి, బ్రెక్కణము, పేరణము నృత్య విద్యల నభ్యసించితి

విశ్రుత వాద్యంబులు మం
జుశ్రుతి సంభాష్యగీత సుగతులు సద్భా
వాశ్రమములుఁ దజ్జన్మర
సాశ్రయములునైన యభినయంబు తెలుగుదున్²⁷

ప్రసిద్ధికెక్కిన వాద్యాలు మనోహరమైన శ్రుతులు పాటలందలి సుగతులు భావాశ్రయాలు ఆ భావాలనుండి ఉత్పన్నమైన రసాశ్రయాలైన అభినయాలు నేనెరుగుదును

ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడ

రంగస్థలం మీద కట్టిన తెరను రెండువైపులకు లాగే విషయాన్ని ఎఱ్ఱా నృసింహ పురాణంలో ఇలా తెలుపుతున్నారు.

“సురుచిర తారకారుసుమ శోభనభోంగణభూమి గాలమ
స్థరువపు సూత్రధారి జతనంబున దిక్పతికోటి ముందటన్
సరసముగ నటించగ నిశాసతికెత్తిన క్రొత్తతోఁ పుఁబెం
దెరయన నొప్పె సాంధ్యనవదీధితి పశ్చిమదిక్తటంబునన్ (3-78)

నక్షత్రాలనే పుష్పాలచేత అలంకరింపబడిన నభోంగణంలో కాలమును సూత్రధారి, దిక్పాలకుల ముందట సరసంగా నటించుటకు రాత్రి యరెడి నాట్య

కత్తెకు ఎత్తినట్టి పెద్దలతోపు రంగు తెరయేమో అన్నట్లు సంగ్రాహం మందలి అరుణద్యుతి పశ్చిమదిగ్భాగమున మనోహరమై ఒప్పురెను.

పాల్కురికి సోమన్న

12 వ శతాబ్దివాడైన పాల్కురికి సోమన పంచాంగరాధ్య చరిత్రతో నృత్యాన్ని ఇలా తెలియజేశాడు

భ్రమరులు జాశెముల్ బయనముల్ మెరసి
రమణ పంచాంగ పేరణి యాడువారు
ప్రమథ పురాతన పటు చరిత్రములు
క్రమమొంద బహు నాటకము యాడువారు
లలితాంగరస కళాలంకార రేఖల నడ
బహురూప మాడెడు వారు
అమరాంగనలు దివినాడెడు మాడ్కి
సమంగ గడ్డలపై నాడెడు వారు
అవియద్గతి యక్షులాడెడురట్టి
భారన మ్రోకులపై నాడువారు
భారలాది కతల దీరమరగు
సారంగ దొమ్మల నాడించువారు
కడు నదృతంబుగ గుఠ సూత్రంబు
యక్షలగ దొమ్మల నాడించువారు
నారట గంధర్వ యక్ష విద్యాధ
రాదులై పాత్రల నాడించువారు

ఇంకా నృత్యకళకు సంబంధించిన వివరాలు (జానపద నృత్యకళా ఓషయం) శేషనృత్య భేదాలు వివరిస్తూ శ్రీశైలంలో శివరాత్రి మహోత్సవంలో కైవసంబంధమున్న దేశనృత్యాలు ఇలా తెల్పాడు.

1 పెద్ద మా' చింగు

2 కోడి(జ) గి ఆట

3 పేరిణ ప్రమథ గణాల చేష్టితాను వర్ణించు ఒకలనాటకాలు.

- 4 బహురూపులు
- 5 వెడ్డింగం
- 6 అమర గంధార్వాంగనల నృత్యను కరణాలు
- 7 పక్షుల ఆటలు
- 8 గడాటలు, దొమ్మరాట
- 9 బొమ్మలాటలు
- 10 పగటి వేషాలు

నృత్యంలో నడికల్పి ఇలా తెల్పాడు

మందరి కాళ్ళపై నడక - ఒంటరాల్పై నడక - మోకాలిపై నడక -
కూర్చొని ముందుకు వెళ్ళుట - రొమ్మతో ప్రాకుట - గిరగిర తిరుగుతూ
పోవుట - బొంగరంవలె గిర్రున తిరిగే నృత్యం ²⁸

అనేక రకాల పక్షుల నృత్యాలు కూడా తెలిపాడు నెమళ్ళు - చిలుకలు -
హంసలు - కోయిలలు - కోతులు - జింకలు - ఎద్దులు - ఏనుగులు - పెద్దపులులు -
తుమ్మెదలు - చేప - పాము మొ॥ వానివలె నడుస్తూ నృత్యం చేసేట్లు వర్ణించాడు.

దేశీలాస్యాంగార్పి, వివిధాంగాల యొక్క అభినయాల పట్టికను ఇలా
తెలియజేశాడు ముఖం - నాలుగు, కనుదొమలు - ఏడు, కన్నులు - ఇరువది
ఆరు, నాసాపుయాలవి - ఆరు, చెవులవి - పది, కుత్తుక - తొమ్మిది, రొమ్మవి -
మూడు, పాదాలవి - ఐదు, తొడలవి తానసములు - ఇరువదిరెండు, దృష్టులు -
ముప్పదినాలుగు, హస్తాలు - అరువదినాలుగు, చారులు - ముప్పదిరెండు, భ్రమ
రులు - ఏడు, కరణములు - నుటయెనిమిది, అలంకారాలు - నూరు, శిరోభి
నయాలు - పదమూడు, దండనములు - ముప్పదిరెండు

చివరిగా హంస, నెమలి, పాము, ఏనుగు, ఎద్దు, కోతి, మేక మొ॥ వివిధ
మొలగు పక్షుల, మృగాల గతుల ననుసరించిచేసే నృతాల పట్టికనిచ్చాడు ²⁹

ఐనవ పురాణంలో ఐనవని వివాహఘట్టంలో కోలాటం, పాత్ర, గొంట్లి,
పేరణి, ఆనందగీతాలు, జతిగీతాలు తెలియజేశాడు

కోలాటమును, పాత్ర, గొండ్లి, పేరణము
గేశిక జాకములీల నబింప

బాయకబాగు బళా యనుశబ్ద
మాయతి నాక సంబంది ఘాడ్తిల్లి
నలిరేగి వేణువీణా వాద్య వితరు
లురియుచు లీలతో నొక్కలు మ్రోయు
నాగంగ గీతంబు లగ్గించువారు
గీతములు పాడువారు

జతిగీతములు మీద జప్పులు ఓడుమ
నతిశయ శివభక్తి యాడెడు వారు
నీది పురాతన పాదితస్తు తులు
వేదార్థములు గాగ వివరించు వారు
నేణిశివ మరులున గురులేనిపొచి
నణిమణి పిన్నంది యాడెడి వారు³⁰

ఇంకోచోట ముగ్ధ సంగయ్య గుడిలో పూజానృత్య విధానం వర్ణించబడింది వేశ్యాసంఘోగం కూడా ఒకరకమైన లింగార్చన మనుకొని ముగ్ధ సంగయ్య భక్తురాలైన ఒక గణిక ఇంటికేగినపుడు చంద్రోదయానంతరము నృత్యం చేయించింది.

ఆనయంబునింగ పూజనం నటించు
తనదు విలాసినిజనులరావించి
యక్కమహదేవి యల్లమదైలు
జక్కొల్పి వేగంబరాసంధించుకొనుము
సర్వరమానమున బసవ ప్రమథవ్య
కరమర్థిఁ బట్టుము కాహళలోలి
సకళవ్య నీవును సంగళవ్య యును
నొకరీతి నిలుపుడు సుకరంబుగాగ
బాలరుద్రమ ! యొత్తుపట్టుగివాసె
గ్రాలు వాయింపుము గుడ్డవ్య నీవు
నీట్టిరాళము కట్టు శివదేవి నీవు
సట్టిన నృత్యంబు సరసంబెఱింగి

సంగుదాసమ ! మహేశ్వరి ! వీరభద్ర
లింగవర్ష మీరు గేశికలు సేయుండు
రమణదుకూలాంబరమును గంచుకము
సమరించికొని చల్లడము బిగియంచి
యేతెమ్ము నీపు పూరాతమ్మ శీఘ్ర
మాతతమ్మగ నృత్యమాడుదుగాని
తాళముల్వట్టడు దాళగింపుండు
నాళతి వేశకు నందలు ననచు
సవిరళంబుగ సంఠనాన్పటం బిచ్చి
జవని రప్పించి సరసమై నిలిచి
పొలుపగు ముఖరసంబును సౌష్ఠవమ్ము
లనియు భావంబు దూరశియు ఝంకశియు
మరియు రేవయు విభ్రమమును రీఖయును
నెఱమంగనీ రీతి నృత్యంబు సలుప
లింగార్చనంబు సల్లెలఁ జేయుచును
మంగళారవములు సంగడినులియ

శ్రీనాథుడు

15 వ శతాబ్దిలోని పలనాటి వీరచరిత్రలో నృత్యం ఇలా వుంది.

నాట్యమేశములవారు నవవిలాసముల
వచ్చినప్రమత మొక్కి ప్రకృగా నిల్వ
ఘన వై భవంబున కామభూవిభుడు
నవ్వుచు సెలవిచ్చె నాట్యంబు చేయ
వీర మృదంగములెస్స వాయించుమేటి
కుడి భాగమునయందు కుదురుగా నిలిచె
తాళమానజ్ఞులు దాపటి దిశను
నిలిచిరుత్సాహంబు నేరుపుమీర
ముఖవీణ వాయించు ముఖ్యదొకండు
రాగమాలపిండు రమణులిద్దరును

నిండు వేడుకతో నిలిచిరి ఎను
 కంఠతో చనయను మనమై పొర్ర
 మడనుపట్టపుదంలి మూల వాణి
 భరత శాస్త్రోచిత బహు రాగములను
 గరిమతో నేర్చిన కంఠబాణము
 వచ్చినభారదుల్ పర్చించుచు
 నిలిచి నాట్యమునను నేర్పరిన
 నేత్రపాణికి దగ వినయం జూపి
 అతడొసంగిన గజ్జుతి భక్తితోడ
 పాదములం గట్టి ఎంచుకొని
 కాశగట్టిగ గట్టికడు ఎంచుకొని
 మద్దల తాళాల మధ్య నిలుచుండి
 ఓరచూపున రాజుగొయ్యన జూచి
 సమపాదయుకమైన స్థానక స్థితిని
 తాత్పర్యమున వేవతలకును మ్రొక్కి
 పుష్పాంజలి యొసంగి పూని నాట్యంబు
 సమకట్టి నాదంబు సభయొల్ల గ్రమ్మ
 కైకోలు విడుదలల్ మన రికాశైలి
 కైముడి కట్టుమురీ కనుపించుచు
 వెలియుంగ తొమ్మిది విధముల నుట్టి
 భూచారి నాట్యంబు పొందుగా సలిపి
 పదునారు విధములై పరగిన యట్టి
 ఆకాశచారియుననురంగ నాడి
 అంగహారాఖ్యగలట్టి నాట్యంబు
 విధితమౌ తొమ్మిది విధముల నాడి
 గతిచారి భేదముల్ గనుపడుటలు
 భ్రమణ సంయుక్తదీప్త పదిమ మిరంగ
 పాణి భేదములను బాటించి చూపి
 స్థానక సంచయ సంయుక్తి అమర

ప్రేరణదేవిని ప్రేంబణ పద్ధ
దంకిరాకుండలి రగు బహుచారి
సప్తకాండములు సత్వ చిత్రముగ
సభ వారలాశ్చర్య సంయుక్తులైరి
తరువాత నిరుమేలదగు వెలులమర
సంయుతా సంయుత చలనసంకుచిత
నారార్థములు నాట్య హస్తములు
శిరమను చు పులు ఒక్కిళ్ళు మౌమలు
దండోష్ట్ర లు మల్ తగుచు ముంబు
మఖరాగి శక్తిముల్ మొదల గానెన్న
అంగింబులారు ఉపాంగంబులారు
ప్రబంధ సముదాయం బారునుం గూడి
యనిమిది పటియను తెనగునంగం
లను రంగులు యంబాశ్చర్యముగను
మూచర్ల బన్నుని మహిమంబు దెలుపు
అంద్ర సంస్కృత వాఙ్మయాది గీతముల
భావంబులెన్నగా ప్రకటించు చేయ
చూచి రంభాదులు చోద్యంబు నొంది
శిరసులు వంచయు సిగ్గును తెంది
రప్పడు భూమిమదాదరం చొప్ప
వస్త్ర భూషణములు వారల కిచ్చి³¹

రెడ్డిరాములు ఈశ్వరుని పూజచేసే సమయంలో నృత్యాలు జరిగేవని శ్రీనాథుడు 'కాశీఖండం'లో ఇలా తెల్పాడు

'వల్లకిచక్కి కాహళము వంశము డక్క హుడక్క ఝర్జరల్
ఝల్లరి యాదిగాఁగిలుగు శబ్ద పరంపర కాళక్షద్దమై
యుల్లసిత ప్రబంధముల కొప్పుగ నాడుదురగ్ర వేదిపైఁ
బల్లవపాదు లీశ్వరునిఁ బంట మహిళలు పూజసేయగన్'³²

పంట మహిళలు (పంటరెడ్లు) శివపూజచేయు సందర్భంలో వీణ-చక్కి-తప్పెట - పిల్లనగ్రోవి - డక్కి - హుడక్క ఝర్జరి - ఝల్లరి అదియైన వాద్య

విశేషాలు తాళబద్ధమై ఒప్పగా చక్కని పాటలచే అచ్చటి పల్లవప్రాణులు (శ్రీలు)
రంగస్థలమునందు నృత్యం సల్పుదురు

రెడ్డిరాజులు

కొండపీచి రెడ్డిరాజులు నృత్యక్రికను మిక్కుటంగా పోషించారు కర్నూర
వసంతరాయ బిరుదాంబితుడగు 'కుమారిగిరిరెడ్డి' ఆస్థాన నర్తకి 'లగుమాదేవి'.
ప్రియురాలు కూడా, ఈమె కుమారిగిరి ప్రభువు రచించిన నాట్యశాస్త్రమందరి
రహస్యాల్ని అద్భుతంగా అభినయించేదట

1 జయలి మహిమాలోకాతీతః కుమారిగిరి ప్రభోః
సదసింకుమాదేపి యస్మశ్రియా సదృశీప్రియా
నవమభినయం నాట్యర్థానంతనోతి సహస్రధా
వితరతి బహుర్థాననర్తి ప్రజాయ సహస్రశః³³

2 జాదర జాదర జాదరయంచుచు
చర్చర గీతలు పాడెడు వారలు
ధ్రుతతాళమ్ము నధుంత ధుంతక
ధుంధుంకిటయని ఆడెడు వారలు
తుమ్మెద పదములు వెన్నెల పదములు
కమ్మగ గానము చేసెడు వారలు
ఏలలు పాడుచు ఈలలు వేయుచు
సోలుచు తూలుచు సాగెడు వారలు
ఝల్లరి ఝర్జరి మోడెడు వారలు
వల్లకి వంశిక మ్రోసెడు వారలు
డమరువులను మ్రోగించుచు బల్ ఫీ
ట్యూరమ్ముతో తూగెడువారలు³⁴

వరిగొడ వెంకమాంబ

చితామణుడు పరిపాలించే ఏకశిలానగరంలో శివుని యెదుట నిత్యమూ
నృత్యాలు జరుగుచున్నట్లు వర్ణించారు

సంతతోత్సవతోషిత శంఖులింగ
సమ్ముఖేందు శిలానందచారుమంట
ఘస్థశీనృత్య దంగనా పాదరణిత
నూపురంబగు నేకశిలా పురంబు (1-10)

ఏకశిలానగరము నిదంతరము ఉత్సవాంతో ఆనందమయమైన శివలింగ సమీపమునందలి చంద్రదాంతపు రాశ్మిచే నిర్మితమైన మనోహర మండపమందు నృత్యముచేయు అంగనా పాదనూపురములచే రణితమైనదై ఒప్పుచుండెను.

కొఱవి గోపిరాజు

సింహాసన ద్వాత్రింశతిలో గంగానదిలో ఉష్ణతీర్థం నుండి వెలువడిన ఎనమందుగురు శ్రీలు ఒడ్డునగల శివుని గుడిలో ఒకనాటిరాత్రి, శిశిమౌళిన హేమజలములతో పూటించి నాట్యసన్నాహం చేసిరి. అప్పుడు తతఘన మర్దకాది నినదంబులు నర్పడినాల్గు హస్తలిగతులును దృగ్విలాసములు, గన్నుల పడుగా గరళ సుందరులు చలంగబాద కటకంబులు మ్రోయగ నాట్యమాడొనొక్కతె తొలుతారు క్రమ్యైతిగు కైవడి దద్రసభావ పుష్టిగన్ (8-12)

గొప్ప మద్దెల యొక్క సినదంబులు అరువదినాల్గు హస్తవిన్యాసాలు. విలాసవంతమైన చూపులు కలిగి పాదముల కడియాలు మ్రోయగ క్రొక్కారు మెరుగువలె రసభావ పుష్టితో ఒకర్తుగా నాట్యమాడెను.

సింగ భూపాలుడు

రేచర్ల వంశంలో సర్వజ్ఞ బిరుదాంచితుడుగ సింగభూపాలుడు రసనాట్య విషయాన్ని అభివర్ణించే రసార్థ వసుధావరమునే కాక చివరి ఆధ్యాయంలో నాట్య విషయాన్ని ఆభివర్ణించే ఒక వ్యాఖ్యానాన్ని రచించినట్లు, ఇదే కాలంలో యక్ష గానాన్ని నృత్యనాటక ముప్పతిర్ణినది.

విజయనగర రాజులు

శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలో రంజకంకుప్పాయి అనే దేవదాసి ఉండేది. ఈమె వంశంలోని వారే శ్రీవేంకటేశ్వరుని సన్నిధిలో నృత్యంచేసేవారని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ప్రకటించిన శాసనాల ద్వారా తెలుస్తోంది. పిరికి దానములిచ్చినట్లు ఆ శాసనాల్లో వుంది.³³

రాయల ఆస్థానంలోనే చిన్నాదేవి అనే వేశ్య వుండేదని ఆమెని రాయలు వివాహం చేసుకొన్నట్లు చరిత్ర చెబుతోంది

విజయనగర రాజుల కాలంలో వచ్చిన పార్షీమాత్రీక్షడు 'అర్చ రజాక్'³⁶ దశరా ఉత్సవాన్ని నాట్యప్రదర్శనలను గూర్చి వర్ణిస్తూ,

“నృత్యంచేస్తున్న సమయంలో మంటపాలకు నడుమ చక్కగా తీర్చిన కాశీస్థలం ఉండటం అందులో గాయకులు గానం చేస్తుండిగా, రథములు రథలు చెబుతారట శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో అంతఃపుర స్త్రీ జనానికి నాట్యచార్వా త్యాన్ని వహించిన బండారు లక్ష్మీనారాయణ అనే పండితుడు 'సంగీత సూర్యోదయ' అనే గ్రంథాన్ని రచించినట్లు తెలుస్తోంది ఇందులో నృత్యానికి సంబంధించిన అధ్యాయముంది³⁷

దేవదాసి

ఊర్వశి సంతతి వారసబడే దేవనర్తకీగణం మాత్రం ఆలయాల్లో నాట్యం చేయటానికి అర్హత కలిగియుండేవారు వీరికి బాల్యంనుండి నృగ్యసంగీతములందు సంస్కృతాంధ్రాదులందు, ఆగమరీతులందు శిక్షణ ఇవ్వబడేవారట ఇలాంటి దేవదాసీలను పండితులు పరీక్షించి ఎన్నికచేసి తర్వాత దైవసాన్నిధ్యంలో నృత్యమాడే అర్హతను ప్రసాదించేవారు

వీరు దేవదాసి కులంవారు వీరుగాక ఇతరులకు ఆలయంయొక్క సింహద్వారం దాటి గట్టగట్టి నృత్యమాడే అర్హత వుండేది కాదు పండితులు పరీక్షించిన దేవదాసి అప్పటినుంచీ ఆ దేవుడికే అంకితమయ్యేది ఆమె ఆ దేవుని దాసీత్వంలోనే వుండేది దేవదాసీలు ఆలయాలందు మాత్రమే నృత్యం చేసేవారు. రాజులైన వీరు నృత్యాన్ని ఆరాధనా సమయాల్లో ఆలయాలలో మచార్చించే దేవదాసీలు ద్రావరాధనలో సేవలో ఉత్సవాలందు, పండితసభలందు, నాట్యమాడేవారు

దేవదాసీలు యుక్తవయస్సు వచ్చిన తర్వాత దేవునికి దాసీగా ఆ భగవంతుని సేవలో సర్వమూ స్వామికే అంపించేవాళ్ళు ఇతరులు ఎవరూ వారిని కామదృష్టితో చూడకుండా భక్తితో చూసేవారు. వీరు చిన్నతనంలో ఎంతో కష్టపడి నృత్యాన్ని నేర్చుకొనే వారని 'మల్లిక చరిత్ర'లో ఇలా వుంది.

“అలోన బుచ్చగంధిని జాలకుడనునటునియొద్ద సామునకడినన్

షేలైన నాట్యవిద్యయు బాలిక తగనేర్చి రాజ పాత్రంబయ్యెన్ (1-10)

దాసి అట రేక దాసి భరతం

దేవదాసీలు నృత్యకళను ఆరాధించుట ‘దాసి అట’ అంటారు. భరత మనగా భావ రాగ తాళాలతోకూడిన కేళికా విధానం. ఇందు నృత్యం - నృత్యం - అభినయం - గీతం - వాద్యముంటుంది. వీటినిన్నింటితో కూడిన దేవదాసి సర్తనం కావున ‘దాసిభరతం’ అంటారు.

భోగం అట

సానులు, భోగంవారు, యక్షులు, నాగాసులు అనే తెగలవారు ప్రాచీన కాలం నుంచి ఈ నృత్యాన్ని ఆరాధిస్తున్నారు. సానులు ముఖ్యంగా ఆలయాల్లో నృత్యం చేసేవారు. భోగంవారు రాజధర్మాలలో, పండిత సభల్లో, విద్యాప్రదర్శన చేసేవారు. యక్షుల్ని అక్కలని కూడా పిలుస్తారు. వీరు అతి ప్రాచీన సంగీత సంప్రదాయాన్ని రూపొందించారట. అదే “యక్షగానం” అనేక రాజధర్మాలలో సానులు, భోగంవాళ్ళు పుండేవారు ఇప్పటికీ సానులు, భోగంసానులు అనే పేర్లతో మీలి వున్నారు. వీళ్ళు నృత్య కళాకారిణులు.

తెలుగుదేశంలో ప్రాచీనకాలం నుండి దేవాలయాల్లో లలిత కళలన్నింటిని పట్టుకొమ్మలు. వాటిలో నృత్య మొకటి. ఆలయంలో స్వామి సన్నిధిని జరిగే ఆరాధనా నృత్యాలు, కళ్యాణ మండపంలో జరిగే కేళికానృత్యాలు నట్టువమేళ సంక్రమా మినికి చెందినవి వీనిని దేవదాసీల చేస్తారు. అందులో స్వామి సన్నిధిని రంగమండపంలో నృత్యం చేయు అధికారముద్రల్ని పొందిన దేవదాసీలకి కలదు అచ్చట నృత్యం చేయుటకు తక్కిన వారికి అర్హతలేదు. విజయనగర రాజుల కాలంలో దేవదాసీలు పవిత్ర జీవనాన్ని గడిపేవారని దేవదాసి కావాల్సిన స్త్రీని పదేండ్ల ప్రాయమందే దేవాలయానికిచ్చించి అపుడు దేవునికి ఆమెకు పెండ్లి మహోత్సవ పురస్కరంగా జరుగునని, ఆమె దేవుని సేవకు అర్పింపబడినదగుట “దేవదాసి” అయిందని “బార్యోజ్ఞా” అనే విశేషి యాత్రకుడు వర్ణించాడు. తన జీవిత సర్వస్వాన్ని దేవదేవునికే అంకితమొసర్చి ఆ సన్నిధిలో తపతపపడి భగవంతునితో లయించిన దేవదాసి (గిరిక) కవి సామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ‘వేయి పదగాలు’లో వర్ణితమైనది. అట్టివారు దేవదాసీలు.

దేవాలయాల్లో నృత్యం

ప్రౌఢున్నే దేవుణ్ణి మేల్కొలిపింది మొదలు రాత్రి నిద్ర వచ్చేవరకు జరిగే ఉపచారాలన్నింటిలో గానం తప్పనిసరిగా ఉండేది. కొన్నిచోట్ల నాట్యం కూడా. అనేక రాగాలు పాడుతూ, రకరకాలైన నాట్యాలు చేసేవారు. దేవునికి మేలుకొలుపు సాటలు, జోలపాటలు, యాలపాటలు నాట్యాలు విడిగా అవసరంగా చేసేవారు. ఎందుకంటే అతి ప్రాచీనకాలం నుండి వస్తున్న కొన్ని నృత్యాలు, సంగీతాలు మరుగున పడకుండా నిలవటానికి ఆ పూజా విధానం సహజపడు తుంది. అందుకే భారతీయ సంస్కృతి గుడిలో పుట్టిపెరిగి చూపుతూ నిర్భయంగా దీనినుండే యితర దేశాలకు వ్యాపించిందని చెప్పలు చెబుతారు. అందుకే భారతీయ సంగీతం ఉత్తమమైంది. గుడిలో దేవుళ్ళను ప్రార్థన చేస్తూ పాడేవారు దర్శిచో ఆడేవారు. అందుకే నృత్యంపై అంత ప్రతిష్ఠలున్నాయి. ఇలా దేవుని పూజలో ఒక భాగంగా నృత్యం ఎంతో మేలుచేకూర్చింది ప్రాచీనతను నలుపు కొంది.

తంజావూరు నాయకరాజులు - నృత్యకళ

అచ్యుతప్ప నాయకులు (1581 ప్రాంతం) ఆంధ్రదేశంలోని గోదావరి జిల్లా 'పూళ్ళ' గ్రామంనుండి భాగవతున్ని పిలిపించి ఇప్పటి తంజావూరు, మేల. ట్టూరు (అచ్యుతపురం)ను దానపట్టాగా ఇచ్చినట్లు స్మరించుటయంతినాడు వారి నృత్యాన్ని ప్రదర్శించేట్లు ఏర్పాటు చేశాడు. ఇంకా నాట్యమంటపాలు నిర్మించి దేవదాసీలకు అగ్రహారము లొసంగి ఉత్సవ సమయాల్లో ప్రదర్శనలు ఏర్పాటు చేసినట్లు శాసనాలవల్లా తెలుస్తోంది.³⁸

రఘునాథ నాయకులు (క్రీ.శ. 1614-1688) లలితకళాప్రియుడు కవి 'సంగీతసుధ' అనే గ్రంథాన్ని రఘునాథమేళమనే కొత్తరాగాన్ని రామనంద మేళమనే కొత్త తాళాన్ని సృష్టించాడు. ఇరన్ని గూర్చి తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథంలో ఇలా వుంది.

“రాజకంఠీరవ! రాజాధిరాజ!

రాజన్య మూర్ధన్య! రాజరఘునాథ!

బహువిధనాట్య ప్రపంచమెల్ల

నభిసయించిరి తమపేరు లలితయిల్లు”

విజయ రామవనాయకని (క్రి. శ 1633-1673) ఆస్థానంలో కళా వతి, చంద్రావతి అనే నర్తకిమణులు రూపావతి, చూడామణి చంద్రరేఖ, కోమల వల్లి, శశిరేఖ అనే నాట్యకత్తెలు, సంగీత నాట్య విద్యాపారంగతులైన రంగాజమ్మ, కృష్ణాజమ్మ మొ॥వారు అనేక ప్రబంధాలు యక్షగానాలు రచించి కళాకారులకు నర్తనం కాలించారు

పెనుకొండను పాలించే శ్రీరంగరాయుడు సహాయపడి శత్రువుల్ని చెల్లా చెదరు గావించి బహుమతిగా పెనుగొండ ఆస్థాన నాట్యకత్తె 'చంద్రరేఖ'ను తంజావూరికి తీసుకొనివచ్చి రాజనర్తకిగా చేశాడు

“మహార్యవ మండపమునందు పేకాలగంబు పండి
కుండలీ, దండ, రాసక, ప్రేరణి ప్రీతిబింబ, సింధు
కందుక, ధమాశివేల, యర్రల్లి, హస్తీసరాది
సృతంబుల నవలోకించు నాతంజ భూవిడు” (రంగాజమ్మ)

మన్నారూసు హేయనానికా విలాసమనే యక్షగానాన్ని రచించాడు శైత్రయ రచించిన పదాలను ఆస్థాన నర్తకిమణులకు నేర్పించి తన ఆస్థానంలో అధినయించినట్లు విజయరాఘవ నాయకుడు చేశాడు.

కూచిపూడి నాట్యరీతి

కూచిపూడి అనేది ఒక గ్రామం కృష్ణాజిల్లాలోనిది దీనికి 'కుశీలపుర మని' మహాపేరు కుశీలపులు లేక కుచీలుగు అంటే దేశదిమ్మరులైన నటులు అని అర్థం మున్యగోపాల పదాల్ని శైత్రయగారి జన్మస్థలం కూచిపూడి పొలి మేరలోనే వుండి శైత్రయగారి పదగీతాం బోధకు కూచిపూడివారు గురువులై చాలాకాలం వరకు దేవదాసీలకు నేర్పేవారట ప్రాంతవరాజుల పాలన అంత మొందిన తర్వాత నవాబుల ఏలుబడిలో మన సంస్కృతి తగినంత పోషణ లేకుండా క్షీణదశ ఏర్పడినప్పుడు గోల్కొండ తాసిఫా (1685 ప్రాంతం) కూచిపూడి యక్షగానం భామాకలాపం తిలకించి మాన్యాలు ఇచ్చారట వీరు పాడే రాగాలు మోహన, ఆనందభైరవి, శంకరాభరణం, షణ్ముఖప్రియ, సహనా, ఆరభి రఘుపతి, తోడి, మధ్యమావతి, నాటకరహస్రప్రియ మొదలగునవి.

కూచిపూడి నృత్య సంప్రదాయం

కూచిపూడి నృత్యం శృంగారంగా, వేదాంతంగా చూపుచుకొంది. అంతే గాక సిద్ధాంతంగా నాట్యశాస్త్రం ప్రయోగికంగా కూచిపూడి నృత్యం చూపుచున్నది. కొని ప్రస్తుతం ప్రచారంలో వుంది ముఖ్యంగా కూచిపూడి నృత్యంలో భామా కలాపం (శృంగారం) గొల్లకలాపం (వేదాంతం) అనేవి రెండూ కూడా శాస్త్ర రూపం దాల్చినవి. వీటన్నిటికి మూలం జానపద నృత్యాలే. అయితే ప్రభువుల ప్రభుత్వం ప్రోత్సహంతో భరతనాట్యం దక్షిణాది నృత్యాల ప్రాచర్యం పొందింది. దేవస్థానాలుకూడా పోషించాయి. కూచిపూడి నాట్యం ఆదిలో బ్రాహ్మణ యువకులచే ప్రదర్శింపబడటంవల్ల పితృమూలకు అంత అగౌరవిగా వుండేకాదు. కూచిపూడి విధానంలో 'సంహార భావాలు' చాలా తక్కువగా వివిధముఖభావాలుతోపాటు అతిశీఘ్రగతిన వహించడం అన్న విషయంలో భరతనాట్యంలో ఇదిలేదు. ఒకసారి భావం, ఒకసారి రయ అంటే

భాగవత మేళమంటే భగవత్సంకల్పమైతే భారత - భాగవత-పురాణ గాథల్ని నాటకాలుగా ప్రదర్శించటం అందుచేతనే దీన్ని నాటక మేళమని కూడా పిలిచారు. ఇందు నర్తకులే ఎక్కువ మంది పాల్గొంటారు. శ్రీ పాత్రలుకూ పురుషులే ధరిస్తుంటారు.

కూచిపూడి సంప్రదాయంలో మరో విషయం చెప్పారు. నందికేళ్వరుని 'అభినయదర్పణం' కూడా కూచిపూడి నాట్యానికి లక్షణగ్రంథం. ఇది తెలుగు లిపిలో ఉండటం ఒక విశేషం. అందుకే నందికేళ్వరుడు ఆంధ్రుడని విశ్వసించబడుతున్నాడు. క్రీ.శ. 13వ శతాబ్దంలో రచించిన జానపదసేనాని 'నృత్య రత్నావళి' ఆంధ్రుల నృత్యకళా బౌద్ధత్యానికి గీటురాయి. ఇలా తెలుగుదేశం నాట్యాదిదేవత నటరాజు నర్పించే ఆదిపీఠమై అంజానతోంది. క్రీస్తు పూర్వమే 'నృత్యకళ' ప్రచారంలో వున్నట్లు హాలుని 'గాధారత్నావళి' లో ఉన్నది.

భామా కలాపం

భామకలాపాన్ని సిద్ధాంతయోగి రచించాడు. ఇతడు మహాకవి. యోగి సకలకళాప్రసీదు. నాట్యకళాధిపతి. సన్యాస స్థానానికి శ్రీకృష్ణ పారిజాత రచనకు సంబంధించిన కథ ఇలా ప్రచారంలో వుంది. యాగీశ్వరుల

గ్రామానికి అత్తగారి గ్రామానికి మధ్యలో వీరు (వంక) వుండేదట గురుకులంలో విద్య ముగించాక పునస్సంధాన ముహూర్తాన్ని తల్లిదండ్రులు నిశ్చయించి అత్తవారింటికి పంపారు. వీరు దాటుతుండగా ప్రవాహం ఎక్కువైంది. గియఫడి 'అమ్మో బాటి' అంటే గూర్తొన్నట్లునా పుచ్చుకుంటే' అన్నాడని ప్రవాహం ఆగి ప్రోలుగిడి.

అత్తగారికి 29, భార్యకి విషయం వచ్చి ఆశ్రమ స్వీకారం చేసి ఆ శృంగార విలాసమంతా శ్రీకృష్ణ గానంలో తీర్చుకున్నారుట.

యోగీంద్రుల కాలంలో యక్షగానాలు జానపదులచేత ఆడబడుతూ పామర గానానికి ఉద్దేశించబడి ఆడబడుతుంటే జానపదులలో ఉన్న దృశ్య కళను ముఖ్యంగా ఈ గీధిగానాలు గ్రహించి దానికి శాస్త్రముఖం పెల్పించి, పాండిత్య గీర్వాసక లక్షణాన్ని తెచ్చేసి సంస్కరించి, నాగరం లోగా తీర్చిదిద్దే ప్రయత్నం చేశారు. అనగా కూచిపూడి యక్షగానం సిద్ధేంద్ర యోగివలన జానపద వీధి నాటకంతో ఆకారయస్థిలో (Frame Work) చాలావరకు పోలికలు కలిగి ఉన్నా, దానికంటే భిన్నంగా నాగరక యక్షగానంగా రూపుదిద్దుకొన్నది ఇవి ప్రాంతీయంగా తమకిష్టమైన రూపంగా (యక్షగానమనీ, వీధినాటకమనీ, వీధిభాగవతమనీ, చిందుభాగవతమనీ, బంచునాటకమనీ) మలుచుకొని ప్రదర్శిస్తున్నారు. వీటన్నింటికీ మూలం జానపద కళారూపాలే ఇక వాటికి ఆయా పేర్లు ప్రాంతీయంగా ఎలా వచ్చాయో పరిశీలిస్తే యోగీంద్రులవారు సత్యభామ విరహ బాధను శ్రీకృష్ణపారిజాతం యక్షగానంగా రచించి తగిన ప్రయోక్తం కోసం అన్వేషిస్తూ 'కూచిపూడి' గ్రామానికొచ్చాడు. అక్కడ కొద్దిమంది విప్రయువకుల్ని వేషధారణకు అంగీకరించమని కోరాడు. అనాడు విప్రులు నాటకాలాడటం తప్పగా భావించేవారు. యోగీంద్రుల మాట మన్నించి ఒప్పుకొన్నారు ఆ యక్షగానాన్ని బోధించి సంప్రదాయానుగుణంగా నాట్యరీతులు నేర్పి వారిచేత 'భామాకలాపాన్ని' ప్రదర్శింపజేశాడు అందువల్ల ఈ యక్షగానానికి భాగవతమని, ప్రదర్శించే వారిని భాగవతులని పేరు వచ్చింది క్రమక్రమంగా ఈ కుటుంబం వారికి భాగవతులవారనే వంశనామం ఏర్పడింది కాలికి గజ్జెకట్టి రచ్చకెక్కటానికి మొదలు పెట్టిన తర్వాత ఈ భాగవతులకు కళాప్రపంచంలో కూడా కుతూహలం పెరిగింది. కొత్త రచనలకోసం వెతికారు. అటువలన, జానపదుల నాట్యవిశేషాల్ని

వెలికితీసి వారి తాళాన్ని శాస్త్రీరించి నాట్యప్రయోగంలోకి తెచ్చి ఇతర విప్ర కుటుంబాల వారికి ఈ కళాప్రపంచంలో సావకాశం కలిగించి నృత్యప్రీతిరంగుంచి కావేరీ తుంగభద్రతీరాల వరకు బంగారు పట్టిలో చూరేగించారు.49

భామాకలాపం కూచిపూడి కళకు గీతం. ముఖ్యంగా శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామల ప్రణయకలహం. వారు నిశిపోవటం, సత్యభామ ఆ గొంగూరుకు వెళ్ళిపోవటం 'మాధవి' అనే చెలికత్తెతో రాయభారం చంపటం, శ్రీకృష్ణుడు ఇంట్లో లేదని తెలిసిన మన్మథుడు తన పరివారంతో వచ్చి సత్యభామను బాధపెట్టటం, మాధవి శ్రీకృష్ణునివద్దకు వెళ్ళి సత్యభామ ఇచ్చిన ఉత్తరం ఇవ్వటం శ్రీకృష్ణుని రమ్మని ప్రార్థించటం, అతడు వచ్చేలోగా సత్యభామ మరణిపోవటం, తరుకోవటం, శ్రీకృష్ణుడు రావటం, అతనితో కొద్దిసేపు తగవులాడటం, నివరకు కలిసికోవటం ఈ కథనే 'సత్యభామాకలాపం' అంటారు.

గొల్లకలాపం

గొల్లభామకు బ్రాహ్మణునకు జరుగు వేదాంత విషయమైన తర్కం. పిండోత్పత్తి జననం, మానవజీవిత పరమావధి, జన్మవలన బ్రాహ్మణులు కారని తక్కువజాతి వారైనా గొల్లలైనా సత్కర్మలు ఆచరించుటవల్లా బ్రహ్మజ్ఞాను లగుదురని తెలియజేసే విషయం చర్చించబడుతుంది.40

(ఈ) పురాతన మూలాలు

పురాణాలను ఒక దేశ చరిత్రలోని వివిధ దశలకు ప్రతీకాత్మకమైన కల్పనలుగా చెప్పవచ్చు. పురాణంలో నృత్యప్రతీకలుగా ప్రధానంగా ఇద్దరు చెప్పబడ్డారు. వారు శివుడు - శ్రీకృష్ణుడు. శివుడు దక్షిణమని, శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తరమని అంటారు. ప్రధానంగా నృత్యప్రతీకలుగా మిగిలి ఉన్నాయి. ఈ రెండి మధ్య తేడాల్ని.

శివుడు < ప్రణయం - శృంగారం
ప్రళయ - సంహారకారుడు - వీరం - రాద్రం - భీతత్వం

శ్రీకృష్ణుడు < ప్రణయం - శృంగారం
వైష్ణవతత్వం - మోహిని (శివుడి ప్రణయ నృత్యం)

శివుని తాండవం విశ్వగతికి ప్రవీణాత్మకమైన కల్పన నటరాజు విగ్రహాన్ని చూస్తే విగ్రహానికి నాలుగు చేతులు, ఒక కాలు పైకెత్తబడి ఉంటుంది భూమిపై వివిధ కాటాంధ లా రాక్షస స్వరూపహింతుంగి లాక చేతిలో డమరుకు ముతబుంది గొడవ దానిలో అగ్ని ఉంటుంది మిగిలిన రెండు చేతులు అభయవరద ముద్రలో ఉంటాయి పడిచేతిలోని 'డమరు' సృష్టికారణమైన నాదాన్ని ఉత్పత్తిచేసే వాద్యం సృష్టికి ఆధారం నాదమని సూచిస్తుంది నిశ్చలంగా అతస్వరహితంగా ఉన్న సృష్టిలో 'డమరుకం' మ్రోగిగానే అందులో నుండి ఉత్పత్తి అయ్యే గాదంటే నుండి శక్తులు పుడుతున్నాయి 41 అంటే అందు విన్యాసం కల్గినవి వాటివల్ల అనేక కదలికలు పుడుతాయి

స్తబ్ధంగా పున్న జడ ప్రకృతిలో చైతన్యం పుడుతోంది స్వరాలు కూడా అలా పుడుతున్నప్పటికీ ఈ స్వరాలే వివిధ రాగాలుగా రూపొందుతాయి వివిధ రసాలు భావాను భూతులను కారణాబలుతాయి అక్షరాలు అక్షరాల కూర్పు, మాటలు, మాటల కూర్పు, వాక్యాలు, వ్యాసవల్ల ఒకరి భావాలు మరొకరికి తెలుసు కొనే అవకాశం కల్గుతోంది కనుక స్వరం నాదాత్మకం అని సూచిస్తోంది డమరుకం ఎడమచేతిలో పున్న అగ్ని అనంతమైన ఈ ప్రపంచాన్ని అంత మొనరించే శక్తి కాలిక్రింద రాక్షసరూపం ప్రపంచాభివృద్ధిని నిరోధించే శక్తుల్ని రూపుమాార్చుటను తెలియచేస్తుంది నేరుగా భూమిపైనుండి పైకెత్తబడిన పాదం ఈ ప్రపంచబంధాల నుండి జీవుణ్ణి వేరు పరచడాన్నీ అభయ వరదహస్తాలు జీవుడు మోక్షం పొందటాన్నీ సూచిస్తాయి.

శివుడు

శివుని ప్రమథగణాల్లో నిత్యసంబంధమున్నవారు ముగ్గురు 'నంది - భృంగి - తండు' తండు ప్రచారంలోకి తెచ్చిందే తాండవం 42

శివుడు పురితేలును అందంగా అలంకరించుకొని తలపై చంద్రరేఖను ధరించి సృత్యం చేసేవాడట ఇతనికి ముగ్గురు భార్యలు 'సతీదేవి - పార్వతి - గంగాదేవి' మొదటి భార్య దక్షప్రజాపతి కుమార్తె ఈమెకు శివుడంటే ప్రేమ తండ్రిచేసే యజ్ఞానికి పింఛకుండానే భర్తనడిగి వెళ్ళింది అందరిలోనూ అవమానాలపాలై భర్త నిందను ధరించలేక అక్కడే చితిని పేర్చుకొని చనిపోయింది శివునికి తెలిసి కోపంతో అగ్కుడికొచ్చి తన శక్తివల్ల జడలో కేశాలను లాగి క్రింద

వేశాడు వీరభద్రుడు పుట్టాడు యజ్ఞాన్ని ద్వంసం చేశాడు. ప్రక్కనున్న సతీదేవి నెత్తుకొని అవేశంతో, అవేదనతో కోపంతో ఒప్పు తెలియక ఆరాధా. భూమి దద్దరిల్లింది దిక్కులు పక్కటిల్లాయి నదులు సముద్రాలు పొంగాయి కొండలు పర్వతాలు చణికాయి ఇదే శివుని 'ప్రళయబాధించి' మంచి దీన్ని శివుడు ప్రత్యేకంగా ఆడలేదు ఆ సమయంలో శివుడు ప్రదర్శించిన కాళ్ళు చేతులయొక్క కదలికలే తాండవమైంది 43 వీరభద్రుడు చుచ్చుచేసి శత్రు సంహారం చేయటం మాత్రం ప్రసిద్ధమైంది ఇతని అంగవిన్యాసాలన్నీ నాట్య మయ్యాయి అదే 'వీరనాట్యం' 44 వీరభద్రుని పేర జరిగే ఉత్సవాల్లో వీర ముష్టివారు ఈ నాట్యాన్ని ప్రదర్శిస్తారు ఇది పురుషులు మాత్రం చేసే ఏకపాత్ర తాండవం దీన్నే నేడు ప్రేరణ లేక పేరిణీ తాండవమనే విశిష్ట సంప్రదాయంగా శ్రీ నటరాజ రామకృష్ణగారు పొందించారు దీన్ని ప్రత్యేకంగా "మిథులు, మహేశులు, పశుపతులు, ప్రభావపులు" అనే నాలుగు తెగలవారు శివుని ప్రేరణగా ప్రదర్శించేవారు. ఇది వీరరస ప్రధానమైంది నృత్యనృత్యాలు రెంటినీ ప్రదర్శిస్తారు 45

పైన తెల్సిన 'తాండవం' అటవిక నృత్యాల్లో కనిపిస్తుంది చర్మవాద్యాలు మ్రోగిస్తూ వారు రౌద్రంగా వేసే అడుగులు, కేకలు, అరుపులు, పులులతో పోరాటం నలుపుతున్నపుడు రౌద్రకారంగా ఉండటం, ఇక జానపదుల్లో కొన్ని మతాచారా వీధుల్లో తాండవానికి మూలాలున్నాయి బలిపీఠం దగ్గర బలిజంతువును పట్టుకొని యాట కొడవలితో నరికే సమయంలో 'కో బలి' అంటూ వేసే 'కేక' అడుగులు రౌద్రంగా ఉంటాయి బలిజంతువు గట్టిగా అరవటం, జంతువును నరికిన తర్వాత బీభత్సం, ఇంకా మోహరం పండుగ సమయంలో పూనకం తెప్పించే సమయంలో మంగళవాద్యాలు (మేళాలు) తప్పేకగతులు, 'ముల్లాసాబు' (పూజారి) 'జావుసొండిం మాలాలి' అంటూ గట్టిగా పలుకుతూ వేసే అడుగులు. అగ్నిగుండంలో నడవటం, ఒడ్డుకథలో డమరుకం (ఒడ్డు) వాయిస్తూ కథకుడు కదానుగుణంగా వేసే అడుగులే తాండవంగా పేరు ప్రచారంలోకి వచ్చింది. రౌద్రంగా అటవిక, జానపద నృత్యాల్లో భాగిమలు అనేకం రౌద్రాచారపు భంగిమలే నేడు అనేక ప్రళయతాండవాలుగా శాస్త్రీయరీతుల్లో రకరకాల పేర్లతో ప్రదర్శింపబడుతోంది కావున ప్రచారంలో ఉన్న చుతపం మైన నర్తనానికి మరో నాగరికత ముఖం కల్పించడం ఈనాడు జరిగింది. అదే శివతాండవం, పేరిణి మొ॥

పార్వతి

సరీదేవి మరణంతో శివుడు వియోగంతో ఉండగా బ్రహ్మ - సరస్వతి, విష్ణు - లక్ష్మీదేవి ఊరడించారు కానీ శివుడు శ్రీలను చూడకూడదని ఏ ఆరణ్యంలోనో అడవుల్లోనో తపస్సు చేసుకొంటూ శ్రీ సంచారంలేని ప్రదేశంలో ఉండాలని నిర్ణయించుకొన్నాడు హిమాలయాల్లో ఒక ప్రశాంతమైన ప్రాంతాన్ని ఎన్నుకొని తపస్సు చేసుకొంటూ ఉండిపోయాడు సరీదేవి హిమాలయ ప్రాంతాన్ని పారించే హిమరాజు మేనకాదేవికి పుత్రికగా పుట్టి పార్వతి' అయ్యింది ఆమె శివునిపై అనన్య భక్తితో ఆయన్ని కొలిచింది

మన్మథభంగం

లారానుడుదని రాక్షసుడు ప్రవృత్తి చాపు లకుండా వరంగ పొందాడు. తర్వాత అందరినీ బాధ పెడుటండగా తరుణిపాయాన్ని విష్ణుపునడిగి దేవతలు తెలుసుకొన్నారు చివరికి శివునికి పుట్టిన కుమారుడే ఆ రాక్షసుణ్ణి చంపగలడని తెలుసుకొన్నారు సేవతలంతా మన్మథున్ని పిలిచి విషయం తెలిపారు వెంటనే మన్మథుడు శివుడు తపస్సుచేసే ప్రాంతానికొచ్చి అదునుమాసి తన బాణాన్ని వదిలాడు శివునికి తపోభంగమై ప్రేమ పుట్టింది శివుడు ఆశ్చర్యచకిరుడై తాను సన్యాసిగా జీవించాలనుకొంటే ప్రేమ పుట్టిందని కనులు తెరచాడు ఎదురుగా మన్మథుడు కన్పించాడు తపోభంగానికి కారకుడని తెలుసుకొని కోపంతో మనస్సు ఛిగ్గిన మండింది. నేత్రాంశుంచి నిప్పులు వర్షించాయి. ఆ చూపులకి తట్టుకోలేక ఆ క్రోధాగ్నిలో మన్మథుడు బుడిచిపడ్డాడు ఆ ప్రదేశమంతా దద్దరిల్లింది

దగ్ధ - దగ్ధభం - ధాం కిటకిట - దిద్దిదిద్ది ధీం ధీం కిటకిట తకధళాంగ్
ధళ - ధళ ధళ త్లాంగ్.⁴⁰

ఇంకా శివుడు కోపం పట్టలేక ఎగిరిగంతులు వేశాడు అందరూ ఆకిరి పోయి భయపడ్డారు శివుని కోపం ఎంతకీ చల్లారక భస్మమైన బూడిద శరీరం నిండా పూసుకొన్నాడట. మరికొంత సమయానికి ఆ కోపం తగ్గింది. అంటే శివుని మరొక రౌద్రలాండవత్తుంది ఇలా శివుడు రెండుమార్లు సృష్టాన్ని రౌద్రంగా ప్రవర్తించాడు తర్వాత శివుడు పార్వతిని పెళ్లి చేసుకొన్నాడు. వారికి కుమారస్వామి పుట్టి తారకాసురున్ని చంపాడని కథ.

శివుడు చేసిన తాండవాలు ఏడు. వీటిని సప్తతాండవాలని పిలుస్తారు. 'అనందతాండవం - సంధ్యాతాండవం - కలితాండవం - ఉమా తాండవం - విజయ తాండవం - ఊర్ధ్వతాండవం - సంహార తాండవం' ఇంకా పద్మ - దీప - పేరిణి - ప్రేంఖణ - దండిక - కుండలి - కలశ అనే తాండవాలన్నావనీ సటరాజ రామకృష్ణగారు తెలిపారు.⁴⁷

సంధ్యాసమయంలో బ్రహ్మతాళం పేస్తుండగా, విష్ణువు మృదంగం వాయిస్తుండగా, ఇంద్రుడు మురళిని ఊదగా, శివుడు ఆదాదట. అందుకే అవి సంధ్యా తాండవమైంది. పార్వతికి నృత్యమంటే మక్కువ. అందువల్ల ఇద్దరు కలిసి ఆడారట.

ఊర్ధ్వతాండవం శివపార్వతులు కలిసి ఆడారట. పార్వతి స్వర్ణంబో శివునికంటే అందమైననీ చెప్పి. ఇది శివపార్వతుల ద్వంద్వనర్తనం. శివరిత్యాన్ని, పార్వతీత్యాన్ని ఎరుకపరచే విన్యాసాలు ఇందులో వుంటాయి. తాన్యతాండవ పద్ధతికి చెందిన విన్యాసాలతో కూర్చబడ్డ ఈ నృత్యంలో శృంగారం, వీరం ప్రదర్శింపబడతాయి. దీంతో శ్రీ శృంగార పద్ధతి, పురుష శృంగార రీతి చూడగగవి ఇలా చేస్తుండగా పార్వతి నృత్యంలో అధిగమించి శివున్ని మించి పోగా అప్పుడు నృత్యంలో పార్వతికే ప్రథమస్థానం లభించారట. అలాంటి సమయంలో శివుడు ఒక భంగిమను ప్రదర్శించాడట. ఈ భంగిమను శ్రీలు ప్రదర్శించటానికి పిలువేసింది. ఒక కాలాను చేతిని శిరస్సు పైభాగంలో పెట్టుకోవడం. ఒంటి కాలుమీద భంగిమను చూపెట్టటం అప్పుడు పార్వతి స్వర్ణంబో చూపించవ శివునికి ప్రథమ స్థానం ఇచ్చిందట.⁴⁸ ఈ తాండవాన్ని ఈనాటికీ అనేక మంది పగటి వేషగాళ్ళు చేస్తున్నారు. ఆ భంగిమను వివరణ అంతగా ప్రదర్శించ లేకున్నారు. ఈ తాండవంలో శివపార్వతులకు సంబంధించిన అనేక పౌరాణిక గాథల వర్ణనలో వుంటాయి. ప్రదర్శనా సందర్భాన్ని అనుసరించి శృంగార, వీర, భయానక ఇత్యాది భావాలకు సంబంధించిన గేయాల్ని ఎన్నుకొని నృత్యం చేస్తారు.⁴⁹

అర్ధనారీశ్వర నృత్యం

శ్రీపురాసురుడు శ్రీ దేవీలోనూ, పురుషుని దేవీలోనూ భావచూడా వరం పొందాడు. శివుడు అతన్ని చంపటానికి శ్రీ పురుష శక్తుల్ని రెండింటిని తనలో

చేర్చి అతనితో యుద్ధంచేసి సంహరించాడు. త్రిశూలాన్ని కపాలాన్ని కుడిచేత ధరించి దానితో త్రిపురాసురున్ని పొడిచి వెంటనే వామహస్తంతో త్రిశూలాన్ని ధరించి మరలా పొడిచి సంహరించాడు. ఈ అర్ధనారీశ్వరునిలో⁵⁰ దక్షిణభాగం శివుడు, వామభాగం అంబ. దక్షిణ భాగంలో భంగిమను పట్టినపుడు శివుడు వీరరౌద్ర భావాలను ప్రదర్శిస్తాడు. అలాగే వామభాగంలో భంగిమ పుట్టినపుడు కూడా వీరరౌద్ర భావాలను ప్రదర్శించాలి. అయితే మొదటిది తాడవం, రెండవది శ్రీ, వీరం మొదటిది. పురుష ప్రవృత్తి రెండవది. శ్రీ ప్రకృతి. ఈ రెండింటిలో సౌందర్యాన్ని సృత్యకళాకారులు కళ్ళకు కట్టినట్లు ప్రదర్శించాలి సృత్యం చేయాలి- శివతాండవాలన్నింటిలో ఇది చాలా విశిష్టమైన అంశం. ఈ తాండవాలన్నీ సృష్టి ఆరంభం. అభివృద్ధి. అంతాన్ని సూచించు నృత్యాలే. సప్తతాండవాలకు ఇతివృత్తాలు.⁵¹

గంగాదేవి

శివుని మూడవ భార్య గంగాదేవి. చిన్న భార్య. శివునికి ప్రీతిపాత్రురాలైన భార్య. అందుచే తలమీదరెక్కి కూచుంది. సృత్యంలో శివుని అలంకరణలో గంగాదేవి పాత్ర ప్రసిద్ధమైంది. ఇతని శిష్యులైన 'తండు-భృంగి' ద్వారా ప్రపంచంలో శివుని నృత్యాలు ప్రచారమయ్యాయి. అట్టి పార్వతి నృత్యాన్ని సాధనచేసి అదే పద్ధతిలో తన శిష్యురాలైన ఉషకు నేర్పి ప్రచారం చేసింది. ఉష బాణాసురుడనే రాక్షసుని కూతురు. ఈమె శ్రీకృష్ణుని మనుమడైన అనిరుద్ధుడే పెండ్లాడింది. బాణాసురుడు శివున్ని మెప్పించి ఎప్పుడూ నిన్నే చూడాలి నీవు నా కంటలో పుండాలని కోరగా అదే విధంగా శివుడు ఒప్పుకోవటం మూలాన పార్వతి కూడా వచ్చి అతని కుమార్తె అయిన ఉషకు సృత్యం నేర్పించింది. అలా శివపార్వతుల ద్వారా నంది, తండు, భృంగి మొ॥ వారి ద్వారా నృత్యానికి ప్రచారం లభించింది.

శ్రీకృష్ణుడు

శివునితోపాటు విష్ణుమూడో ఒక సృత్యమూల ప్రతీకగానే పరాణిక వాఙ్మయంలో కనిపిస్తున్నాడు. విష్ణువు ఎత్తిన ద్వారావతారమే శ్రీకృష్ణుడు. దేవకీ సనుదేవుల కుమారుడని ఇతిహాసం. శ్రీకృష్ణుని లీలలు, అలిమానుషాలు, అత్యద్భుతాలు. వీటిలో నృత్యమూలాలైన లీలలూ వున్నాయి. శ్రీకృష్ణుడు నర్త

కుడు, గాయత్రీడు, శృంగారరసమూర్తి. నారాయణపీఠులు తమ కృష్ణలీలా తరంగిణిలో శ్రీకృష్ణుడంటే మధురమూర్తి అని చెప్పాడు. (మధురం మధురం అధరం మధురం లీలయ యశోదేవహలం) కృష్ణలీలా తరంగిణి అంతా శ్రీకృష్ణ నాట్యకళా విలాసమే.

కృష్ణ సృత్యంలో జానపదాంశాలు

'తాండవం'లాగే కృష్ణుడు రాసలీల, బృంద సృత్యం, అది ఒక గొల్లపల్లె. గొల్లలకు సంగీతమంటే ఎంతో ప్రీతి. శ్రీకృష్ణుడు పిల్లనగ్రహిణి పూతుండగా పనిపాటలు మానుకొని గొల్లపడుతులందరూ అతనిచుట్టూ చేరి స్వచ్ఛమౌతేవారు. దీన్నే 'రాసక్రీడ' అంటారు. శ్రీలే కాకుండా పశుపశ్చాదలు, గోవులు అన్నీ మైమరచి పోయేవి. అలాంటిది వేణుగానమహిమ.³² గొల్లభామలు రేలుపగలు ఆడుతూపాడుతూ వుండగా వారి భర్తలకు కోపం వచ్చింది. శ్రీకృష్ణుడు మురళి నూదగా వెంటనే గొల్లభామలు ఇంకొకరి పరుగెత్తటం జరిగేది. అప్పుడు ఆ మురళి కారణమనుకొని అందరూ కోపంతో గొడ్డళ్ళను తీసుకొని వెనుకబెట్టిన నరికి తగులబెట్టారు. కానీ వేణుగానం వస్తూనే వుంది. ఆ లీల శ్రీకృష్ణునిలో వుంది. అమాయకులైన గొల్లవారికి తెలీదు.

బాండ్లంలో శ్రీకృష్ణుడు గొల్లపల్లెలో పనిబాలకులతో కలిసి ఆటలు ఆడే వాడు. పశువుల కాపరిగా వుండేవాడు. కాళింది మడుగులో విషసర్పం గర్భాన్ని అణచటానికి ఆ మడుగులోకి దూకాడు. పామును పట్టుకొన్నాడు. దాని పడగపై నిలబడి శ్రీకృష్ణుడు సృత్యం చేశాడు. ఇదే కృష్ణ సృత్యానికి మూలమైంది.³³

శ్రీకృష్ణుని మేనమామ కంసుడు. కంసునికి శ్రీకృష్ణునివల్లా మరణముందని తెల్సు. కృష్ణుడు రేపల్లెలో పెరుగుతున్నాడు. విషయాన్ని తెల్పుకొని కంసుడు ఎన్నో కుయ్యకుల్ని చేశాడు. కానీ అన్నింటిలోనూ కృష్ణుడే నెగ్గాడు. ఒకసారి కృష్ణుణ్ణి కంసుడు మధురకు ఆహ్వానించాడు. రేపల్లెలో అందరూ భయభ్రాంతులైనారు. కానీ కృష్ణుడు సంతోషంతో వెళ్ళాడు. అప్పుడు కంసుడు మదపు చేసుగును కృష్ణుని మీదకు పంపించాడు. కృష్ణుడు తెలివితో తొందం మీద కెగత్రాకి దంతాన్ని పూడబెరికి, ఆ దంతంతోనే చంపాడు. అప్పుడు ప్రతి కదలిక చక్కని నాట్యమైంది. అందుకే అదొక నాట్యమైంది. అదే ఏనుగు పేరిట "కువలయా పీడనర్తనం" అని పిలుస్తున్నారు.

కృష్ణుని సృష్ట్యాత్మక "రాసరీతి" ప్రధానం గాధాకృష్టుల ప్రణయకలహం దీంట్లో కృష్ణుని అన్యకాంతాన క్రివల్ల రాధకు బాధ, కోపం కలుతాయి అందువల్ల కృష్ణుని నిరాకరిస్తుంది తనను మన్నించవలసిందిగా కృష్ణుడు వేడుకొంటాడు అలా బ్రతిమలాడి చివరకు రాధను ప్రసన్నం చేసుకొంటాడు ఇది అనేక రకాలు 'నిత్యరాస నృత్యం, దివారాసనృత్యం, నటరాసానృత్యం, అష్టగోపీ, అష్టశ్యామరాస నృత్యం'

నిత్యరాస నృత్యం ఎప్పుడైనా చేయవచ్చు దివారాస నృత్యం పగటివేళ మాత్రమే చేయాలి నటరాసానృత్యం ఎనిమిది మంది గోపికలు శ్రీకృష్ణునితో నృత్యం చేయటం, అష్ట గోపీ, అష్టశ్యామ నృత్యంలో వసంతకాలంలో ప్రదర్శిస్తారు దీని పేరు సూచించే విధంగా ఇందులో ఎనిమిదిమంది గోపికలు ఎనిమిది మంది కృష్ణులు పాల్గొంటారు ఈ నృత్యాన్ని ఇలా విభజించుకోవచ్చు శ్రీకృష్ణుడు ప్రవేశం, రాధ ప్రవేశం, రాధాకృష్ణులు కలిసి నృత్యం, రాధ కానీ కృష్ణునికానీ కలిసి నృత్యం చెయటానికి నిరాకరించినపుడు సంభవించే సంవాదం ఆ తర్వాత బ్రతిమలాడటం, రాధాకృష్ణుల కలయిక గోపికలతో వారు ఆనందంగా నృత్యం చేయటం ప్రార్థన, రాధ, గోపికలు, కృష్ణుని యెడ శాశ్వత భక్తి, ప్రమాణం చెయటం

మోహిని భస్మాసుర నృత్యం (శివవిష్ణు సంబంధం)

విష్ణువు భస్మాసురుణ్ణి చంపటానికి శ్రీగా సూరారు. భస్మాసురుడు శివభక్తుడు. శివుణ్ణి మెప్పించి, నేను ఎవరినెత్తిమీద చేయిపెడితే వారు భస్మమైపోవాలి అని వరం కోరాడు. శివుడిచ్చాడు వెంటనే శివునిమీద ప్రయోగం చేయాలని ఆతనిమీది కెళ్ళాడు శివుడు భయపడ్డాడు అపాయాన్ని తెలుసుకొన్న విష్ణువు అందమైన స్త్రీలాగా మారాడు ఆ రూపమే 'మోహిని' అడవిలో భస్మాసురుణ్ణి చూసింది. ఆమెను వలచాడు భస్మాసురుడు నన్ను పెండ్లి చేసుకోమని బ్రతిమలాడాడు. వద్దని కులికింది ఆడింది పాడింది ఏడ్చింది చివరకు పెళ్ళికి ఒప్పుకొని మోహిని ఒక నియమం పెట్టింది. నేను గొప్ప నర్తకిని నేను ఆడినట్లు ఆదాలి అనింది సరే సన్నాడు కుద్దరూ నృత్యం మొదలుపెట్టారు ఆమె భంగిమ చూపించి నిలిచింది అట్లాగే ఆతడు ఆడాడు అలా ఆడిఆడి ఆమె వ్యామోహంలో పడిపోయాడు చివరికి ఆమె తన చేతిని తలమీద ఉంచుకోగా వెంటనే భస్మాసు

రుడు తన చేతిని తన రంభీద పుండుచేర్చాడు. అందుచే భస్మస్థుడయ్యాడు. ఇదే మోహినీ భస్మాసుర నృత్యంగా నిలిచి పోయింది.

రంభ - మేనక - తిలోత్తమ - ఊర్వశి

స్వర్గ నర్తకిమణులైన 'రంభ - మేనక - తిలోత్తమ - ఊర్వశి' ముఖములు భరతవిద్యకు ముఖ్యమైన నృత్య, నృత్య, అభినయాలలో విరుచిపడిన కృషి చేశారట. రంభకు సంబంధించిన నృత్యం పాటల్లోని పద్యములు ఆయా దేవతల భంగిమల్ని ప్రసర్తిస్తూ ఆయా పాటల అర్థాన్ని తెలియజేస్తూ నృత్యం చేయటం. మేనక నృత్యం లాశలయల విన్యాసాల ద్వారా మాస్త్రపాద చదలింప ద్వారా నృత్యం ప్రదర్శింప చేయటం. అంతేగాక పాముగారవలెంటు అనేక ఇతర విన్యాసాలు కూడా నృత్యంలో ప్రదర్శించుచున్నా మొగ్గవలటం, ఒక కాలు నెత్తి శిరస్సుకు తగిలించి ఆడటం, కుండంపై నాట్యం చేయటం తలపై చెంబు పెట్టుకొని పట్టెంపై నిలబడి ఆడటం, మొగ్గవాలి నొసటితో చిక్క రీతియటం. కంటి రెప్పలతో సూదులు తీయటం, ఇలాంటివన్నీ చేసేదట. ఇవన్నీ ఈనాడు మనం "దొమ్మరాట"లో చూడవచ్చు. తిలోత్తమ ఎలాంటి నృత్యంలో పేరు గడించిందో తెలీదు. ఊర్వశి విషయం. పూర్వం సరసారాయణులు బదరికా వనంలో తనస్సు చేస్తుండగా ఇంద్రుడు ఊర్వశికి తపోభంగం కోరితై రంభను పంపాడట. ఆమె శరీర అవయవాల విన్యాసాలతో నృత్యం చేసింది. దాన్ని నారాయణుడు గ్రహించి వెంటనే తన ఊరుపులోనుండి ఒక అందఱుని త్రీని సృష్టించాడు. రంభకన్నా అందగత్త. రంభ ఆమెను చూసి చలించిపోయింది, ఇంద్రుడిచ్చి పేడుకొన్నాడు. నారాయణుడు ఇచ్చింది. ఊరుపులో పుట్టింది కనుక 'ఊర్వశి' అయ్యింది. ఆమెను ఇంద్రునికే కానుకగా పంపించాడు. ఇంద్రుని వెంట ఇంద్రులతోరాని కెళ్ళింది. ఊర్వశి సంతానమే తెలుగువారిని నర్తకి మణులు [దేవదాసీలు].

అర్జునుడు

పాండవ మధ్యముడు అర్జునుడు. శ్రీకృష్ణుని బావమరది. ఊర్వశి కాపం పల్ల శ్రీ కాపం కల్గింది. నాట్యకారుడుగా ఉత్తరకు నాట్యం నేర్పించడంలో ఆ శాపాన్ని వరంగా మార్చుకొన్నాడు. అంతేగాక అర్జునుడు గణైకర్థి నాట్యమాడి రసికుల్ని మెప్పించాడు. అనేక ప్రదేశాలు తిరిగి నృత్యాన్ని ప్రదారం చేశాడు.

హస్తినాపుర, మణిపురం, ఓడ్రనేళం, ముఖ్యదేశం తిరిగి రావలసిన ముందు నృత్యం చేశాడట వారు సమ్మోహితరై నృత్యాన్ని నేర్చుకొన్నారు అర్జునుడు నాట్యచార్యులయ్యాడు

(ఉ) నాట్యశాస్త్రం చెప్పిన మూలాలు

ఇంతవరకు పురాణ ప్రసంగముగా చర్చించిన 'శివ - పార్వతి - కృష్ణా'ది తత్వాలకు వాచ్యమా అన్నట్లు నాట్యశాస్త్రం కూడా 'నృత - నృత్య - నాట్య' త్రయ్యాన్ని ప్రతిపాదించింది

నృత్యం

నృత్యం అనే దాటవలసింది నృత్యం, నృత్యం, నృత్యం, నృత్యం నృత్యం నృత్యం

అనివాద్యమితి లయమూర్తి సమాశ్రయం
అంగపక్షిపణం నృత్యం భవే దభినయ చ్ఛతమః

పాట వాద్యాలు మొదలగువానితో కలిసి లయను మాత్రం ఆశ్రయించి, అభినయం లేక అంగముల నాదించుట నృత్యం.

కరణ అంగహార సంపన్నమైంది నృత్యం ఇది అర్థిల్ని బోధించును. కేవలం అవయవ విన్యాసాలతో కూడి వుంటుంది. ఇది మొదటిది.

నృత్య ప్రశంస

భామనోజపి

సదాశివాద్యాకృతి భేదయోగే
యత్కీర్తుకం కారణ మాహు రాప్తాః
నృత్యం న తతి రస్మభివేత్సుభాయ

సరళారస్య రూపుడైన శివుడు సాకారుడు కావటానికి నృత్యంలోని కటా హలమే కారణమని పెద్దలు చెబుతారు అలాంటి నృత్యం ఎవరికి సుఖం కలిగిం వడు.

నృత్రసమయం

యాగోద్వాహ మహాభిషేక నగరీ వేశ్య ప్రవేశావధ
క్రీడాసు ప్రియసంగమ వ్రత మహాదానాత్మ తత్కల్పిత
యాత్రా పర్వపరీక్షణోత్సవ జయానంద ప్రతిష్ఠాపాత
ప్రాప్తిష్వభ్యుదయాయ నృత్రముచితం స్మార్తేవ పూజితమ్"

యజ్ఞం, పెండ్లి, పట్టాభిషేకం, నగరప్రవేశం, జుర్రీడ, ప్రియాసంగమం, వ్రతం, మహాదానం, పుత్రజననం, యాత్ర, పండుగ, పరీక్షణం, ఉత్సవం, విజయానందం దేవాలయ ప్రతిష్ఠ ఇష్టార్థసీద్ధి, దేవపూజ మొ॥ సందర్భాల్లో అభ్యుదయం కోసం నృత్రం ఉచితమైంది.

"గాత్ర విక్షేపదార్థత్వాత్ నృత్రే బహుళ మంగిరమ్
వివిధేన విలాసేన షేపో విక్షేప ఇవ్యతే [1]"

శరీరాన్ని విక్షేపించడమే దాని ప్రయోజనం కాబట్టి నృత్రంలో అంగి కాభినయం ఎక్కువగా వుంటుంది. వివిధాలైన అందచందాలతో అవయవ చలనం చెయ్యటమే విక్షేపణం.

'అస్యా చార్యో మృడానీశః యతఃసంధ్యానుసృత్యతా
మయాపీదం స్మృతం నృత్రం ఇత్యుత్తం చంద్రవాలినా²'

సంధ్యాకాలంలో నృత్యం చేసేప్పుడు నాటి నృత్రం చూడ న్నవారికి వచ్చిందని చంద్రమౌళి (ఈశ్వరుడు) బహుశా కాబట్టి అయిన నృత్రం సంప్రదాయానికి తొలి ప్రవర్తకుడు అని నాగరకులు విశ్వసిస్తారు.

అంగికాభినయమే ప్రధానమైన నృత్రంలో ఎన్నోరకాల అంగ విక్షేపణలున్నాయి. వాటిని చూద్దాం. ఇక్కడ కేవలం హస్తవిక్షేపణలు మాత్రం చర్చించబడతాయి.

నృత్ర హస్తాలు

చతురస్రాది భేదాలచే నృత్రహస్తాలు ముప్పది రకాలు • చతురస్రాదు ఉత్పత్త్యాలు - తులమణులు - స్వస్తకాలు - విప్రార్థాలు - రుక్మాముఖాలు • అవిభక్త వక్రాలు సూచీముఖాలు - రేచితాలు - అర్ధరేతలు - ఉల్తాననంధికాలు • పల్లవాలు •

నితంబాలు - కేశబంధాలు - లతలు - కరిహస్తాలు - పక్షవంచితకాలు - పక్షద్యోతకాలు - గర్భదపడాలు - దండపడాలు - ఉర్ధ్వమండలాలు - పార్శ్వమండలాలు - ఉరో మండలాలు - ఉర్ధ్వపార్శ్వ మండలాలు - చుట్టిరస్త స్త్రీకాలు సుసీ పద్మ కోకాలు - అలక్ష్మణులు - ఉల్బణాలు - లలితాళు - పరితాళు⁵⁹

హస్త విక్షణం

పదార్థాభినయమే హస్తవిక్షణం హస్తం వ్యక్త ప్రపంచ ప్రతీక, సాకార రూపం, హస్తంద్వారా నిరాకారత సస్వరూపం సాకారమైన 'భవనం'గా పరిణమించి ఎలా విశిష్టమైంది? ఇటుక కిసం హస్తవిక్షణం చెప్పబడింది

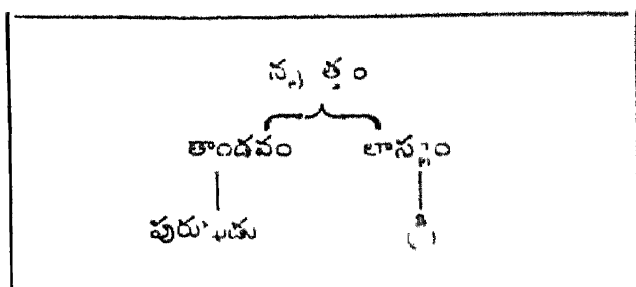
నృత ప్రయోగం

“యత్తు సదృశ్యతే కించిద్దగత్యోర్మద నాశ్రయం
నృత్రం తత్రప్రయోక్తవ్యం ప్రహర్షార్థం గుణోద్భవం
యత్ర సన్నిహితేకాంతో ఋతుకాలాభి దర్శనం
గీతకార్తాభి సంబంధం నృత్రం తత్రాపి చేష్యతే ”

అబంధమైన కావ్యం దంపతులైన శ్రీ పురుషుల కామ సంశ్రయమైన అర్థాన్ని వాచ్యంగా ఆశ్రయించి వుంటుంది అప్పుడు మదాశ్రయ నృత్రప్రయోగ మావశ్యకం అట్లే దంపతుల ఆస్థాన బంధువుల ప్రవర్తన ప్రయోజనంగా ఉన్నప్పుడు నృత్రం ప్రయోగించాలి ఇది అర్థం దంపతులు దూతీవచనం ఆకర్షించు అంశంలో ప్రహర్షగుణారంభాలు అనుసరించి నృత్రం ప్రయోగించాలి కామావస్థలో నృత్ర ప్రయోజనముంది ఈ విధానాలు చూడగా నాయికలందరి వాసవ సజ్జిక అభిసారికలకు సంబంధించిన నృత్రం భాసిస్తుంది అట్లే స్వాధీన భర్తృక విషయంలో కూడ నృత్రముంది కాంతుడు సన్నిహితుడై ఉన్నప్పుడు వసంతాది ఋతువుల అభిమర్శనాన్ని చంద్రోదయాది కాలంలో అవమర్శనమనే నృత్రముంటుంది వసంత శోభావలోకనంలో చంద్రోదయ సమయం శోభ భావనలో నృత్రముంటుంది అలాంటి నృత్రం గీతకార్తాలకు సంబంధించే వుంటుంది. ఇట్లే ఔచిత్యాపేక్షమైన నృత్రమే శోభావనకం అని “నాట్యవేదం” తెలుపుతోంది

నృత్రంలో తాండవం - లాస్యం అనే రెండు భేదాలున్నాయి. వీనిలో తాండవం ఉధృతంగా, లాస్యం సుకుమారంగా వుంటుంది. తాండవం పురుష

ప్రయోజ్యమై లాస్యం శ్రీ ప్రయోజ్యమై వుంటుంది తాండవమనే పదం నృత్యానికి కేవలం పర్యాయపదంగా మాత్రమే వాడబడింది లాస్యమనే పదం లేదు ఆ అర్థానికి సుకుమార ప్రయోగం అనే పదం కలదు దీనిని కొన్నిచోట్ల శ్రీ పురుషబుద్ధయులు ఉద్దత, సుకుమారి నృత్యల్ని కూడా అంటారు.



శివపార్వతులు తాండవానికి, లాస్యానికి వరుసగా పౌరాణిక రూపకల్పనలని పూర్వం చెప్పటం ఇందుకే

నృత్యం

'నృత్' అనే దాతువుకి 'క్యప్' ప్రత్యయం చేరినపుడు 'నృత్యం' అనే పదం ఏర్పడుతుంది భరతముని నృత్యానికి ప్రవర్తకుడు 'రసభావాది వ్యంజనాది యుక్తమైంది' నృత్యం భావాల నాశ్రయించింది. ఇది భావాలను సర్వరూపం కలిగింది.

నృత్యంలోని అంగ విన్యాసాన్ని నాట్యంలోని అభినయాన్ని కలిపితే నృత్యమవుతుందని భరతుడు తెలిపాడు. ఈ కలయికతో నృత్యం పుట్టింది. మొదటిగా నృత్యం పుట్టింది తరువాతిది నాట్యం ఈ రెండింటి సమ్మేళనమే 'నృత్యం'

లాస్య విధానంలో స్వర్గస్వరూపం మనకు కొంత తెలుస్తున్నా భరతుడు దాన్ని నృత్యమనే పేరుతో పిలవలేదు. 15వ శతాబ్దివారైన విప్రదాసుడు తన 'సంగీతచంద్రం'లో నాట్యం నృత్యానికి పర్యాయపదంగా తెలిపాడు. క్రీ.శ. 4వ శతాబ్దివారైన అమరసింహుడే తాండవ, నటన, నాట్య, లాస్యస్వరూప, వర్ణనాలు

పర్యాయ పదాలని తెలిపాడు క్రి.శ. 4 వ శతాబ్ది నాటికే నృత్యం ప్రచారంలో వుంది. [60] నృత్యానికి శాస్త్రముఖం కల్పించి నామకరణం చేసినవాడు భరతుడైనా దీన్ని పెంపొందించి దానినుండి ఉపరూపకాలను సృష్టించింది కోపాలుడు. ఎందుకంటే స్పృతం నుండి నృత్యం, నృత్యం నుండి నాట్యం పుట్టాయనే వాదాన్ని సమంజసాలు కావు. 61

నాట్యశాస్త్రంలో నృత్యమనే పదం మనకు కనిపించదు. నాట్యశబ్దానికి 'నృత్యం' పర్యాయపదంగా వాడబడుతోంది. భరతనాట్యంలో నాట్యపదానికి నృత్యం అని అర్థం. శివుడు తన సృష్టానికి నాట్యమందలి అభినయాలను జోడిస్తే గీతాలు, అర్చనంతాం కాగలవని భావించినాడట. శివుని ఆదేశం ప్రకారం తండుచూహి వృత్తాన్ని భరత మునికి బోధించాడట. భరతు డా సృష్టాన్ని పూర్వరంగ విధులలో ప్రయోగించగా చాలా రెండింటి కలయికతో ఒక క్రొత్త కళ సృష్టించబడింది. అదే నృత్యం. అందువల్ల కేవలం అంగ విక్షేపాత్మకమైన నృత్యం అర్థ ప్రదర్శనాధనమైన అభినయంతో కలిసి నృత్యరళగా రూపొందిందన్నమాట,

నాట్యం

'నడ' అనే ధాతువునుండి నాట్యం, నటనం, నటి, నటుడు అనే పదాలు ఉత్పన్నమై నాయి.

స్పందనార్థతయాధాతోః నచేస్సాత్త్విక పూరితమ్

రసాశ్రయంచ తత్ జ్ఞేయం వాక్యార్థాభినయాత్మకమ్ 62

నటధాతువుకి స్పందించుట, అంతరంగాలను కంపింపజేయటం అని అర్థం కనుక నాట్యం సాత్త్విక భావాలతోనిండి, రసాశ్రయమై, వాక్యార్థాన్ని అభినయించేదిగా ఉంటుందని గుర్తించాలి.

జనంలో, మొదటి బయలాటలూ, తరువాత ఒక రంగస్థలాన్ని నిర్దిష్ట స్థలంలో నిర్మించుకొని అందులో ఆట చూపడమూ, గుర్తించిన నాగరకులు తమ పాగా ఒక కథ కల్పించుకోవడం జరిగింది ఆ కథ ఇది - బ్రహ్మదేవతల కోరిక ననుసరించి నాటకం వ్రాసి ఇచ్చాడు. వస్తువు దేవాసుర యుద్ధం, దేవతలకు విజయం చేచూరటం. దీన్ని రంగస్థలం సహాయం లేకుండా 'బయల్లో' ఆడారు

నాటకంలో ఓటమిని చూసిన రాక్షసులు కోపంతో విప్రంబించి నాటకాన్ని భ్వంసం చేశారు. రాక్షసుల బారినుండి తమ ప్రదర్శనను కాపాడాలని బ్రహ్మను మళ్ళీ వేడుకోగా సుభద్రమైన నాటకాల నిర్మించి ఇచ్చాడు బ్రహ్మ. అప్పుడేనాటక నాటకాలు నిర్విఘ్నంగా సాగాయి.⁶³

నాట్యశాస్త్ర రచనకు ముందే వేలాది సంవత్సరాల ముందే పరిణమిస్తూ వస్తున్న జానపదుల రూపకాల ప్రదర్శన తీరును గురించి ఈ గ్రంథంలోందని పూహించవచ్చు.

బ్రహ్మ నిర్మితమైన నాట్యవేదం యొక్క ఆరంభాన్ని గూర్చి భరతమని ఆశ్రేయాది మునీశ్వరులకు ఇలా చెప్పాడు -

‘స్వాయంభువ మన్వంతరం మొదలు వైవస్వత మన్వంతరం వరకు ఏడు మన్వంతరాలు. ప్రతి మన్వంతరంలో కృతయుగం సమాప్తమై త్రేతాయుగం ప్రారంభమయ్యే కాలంలో ప్రజలు కామలోభాలకు, ఈర్ష్యాకోదాలకు వశమై స్వధర్మాన్ని వీడి సుఖదుఃఖ సమ్మత్రితమైన జీవితాలను గడుపుతుండగా “నాట్యం” పుడుతోంది.

పూర్వం ఒక త్రేతాయుగారంభంలో అలాంటి పరిస్థితి సంభవించింది. అప్పుడు జంబూద్వీపంలో దేవతలు, గంధర్వులు, యక్షులు, రక్షోగణాలు, మహారాక్షసులు ఆక్రమించుకొని వుండగా లోకపాంకులు ధర్మప్రతిష్ఠాపనా పరులై ప్రజల్ని స్వధర్మ నిరతుల్ని చేయటానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. దీన్నిచూసి మహేంద్రాది దేవతలంతా పితామహుని దగ్గర ఇలా ప్రార్థించారు.

“గ్రామ్యధర్మ ప్రవృత్తేః కామలోభవశం గతే
ఈర్ష్యా కోదాది సమ్మాదే లోకే సుఖదుఃఖితే
మహేంద్ర ప్రముఖైర్దేవైః ఉక్తః కింపితామహః
క్రీడనీయక మిచ్ఛామో దృశ్యం శ్రవంచయదృవేత్”⁶⁴

దృశ్యం (చూడతగ్గది) శ్రవ్యం (లినతగ్గది) అయిన క్రీడనీయక వినోద వస్తువును మేము కోరుతున్నా. శూద్ర జాతునికి వేద్యంపై అధికారం లేదు. కావున సార్వవర్జితమైన ఇంకో వేదాన్ని సృజించు అని కోరగా దేవతల మొదటిదిని బ్రహ్మవారిని వెనక్కి పంపి సమాధిగతుడై వేద సారాన్ని సృజించుడు,

ధర్మ ప్రతిపాదకమూ, చతుర్విధపురుషార్థ సాధకమూ, యశస్కరమూ ఉపదేశహితమూ, సమ్యక్ జ్ఞాన ప్రదమూ, ముందు తరాలవారిని సత్కర్మ మార్గమూ, ప్రదర్శకమూ సర్వ శాస్త్రాల సంపన్నమూ, సర్వశిల్ప ప్రవర్తకమూ ఇతిహాస సహితమూ అయిన 'నాట్యం' అనే పంచమవేదాన్ని నిర్మించాలని సంకల్పించగా అది 'నాట్యవేదం' అయింది బ్రహ్మ ఋగ్వేదం నుంచి పాగ్యాన్ని, సామ్యువేదం నుంచి గీతాన్ని, యజుర్వేదం నుంచి అభినయాన్ని, అదర్శణ వేదం నుంచి రసాన్ని గ్రహించాడు⁶⁵

ఇలా బ్రహ్మ వేదోపవేదాలకు సంబంధించినట్లుగా లలితాత్మకమైన నాట్య వేదాన్ని స్పృశించి భరత మహర్షికి ఇచ్చాడని, తర్వాత అతని పుత్రులైన సూర్యురకు భరతుడు తెల్పినాడు భరతుడు నాట్యమాలాన్ని సూచించే ప్రతీక "భావ రాగ తాళ తర్జున మూర్త్యుభరతస్య" 'నృత్ర, నృత్య, నాట్య' పదాల్ని పోల్చి వాటి భేదాలను నిర్వచించినవాడు నందికేశ్వరుడు

“నాట్యం తన్నాటకంభైన పూజ్యం పూర్వకథాయతమ్
భావాభినయ హీనంతు నృత్ర మిత్యభిదీయతే
రసభావవ్యం జనాదియక్తం నృత్యమితీర్యతే”

పూర్వకథాయతమై పూజనీయమైన నాటకమే నాట్యం. భావాభినయహీనమైంది నృత్రం రసభావవ్యంజనాది యుక్తమైంది నృత్యం.

నృత్యప్రయోజనం

శ్రీపురుషం పరస్పర విషయమైన భావం లాస్యం దానికొరకైనది లేదా దానినితగింది అను అర్థంవలది లాస్యం అది కామోద్దాసానికి హేతువులైన మృదువైన అంగవిక్షేపం కలది. దేవికి శివు డుపదేశించింది కాబట్టి ప్రాయశఃకంగా దీన్ని శ్రీలే ప్రయోగిస్తారు⁶⁶

పరిణామదృష్టితో నృత్ర - నృత్య - నాట్యాలు

నృత్రం

నాట్యశాస్త్రం చెప్పిన 'నృత్రం' అన్న అంశం గిరిజనుల్లోని అంగికాభినయశీలాన్ని గురించి సూచిస్తోంది అరణ్య జీవిత విధానంలో పూజా కార్య

క్రమంలో నృత్యసంప్రదాయం కనిపిస్తోంది. శివుడు అరణ్యకులదైవం, శక్తి వంతుడు గిరిజనుల ఆరాధ్యదైవం

నృత్యం

నృత్యం ఆదిమజాతులవారు జానపదులుగా మారినదాలో పుట్టింది. అందుకే ఆటపాటలు జానపదుల్లో అభినయాత్మకంగా రసవంతంగా ఉన్నాయి ఈ కాలానికి 'శివుడు-శక్తి' పురాణేవతలయ్యారు (Mythical Gods) నృత్యంలో లాగాకుండా పదాభిరయ ప్రాధాన్యం పెరగటం వచ్చింది కూడిపూడి నృత్య రీతిలో భరతనాట్యంకన్నా అదగంగా గురిపిందే ఈ చూడటం జానపద జీవితంనుంచి పుట్టింది.

నాట్యం

ఈ జానపద నృత్యానికి తత్త్వవివేచనకూడా తోరైతే నాట్యమైంది ఇక్కడ నాట్యమంటే పదాభినయంకాకండా రసవంతమైన వాక్యాభిరమని అర్థం అంటే సుఖదుఃఖమయమైన మానవజీవితంలోని రసమయ సందర్భాలను అభినయించడమన్నమాట దీన్నే నాటకమంటారు. అంటే నృత్యంలో నటన, రచయిత - ప్రేక్షకుడు ఒకడే నృత్యంలో రచయిత నటనూ ఒకడే. నాట్యంలో నటన ప్రేక్షకుడు వేరు అవుతున్నారు ఇలా 'నాట్యం' పుట్టేసరికి ఒక శాస్త్రం పుట్టింది నృత్య, నృత్యాలకు అవిధమైన శాస్త్రాలు లేవు 'నృత్యరత్నావళి' అన్న శాస్త్రం అవిర్భవించటం 'తాండవ - లాస్య - నృత్య - నృత్య' వేదాలను గురించిన సృష్టమైన అవగాహనకోసమే

పాఠసూచికలు

- 1 అభినవదర్పణం, ప్రారంభశ్లోకం, నటనా మహాకవిగారి అనువాదం.
- 2 దేహం - అవయవం - భాగం.
- 3 సి ఆర్ ఆచార్య, కూడిపూడి ఆరాధనా నృత్యములు, పుట - 80-81.
- 4 నిత్యసాధన చంద్రిక - పుట - 1.
- 5 తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు, శృంగారసంకీర్తనలు, పుట - 79.

6. శ్రీరృష్టదేవరాయలు, ఆముక్తమాల్యద, గ్రీష్మము - పుట - 81
- 7 రామరాజభూషణుడు, వసుచరిత్ర, చతుర్థాశ్వాసము - 17వ పద్యం.
- 8 శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, కిన్నెరసాని పాటలు
- 9 కంభంపాటి సర్వనారాయణ, ఆంధ్రుచరిత్ర - సంస్కృతి - పుట - 2.
- 10 " " " - పుట - 4
- 11 " " " - పుట - 38
12. **The History of Dance-Mary Clark and Clement Crisp - P 1, 2,**
- 13 క్రీ శ నివ శతాబ్దం
14. తతములు = వీణలు మొ॥ గ్రంథములు = కంచుతాళాలు, అనర్థములు = మద్దెలలు, (చర్మవాద్యాలు), సుగీరము = పిల్లనగ్రీవి
- 15 క్రీ శ 8,9 శతాబ్దాలు.
- 16 క్రీ శ 11, 13 శతాబ్దాలు
17. కార్పస్ ఆఫ్ ఇన్క్రిప్షన్ నెంబరు - 87
- 18 " " " - 38.
- 19 " " " - 1.
20. **Epl Ind : Vol, VI - 38**
- 21 శకవర్షం 1188
- 22 నన్నయ ఆంధ్ర మహాభారతం - ఆదిపర్వం - అష్టమాశ్వాసం 178, 174 పద్యాలు
- 23 నన్నయ ఆంధ్ర మహాభారతం - ఆదిపర్వం - అష్టమాశ్వాసం - 175వ పద్యం
- 24 నన్నెచోడుడు, కుమార సంభవం, అష్టమాశ్వాసం - 180వ పద్యం
25. తిక్కన, ఆంధ్ర మహాభారతం, విరాటపర్వం - ప్రథమాశ్వాసం 228వ పద్యం.
26. తిక్కన, ఆంధ్ర మహాభారతం, విరాటపర్వం - ప్రథమాశ్వాసం 240వ పద్యం.
- 27 తిక్కన, ఆంధ్ర మహాభారతం, విరాటపర్వం - ప్రథమాశ్వాసం 241వ పద్యం.

- 28 ఈ నడకలన్నింటినీ జానపదుల ఆటపాటల్లో చేర్చాలిందన్నది.
- 29 మానవ పరిణామ సంబంధమూలాల్లో ఈ విషయం ప్రస్తావించబడింది.
- 30 చూ బసవపురాణం, ప్రథమాస్తానం - పుట. 50.
- 31 పలనాటి వీరచరిత్ర - పుట 18-19.
- 32 శ్రీనాథుడు, కాశీఖండం - 1-58.
- 33 కాటయవేముని శాకుంతల వ్యాఖ్యాన ప్రారంభం.
- 34 దా॥ సి నారాయణరెడ్డి కర్పూర వసంతరాయలు కావ్యం.
- 35 దేవస్థానంవారి ఎఫ్ గ్రాఫికల్ రిపోర్టు
- 36 క్రీ. శ 1509-1580
- 37 క్రీ. శ 1509-1580
38. సి. ఆర్ ఆచార్య, కూచిపూడి ఆరాధనా నృత్యాలు, పుట-10
39. ఇటీవల ప్రభుత్వంవారు కూడా కుటుంబ నియంత్రణ ప్రచారనార్థం నంగా వీరిని బాడుకుంటున్నారు
- 40 గొల్లకలాపం కర్త భాగవతుల రామయ్య.
41. వీరినే మాషేళ్ళర సూత్రాలని అంటారు 'అయివుట్' మొ॥
42. తండు - తండ శబ్ద విచారం అవసరం తండ గ్రూప్ (సుగాలీ తండా) మౌలికంగా ఒకప్పటి శివతాండవం కూడా సామామిక నృత్యం అయి వుండవచ్చు ఆటవికుల నృత్యంలాగా, నటరాజ రామకృష్ణగారు 'శివ తాండవం' అనే పేరుతో తండు ప్రసక్తి వుందని తెలిపారు. శివతాండవాన్ని 'పుట్టపర్తి'వారు నృత్తి నృత్యాన్ని లాస్య తాండవాన్ని ఇలా తెలిపారు
- నృత్యంబు వెలయించి నృత్రంబు ముగిపించి
నృత్ర నృత్యములు శబలితముగా జూపించి
లాస్యతాండవ భేద రచనగతులు మీటి
వరులై సర్వదిక్పాలకులు దరిచేర (పుట 24)
- 43 అంగికమూలాల్లో చర్చించడం జరిగింది
- 44 చూ ఉరుముల నృత్యం
- 45 తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఆ వీరుల పాటలున్నాయి 'వీరగల్లు' అంటారు.
46. చూ. తప్పెటగతులు

- 47 పేరిణి శివతాండవం
- 48 ఈ యంగిమ చిత్రం చు డు పేరిణి శివతాండవం, నటరాజ రామకృష్ణ, డిర్జెక్షన్ తాండవం
- 49 ఈ తాండవాన్ని నటరాజ రామకృష్ణగారు తమ శిష్యులతోపాటుగా ఈనాటికి ఆంధ్రదేశమంతట ప్రచారం చేస్తున్నారు
- 50 చూ పగటివేషాలు
- 51 చూ వివరాలకు, నటరాజ రామకృష్ణ, నృత్యకళ - పుట 17-18.
- 52 పేణుగాన మహాత్మాన్ని 'పోతన' భాగవతంలో తెలిపారు
- 53 ఈనాడు కాళియ మర్దనమనే 'నృత్యం' వాడుకలో వుంది
- 54 జాయపసేనాని, నృత్యరత్నావళి, పుట 16-17 ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమి
55. ,, ,, పుట 2-3 ,,
- 56 ,, ,, పుట 8-9 ,,
- 57 ,, ,, పుట 16-17 ,,
- 58 ,, ,, పుట 16-17 ,,
- 59 నాట్యశాస్త్రం పుట 312-315
60. ,, పుట 20-51
- 61 ,, పుట. 20
62. జాయపసేనాని, నృత్యరత్నావళి - పుట 10-11
63. చూ బయిలాట
64. జమ్మల మాడర మాధవశర్మ, నాట్యవేదం - పుట 4
- 65 జగ్రా హాసాత్య ఋగ్వేదాత్పా మబ్యోగతమేవ చ యుర్వేదా దభ్యయాననా నాథర్షణా దపి వేదోపకాదైస్సం బంధో నాట్యవేదో మహాత్మనా ఏవం భాగవతా సృష్టో బ్రహ్మణా సర్వవేదసు (నాట్యవేదం - పుట 7)
66. జాయపసేనాని, నృత్య రత్నావళి - పుట 18-19



రెండవ అధ్యాయం

ఆటవిక జాతుల్లో నృత్యాలు

ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఆదిమ సంస్కృతి పోలికలు కరగే ఉంటుంది. ఆటవిక, జానపద, నాగరక దశలు అన్ని జాతుల ప్రదేశాల మనుష్యులను సంభవిచేఉంటాయి. ఆటవిక జాతుల్లో ఆదిమసంస్కృతి ఛాయలు రోజురోజు కనిపిస్తాయి. అనారక ద్రావిడ భాషలుగా చెప్పబడివి. నీలగిరి కొండల్లో కోరజాతి, పంచజాతి, కురుంజ జాతులన్నాయి. 1) గోండులను 'కోయటూర్ జాతి' అంటారు. గోండులు ఆదిలాబాద్ జిల్లాలో వున్నారు. 2) కొండ లేక కూబ, కొండ - చీరలు, కొండ కాపులు - ఓజలు - పొండవ రైతులు అనే ఆటవికజాతులు విశాఖపట్టణం, శ్రీకాకుళం జిల్లాలో వున్నారు. వీరిజాతిని 'హుబిడ్జ్' అంటారు. 3) 'కూషంగ' జాతినే కూయి, కోండులు, ఖోండులు, కంధులు అని వ్యవహరిస్తారు. విశాఖపట్టణం, నివసిస్తున్నారు. 4) కంఠ్ జాతి అరకుసాలూరు ప్రాంతంలో (విశాఖపట్టణంజిల్లా) పాంకొండ ప్రాంతంలో వున్నారు. వీరు 'కువి' భాషను మాట్లాడుతారు. 5) కోలార్ జాతి ఆదిలాబాద్ జిల్లాలో ఉన్నారు. కోలామీభాష మాట్లాడుతారు. గదబ జాతి శ్రీకాకుళం జిల్లాలో సాలూరు ప్రాంతంలో నివసిస్తున్నారు. ఇంకా కోయ, బెంచులు, యానాదులు, సవరజాతి.

చరిత్ర పరిణామాల్లో పరిసరాలలోని నాగరికజాతుల ప్రభావాన్ని అక్కడక్కడ పొందినప్పటికీ ఆటవికసంస్కృతి మారుమూలల్లోనైనా ప్రాచీనతను ప్రతిబింబిస్తూ మిగిలేవుంది. అందుకే జానపద నృత్యాలకు మూలాలను ఆటవిక నృత్యాలలో చూడగలుగుతున్నాం.

(అ) ఆటవిక నృత్యమూలాలు

ప్రపంచంలో ఆదిమజాతుల్ని పరిశీలిస్తే వారి జీవితమంతా నృత్యమయంగానే కనిపిస్తుంది. ప్రతి దిన్న పనికి పెద్ద పనికి వారు నృత్యాన్నే ఉత్తమ అభివ్యక్తి సాధనంగా గ్రహిస్తారు. ఈ విషయం పరిశోధకులంతా అంగీకరించిన విషయమే. ఆటవిక నృత్యానికి కొన్ని సాధారణ ధర్మాలున్నాయి.

- 1 లచారంగంబ్రంతో ముడి ఉండటం
- 2 న ము పిక నృత్యంగా ఉండటం
- 3 రమ వృత్తి అయిన వీటను లభియ్యాత్మకంగా ప్రదర్శించటం
- 4 ప్రాచ్యుల ప్రేమలను ఈ నృత్యం ఆంగిక ప్రతిక్రియగా ఉండటం
- 5 కేవలం ఆనందం కోసం కాకుండా ఈ నృత్యం ఆటవిక శివితంలో ఒక భాగంగా ఉండటం

(ఆ) ఆంధ్రదేశంలో ఆటవికుల ప్రాకృతిక

సవరలు

వీరు శ్రీరామం, ఎళాఖం గిర్గా అడవి ప్రాంతంలో నివసిస్తూ 'సవర భాష'ని మాట్లాడుతూ వండిగ దినాల్లో బృందనృత్యాలు చేస్తారు. వీటలో పాల్గొని యువతీయువకులు అలంకరణ కోసం చాలా తాపత్రయపడతారు. యువతులను ఆర్జించడానికి యువకులు ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు అందుకోసం తలపొగాలలో ఎళాఖం ఈ ల్ని రన్నుల్ని తుగాయిల్లాగా అమర్చుకొంటారు. వీరు నృత్యం చేస్తున్నప్పుడు ఆ తుగాయిలు అటుయిటూ సూగిరలాడుతూ, యెంతో రమణీయంగా కనబడతాయి వారి జుట్టుముడి తలపై నిటారుగా నిలబడటానికి కాదవంటి ఒక కర్రముక్కనుగాని, ఇత్తడి ముక్కనుగాని తలపొగాలో అమర్చుకొంటారు.¹

గోండులు :

వీరికి రాజ్ గోండులను ముట్టి పేరు ఆదిలాఖాద్ జిల్లాలోని కొండ ప్రాంతంలో నివసిస్తూ, 'గోండ్' భాషను మాట్లాడుతారు. వీరు నాలుగు తగలు² విందులు, నేడుకలప్పుడు 'కింగ్రీ' (ముఠా తీగలుండే వాడ్యం)ని వాయిస్తూ, పాటలు పాడే వారిని 'ప్రదాన్' అంటారు. గోండుల జీవిత విధానం పురాణ పురుషుల ఆదేశాలు తమ పూర్వ పురుషుల ఆచరణలమీద ఆధారపడి వుంటుంది.

ఇవన్నీ పాటలు పదాలలో నిక్షిప్తమై వుంటాయి ఇవి వట్టి గీతాలు కావు వివిధ సంప్రదాయాల్ని సూచిస్తూ తమ సహచరులతోనూ, దేవతలతోనూ, గోండుల సంబంధాలను కాసిస్తాయి.³

సిరిమూట్ సిరిమూట్	—	చట్టన ట్టు
సిరిమూట్ తిరిసి	—	చట్టన ట్టు తిరిగి
సిరిమూట్ తిరిసి	—	చట్టమట్టు తిరిగి
గంగమ్మ పొంగంతరా	—	గంగమ్మ పొరుగుండా
వీడంగాలిక్ గట్టంగ్	—	ఒహో పొడవైన గుట్టలో
మంతారోయ్	—	ఉన్నాయి
చేరువనం మస్తమత	—	చేరువనం మస్తగన్న
వెదురువనం మస్తమంత	—	వెదురువనం మస్తగున్నది
వందే ఒత్తల్మంతా	—	ఇంకేమున్నది
పొడుమదిన్ వకినే	—	సూర్యుడు కనబడిన
కేడమంతరా	—	అద పున్నదిరా
కెడత కోయరాజుల్	—	అదవిలో కోయరాజులు
ఒహన్ మంతేరో	—	ఎట్టున్నట్టు
కోయరాజుల్	—	కోయరాజులు
రాజుల్ కోయతురో	—	రాజులు కోయలు
ఒహన్ మంతేరిత్తివే	—	ఎట్టున్నరందే
సోకున మంతేరు	—	దర్పంగా వున్నారో

భోందులు :

వీరి నివాసం ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని రామ చరిస్సోని గిరియం బిల్గా కొత్తి మంది మాత్రం దానినానుకొని పున్న శ్రీరామం బిల్గాని ప్రాంతం వీరు 'కుయి, కంది లక ఖోయ్' భావలను మోటాడుతారు శ్రీలు మోరాబ్బ దిగే లంగా కట్టుకొని రామ్ములకు అప్పాదన వందదు మెడలో వేసుకొనే పూసల దండలు తప్ప- పురపులు మొలకు మతరపంబ దాని చివరలు ముందుగా లోకల్లా వ్రేలాడేట్టు కట్టుకుంటారు పొడగ్గా జట్టు పెంచి ముడిస్తారు దాట్లో ఒక దువ్వెన, పొగ త్రాగేందుకు చిరుము గొట్టంవంటి చిన్న అవసర వస్తువులు పెట్టుకొంటారు తలకో గుడ్డ, నమలి ఈకలో మరో అందమైన చిరు ఈకలో గుచ్చుతారు విలువిద్యలో నేర్పరులు.

ఏప్రిల్ నెలలో ప్రారంభమయ్యే వేళకాలం పెళ్లిళ్ళ ఋతువు బాలా గ్రామాల్లో పెళ్లియీడు యువకులకు, యువతులకు వేలేవేలే కాలుంటాయి. వాటి

ఆ కాలంలో రాత్రుల్లో పడుకొంటారు వాటిని "ధంగడా" అంటారు యువకులు రాత్రి సమయంలో జట్టుగా పొయిగూరితెచ్చి అక్కడుండే పడుచుంతో పాటలు పాడుతూ నృత్యాలు చేస్తూ రాత్రి గడిపి వస్తారు ఈ నృత్యగానాలతో కలిగిన పరిచయాలు క్రమంగా వివాహాలకు దారి తీస్తాయి తల్లిదండ్రులు, గ్రామపెద్దలు తమ సంతానాన్ని ఈ విధంగా పరిచయాలు పెంచుకోడానికి ప్రోత్సహిస్తారు.⁶

కోయ .

కోయలు గోదావరి కిరుచైపులా, ఇంద్రావతీ సంగమ ప్రాంతం నుంచి ఖమ్మంమెట్టువరకు ఉత్తరాన బస్తరు, విశాఖ జిల్లాలలో మలకనగరి వరకు వ్యాపించి యున్నారు 'కోయభాష'నే మాట్లాడుతారు తెలుగు కూడా మాట్లాడుతారు పోడు వ్యవసాయం ప్రధానవృత్తి కొండమ్మ, బైరమ్మ మొ॥ కొండ దేవతల్ని కొలుస్తారు పంట వచ్చినపుడు కోయలు విందు చేస్తారు ఆ విందులో అందరూ నృత్యాలలో పాల్గొంటారు ఉన్నకోతకి, ఇప్పకోతకి, మూడుకోతకి ఇటాగీ సంవత్సరంలో అనేక విందులో పుత్సవాలూ ఒరుగుతాయి. సంవత్సరానికి మారు ఒత్తోత్సవం చేస్తారు ఇది పెద్ద కోలాహలంగా జరుపుతారు. బాగా త్రాగి నృత్యాలతోనే నెలంతా గడిపేస్తారు యువతీయువకులు వేర్వేరు పంక్తులుగా నిలబడి నృత్యాలు చేస్తారు వీరి నృత్యం బాగా ప్రాచుర్యం అయ్యింది ఊరిలోని స్త్రీ పురుషులు పిల్లలనుంచి వృద్ధులవరకూ పాల్గొంటారు. మగవాళ్ళు తలలమీద దున్నకొమ్మలు అమర్చుకొంటారు అడపిల్లలు ఒకరి భుజాలమీద ఒకరు చేతులు వేసుకొని వలయభారంగా నిలబడి డప్పుల బయట అనుగుణంగా నృత్యం చేస్తారు.⁷

చెంచులు, యానాదులు :

మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలో వున్నారు వీరిని చెంచుయానాదులనీ, యానాది చెంచులని అంటారు. మెకంజీ వ్రాత ప్రతులలో యానాది చెంచులనీ ఇతర బ్రిటిష్ అధికారులు చెంచుయానాదులన్నారు. నివాసం నల్లమల ఇద్దరి పూర్వులు ఒక్కరే. ఋతువునిబట్టి ఆహారం నెతుక్కుంటూ మకాములు మార్చుతారు జంతు బలులు, నరబలులు లేవు. తమ భాషను మంచి తెలుగునే మాట్లాడుతున్నారని కథంపాటి సత్యనారాయణగారు తెలియజేశారు⁸

వీరు గుహల్లోకి, చట్ట గ్రామ నివసిస్తారు. ⁹ అంతేకాదు చట్టాని చర్మంతో కుట్టిన బోపి పెట్టుకొంటారని పిల్లతో పట చూపారని 'పల్లెటూ' అనే చరిత్రకారుడు వర్ణించాడు.

చెంచులకు, యానాదులకు ప్రత్యేకమైన పాటలుంటాయి. తల్లూరిన సమన్యలమీద నోటికి వచ్చినట్టు అప్పటికప్పుడు పాట రిల్లేతారు. స్వత్యాలూ అంతే డప్పు చప్పుడులపట్టి ఎవరికి తోచినట్టు వారు గంతుతెచ్చుటమే. సంవత్సరానికో మారు ఇప్పపువ్వు సారాయి ఋతువులో బాగా తాగి ఒత్తరగని ఆనందంతో నృత్యాలు చేస్తారు. సెమలి నృత్యం, నల్లకోతి నృత్యంతో వారు వేటాడే విదానాన్ని ప్రదర్శిస్తారు.

వేట, అహార సేవరణ తెలియజేసే నృత్యాలు శ్రీ పురుషులు రిలసి ఒక పప్పుడు చేసేవారు. ఇప్పుడులేవు. వట్టి కుప్పిగంతులు మాత్రమే. కోతలు పూర్తి అయ్యాక తీరికగా పున్నరైతులు కోరి వారిచేత హరిశ్చంద్ర, నలుడు, రాముడు-సీత, నరసింహ-చెంచుమ్మి వంటి కథలు చెప్పిస్తుంటారు. ఇవి పాట-పదం సృత్యం అన్నింటితోను సాగేవి.¹⁰

కొండరెడ్డు

వీరు ఒకప్పటి పాల్వంచ సంస్థాన మండలంలోనూ తూర్పు గోదావరి వన్య ప్రాంతంలోనూ నివసిస్తున్నారు.¹¹ సాధారణంగా పండగలో పెద్దల పెట్టదాలను సంవత్సరంలో ప్రత్యేక ఋతువులో జరుగుతుంటాయి. ఏబ్రవరి, మార్చి నెలల్లో 'మామిడి పండుగ' చేస్తారు. ఈ పండుగలో భూదేవత మంత్రాలమ్మ, కొండదేవతను ప్రస్తుతినూ పాడుతూ సృత్యంచేస్తారు. ఆ దేవతను అహర్వహిస్తారు.

'ఓ గోగుల పూడి మంత్రాలమ్మ

నీ కొలువు చేస్తున్నాము తల్లీ

కొండలు, కొండదేవతలు రావాలి తల్లీ

భూమిలో వుండే నేల తల్లీ

నువ్వు దయ చేయ్యాతి

తేరంకొండ చిన్నమ్మ నువ్వు తప్పక రావాలి

గురువర్తి కొండాట మరాణీ నువ్వు రావాలి

రాజు కొండరాజు కూతురా అచ్చగారు అమ్మ
పనికికొండ రిన్నతురాజు
సుపు తప్పక రావాలి కోరిక కొండరిన్నమరాజు
సుపు తప్పక రావాలి ¹¹

(ఇ) ఆటవిక భాష - అభివృద్ధి

అతి ప్రాథమిక దశలో భాష ఎలా వుండేదో తెలుసుకోవాలంటే తగిన సాధనాలు లేవు భాషకు ఒకప్పుడు చిరకాలంగా విలాముద్రలు దొరకవు తినాటి ఆటవిక సమయం వచ్చే రుడా మహిమగం రిష్టం ఎందుకంటే నాగరిక విషయంలో ఎంతో అనుభవం వున్నా భాషా విషయంలో వెనకబడ్డ సమాజాలు లేవు అంతేగాక ఒక్కో సారి కొన్ని ఆటవిక భాషల్లో నాగరిక భాషల కన్నా క్లిష్టమైన వ్యాకరణాంశాల్ని పరిశోధకులు గమనించారు ఈ భాష పుట్టుక గూర్చి రచయితల అభిప్రాయాలున్నాయి ఇది భృన్యనుకరణ శబ్దాలనుంచీ పుట్టిందని పూర్వం నమ్మేవారు కానీ ప్రతి భాషలోనూ ఇలాంటి బాటలు చాల కొద్ది భాష అంటే కేవలం మాటలు కాదు మాటల అన్వయం దాన్నే వ్యాకరణం అంటారు. మానవ పరిణామక్రమంలో మెదడు పరిణామంలో, నిర్మాణంలో పెరగటంవల్ల భాష ఏర్పడి వుంటుందని అందరూ ఒప్పుకొన్నారు ఆ ఏర్పడే పరిస్థితినిబట్టి హారస్కంపవాడులు, క్రమ పరిణామవాదులూ, రెండు రకాల వాళ్ళున్నారు వీటి నిజానజాలు నిర్ణయించటం కష్టమని కంభంపాటి సత్యనారాయణ తెలిపారు ¹²

ఆటవికునికి భాష ఉంది కానీ అది పరిమిత శబ్దాలతో కూడి ఉంటుంది. అంతేకాని సుసంపన్నమైన నాగరికుని భాష వంటిదికాదు. ఏ భావాన్ని బోధించా అన్నా ఆటవికులు కేవలం అభినయార్థకమైన శబ్దసంకేతాల్ని వాడతారు ఆ సంకేతాలు శబ్దార్థ విభాగంలేని కేవల స్పందన రూపాలుగా కూడా ఉంటాయి ఈ దశలో శబ్దసంకేతం అభినయం వేర్వేరుగా ఉండవు. ఈ దశలోనే మానవ భాష మూలాలు సూచించబడుతున్నాయని ఇటీవలి పరిశోధకులు అంటున్నారు. ¹³

(ఈ) ప్రకృతితో సన్నిహిత సంబంధం

ఆటవికులు ప్రకృతి ఒడిలో పుట్టి పెరిగారు. చిరకాల పట్టణ మాతలు, నడకలు, ఎఱ్ఱయలు, వినివిని, చూసిచూసి వారిలో అవి 'ర్థించబోయి' అనేక నృత్యమూలాలుగా పరిణమించి ఉంటాయనే ఊహించవచ్చు. పట్టణాల్లో కూర్చోని గండుకోయిల తియ్యగా పాడుతుండగా విన్నాడు¹⁴ రంజనరంగుల ఈకలతో తన శరీరాన్ని అలంకరించుకొని పులిపిప్పి ఆడే నెమలి నృత్యభంగిమలను తాను లీనం చేసుకొన్నాడు. నెమలి నృత్యానికి ఉరుములే తాళాని, మెరుపులే కరదీపికలని ఇంకా నెమళ్ళ సంగమంలో నృత్యాన్ని దర్శించడం¹⁵ జలజల పారే సెలయేటి గలగలలు, ఫెళఫెళమంటూ మ్రోగే మేఘగర్జనలు విని వివిధ తాళగతుల్ని గుంపుచూచు ఆటవికుడు సంగ్రహించాడు.

(ఉ) ఆటవిక జీవితం - నృత్యం

ఆటవికుల జీవితం మల్లాలవాస్తు కాదు నిరంతరం ప్రకృతిపెట్టి భయాన్ని ఎదుర్కొంటూ పోరాడటం, వారు ఆహారం కోసం అరణ్యాల్లో పేటాడటానికి వెళ్ళినపుడు పులులు, సింహాలవంటి క్రూరజంతువుల్ని ఎదుర్కొనాల్సి రావటం, వాటితో పోరాడటం, ఒక్కొక్కసారి ప్రాణాలు పోగొట్టుకోవడం జరుగుతూ వుంటుంది. ఈ వేటలోనే ఆటవిక నృత్యం పుట్టింది.

కుటుంబమనే వ్యవస్థ ఏర్పడిన తర్వాత లాభమైతే, మిగిలిన నృత్య విధానంలో మార్పులు కనిపిస్తాయి. ఆటవిక నృత్యాలు సంతాన పెంపొందించుట, భారసాల, పథూపదలు వరదినొరరు ఎన్నుకొనేపుడు, ప్రణయం, అంత్యక్రియలు వరినాటే సమయం, పొలం దున్నే సమయం పంటలు పండినపుడు కోతలు, అరిగిపోయినపుడు, సాగనంపుట, ఇలా వీరి జీవితమంతా వివిధ నృత్యాలతో కూడుకొని నృత్యనాటికలాగా గడిచిపోతుంది.

(ఊ) ఆటవిక నృత్య సంప్రదాయాను సూత్ర

ఈ నాటికీ జానపద నృత్య కళలో మిగిలిన ఆటవికాంశాలుగా క్రింది వాటిని గుర్తించవచ్చు

నృత్యతత్వం సామూహికంగా నృత్యం చెయ్యటం, ఇలాంటి నృత్యాన్ని అధికంగా మతపరంగా చెయ్యటం జానపద నృత్యరీతుల్లో ఏవో కొన్ని తప్పా అత్యధికంగా జీవితంలో భాగంగానే ఉండటం ఈ విషయం

నృత్యస్వరూపం అని యత రాగాలు, తాళాలు, నృత్య ప్రదర్శన ఎక్కువగా బయలులో ఉండటం

పై నిషయాలు ముగవ అధ్యాయంలో పరిశీలించడం జరిగింది

పాఠసూచికలు

1. జి. వి రామమూర్తి - సవరలు - పుట. 2
2. చార్డేవ = నలుగురు అన్నదమ్ముల తెగ
పాంచ్డేవ = ఐదుగురు అన్నదమ్ములు
షాడేవ = ఆరుగురు అన్నదమ్ములు
సాత్డేవ ఏడుగురు అన్నదమ్ములు
3. కంభంపాటి సత్యనారాయణ, ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి (భాగం - 1)
పుట 67-88
4. గిరిజన సాహిత్యం-ఒక పరిశీలన-సృజన-అక్టోబర్ - 1988
5. కంభంపాటి సత్యనారాయణ, ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి (భాగం - 1)
పుట 81-82
6. " " " - పుట 85
7. " " " - పుట 47-49
8. " " " - పుట 39
9. " " " - పుట 41-46
10. భద్రాచలం - నూగూరు చోడవరం - ఎల్లవరం పోలవరం

- 11 గిరిజన సాహిత్య - ఒక పరిశీలన నృజన-ఆప్టోఎర్-1988
- 12 ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి (భాగం-1) పుట-11,12
- 13 బ్రహ్మానంద, శిశువాక్కు-భారతి, 1984
- 14 చూ మూడవ అధ్యాయం, కోలాట నృత్యం, పెరింగోల్ 'పు 'గి-డు
కోయిల కూసెనన్న నా గుండెజల్లు జల్లుర మానె కొమ్మ '
15. చూ మూడవ అధ్యాయం ఉరుములు, కుంజల స్మృతి



మూడవ అధ్యాయం

జానపద నృత్యబేధాలు

సామూహిక నృత్యాలు

గిరిజనుల్లో సామూహిక నృత్యాలే అధికం. అలాగే జానపద నృత్యాల్లో కూడా ఆ పరిణామాన్ని ప్రతిబింబిస్తే సామూహిక నృత్యాలే చెదట చర్చిస్తున్నాను.

ఆసాది నృత్యం :

ఆసాది మాదిగల్లో ఒక తెగ వీరి వంశంలో ఒకరికి అబ్బుతుంది ముగ్గురు వ్యక్తులు పాల్గొంటారు. పురుషులు మాత్రమే ఉగాది పండుగ పర్వదినాన తప్పకుండా చేస్తారు. ఆసాదివారు పండగదినం గోనకోటం, చిగివర్గ వంశస్థులకు అవసరమౌతారు. వీరు పెద్దమ్మ దేవతకు తాము ప్రీతిపాత్రులుగా చెప్పుకొంటారు. ఈ దేవతకు 'కల్లు' నె వేద్యంగా పెడతారు. కల్లు ఈతచెట్టు నుంచీ తీసే రసం. చెట్టు మొదట్లో గీసే గీత శ్రీ మర్మాంగంలాగా గీస్తారు. పెద్దమ్మస్వామి గుడి దగ్గర నైవేద్యంగా పెట్టిన కల్లును ఆహారాలకు పూజారి (కుమ్మరి వంశస్థులు) పోస్తూ ఎలా ఉంది అంటాడు. అప్పుడు ఆసాదివారు అమ్మగారి " "2లో 'సాడు'లాగా వుంది అని అంటారు. ఆసాదివారు పెద్దమ్మ దేవతను పొలిస్తూ, బండబూతులతో తిడతారు. అలాంటి పాటలన్నీ వారి నోటనే వినాలి.

శిష్ట సమాజం వీరిని హీనంగా పరిగణించినా అగ్రకులాల్లో లేని ఆచార సంప్రదాయాలు వీరికున్నాయి. ఈ విషయం గేయాల్లోనూ, నృత్యంలోనూ తలుస్తుంది.

ఆ సాది వారికి ఆయగాళ్ళుగా ప్రచారం వుంది. రైతుల ఇళ్ళ దగ్గర, పంటల కాలంలో 'కళ్ళం'లో దానాన్నీ నృత్య ప్రదర్శన జరిపి ఇచ్చించుకొంటారు.

టారు వీరు మేలుకొలుపు పాటలు, కథా గేయాలు, నీర, శత్రు, కృష్ణా భావాలుగా చెబుతారు. ముఖ్యంగా ఈ క్రింది కథలు చెబుతారు.

1. పెద్దమ్మ స్వామి కథ
2. మల్లమ్మ కథ
3. గౌరమ్మ కథ
4. అంకాళమ్మ కథ
5. నల్లలమ్మ కథ
6. మారెమ్మ
7. నీరతిమ్మమ్మ కథ
8. చక్రపురమ్మ కథ

ఆసాదివారు మోకాలివరకు పంచె కడతారు ఎర్రటి గుడ్డపై నడుమురు, నల్లని కోటును ధరిస్తారు నుదుట బండారు, తలకు రుమాయి, రుమాలుపై వేప మండలు చెక్కుతారు కాళ్ళకు గజ్జెలు కడతారు. వీరు వాడే వాద్యం ఒకటిని లేక జమిడిక 4 ఎడమ భుజంపై పొట్టమీద వుండేలా తగిలించుకొంటారు ఎడమ చేత్తో పట్టుకొని కుడిచేత్తో వాద్యాన్ని వాయిస్తారు

ఆసాదివారు ముగ్గురుంటారు ముగ్గురి దగ్గరా వాద్యాలుంటాయి వాద్యం గుండ్రాకారంగా కంచు లేదా చెక్కతో తయారు చేసుకొని ఒక పక్క చక్రంతో కప్పతారు చక్రం మధ్యలో లోపల భాగంలో నరాన్ని కడతారు నరానికి చివర ఎడమచేత్తో పట్టుకొని ఎక్కి పీలుగా పిడిని అమర్చుతారు కుడిచేత్తో వాద్యం లయతమకంగా ధ్వనులు పుట్టిస్తారు ఎడమచేత్తో పట్టుకొనే పిడికి అప్పుడప్పుడు అటూ ఇటూ తిప్పతారు మొదటగా కొన్ని గతుల్ని వాయిస్తారు అవి ఒకే లయలో వుంటాయి ముగ్గురి దగ్గర ఆవే ధ్వనులు వస్తాయి పాట పాడేటప్పుడు, కథ చెప్పేముందు మధ్యలో నిలిపి రద్దాత మొదలుపెట్టే పుడు వాద్యం నుంచి పుట్టే ధ్వనులు ఇలా వుంటాయి.

యిరజుట్

దురదుజ్

దురదుదుజ్

ఇలా ముగ్గురి దగ్గరా వాద్యాలు మ్రోగుతుండగా కథ చెప్పేటప్పుడు, పాటలు పాడేటప్పుడు మాత్రం ప్రధాన గాయకుడు వాద్యాన్ని వాయిచడు. వంత పాటగాళ్ళు మాత్రమే వాయిస్తుంటారు ప్రధాన గాయకుడు కొన్ని అడుగులు వేస్తాడు గుండ్రాకారంగా తిరగటం, రెండు కాళ్ళను నేలపై కొట్టటం లాంటివి అలాంటి సమయంలో వంత పాటగాళ్ళ వాద్యపు ధ్వనులిలా వుంటాయి.

ఋరడ ఋముకు
ఋము ఋముకు
ఋమ్ ఋముకు
ఋమ్ ఋమ్ ఋమ్

ప్రధాన గాయకుడు పాట పాడుతుండగా వంత పాటగాళ్ళు అదే పాటను వంత పాడతారు ప్రధాన గాయకుడు చేసే అభినయాన్ని అభినయిస్తారు లేదా ఒక్కొక్కప్పుడు వాద్యాల్ని మాత్రమే వాయిస్తారు ప్రధాన గాయకుడు వలయాకారంగా తిరుగుతూ, వెనక్కి ముందుకి కాళ్ళను మార్చుకొంటూ వంగుతూ లేస్తూ, చేతుల నూపుతూ నృత్యం చేస్తాడు. ఇత చేస్తున్నా వాద్యం మ్రోగుతూనే వుంటుంది ఒక్కొక్కసారి ప్రధాన గాయకుడు చేతిని గాలిలో వూపుతూ మరోసారి చూపుడువేలిని చివితో వుంచుకొని, ఇంకో చేతిని పైకెత్తి రాగాలాపన చేస్తుండగా, కాళ్ళను నేలపై కొడుతుండగా వంత పాటగాళ్ళు అలాగే చేస్తారు మరోసారి అరచేతిని చెవి దగ్గర మూసుకొని ఇంకో చేయిని పైకెత్తినపుడు వాద్యం మ్రోగదు. అలాంటి సమయంలో వీరవీరా అడుగులు వేస్తూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతాడు. వంత పాటగాళ్ళు వాద్యాల్ని మ్రోగిస్తూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతుంటారు. ఇలా యీ నృత్యం మనోజ్ఞంగా ఉంటుంది. వారి అభినయం ఒక్కొక్క చోట పింట్లుకలు గగుర్పొడిచేలా ఖయానకంగా ఉంటుంది. ఈ నృత్యం జానపదులకు ఉల్లాసం కల్గిస్తుంది ఈ నృత్యాన్ని చేయిస్తూ గ్రామాన్ని గాపాడమని పెద్దమ్మ స్వామిని జానపదులంతా వేడుకొంటారు.

అసాదులు మొట్టమొదట మేలకొలుపు పాట పాడతారు పెద్దమ్మస్వామి గుడి దగ్గర పూజ చేయించి, కల్లు బాగా తాగి ఆడి పాడుతారు. మొదటిగా

వాద్యాన్ని కొద్దిసేపు వాయించి, ఒక రియాత్మకంగా మ్రోగిన తర్వాత ప్రధాన గాయకుడు రెండు చేతులెత్తి మొక్కుతూ ఇలా పాడతాడు

“మేలుకొనవమ్మ తల్లి మేలుకొనవమ్మ
కాపులు వచ్చేరు పూజలు చేసేరు
మేలుకొనవమ్మ తల్లి మేలుకొనవమ్మ
నీ మాయెవ్వరు కానలేదుగా
మేలుకొనవమ్మ
నిజారూపుం తల్లివే మేలుకొనవమ్మ”

పై పాటలో మొదటిగా ‘మేలుకొనవమ్మ’ అని పాడేటపుడు ఒక్కొక్క కాలిని నేలపై కొడుతూ, రెండవసారి ‘మేలుకొనవమ్మ’ అంటూ ఇంకో కాలిని నేలపై కొడుతూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు తర్వాత వంత పాటగాళ్ళు పాడిన తర్వాత ‘కాపులు వచ్చేరు’ అని పాడుతూ ఒక్కొక్క కాలి మెడిమల సహాయంతో నేలపై నడుస్తూ, బిరబిరా ముందుకి వెనక్కి నడుస్తుంటారు ‘పూజలు చేసేరు’ అంటూ గుడి దగ్గరిగా వెళ్ళి మొక్కుతారు అప్పుడు వంత పాటగాళ్ళు కూడా మొక్కుతారు ‘నీ మాయెవ్వరు కానలేదుగా’ అంటూ కను రెప్పల్ని విప్పి చూస్తూ (కండ్లప్పగించి) చేతుల నూపుతూ గిరున గిరున తిరుగుతాడు ‘నిజారూపుం తల్లివే’ అంటూ పెద్దమ్మస్వామిని చూపిస్తూ వంగుతూ రెండు చేతుల్ని అలా అలా పూపుతాడు ‘మేలుకొనవే’ అంటూ వాయిద్యాన్ని గట్టిగా మ్రోయిస్తూ గుండ్రాకారంగా ముగ్గురూ తిరుగుతారు. కాళ్ళ గట్టె నాదంతో శ్రుతి కలుపుతూ ‘మేలుకొనవమ్మ తల్లి మేలుకొనవమ్మ’ అంటూ బిరబిరా పాడుతారు అలా మేలుకొలుపు పాట అయిపోగానే అందరూ ఒక్కసారిగా వాద్యాన్ని రియాత్మకంగా వాయించి నిలిపి వేస్తారు.

నృత్యం ముగియడంతో మరో మేలుకొలుపు పాట ప్రధాన గాయకుడు ఒక్కొక్క పాదాన్ని పాడుతుండగా వంత పాటగాళ్ళు అదే పాదాన్ని పాడుతూ, ప్రధాన గాయకుని తంగిమలనే అనుకరిస్తారు మొదట వాద్యాన్ని మ్రోగించి గేయాన్ని నిదానంగా పాడుతూ ఒక్కొక్క కాలిని ముందుకు దాపి మెడిమపై కొద్దిసేపు నిలబెట్టి తర్వాత వెనక్కి తీసుకొని, చేతిని దాపి మరలా ఇంకో కాలిని మెడిమపై నిలబెట్టి పాట పాడుతూ ఉంటాడు వంత పాటగాళ్ళు అదే అలి

నయాన్ని చేస్తూ పాట పాడుతారు ఒక్కొక్కసారి గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ ఎగిరెగిరి గంతులు వేస్తూ, బిరబిరా అడుగులు వేస్తారు వాయిద్యాలు మ్రోగిస్తూ వంత పాటగాళ్ళు అక్కడ భగీ తిరుగుతూ చేతులు పైకెత్తి రాగాలాపన చేస్తారు ఆ రాగాలాపన వినసొంపుగా వుంటుంది

పై భంగిమలన్ని వారి ఇష్టం వచ్చినపుడు చూపిస్తారు అంతేగానీ ఒక దాని తర్వాత ఒకటి అనే నియమం లేదు వారు ఏ భంగిమ చూపించినా పాటకు అనుగుణంగానే వుంటుంది

మేలుకొనవే రామ తల్లి మేలుకొనవే ఆదిజావనీ
అక్కడాన అన్నిరుదులు నంది పరస జపము చేత్తురు
పూలుచెత్తురు సీగు పూజ చేత్తురు
కన్నీ జరకలు కారు కోల్లు కలిసి మెలిసి మేపుదెను
పడకలందేటి పరయాలలమ్మ ఆరగించేటి పరయాలలమ్మ
చీరకట్టి దేగవన్నెల రవిక తొడిగి
వేగ వన్నెల మెరవ్ మెరిసి మన సరివారి బగమందు
యీసురుదు పెట్టిన యీబూది
లింగాలు పెట్టినాను లింగాలువల్లిగో
సింగార మాయెను యీబూది.

గ్రామాల్లో పసిపిల్లలకు 'తట్టు' పోస్తుంది అలాంటి వ్యాధితో కళ్ళు పోవటం, చనిపోవటం కూడా సంభవిస్తుంది అలాంటి సమయంలో ఎలా బాధ పడుతారో ఆ వ్యాధి ఎలా వుంటుందో పాటలో అభినయాత్మకంగా తెలియ జేస్తారు. ఆసాదులు పాట పాడే పుడు వ్యాధితో బాధ పడుతున్నట్టుగా కళ్ళలో నీరు పెడుతూ నిదానంగా అడుగులు వేస్తూ వాద్యాన్ని వాయిస్తుండగా పుట్టే ధ్వనులు ఇలా వుంటాయి

యిరడ జుముకు

జుము జుముకు

జుము జుముకు

జుమ్ జుముకు జుముకు

జుమ్ జుమ్ జుమ్

ప్రధాన గాయకుడు పాట పాడుతుండగా వంత పాటగాళ్ళు ఒకే చోట నిలబడి వంత పాడుతారు వాద్యాన్ని సహనంగా వాయిస్తూ వుంటారు ఇదే పాటలో అమ్మవారు రాజుల్ని ఎలా చెండాడిందో, రాయదుర్గం, బనగానిపల్లె మూడిండ్లలో ఎలా వసంతమాడిందో ఆమె వరం ఏదో తెలియజేసే ఘట్టాల్లో వాద్యాలు భీతి గొలిపేలా వాయిస్తారు అప్పుడు ధ్వను లిలా వుంటాయి

జుమ్ జుమ్ జుముకు

జుముకు జుముకు

జుమ్ జుమ్

భంగిమలు వీరావేశంతో గంతులు వేయటం, గుండ్రాకారంగా ప్రధాన గాయకుడు మాత్రం తిగటం దేవత ఎపుడెపుడు ఎలా తిరుగుతుందో పాటలోనే తెలియజేస్తారు

అదికాదు అనేందమమ్మ అన్ని రూపుల తల్లివమ్మ
అన్ని రూపుల తల్లివమ్మ నీవు దేశాచారపుల తల్లివి
దేశాచారపుల తల్లివి నీవు దేవతరాలపు నీవె
దేవతరాలపు నీవె సీంవరనాలి నీవె
సీంవరనాలి నీవె నిబ్బర గిన్నెవు నీవె
నిబ్బర గిన్నెవు నీవేను నేరడబ్బల మారిలి నీవేను
అద్దము లేచిన నిద్దగ పొద్దున యిలు చేరి సోదించేవు
సినసిన బాటలు పట్టేవమ్మ పెదపెద బొబ్బలు పెట్టేవు
కలికాయలాల కుండల పోసి కడుపులో మంటలు పెట్టేవు
చెస్తి పాలు నువు తాగేవు సోలిసోలి నువు ఆడేవు
ఏదమ్మ నీ వరము ఏదమ్మ నీ మూలము
మూర్తిగల్గి పెద్దమ్మకు ముందర పూజలు నీకు
ముందర పూజలు నీకు గక్కన పూజలు నీకు
నాటక మనోర్పరిటాకి పోయి నాటి మల్లెలు తెచ్చేవు
కూటకమనోర్పరిటాకి పోయి గుడ్డిసాలు తెచ్చేవు
యింటనకూకోనమ్మ పంచన కూకోని పలికేవు
యీదుకు వచ్చిన నల్లపోతులు యీసరించిన తల్లివి నీవు

జానపద నృత్యభేదాలు

పోనరించిన రాజులు పట్టి పొట్టలు చించిన తల్లిని నీవు
 రావరించిన రాజులు పట్టి కిండలు చించిన తల్లిని నీవు
 రాయరాడ రాయదుర్గం దావాన బసగానపల్లాపి
 బసగానపల్లె తాలువానికి ఆపరై నువు వచ్చేవు
 బసగానిపల్లె మూడు యింద్రులే బండారి వసంతమాడేవు
 ఏదమ్మ నీ వరము ఏదమ్మ నీ సత్తిము
 మూర్తిగల్గ పెద్దమ్మకు గిర్కున నవకందమిచ్చేము
 గర్కున నవరింద మిచ్చేము గొనుకాసిలే కాసేపు

పై పాటలన్నీ వేలకొలపు పాటలు పెద్దమ్మస్వామి గుడి దగ్గర
 పాడేవి గ్రామస్థుల గుమికూడటానికి ఆపాటలు పాడతారు ఇలా పాట మొదలయ్యే
 టప్పటికి ఊర్లోని అమ్మలక్కలు ఒక్కొక్కరే వస్తారు గ్రామస్థులంతా వచ్చిన
 తర్వాత వారంతా నేలపై కూర్చోని వుండగా వారి మధ్యలో ముగ్గురు నిలబడి
 కథ మొదలు పెడతారు. ఈ కథలు గ్రామస్థులే ఏర్పాటుచేస్తారు లేదా గ్రామస్థు
 లంతా కలిసి మాట్లాడుకొని (జాతర) దేవర చేయని అనుకొంటారు ఈ
 జాతర చేస్తే వర్షాలు బాగా వస్తాయని పశువులకు, మనుషులకు రోగాలు రావని
 వారి నమ్మకం అలాంటి సమయంలో తప్పకందా కథ వస్తారు ఈ జాతర
 చేయాలంటే ఎనుపోతును బలి ఇవ్వాలి ఈ పోతును గ్రామస్థులంతా రెండు
 మూడేళ్ళు ముందుగా వదలుతారు ఇది ఏ పొలంలోకి వెళ్ళి ఆయిన మేయవచ్చు.
 బాగా బలుస్తుంది. దీన్ని దేవర సమయంలో ఆసాదులు చిందులు వేస్తుండగా
 నరుకుతారు నరికిన వెంటనే కుడికాలును మోకాలివరకు కోసి నరికిన తలకు
 నోటిలోపెట్టి పెద్దమ్మస్వామి కెదురుగా పెడతారు. దీనికి సంబంధించిన కథ ఇలా
 వుంది.

కూద్రకులానికి చెందిన వాడొకడు పూజానాను బాగా వంట బట్టి యుకొని
 బ్రాహ్మణుడిగా బెలామణి అయ్యాడు బ్రాహ్మణ స్త్రీని పరిణయమాడాడు.
 వారికి సంతానం కలిగింది. ఉదాసి వందగొచ్చింది. వందగదనం ఓలిగలు
 (పోలీలు) బేళారు. భార్య వడ్డించింది. ఆ కూద్రబాపడు వాడిని 'ఎనుపోతు
 నాలికల్లాగా' ఉన్నాయన్నాడు. వెంటనే ఆ స్త్రీ తర్త విషయాన్ని పసికట్టింది.
 తర్తను ఎనుపోతు కమ్మని కపించింది. వెంటనే ఆతడు ఎనుపోతుగా మారాడు
 ఆమెను తరుముకొని పోయింది' అమె పరుగెత్తి పుట్టలో దాక్కొంది ఎను

పై తెత్తుతూ రాగాలాపన చేస్తారు పాటలో వీరభావాన్ని చూపించే భంగిమలన్న పుడు వాద్యాన్ని బిరిబిరా మోగిస్తారు పల్లవిని గట్టిగా (తారాస్థాయిలో) ఎత్తు కొంటారు అలాంటి వీరభావం చివరలో వాడతారు

అది లచ్చిమిచేసి స్ల్లాపురిమ్మ	
అపరంజి కుందనమె బరిగారి యమ్మ	॥ ఆ ॥
సినసిన తలపులు తీసి రిల్లసెనె దెవరమ్మ	॥ ఆ ॥
అమ్మ నీ నొమ్మెంత దోచి దెవరమ్మ	॥ ఆది ॥
యాపమాని సెట్టుమీద నీ పుంజిమ్మ	॥ ఆది ॥
పగవారి దండులో నీ కత్తి మెరిసెనమ్మ	॥ ఆది ॥
పగవాని గుండెలు జలజల మరునమ్మ	॥ ఆది ॥

మరో గేయంలో 'పల్లవి'ని ప్రతిపాదాన్ని రెండుసార్లు పాడిన తర్వాత పాడుతారు ఇలా పాడటంపల్ల గేయానికి ఒక తూగువస్తుంది అలా ప్రతినారి పల్లవిని ఎత్తుకొనే సమయంలో శరీరమంతా అలాఅలా లయాత్మకంగా పూపు తారు. మోకాళ్ళను కొద్దిగా వంచి రెండుచేతుల్ని చాపి పల్లవిని పాడుతారు వంత పాటగాళ్ళు నిదానంగా వాద్యాన్ని వాయిస్తారు ఇలాంటి సమయంలో పల్లవికి వాద్యపు ధ్వనులకు దగ్గర సంబంధముంటుంది

గేయమంతటా అడుగులు ఒకే రకంగా వుంటాయి ప్రధాన గాయకుడు మునివ్రేళ్ళపైన నిలబడి రెండు కాళ్ళను ఒకదాని మీద నొకటి పెనవేసుకోవటం రెండుసార్లు ఎగిరిన తర్వాత వాద్యాన్ని నిలిపి నిలిపి వాయిండటం పల్లవికి ప్రాధాన్యం వుంటుంది

'యెండి కన్నుల యాప వీరలు	
యెందుకమ్మ మాయమ్మ	
పంది కన్నుల పట్టువీరలు	
అందమైన నీలవేని	॥ పంది - యెండి ॥
రెండు కొండల నట్టనడుమ	
వచ్చిరెక చూడరమ్మ	॥ రెండు - యెండి ॥
పరలెనికి చూడరమ్మ	
అందముగ పెద్దమ్మవమ్మ	॥ పరకు - యెండి ॥

ఈ నృత్య కళారూపానికి ప్రేక్షకుల ప్రతిక్రియ ఎలా ఉంటుందో చూడటం అవసరం. శిష్ట సంగీత నృత్యంలో లేని అలరగడ, ఉత్సాహానికి ఈ కళారూపంలో పూడి నృత్యం గిమ్మలు పుస్తున్నాయి. ఆనవతను గూర్చి చెబుతున్న సమయంలో రెండు చేయిల్ని ఎత్తి మొక్కుటం, ఇంకా వాద్యపు ద్వనులద్వారా 'సరాలు బిచ్చమంటుంకా' ఏ ప్రేక్షకుడు నడిగారిరి అయినప్పటికి నిద్దుర జోలికి పోడు అందరూ ఆహుదుల పూపురే పెరటూ, ఒకా కొద్దిమంది ఎగిరిగెత్తులు వేసేవాళ్ళు ఈల వేస్తూ అమ్మవారు సోకిన విధానాన్ని చెబుతున్న సందర్భంలో భయపడే పిల్లలకు పెద్దమ్మ చాచిమి దగ్గరందే బంధారు తెచ్చి నుదుట పెట్టటం కూడా మనం చూడవచ్చు ఇలా జనుల 'జీవనాడి' ఆసాదివారి నృత్యకళలో కనిపిస్తుంది.

కళాకారులు .

ఆసాది చిన్నపీరప్ప — 55 సం॥లు కూలి

ఆసాది నాగన్న — 28 ,, కూలి

ఆసాది పక్కిరప్ప — 30 ,, కూలి

కథను చెప్పేరోజు ఆయ్యే ఖర్చులు ఇనామలు ఇస్తేవాలు కళను అభిర
యింపటం ముఖ్యంగా వుంది కల్లు సారాయి బాగా తాపించాలి దబ్బు
ప్రదానం కాదు మనస్ఫూర్తిగా ఇచ్చిన కానుకలు స్వీకరిస్తారు అప్పుడు వారి
ఆనందానికి అవధులుండవు

చిరునామా

జానపద యువకళాకారుల సంఘం

రిజిష్టర్డ్ 245/88

సుబ్బరావుపేట పోస్ట్, ధర్మవరం మండలం,

అనంతపురం జిల్లా



ఆసాది నాగన్న బృందంతో రచయిత

2. ఉరుముల నృత్యం

ఉరుము అనేది వాద్యం ఈ వాద్యాన్ని వాయిచేవారు 'ఉరుమలోట్లు' మాలతెగలో ఎక్కువగా ఈ మండలంలో ఉన్నారు ఇద్దరు మొదలు ఎంతమందినా కలిసి చేసే నృత్యమిది సుమారు ఐదారు మంది నృత్యం చేస్తారు వీరు ప్రతి మంగళవారం రోజు గంగమ్మ దేవత దగ్గర వేలుకొలుపు పాటలు, అమ్మ వారి కథాగేయాలు పాడుతారు ఉరుముకొడుతూ, పాడుతూ పూజారికి పూనకం తెప్పిస్తారు వీరు నృత్యం ఏకాదశి పండుగ¹ నాడు తప్పకుండా చేస్తారు, లేదా గంగమ్మ, కాటమయ్య, బొమ్మయ్య, వీరనారాయణస్వామి, వీరతిమ్మమ్మ, చల్లా పరమ్మ గుళ్లదగ్గర పూజ జరిగే రోజుల్లో చేస్తారు వీరు కులవృత్తిగా ఈ ఉరుమును వాయిస్తారు వంశంలో ఎవరికో ఒకరికి అబ్బుతుంది

ఉరుమలోట్లు తంకు రుమాలు చట్టుకొంటారు. బందారు, కుంకుమ నామాలు బొట్టు పెట్టుకొంటారు మెడలో కాసులద డ వేసుకొంటారు ఎర్రని కాలువాను వేసుకొని, నిలుపు అంగీ లేదా మామూలుగా ఆపారం (half-gram వస్తు) పంది కట్టుకొంటారు కాళ్ళట్టింపు ధరిస్తారు ఉరుమును బొట్టపై ఉండేలాగా కుడిపక్క భుజానికి యడమప్రక్క నడుముకు తాటి సహాయంలో వ్రేలాడదీసుకొంటారు అలా వేసుకోటానికి కారణం తాడు భుజాన్ని రాసుకోకుండా ఉండటం కోసం, ఉరుముల్ని 'కదురుపుల్లం'లో వాయిస్తారు.

ఈ వాద్యాన్ని జానపదుడు ఆకాశంలో పుట్టి శబ్దానికనుగుణంగా తయారు చేసుకొన్నాడు వర్షాకాలంలో ఉరిమేది 'ఉరుము' అంటారు. దీనికి ఈ వాద్యానికి దగ్గరిగానే సంబంధమంది వాయిద్యాన్ని వాయిచేటప్పుడు గుండెలు అదరి పోతాయి ఆకాశంలో వురిమే వురుము శబ్దాన్ని వింటూనే గుండెలదరి భయపడతారు అలాంటి సమయంలో ప్రతి జానపదుని నోట

అర్థనా అర్థనా పల్లవా

అర్థనా మొండిగోడకింద

ముందమోపులున్నారు ఎక్కడ అర్థనా అనే మాటలు బయట

పడతాయి

అర్థనున్న అలా ఆనదానిక్కరణం ఇలా చెప్తారు అర్థనుడు ఇంద్రుని కుమారుడు ఇంద్రుని అజ్ఞప్రకారమే వర్షాలు కురవటం, ఉరుములు మెరుపులు

రావటం ఉంటుందని నమ్మకం అలాంటి సమయంలో అర్జునుడు రథాన్ని విర విరా తోలుతుండగా చక్రాం అదర్శ అలా (ఉరుములా) వస్తాయట రథచక్రాని కుందే 'కడసిల్ల' బా) భూమిపై పడితే దాన్ని పిడుగు అంటారు పిడుగుపడితే చనిపోవటం, పంటలు నాశనం కావటం జరుగుతుంది అలాంటి ఉరుమును జాన పదుడు వాయిస్తూ రకరకాల ధ్వనులు పుట్టిస్తారు

ఉరుము నిర్మాణం

కంచుతో గుండ్రాకారంగా తయారుచేసి కుడిఎడమం మేక చర్మాన్ని బాగా బుద్ధిచేసి అమర్చుకొంటారు చర్మాన్ని కంచుద్రమ్మకు బిరుగా అమర్చు తారు కంచుపై అలంకారంకోసం గుడ్డనుగాని రకరకాల కొయ్యపూసల గుడ్డ గాని అందంగా వేస్తారు ఎడమపక్క చర్మానికి నల్లని చారను మధ్యలో గుర్తుగా పెడతారు. రెండు కదురు పుల్లలను తీసుకొని ఎడమప్రక్క 'బూర్ బూర్ బూర్' మనే శబ్దాన్ని కుడిప్రక్కన "డబు డబు డబు డబు" అనే శబ్దాల్ని పుట్టిస్తారు. ఇవి పాటకనుగుణంగా కొడతారు మేలకొలుపు పాడిల్లో మాత్రం కుడిచేతిపుల్లను వాయిస్తూ ఉంటారు నృత్యంలో మాత్రం రెండుప్రక్కలా వాయిస్తారు

మొదటిగా ఉరుమును ఇలా వాయిస్తారు

బూర్ బూర్ భూర్ బూర్
డబు డబు డబు డబు
యిరడద్దబూర్ బురద్ద
డబు డబు డబుడబు

తర్వాత రెండు చేతులెత్తి (పుల్లలతోసహా) నమస్కారంచేసి 'పరాకు పరాకు' అనే వచనాన్ని పాడుతారు. తర్వాత మేలకొలుపు పాడిల్లో మాత్రం కుడిచేతిలోని పుల్లతో కొడతారు. అప్పుడు ఇలా మ్రోగుతుంది

'డప్ డప్ డప్
డప్ డప్ డప్
డప్ డప్ డప్'

అలా వాయించిన తర్వాత అందరూ కలిసి, గుండ్రాకారంగా వుంటూ లెండు కాళ్లను పెనవేసుకొంటూ, శరీరమంతా వూపుతూ ఎగరతూ నృత్యం

చేస్తారు అలాంటి సమయంలో ఏ పాట పాడరు నృత్యం గుండ్రాకారంగా ఒక్కొక్కరికి పోటీగా ఉరుమును వాయిస్తూ ఒక్కొక్క ధ్వనికి ఒక్కొక్క ఎగురు ఎగురుతూ అందరూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు ఇంకా సరిసంఖ్యలో ఎదురెదురుగా ఆటు ఇటు ఎగురుతు తిరుగుతూ వుంటారు తలను అలా ఇలా త్రిప్పుతూ మధ్య మధ్యలో "అహ అహ హ హ హ

ఓహో హో హో హో హో"

అనే మాటలంటూ వుంటారు ఇలాంటి సమయంలో ఉరుమునుంచి పుట్టే ధ్వను లిలా వుంటాయి

"యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద
యిరడద్ద బూర్ బూ డద్ద
యిరడద్ద
యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద
యిరడ బూరు బూడద్ద
యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద
యిరడద్ద
యిరడద్ద"

ఈ శబ్దాలన్నీ అందరూ ఒకే వరుసలో రమ్యాత్మకంగా వాయిస్తూ నృత్యం చేస్తారు అందరూ ఒకరిని చూసుకొని ఇంకొకరు అలాగే అడుగులు వెయ్యటం గుండ్రాకారంగా తిరగటం చేస్తారు వాద్యాన్ని అందరూ ఒకేసారి నిలవటం - తర్వాత కొట్టటం - విసిరిపోవుగా ఉంటుంది అలాంటి సమయంలో ఎడమచేతిలో కదురుపుల్ల చాలా విరవిరా త్రిప్పతారు చేతిని విరవిరా త్రిప్పచు 'బూర్ బూర్'మనే శబ్దాన్ని పుట్టించడంతో మోచేతిని వూపటంతో తలను త్రిప్పటంతో నడుముపై వున్న వాయిద్యం ఊగడంతో శరీరమంత ఒంపుసొంపులుగా ఎగరటంతో వారి నృత్య కౌశలం ఆశ్చర్యాన్ని కల్గిస్తుంది.

ఉరుము కొడుతుండగా కులచెల నృత్యం చేస్తారు. దీన్నే 'కుంకాలాట' అని అంటారు కుంచెల్ని నెమలికంతో తయారుచేసుకొంటారు. 'పరక (చీపురు) కడతారు ఈ కుంచెల్ని రేండు చేతులతో తలమీద ఉంచుకొని నలుగురు వరుసగా నిలకడతారు. వీరు జాడలో మునిగి వస్తారు. ఉరుములు కొడుతుండగా

దలు దలు దలూ
దలు దులు దలు
దద్దలూరు బూరు దడ్
యిరదద్ద బూర బూదడ్
యిరదద్దలూరు బూదడ్
దలు దలు దలు దలు
దలు దలు దలు దడ్

“దలుచుచున్నాను దానిని
దలుచుచున్నాను దానిని
దలుచుచున్నాను దానిని”

"మేలూకొనవే వో మేలుకొనవే
అమ్మ నీవు పుట్టక ముందే నాడూ
యిగమూలేడూ జగములేదు ||మే||

అమ్మ మద్చు మాయం వో గంగినీవు
పీనిగీలు తినేవు ఏళాదివో ||మే||

సామి గంగలేని వో తానమేలేడు
గంగలేని వో జంకమ్మేలేదు ||మే||

యిరడడ్డ, బూర్ బూ డడ్డ
యిరడడ్డ, బూర్ బూ డడ్డ
యిరడడ్డ, బూర్ బూ డడ్డ
యిరడడ్డ,
యిరడడ్డ,
యిరడడ్డ"

అలా గతులకనుగుణంగా నృత్యం చేసి చేసి వారిపోతుండగా నిమ్మపండు కోసి వారి నోటిలో పిండుతారు ఆ నిమ్మపండును నోటికి కరిపించుకొని అలాగే ఎగురుతుంటారు ఒక్కొక్కసారి ఉరుములు మధ్యలో, కుంచెలు చుట్టూర చేరు తారు లేదా ఉరుము కుంచెలు అన్నీ ఒకే వరుసలో వారిలో కలిసి అడుగులు వేస్తారు. కుంచెలు పట్టుకొన్నవారిమీద కుంకుమ చల్లడంతో శరీరమంతా తడి గుడ్డంమీద కుంకుమ, బందారు చల్లడంతో రంగురంగులుగా తయారై అందరూ రక్తసిక్తులైన యద్ధవీరుల్లాగా కనిపిస్తారు ఈ భంగిమల్లో కొన్ని ఆచ్యుతంగా, రౌద్రంగా అగుపిస్తూ ఉంటాయి కంటిగుడ్లకు పెద్దవి చేస్తూ 'భ్రమ' అభినయిస్తారు ఉరుములోల్లా గట్టిగా 'ఏయ్, ఓహోహో' అంటూ అయాత్మకంగా అరుస్తారు

అదొక వీరనృత్యం పేరణితో చాలా పోలికలున్నాయి

ఉదా :- తతె తా
దితె ఓతెతె
తె తరికితతె
తతె ఓతె
ఓతె తిరికితె
తె తరికితె
తాటకత
తె
తె తె
తరికితె
భకిట తకిట్ట

తె

తె తరికిటతె

తె తరికిటతె

తె (పేరిణి శివతాండవం - పుట 51 నటరాజ రామకృష్ణ)

డబు డుబు

యిరడద్ద యిరడద్ద

యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద

డబు డబు

డద్ద యిరడద్ద బూ

యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద

డబు డుబు డద్ద

డద్ద

యిరడద్ద

డబు డద్ద

డబు డుబు డద్ద

డద్ద

డబు డద్ద

డద్ద

డదు డద్ద

యిరడద్ద బూర్ బూడద్ద

ఉరుమును కొద్దిసేపు వాయించి సుగ్రీవలోని పుల్లతో మాత్రం వాయిస్తూ పాడే 'పరాకు' పాట ఇలా వుంది ఈ పాటలో తన వూపిరి శక్తి వున్నంతవరకు గుక్కుతిప్పుకొనేంతవరకు పాడతాడు. అప్పుడు కుడిచేతిలోని పుల్లను వాయిస్తాడు. లేదా అలాగే పాట పాడుతుంటాడు పుల్లను వాయిస్తాడనంగా 'ఓ ఆహ హా హా అలాంటి సమయంలో ప్రతిసారి ఇలాంటి ధ్వనులుంటాయి.

డబ్ డబ్ డబ్

డబ్ డబ్ డబ్

డబ్ డబ్ డబ్

డబ్ డబ్ డబ్

డబ్ డబ్ డబ్

మధ్యలో ఎప్పుడైనా ఎడమచేతిలోని పుల్లను పాటపాడుతుండగా 'బూర్, బూర్' అనే శబ్దాల్ని పుట్టిస్తుంటాడు అలా పాగే 'పరాకు' ఇలావుంది

“పరాకు పరాకు యచ్చరికి¹³ పరాకు
మనవాడికించు మందన పుడితివమ్మ
మాయకారి గంగ
దొడ్డన పుడితివమ్మ దొన కొండగంగ
తేనె కుండాంవంటి తెప్పల్ల సరితోడు
నూనెకుండాంవంటి నురుగుల్ల గంగవో ఆహ ఆహ ఆహ

అడ తప్పనివాడు అరుగురు రాజులు
అక్కురావుడు దేవమ్మ రాజు పుట్టిందేది
వేరు పనసలో రాజు పెరిగిందేది
నాంగెరిడిలో, యాయి రాజు యుద్ధము చేసిందేది
వారాది మందసము, రాజుయేలిందేది
బంగార్ల బానుకోట, అక్కులకుతమ్మడవో హ హ హ

అకాశ పురుషుడు, గంగంకు తమ్ముడు
గనుడుపోతలయ్య ఈశురునికుమారుడు
ఈ లోకానికి రచ్చకుడు, పరమేశుని
కుమారుడు వల్లజడల పోతలన్న

అస్సుకడుపున నీవులోక రాచ్చసుల బైరి
తన వక్కపేరు సెవితే కాటిలో భూతాలు
గడగడ వనకాల సూరచంద్రాదులు గతులు
తప్పవారి సుక్కలు జరి జరి రాలాలా వో హ హ హ హ

గంగలేని తానంబులేదు
గంగలేని జంకమ్ములేదు
గంగలేని పుతకమ్ములేదు
గంగలేని నందిలేదు

నీవులేని తలములేదమ్మ
 పన్నెండు అత్తలు గలవు
 బాగిరితి నలవీరగంగవో హ హా

తిపర బయంకారివి తిరులోక సంచారివి
 శిరసూల మొకచేత బడితివి
 దక్కివకచేత డమరుకమొకచేత
 కత్తులోకచేత కటారువకచేత
 నిమ్మపంజాకచేత నిలుపుడద్దము మొకచేతనో

పూర్ణోదీ శక్తులను పురకసాగితివి
 పొలిమేర శక్తులను కండల చెండాడితివి
 యీపున వీరరాడు సంవచీర కట్టినావు
 సంవరవికి తొడిగినావు
 యాపపరక వకచేత పట్టుకొని
 యాదు వీరుల యిప్పురాపిస్తినో

ఏడు కులాల బండ్లు మీద కొలుపుతీరాస్తవి
 వట్టిపీనిగిలు తినేగంగ
 పచ్చిపీనిగిలు తినేగంగ
 మచ్చు మాయలగంగ వో మాయకారి గంగ
 యిన్ను రూపు యీశురుని రూపు
 బ్రహ్మ రూపు నీవులేని తలములేదో

కట్టకడ దర్బాఠికాడ కాసేది నీపాంక్షలు
 మోసేది నీ బరువు, కట్టేది నీ వస్త్రము
 తినేది నీ వన్నము నేనువాడిన మాట అబద్ధమని
 ఎంగిలి గడ్డమని యెగ్గుపెట్టకుండా
 వకవేల తలసేము వకవేల మరిసేము
 కంధకావరముచేత మనఘాఠించు మా దండమొప్పో

పెద్దలకిచ్చినవరము చిన్నలకి తప్పనంటివి
చిన్నలకిచ్చిన మాట శిశుబాలలకు తప్పవంటివి
శిశుబాలకిచ్చిన మాట కసికండులకు తప్పనంటివి
మనవాలకించు మా మదండమెప్పో,

పైపాటన పాడుతున్నసమయంలో అప్పుడు అప్పుడు అడుగు ముందుకేయటం పొట్టపైనుండే వాద్యాన్ని అలా ముందుకు నూకటం మనిషి వంగటం, ఎడమచేతి చూపిటివేలిని చెవిలో పెట్టుకోవటం, ఒక్కొక్కసారి రెండు చేతుల్ని చెవులదగ్గర వుంచుకోవటం, మొక్కటం చేస్తారు కుడిచేతిని చాపటం, ఎడమకాలిని మెడిమపై నింబెట్టుకోవటం తర్వాత యదాస్థానంలో పుచ్చటం ఒకపాట చూద్దాం ఇందులో కూడా పల్లవి పాడే తీరు చాలా రమణీయంగా వుంటుంది 'నేనే వస్తారా' అనే పల్లవి ఎన్నోసార్లు వున్నది ఆపుతుంది

“నేనే వస్తారా నేనే వస్తారా బీరన్నా నేనే వస్తారా కన్నతండ్రి
నల్లగొర్రె నేను మంచాయితోన నమ్మకాలు నేను చెబుతాను
నేనే వస్తారా బీరన్నా నీకు నేనే వస్తారా

“నేనే”

జల్లడిలు ఏటి గడ్డ వీర బుచ్చమ్మ గడ్డతోన
సిల్లొల సినగడ్డావో వడ్డాయి దొరలు
పిరమల్ల వాడు జంగమన్న వెయిగన్నల కుంచికోపనాస్తా
నల్లమేకల నాగన్నకు 'పురుము'లేని దినమునాడు
పురుముతాను నేనే వస్తారా నేనే వస్తారా

“నేనే”

సిన్నంబెస్త బాపనపల్లి గొల్లొల వాల్లి సిన్నదీర
నాకు నాకు పోరాట కుమారుడు

“నేనే”

పుత్తరాది కంట వస్తాడా పురమల బుచ్చన్న
కంచరాము కోవున కోపన్నె వస్తా
కందురనేని నాడునింక కలకల పలుక్కు
కీటు మూగలకు మాటలిస్తానంటా
సంతులేని బాలలకు సంతునే చెబుతాను

“నేనే”

సిన్న దొర బెస్తబాపనపల్లి పచ్చిమేకలనాగన్న
'పాతావడి' కోటనాస్తా నేనే వస్తారా
'పురుమం' వడి సుబ్బన్నుడికే దాసనపల్లి వంకలోన
తాటిమాని తొండ మానిలో నేనే వస్తారా

“నేనే”

యొడకల తాటిమాని వంక కంకం శింమలై
తీయి చెప్పే 'సుద్దులు' పగులు కన్ననే చెపుతానన్న
నడిగడ్డరా దేశమలోన సిన్నది గొగ్గిట్టింగాయి పల్లి
చిత్తూరి రావలగొట్టు

“నేనే”

మట మట మధ్యాన్నము సిగరాయి ఏట్లకాలువ
రాకపోలే నాది నారమేరంటారో
రత్నకమ్మిటి రాగసింహనము త్రిమంతసామాని
పట్టాడు చెంకాయ నాకు నేనే వస్తారా

“నేనే”

దరిని మింద నేను వలపనే భూమి నుంద పండేదిలేదు
నాకు తె పు నారాయణమ్మ మామ మచ్చిలునంపీరన్న
కంసినన్ను పిప్పిసెప్ప నాకు తెంపు నారాయణమ్మ

“నేనే”

కదిరి రమ్మని కమ్మరనన్న సాగిరమ్మ జాబులువెనోరో
నాకు తెంపు నారాయణమ్మో
ముచ్చెనాగుం తలా పోసి మనసిచ్చినావో
అట్లువై నాకు బోసినాది నాకు తెంపు నారాయణమ్మో
కన్నకొడుకా వాదినారాయణమ్మ ఏమి చేతురా
పాపిముండ సల్లజడం గంగ వేమిచేతు
నూరెండ్ల తలోల్ల మేరనురేసి చేతుల్లో వాళ్ల
నగరు గబ్బు లేపిరాది ఈదిన నోరుం చేత
కన్నవెట్టినాది పాపివారంత సల్లజడం ముండ
నాకు తెంపు నారాయణమ్మ

“నేనే”

మరో గేయంలో కొన్ని చరణాలను పాడి పల్లవిని ఎత్తుకోవటంలో నృత్య
భంగిమలున్నాయి పురుషు ఓకథే కొడుతుండగా మొదటిగా యెందు ప్రక్కం

వాయిస్తూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు గేయంలోని ఆర్థాన్ని కనుగుణంగా చేతుల్ని పూపుతూ, శరీరంలోని అవయవాలను వాటి సుగుణ గా తిప్పుచూ ప్రతి చరణానికి చేతులను కాళ్ళను ప్రక్కకు జరపటం వుంటుంది అలాంటి పాట వాద్యాన్ని 'డబుడుబు డబు' అంటూ మ్రోగిస్తూ కుడిప్రక్క మాత్రమే వాయిస్తుండగా పాట పాడతాడు అప్పుడు వాయించే ధ్వనులు

“డబు డబు డబ్
డబు డబు డబ్
డబు డబు డబ్
డబు డబు డబ్
డబ్ డబ్ డబ్”

“వో సెండాడు మాదన్న సెండాడు
వోరీ శెండాడు మాదన్న నా కొడుకా శెండాడు
సామి కూటికి వేదఃశ్లోన కలానికి పేదోళ్లనో

“చెండా”

సిరినల్లో “వాడతారాగిలికల్లో” వాడుతారా
పురివల్ల ఆడుతూ సెండాడు తానో
కుంము ‘బాయి’కుంము పురివల్లడడుచెండు

“చెండా”

సన్నగణ్ణెం పట్నము జరంగా
ఇప్పడిప్పుడు లేపిరారా కమ్మరంమేకన్న
వరే తూరపాన బొగ్గాలు చింతమానుండి
రామన్న లేపేను రెండు సమ్మెట్లు రిసికోర
కమ్మర దేవ దేవన్న

“చెండా”

నా వక్క కొడుకు వంట సన్నగణ్ణెం మాదన్న
ముగితెన సెండు తావల్ల
ఆట్టాడు ముత్యాలు అడుగేరి పంచూ

“చెండా”

ముంతాడు ముత్యాలు నేమి ముగిసినేమో తెండుచేయో
నా వక్క కొడుకు కస్తూరి గంగయ్యా యిండిలో వున్నదే వేమూ
కమ్మరాజుం బాబు లివరంగ రాయ

“చెండా”

అచ్చమరంగ జాబుల మరంగ చెండు వస్త్రాదిరా
సన్నగజ్జె వట్టనొమ్మ బల్లాలి వస్తుందమ్మ
కమ్మరము దేవన్న జాబు మదేనన్న

“చెండా”

యీదికి పన్నేండామడ కస్తూరి రంగయ్య
పుండాడు యిల్లలిపి దేవుడు తుమర తుమ్మెద
పులుతో వట్టవాక పాలాకురములుగు సామినై
పరంజోరిన్నె

“చెండా”

మరో పాట

పామాడ కరిసెనిన్ను పామాడ కరిసెనిన్ను
పలమాసి మాదన్న జోమాడ జోగెతండ్రి
ముప్పది మూడు కోట్ల దేవతలను ముప్పదిమూడు కోట్ల దేవతలను
మెప్పించి నిన్ను యిప్పించు కొంటిగదర కొడుకా

॥పా॥

పాలులేని సంతలకు పాలులేని సంతలకు
పాంసత్రాలు కట్టించింది కదర కొడుకా

॥పా॥

అన్నము లేనివారికి అన్నము లేనివారికి
అన్నసత్రాలు పెట్టించింది కదర కొడుకా

॥పా॥

గుట్ట గుట్ట సేనిలోన గుట్ట గుట్ట చేనిలోన
యర్ర సిగుర మానికింద కాలిపోయిన మిన్నగు
కాదేమె వందినాది పామాడ కరిసె నిన్ను
పామైన కాటుకందనపుడు పామైన కాటుకంది నపుడు
నీవెంత దుక్కాది పోలివో కొడకా పామాడ

పాట అయిపోగానే రెండు ప్రక్కల వురుమును వాయిస్తూ గుండ్రాకారంగా
తీరుగుతాడు కాళ్లను పెనవేసు కోవటం బిరబిలా ఎగరటం చేస్తాడు ‘డడ్డబూర్
బూడర్డ్’ అనే గతిలో వురుము వాయిస్తూంటాడు

చివరగా వురుమలోట్లు అసవాయితిగా మంగళం పాటపాడి గంగమ్మ
రల్లికి శక్తితో నమస్కారంచేసి నృత్యాన్ని పూర్తిచేస్తాడు ప్రతిసారి మంగళం

పాటలోనే తమ నృత్యాన్ని ఆపుతారు. గేయంలో అనేకమంది దేవతల్ని వేడుకొందారు చరణాలు అన్ని పాడె సమయంలో, పల్లవిని ఎత్తుకొనే సమయంలో ఒకరకమైన రయలో పాడటం ఉంటుంది ఈ పల్లవిని ఎత్తుకొనే సమయానికి ముందుగా ఒక్కొక్క దేవత పేరు రావటం ఆపుకు రెండు చేతులెత్తి మొక్కుటం, పల్లవిని ఎత్తుకోవటం, పురుషు కుడిప్రక్కన వాయింపటం వుంటుంది ఆపుకు పుట్టేగతులు

డబు డుబు డడ్డ

డబు డుబు డడ్డ

డబు డుబు డడ్డ

డబు డుబు డడ్డ

డబు డుబు డడ్

ఇలాంటి గతులు పల్లవి అయిపోతూనే ప్రతిసారి వాయిస్తారు.

జయ జయ మంగళం నిత్య శివమంగళం

జయజయ మంగళం నిత్య శుభమంగళం

“జ”

బోలు బోలు మద్దెలు బోలు బోలు మద్దెలు

బొమ్మంచు సీరలు బొగ్గు వరమగర సీకారతి

“జ”

నీలిదీరలు కడిలివి నీలిరవికలు తొడిగిలివి

నిలువెల్లె బంగారు సొమ్ములు నీవుపెట్టి

తనుకు తనుకున మెరిసేది తనుకుపాపిది బొట్టు

తగునమ్మ సుదారావుపేట గంగమ్మకూ

“జ”

ఆరుగురు రాజులు ఆరుగురు రాణులు

అకసిన్న రాములమ్మ సీకారతి

“జ”

తెల్లది సీరలు తెల్లది సీరలు

తెలవల్ల బంగారు సొమ్ముపెట్టి

తనుకు తనుకున మెరిసేది తనుకుపాపిది బొట్టు

తగునమ్మ పెదకోట్ల చౌదమ్మకూ

“జ”

వజ్రక్కొక్క జల్లీన వజ్రకాంతి లింగాలు
 వక్కొక్క జల్లీన బద్రకాంతి లింగాలు
 వక్కొక్క జల్లీన సూర్యకాంతి లింగాలు
 జడజడా సూస్తేను నవకోటి లింగాలు
 తగునమ్మ ముష్టూరి నలకాటి మయ్యకు

||౩||

అర్జునుడు బీముడు నక్కలుడు ధర్మరాజు
 సహదేవుడు సాయక పద్మాలుగేడ్లు
 తవుసుండిన కొండ అటువంటి కొండలే
 తగునమ్మ చిల్లారి నలకాటిమయ్యకు

||౩||

దట్టిమీదొంటిటి దాకేల పిండాము
 దస్తుకుడు దాడులోరి పోతలయ్య
 మైసూరి మందాన మిడిమాలదేవత
 నననకోట ముత్యాలమ్మ నీకారతీ

||౫||

భూమికి దొడ్దది భూలోక శక్తి
 బుక్కచార్ల నల్లాలమ్మ నీకారతీ

||౫||

వల్లబాట తీసుకొని కిన్నెర్ల మీటుకొంటూ
 వగలకాడు కదిరి నరసిమ్మ నీకారతీ

||౫||

యేడుకొండలవాడు యెయ్యంక దేశుడు
 దీగవతిరపతి ఏ లేటి గోవిందరాజులు
 అలివేలిమంగపతి వీవీ నాంచారికి

||౫||

యీరాది యీరునికి యీరనారాయణసామికి
 కట్టిన కలగొట్టు సిన్నది రామాపురము
 సిల్తరికలగొట్ట తగునమ్మ పసిబాం నారన్నకు
 మదులు మోపితి కొండ మల్లీన వెంకొన్న
 ముగుడుపల్లి బయన్న నీకారతీ

||౫||

తాతాలనాటి దైవమంట తాటిబెర్ల పెద్దయ్య
 చంద్రగుత్తాలమ్మ మేటకోర్ల పెద్దమ్మ
 భూమికి దొడ్దది భూలోక శక్తి నీకారతీ

||౫||

ఆక్కలకు తమ్ముడు గంగలకు తమ్ముడు
గనడు పోతలయ్య సిరారతి

||జ||

యిస్తు యీశ్వరునికి రాసినా బెమ్మరు
మగ్గురై కై మూర్తుకు మూ విరాట్టువంట
అదిశ గంగ సీతారతి

||జ||

ఉరుము వాయించే సమయంలో చుట్టూ ఉన్న వారు గుడ్డప్పగించి చూస్తుం
డగా నరాలు జివ్రుమంటుండగా గుండెదరిపోతూ ఉంటాయి కాబట్టి వాద్యానికి
దగ్గరగా వుండరు కుంజలు నృత్యం వేస్తున్న సమయంలో కుంకం, బండారు
శ్రోతలపై పడుతుండగా కళ్ళను పులుముకొంటూ ఆతురతతో వారి అడుగుల్ని
చూస్తుంటారు పూనకం వచ్చిన వెంటనే కేళలు, అరుపులు, శ్రోతల చేస్తారు
గుంపులో ఒకరివెనుక ఒకరు త్రోసుకొంటూ ఆశ్చర్యంతో తలపైకెత్తి నిక్కి
నిక్కి నృత్యాన్ని చూస్తుంటారు నిజంగా దేవత పూనకం వచ్చిందన్నంత భ్రమ
పుడుతుంది గేయాలు పాడుతున్నపుడు పురుము కొడుతున్నపుడు మనసులో
పాటపాడటం, 'దబుడుబు' అంటూ మోకాలిపై తొడంపై చూపిటివేలితో వాచికను
గుంజంగా వేస్తుంటారు మంగళంపాటలో ఒక్కొక్క దేవత పేరు చెపుతునే రెండు
చేతులై త్రి మ్రొక్కుతుంటారు అయిపోగానే బండారు నుడుట పెట్టుకొని దండం
పెట్టుకొని ఇండ్లకు వెళతారు.

కళాకారులు

ఉరమల నారాయణ	- 48 సం॥లు కూలి
ఉరమల నారాయణస్వామి	- 82 ,, కూలి
ఉరమల నాగన్న	- 28 ,, కూలి
ఉరమల చంద్రప్ప	- 45 ,, కూలి
ఉరమల అంజనేయులు	- 85 ,, కూలి

కళను ప్రచారం చేయటం, దేవతల దగ్గర కొలువు చేయటం

ధర్మవరం - సుబ్బరావుపేట - ముస్తూరు - గూగూడు - మేడాపురం - రేగాడిపల్లి

చిరునామా

జానపద యువకళాకారుల సంఘం

రిజిస్టర్డ్ 245/88

సుబ్బారావుపేట పోస్ట్, ధర్మవరం మండలం,

అనంతపురం జిల్లా



3. కీలుగుఱ్ఱం

జానపద కథల్లో 'కీలుగుఱ్ఱం' ముఖ్యం. రాజకుమారుడు ఏదేడు సముద్రాలు దాటటానికి కీలుగుఱ్ఱాన్ని వాడుకొంటాడు. జానపద వినోదాల్లో కీలుగుఱ్ఱం ఇప్పటికీ ఉంది. దీన్ని తయారు చేసుకొని జానపదులు నృత్యం చేస్తారు. వెదురు డబ్బలు, కాయితాలు రుబ్బి దాంట్లో మెతులు కలిపి 'తలను' తయారుచేస్తారు. గుఱ్ఱంలాగా చేసి కాళ్లకు కొయ్యలు కడతారు. రంగురంగుల గుడ్డలు గుఱ్ఱంపై వేస్తారు. గుఱ్ఱాన్ని తోలేవారు కిరీటాలు, ఘుజ్జీర్తులు, హీలాలు, కడియాలు అన్ని రంగు కాయితాలతో తయారుచేసుకొంటారు. ముఖానికి రంగు పూసుకొంటారు. శ్రీ పురుషులు అవసరం ఒకరు రాజులాగా (పురుషుడు) ఇంకొకరు రాణి (శ్రీ) లాగా ఆలంకరణ చేసుకొని తప్పెటకు అనుగుణంగా గుఱ్ఱాలను వారిమధ్య భాగంలో వుంటూ త్రిపుమా నిలబడి తోలుతున్నట్టుగా అలినయిస్తూ నృత్యం చేస్తారు. తప్పెటలో ఇలాంటి గతుల్ని వాయిస్తారు.

జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 జెగ్
 నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్
 జెగ్ జెగ్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్

ఇలాంటి సమయంలో శ్రీ పురుషులు దగ్గరి దగ్గరిగా అడుగులు వేస్తూ రెండు గుఱ్ఱాలు అనుకొన్నట్లుగా, ప్రేమించుకొన్నట్లుగా ఇద్దరు చేతులు పట్లకొని ఆడటం, ఇంకోచేతిని గాలిలో పూపటం ఉంటుంది చూడమచ్చటగా సాగే ఈ నృత్యం పిల్లల్ని బాగా ఆకట్టుకొంటుంది

కిలుగుఱ్ఱంగాక ఆసలు గుఱ్ఱాలవై పురుషుల కూర్చోని గుఱ్ఱం కాళ్లకు గజ్జెలు కట్టికట్టే చేతపట్టుకొని అడుగులు వేయిస్తారు ఇదిపెళ్ళి పూరేగింపుల్లో ఈ వాస్తవ గుఱ్ఱం నృత్యం తప్పేట గతుల కనుగుణంగాను సన్నాయిమేళాల కనుగుణంగా ఉంటుంది

4. కోలాటం

కోలంలో అడటాన్ని 'కోంన్న అంటారు. కోలాటాన్ని అన్ని తెగంవాడు కంసి మెంసి అడతారు.

కోలాటగళ్ళు ఒక్కొక్క వృద్ధి (జత)గా విడిపోయి వలయాకారంగా తిరుగుతూ కోలాటవేస్తారు వీరికి గురువుంటాడు ఇతన్ని 'అయ్యవారు' అని పిలుస్తారు¹⁴ కోలన్నేయలేదా కోలన్నేస్తామా అనే వ్యవహారం ఉంది కోలంతో ఆడే కోలాటాన్ని పురుషులు మాత్రమే వేస్తారు స్త్రీలు కూర్చోని చేతుతో కోలటవేస్తారు కోలాటాన్ని నేర్పించటం నేర్పుకోవటం ఒకేసారి జరుగుతుంది అంటే గురువుశిష్యులతో పాటు ప్రయోగాత్మకంగా తాను కూడా విద్యను ఒక్కొక్కసారి ప్రదర్శిస్తాడు మొదట ఉత్సాహమున్న వ్యక్తుల్ని ఒకటి చీకటి 'సెలకట్ట'¹⁵ వేయటం నేర్పుతాడు కోలాటం ప్రారంభంలో గురువు మధ్యలో తాళాలు 'తా-తకీట' గతితో కొడుతుండగా వుద్ధలు అతని చుట్టూ నిలబడి వుంటాయి అప్పుడు లోపుద్ధి వెలుద్ధి కాళ్ళ కిద్దెలపై 'టక టక టక' మంటూ కొడుతుంటారు వెనుపా భాగంలో కోలన్నేసేవాణ్ణి ఎత్తికాడు (ప్రదక్షిణ మార్గం) లోపలి భాగ లో కోలన్నేసేవాణ్ణిలోపుద్ధికాడు (అప్రదక్షిణ మార్గం) అని పిలుస్తారు వీరంతా తాళంచేత పట్టుకొని వుండే గురువు కాళ్ళకు మొక్కిలోపుద్ధి కాళ్ళందరు వెలుద్ధి కాళ్ళ కిద్దెలపై 'తాల్చుతూ' వుంటారు¹⁶ దీనిలోని రకాలను కోపులంటారు ఈ మండ లో పేసే కోపులు ఇలా వున్నాయి

- 1 తాలుపుకట్టి
- 2 నెలకట్టి
- 3 నిందునిత్తారి
- 4 పరమానంద చిటుకులు
5. యెలుద్ధి సిత్తారి (చిత్తిరి సిత్తారి)
- 6 శివకోపు
7. బాంనారికోపు
8. ముంగారికోపు
- 9 తూగుడుకోపు
- 10 రెడ్డివారికోపు

వాద్యాలు ముఖ్యంగా కంచుతోను, ఇనుముతో చేసిన తాళాలు బాదుతారు గురువు వీటిని కొట్టుతూ వుంటాడు ముఖ్యంగా (తా-తకీట -తకతక -తాతకీట -తకీట తకీట) అనే గతుల్లో వాయిస్తారు

కోలాటగాళ్లు ము రెడు పొడవు గల్గినకలైల్ని నున్నగా జివురు కొని తయారుచేసుకొంటారు రెండుచేతుల్లో వాటిని పట్టుకొంటారు కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టుకొంటారు నిక్కరు, బనీను దరిస్తారు తలకు పేటా చుట్టుకొంటారు కొప్పుండే పురుషులు పూలను ముడుచుకొంటారు గిరజాంజుట్టు వుండేవారు కోలాటమేస్తున్నపుడు చూడముచ్చటగా కనిపిస్తారు ఒకప్పుడు పురుషులు గిరజాలు పెంచేవారు. ఇటీవల తలకురిబ్బను కట్టుకొని గోసిపంచెకట్టి గజ్జెలుకట్టి నడుముకు యర్రటి కాలువ గట్టిగా కడతారు

కోలాటగాళ్లు తాళానికనుగుణంగా, కట్టెనాదం చెస్తారు వాదకనుగుణంగా అడుములు వేస్తారు అడుగులు మాములుగా కాని మునివ్రేళ్లను నేలపై కొట్టటంతో గజ్జెలు నినదిస్తాయి తర్వాత ఒక్కొక్క కాలినిజానెడు పొడవు పైకెత్తటం వుంటుంది అవి ఒక్కొక్క కోపులో ఒక్కొక్కరకంగా అడుగులుంటాయి ఆయా కోపుల్లో అడుగుల్ని వివరించటం జరుగుతుంది. మొదటిగా గుర్రపు తాళం విరవిర మ్రోగిస్తారు. అందరూ గమికూడటానికి కోలాటగాళ్లు రావటానికి తాళం కొడతాడు అప్పుడు ధ్యనులిలా వుంటాయి.

“త - త - కిట
త - త - కిట
త - కిట
త - కిట
కిట కిట
కిట కిట”

ప్రతికోపును ఎత్తుకోనే సమయంలో తాళాలు ‘తా-తా-కిట’ అనేగతిలో కొడుతూ నిదానంగా ఇం పాడతాడు.

1. “తయ్యకు తద్దిమిత తిరద
తయ్యకు తద్దిమిత -
2. తయ్య తిరదతయ్య
తయ్యకు తద్దిమిత

8 రాజ రాజ రాజపానన్నాత సామి పానన్నాత -

ప్రతికోపును లెగ్గొట్టే సమయంలో అంటే నిలిపివేసే సమయంలో విరవిరా
'తయ్యకు తద్దిమిత' అని అంటాడు అలాంటి సమయంలోలో వుద్ది వెలుద్ది
నాచగు కట్టెల్ని ఒకేసారి కొడతారు ¹⁷ 'ట్లక్' మనే శబ్దం పుడుతుంది

1. తాలుపు కట్టి

త - త - కిట

త - త - కిట అనే వరుసలో తాలుచూ (తాళాలు
కొడుతుండగా, కట్టెలు కొడుతూ) వేసే కోపు తాలుపుకట్టి అంటారు. ఇది
ప్రార్థనతో మొదలవుతుంది తమ తమ కట్టెంతో చిటికె వేసుకొని ఎదురు
బదురుగా చిటికె అందించటం వుంటుంది ప్రతి చిటిక్కు నేలపై కాలినీ
మునివేళ్ల సహాయంతో కొట్టటం వుంటూది లోవుద్ది వెనక్కి ముందుకి,
ముందుకి వెనక్కి ఒక్కొక్కసారి చిటికె వేసుకొని, చిటికి అందించి గుండ్రా
కారంగా తిరుగుతాడు ఇలాగే వలుద్దికాదు కోపులో కట్టెల గతులిలా ఉంటాయి.

“ఒక్ - ఒక్ - టుక్

టక్ - టక్ - టుక్

ఒక్ - టక్ - టుక్

తాళం అంచుల్ని రెండుసార్లు లాకించినపుడు 'టక్ ఒక్' మనే కట్టెల
శబ్దాల కలుస్తాయి తాళాలు రెండు మూలగా కొట్టినపుడు 'టుక్' మనే శబ్దాలు
కట్టెతో వస్తాయి అపుడు వెలుద్దిలోవుద్ది కట్టెల నాదం చేస్తారు ఈ కోపును
గణేశ్వర ప్రార్థనతో మొదలుపెడతారు అలాంటి పాట

1. శివశివ మూరితివి గననాత¹⁸

నువు శివుని కుమారుడవయ్య గననాత

యిద్ది నీదె బుద్ధినీదె గననాత

సదువునీదె సామునీదె గననాత

“శివ”

తాపనివారు నిన్ను గొలవ గననాత
బెమ్మదేవుడందురయ్యా గననాత "శివ"

కోమటి వారు నిన్ను గొల్వగననాత
కోటిలాభమందురయ్యా గననాత "శివ"

కాపువారు నిన్ను గొలవ గననాత
కాడిమేడి వందురుసామి గననాత "శివ"

వడ్డివారు మిమ్ము గొలవ గననాత
బిటె బొడ్డదేవుడందురు సామి గననాత "శివ"

యేనిగి పుట్టి యేనిగ రూపు గననాత
నక్కవాంసిమ్ముము సామి గననాత "శివ"

2 ఇంకో ప్రార్థనా గేయం

శరను శ్రీ వయకుంటనాయక శరను శ్రీ పురుసోజ్జమ
రంగశరను శ్రీ పురుసోజ్జమ శరను శ్రీ వరగరుడవోవన
సామి శరని యంకట నాయక అయ్యరోగన నాయక
శరను శరనారే శరను శరనారే "శరను"

ఏదు ఏదుము నిన్ను కొలుతుము యంకటాసిరివల్లభా
తిరుపతి యంకటాసిరి వల్లభా శరను శరనారే "శరను"

అదివీదము నిన్నుకొలిసితే అకల శ్రీగననాయక
అయ్యరోగన నాయక శరను శరనారే "శరను"

మంచి మల్లెలు మొగిలిలేకలు తెల్లగిన్నిరి నర్మలు
అన్ని తెత్తురు మిమ్ముగొలుతరు
అకలశ్రీగననాయక అయ్యరోగన నాయక
శరను శరనారే శరనుశరనారే "శరను"

తాళపు కట్టిలో గతిభేదమున్న గేయాలున్నాయి గేయంలో పూతపద ముంది. గతి మార్పును ఇవి సూచిస్తాయి ఈ పదాలవల్ల నృత్యంలో ఒక పూపు కూడా వస్తుంది నృత్య కళలో ఆందమంత ఈ ధీత పదంలో పూటుంది.

“యెన్నిలాయిలో” అనే ఊతపదంవల్లా ఈ గేయానకొక తూగు వస్త్రోంది చూడండి తాళం, కట్టెల గతులు ముందు గేయం మాదిరిగానే వుంటాయి

తల్లి యినవే మాదమమ్మ	యెన్నిలాయిలో
తల్లి పుక్కిలివారి నమశమమ్మ	“
వారే వుద్దురు వారిలమ్మ	“
పెద్దవాడూరా పెద్దవల్లుడు	“
సిన్నవాడురా సిన్నవల్లుడు	“
పెద్దవాని పేరు సెపితే	“
కొంగలే కో లన్నరేసు	“
చిన్నవాని పేరు సెపితే	“
జింకలే దీబీయ పట్టు	“
యర్రమాల పండులాకు	“
పందియాట పాతమమ్మ	“
వద్దు వద్దుర పెద్దవల్లుడు	“
మీ మేనమామ కొద్దవోవయ్య	“
తాతం తండ్రులు సంపికాడు	“
వద్దన్న పాతమమ్మ	“
పొమ్మన్నా పాతమమ్మ	“
వచ్చేటి మేనమామను	“
ఎదురెక్కి పోతారు	“
గుర్రమింద మేనమామను	“
గుడ్డి గుడ్డి సంపుతారు	“
కిందికేసి సంపుతారు	“

తాలుపుకట్టిలో పాడే పాటలు అనేకం వున్నాయి రాగాలాపనతో కూడు కొన్నవి ఈ పాట జానపదుల శృంగారానికి నిదర్శనం. ఒక చిన్నది. ఆమె నెల్లూర బోగముసాని, సక్కగా వుంది ఆమె దాచుకొనే వాడుంటే దాగివస్తుందట జానపదుని పూహారమణియతకు నిదర్శనం ఈ పాట తాళం గతులిలా వుంటాయి,

త - త - త

త - త - త

తతతిట తతతిట

తతతిట తతతిట

కోలాట కట్టె గతులిలా-వుంటాయి

'టక టక టక్'

టక టక టక్'

"నేను సిన్న దాన్నిరా నెల్లూరి బోగం సాన్నిరా
అతియసక్కని దాన్నిరా పాగొండ పాలెందాన్నిరా

"నే"

అంతనయితి యింతనయితి సంతలో గజనిమ్మనయితి
దాచుకుండెవారు వుంటే దట్టికొమ్మనదాగివత్తు

"నే"

కట్టు గొట్టేది కలియకొండ కట్టు అమ్మేదురవకొండ
రానపోను బగడికొండ రచ్చలేపే ముండబండ

"నే"

కొండమేరనకుండబెట్టి కుమ్మరదాన్ని వంగబెట్టి

పైపాటలో 'నేనుసిన్నదాన్నిరా' అనే పదాన్ని సదాశంగా (నేను/సిన్నా
దాన్ని 'రా' నెల్లూరి/బోగము/సాన్ని 'రా'/అతియసక్కని/దాన్నిరా / పాగొండ/
పాలెం/దాన్ని 'రా') పాడుతూ 'రా' అనే అక్షరాన్ని ఊహితో పాగిస్తారు ఇట్టే
నెల్లూరి బోగంసాన్నిరా అతియ సక్కని దాన్నిరా - పాగొండ పాలెం దాన్నిరా-
'రా' అనే అక్షరాన్ని కోలాటాగలు వంత పాడే సమయంలో శరీరమంతా వూపుతూ
కాలివేళ్లను నేంపై కొడతారు ప్రతి గేయంలోనూ పాదాలు కోలాటాగలు వంత
పాడతారు. వంతపాడే సమయంలో గురువు తాళాలు గట్టిగా కొడతూ కొద్దిగా
మార్పుచేస్తాడు. అప్పుడుగతులిలా వుంటాయి.

తతతిట

తతతిట

తతిట

తతిట

మరో పాటలో 'పల్లవిలో' పాటకి ప్రాణం ఎలా దాగివుంటో స్పష్టం అవుతుంది. ఈ పల్లవితో కోపుకొక వూపు కోలాటగాళ్ళుకు అంసట గురువుకు విరామం దొరుకుతుంది కోలాటగాళ్ళు పల్లవిని నిదానంగా పాడుతారు అప్పుడు గురువు తాళాలు 'తతకిట - తతకిట' అనే వరుసలో కొడతాడు కోలాటగాళ్ళు పల్లవినిపాడే సమయంలో సంతోషంతో కట్టెల్ని గట్టిగా చిటికెలు వేసుకొంటూ పాడుతారు అప్పుడు చిటికెలు

టక టక టుక్
టక టక టుక్
టక టక టుక్

"పురుకో పూరకొందర కొడక వుసురు దానికి యెదగ యాముండ తగిలిచ్చె కొడక" అనేది పల్లవి 'పురుకో' అని అందరు పాడి కొంత విరామమిచ్చి 'పూరకొందర కొడక' అనే రాగలాపన చేసి 'వుసురుదానికి యెదగ' విరామమిచ్చి 'యాముండతగిలిచ్చె కొడక' అని రాగలాపన చేస్తారు 'పురుకో' అనే మాట కోలాట గాళ్లందరు ఒక్కసారిగా గట్టిగా అనటంతో కోపుకు అందం వస్తుంది.

రోగాన్ని అంటించుకొని వచ్చిన కుమారుణ్ణి ఓదారుస్తూ రోగాన్ని తగిలి చ్చిన స్త్రీని 'ముండ' అని అంటూ కొడుకును ఒకతల్లి ఓదార్చుతోంది పాపం. జానపదంకు ఇది సాధారణమైన అనుభవం' కాని ఇది చాలా అశక్తితో ఈ పాట లోని అందాన్ని ఆస్వాదిస్తారు

పాగొండ¹⁹ మెరియాలు పాగొండ మెరియాలు

పాతచింతపండు యన్నాల్లుపై పల్లమమ్మ

"పురుకో"²⁰

సుసారి మొగవాళ్ళ సరిసారి మొగవాళ్ళ

కోలన్న లేత్రాంటే పోయికాడ మంచమొంచమ్మా

"పురుకో"

మంచము బె దైవో మందాము బైదైవో

గంఠాలు వుత్తైవో నే తోతగుంతలోకమ్మా

"పూరుకో"

యాపమానింటిది యాపమానింటిది

యెరిరింటి పడసాలిది సత్తెప్ప కూతూరు

వున్నిసీరా కట్టుకొని వున్నిసీరా కట్టుకొని

వగలోగలుపడతోంటే వగనాడు పోయింటి నమ్మ

"పూరుకో"

2 సెలకట్టి

జానపదుల అన్నిరకాల పాటల్లోనూ రామాయణం చోటుచేసుకొంది ఈ కోలాట పాటలోని రామాయణం చూడండి ఈ పాటలో ప్రతివరణాన్ని గురువు పాచే సమయంలో సగం పాడిన వెంటనే తాళాన్ని బిరబిరా కొడతాడు - అప్పుడు 'తకిట తకిట తకిట తకిట' అనే గతులుంటాయి ఒక కేపులో 'సెలకట్టి' కోపును తెగ్గొడతాడు అప్పుడు నృత్యగతిలో మార్పు వస్తుంది తాలుపు కట్టి పాటను సగంపాడిన వెంటనే 'ఓసెలకట్టి' అని అంటూనే అందరూ బిరబిరా కట్టెవాదం చేస్తారు అప్పుడు టక-టక ఓక్ అనే వరుసలో వుంటాయి సెలకట్టిలో పాట పాడిన తర్వాత గురువు 'తయ్యకు తట్టిమిత' అని అంటూనే అందరూ 'ట్టుక్' అనే శబ్దం వచ్చేలాగా కుప్పటికట్టిని వెంటనే గురువు తాలుపు' ట్టి పాటలోని పల్లవిని ఎత్తుకొంటాడు అప్పుడు మరలా 'టక టక ఓక్' అనే పల్లవి శబ్దాలు 'త-తా-తకిట' తాళం గతులుంటాయి

బూపుత్రి యెటుబోయెరా లచ్చునా

వోం మీ వదన యేమాయెరా

"భూ"

యెన్నెంకడీదైన యెన్నెంకు డీదైన

యెంది ఐంగరి జాన

"భూ"

నీడలకుడీదైన నీడలకుడీదైన

నడియ కుచ్చల సీత

"భూ"

గురువు 'వో సెలకట్టి' అంటూ తాళాన్ని

'త - కిట

త - కిట

త - కిట

త - కిట

అనే వరుసలో కొడుతాడు కోలాటగాళ్లు తమ తమ కట్టెలపై ఒక్కొక్కరికి చిటుకు వేసుకొంటూ ఎదురు ఎదురుగా కుడి ఎడమ చేతుల్లోని కట్టెలతో చిటికెలు వేస్తారు అంటే మొదటిగ తమ తమ కట్టెలపై 'టక' మనేది ఎదురుగా కుడిచేతి కట్టెలులోపుడ్లి వెబ్బి 'టక మనే' శబ్దం తర్వాత ఎవరెవరి కట్టెలపై 'టక' మనే

శబ్దం తర్వాత ఏడమచేతి కట్టై తో తోపుడ్డి వెలడ్డి 'టక్' మన శబ్దంచేస్తారు ఇలా ఒక్కొక్కసారి వెనక్కి ముందుకి చిరచిరా అది శరీరమంత పూపుతూ, ఒక్కొక్క కాఁని నేంమీద నుంచి వీలున్నంత పై తెత్తుతూ ఎగురతూ గుండ్రా కారంగా తిరుగ తూ ఉంటారు అప్పుడు కట్టై శబ్దాలు ఇలా వుంటాయి.

'టక్ టక్'

టక్ టక్

టక్ టక్'

అలాంటి సమయంలో గురువు కొన్ని మాటలు గతి ప్రధానంగా అంటాడు.

దింతక్ తగతగ

తాటికి రేకులు

నీటికి పొడుసు

నిద్ద రాకునివే మడిగేవు

సీరాకొవిక సినిగిన మాడ

పై నొక దెంకము

పల్లిరి పూలు

అచ్చు బెల్లము

వచ్చికొవెరినీ

పందక్కు పది దినములు

యిమ్మంటివి గాని

అంతకునీ సొమ్మెక్కడద్రు

దిందతగ దింద

దిగి దిగి దింద

జిగి జిగి దింద

జిగి జిగి దింద

తగుదింత

తగుదింతక్

దింతక్

తగుదింత

జానపద నృత్యభేదాలు

రామరామని మేలుపురాముని
రాముని చేతికి సై చెల్లాము
వారిచేతికి వారి కంఠనము
అంటే వివరించినగాని అంగతుదూపు గజాపు రాముని
బుజాన చేసెద నిజమంతప్పక
రేకుల సన్నము రగుపతిరాగవ
రాజుదగ్గరి రాజు పరాక
దింతల్ తగతగ విరడ
తయ్యకు తద్దిమిత

అని తర్వాత తాలుపు కట్టిలోని వల్లవిని ఎత్తుకొంటాడు

భూపుత్రి మెటుపాయెర లచ్చునా
వోరి మీ వదిన ఏమాయెరా

“భూ”

పన్నళాలిలోన పనతీని మనమిడిసి
పరులపాలాయరా తమ్ముడలచ్చున

“భూ”

వెంటనే ‘వోసెంగట్టి’ అని తాళం మార్పు చేస్తాడు. అప్పుడు ‘తకతక’ వరుసలో తాళాలు టక టక మనే కట్టెలనాడాలు వుంటాయి ఇది మ.దోదరికల

రావన బీమ్మనా రావనా వివేకునా
రాతిరొక్క కలను గంటినోరావనా
వద్దు వద్దు రావనా బుద్ధిళాలి రావనా
బుద్ధులుంటే భూములేలేమూ రావనా

“రావనా”

సీత మనకు తోడబుట్టు శ్రీరాములు బావమరది
వారి సీత వారికిచ్చి వారికీ దండామువెట్టి
మానలంక యేలు కొడమో రావనా

“రా”

మూరాడు మూతివాడు బారాడు తోకవాడు
వారితీర మానలంకకూ రావనా

“రా”

యెండితిరమాని వాడు యెయ్యిబార్ల తోకవాడు
యెగిసి వదె మానలంకకొ రావనా

“రా”

కాలిలోటి కంచిమెట్టి కంచుమీచు లాయపాయె

కాని పాని కలనుగంచిన్ రావనా

“రా”

అత్తికోని నల్లపూస అది తెగినాంబాదె

అన్నికారి కాలమంటి వో రావనా

“రా”

సేతులోటి నల్లగాజు సెదరి రొందొప్పలాయె

సేటు మారి కలను గంచిన్ రావనా

“రా”

తర్వాత ఎంటనే ‘తయ్యకు తద్దిమిత’ అంటాడు తాలుపు ట్టిరీని పల్లవిని ఎత్తుకొంటాడు

భూపుతి యెటుపాయెరా లచ్చనా

వోరి మీ వదిన యేమాయెరా

“భూ”

దిత్రకూటడివిలో సీతాను మసమిడిసి

చింతలై తోచర తముడ లచ్చనా

“భూ”

మాయా మృగమేలా వచ్చేనూ

మాయమై పాయెనాలచ్చనా

“భూ”

పల్లవిని కోలాటగాను పాడి ఎంటనే ‘తయ్యకు తద్దిమిత’ అని అంటాడు. అందరు ‘కుప్పటికట్టి’ ఎవరి స్థానాల్లో వారు నిలబడుతారు కొద్దిసేపు విరామమిచ్చి రాశం ‘త-త-కిట’ అనే గతిలో కొడతాడు కోలాటగాళ్లంతా కద్దెల్ని “టకటక-టక” మంటూ తాలుచూపుంటారు తర్వాత వేసే కోపు పేరుసెప్పి మొదలు వెడతాడు

3. నిండు సత్తారి

ఎత్తుగడ : దిరదతయ్యకు తద్దిమిత

తయ్యకు తద్దిమిత

తందనాన తందని

తనంద నాయుడు

తందనాన తందానితాన”

తాళంగతులు త-కిట

త-కిట

త-కిట

కట్టెల చిటుకులు టక్ - టక్

టక్ - టక్

టక్ - టక్

ఈ కోపులో వెలుద్దికిలో వుద్దికి సమానావకాశం ఉంటుంది అంటే వెలుద్దికిలో వుద్దికి బయటికి తిరిగే అవకాశముంది 'తాళం' వంత బిరబిరా కదలదు చిటుకులు అంత బిరబిరా వేసుకొంటూ ముగ్గురికి మాత్రం పై వరసల్లో చిటుకులు అందిస్తూ లోపలికి వెళినపుడు బయటికి వచ్చినపుడు లోపుద్ది వెలుద్ది ఒక్కొక్కరిని దాటవేస్తూ చిటుకులు వేసుకొంటూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు శరీరాన్ని ఆలా ఇలా త్రిపుతారు కాళ్లకు ఒకదానికొకటి జరపటం ఉంటుంది. ముగ్గురికి ఎదురెదురుగా చిటికెలు అందుకొనే సమయంలో శరీరాన్ని పూపుతారు. రియాత్మకంగా లోపలికి బయటికి తిరుగుతారు గేయంలో కోలాటగట్ల పల్లవిని మాత్రమే పాడుతుండగా గురువు గేయమంతా పాడతాడు.

చిన్నోడ నెలసిన్నోడ తై తందాన తానందానాన

చినపల్లి పెదపల్లి నడమనాగలాపురము

పక్కనా పాముదొర్తి పైన బీముంకుంట

సాకనదనై పల్లి సొగసైన కొత్తకోట

"చిన్నోడ"

సొగసైన కొత్తకోటకదురు కలవుండేది

కలికి దుర్గంరా పాల్లూరి గొల్లపల్లి పాత ఘోషల్లి

ముచ్చటికి మూడిండ్లు ముస్తోళ్లమందర

"చిన్నోడ"

ముచ్చటికి మూడిండ్లు ముస్తోళ్ల మందర

అదిగో సానవకుంట చిలకముక్కంపల్లి

యగవ రెడ్డోంపల్లి బట్టబయలుండేది బాయ్యోపల్లిరా

"చిన్నోడ"

బట్టబయలుండేది బామోల్లపల్లిరా యిసకిసకడిన్నెలు
యినకడిన్నెలపల్లి తాటిమేకలపల్లి తావునాదేరా "చిన్నోడ"

తాటిమేకలపల్లి తావునాదేరా ఒడుగు బాపనపల్లి
తెగిన రామనేపల్లి తుంట్లముండ్లూండేది కంచిగాని పల్లిరా "చిన్నోడ"

తుంట్ల ముండ్లూండేది కంచి కనగానిపల్లిరా అడిగో బోరంపల్లి
అడ్డోం ముదిగల్లు పేరైన మలిపల్లి పేటనాదేరా "చిన్నోడ"

పేరైన మలిమల్లి పేటనాదేరా పుంతంరెడ్డిపల్లి
నడమ కారుపల్లి పొగరగిలినట్లుండి పాతమట్టినేపల్లి "చిన్నోడ"

మల్లిపూసినట్లుండి మన కొండాపురము
కంచి కొండాపురము అది నాగసంధ్రాం కల్యాణ దర్గాము "చిన్నోడ"

అందారాకట్ల అంచనే కౌకుంట్ల
పేరైన పురవకొండ పేట నాదేరా "చిన్నోడ"

పేరైన పురవకొండ పేట నాదేరా తలుపూరు
బూదేడు అనిరెండు పాళాలు
ననపరంగంపేట బలిసందుకొంపరా "చిన్నోడ"

గొరిడిండ్ల ముట్టాల గొరిసి బోయంకొంప
దొంగలకు మునియిల్లు ఆ తోపుదొర్తిరా "చిన్నోడ"

పండేది పైపల్లి పడక బత్తలపల్లి
తావునిడిమామిడి తలముసెట్టిపల్లి
సెలికత్తులుండేది సెంద్రాను పల్లిరా
కాపురముండేది కమ్మోరి పల్లిరా "చిన్నోడ"

వంటి కొండామాది వోవంపల్లి
సినమొగలాయి పల్లి పెదమొగలాయిపల్లి
అందనంగ వుండేది అడ్డోమేడాపురము "చిన్నోడ"

మల్లిపూంమ్మేది మాది దర్మారము
కాయిలు పిందెలు కడవంతగుమ్మడి

పగవారి యిడ్లకు తీగట్లపాయర
యిరైన బప్పులు కొంగై సె రిమాల
కోరబప్పులకిల్ల వడ్డితో వగనాడు
వలపొందురాదా

“ఓన్నోడ”

4 పరమానంద చిటుకులు

ఎత్తుగడ : తయ్యకు తద్దిమితా దిరడ
తయ్యకు తద్దిమిత
తందనాన తందని
తనందనాయుడు
తందనాన తందని రాన

రాశం గతులు త-కిట
త-కిట
త-కిట
త-కిట
త-కిట
త-కిట
త-కిట

కట్టెల చిటుకులు . టక్-టక్
టక్-టక్
టక్-టక్
టక్-టక్
టక్-టక్
టక్-టక్
టక్-టక్
ట్లుక్-టక్-టక్
ట్లుక్-టక్-టక్
ట్లుక్-టక్-టక్
ట్లుక్

కోపుకో చిటుకులు చాలా ప్రాధాన్యం వెల్లి లుపలి భాగంలో లోపుడ్డి రోపలి భాగంలోనే ముగ్గురి ఒక్కసారి చిటుకులు అందుకొన్న వెంటనే లోపుడ్డులు తిరిగి లోపలి భాగంలోనే వంగుతాయి అప్పుడు ముందుగ అందుకొన్నవారికే చిటుకులు అందుకొని, వంగిన లోపుడ్డులు లేసి తిరిగి వెల్లి కానికి కుప్పటికట్టి చిటుకులు అందుకొంటారు చాలా ప్రతిసారి కుప్పటికట్టి కొట్టిన వెంటనే ఒక్కపుడ్డిని దాటవేసి అనే చిటుకులు అనే భంగిమలు చూపిస్తారు వెల్లిప్తికాళ్ళు చాలా జాగ్రత్తగా అడుగులు వెస్తు బిరిబిరి కుప్పటికట్టికి ఎగిరి చూకుతూ చిదికెలు వేస్తారు ముడుపారు లోపుడ్డి వెలుడ్డి కుప్పటికట్టి కొట్టే సమయంలో గజ్జెల నాదం గింగ్గురుమ చూపుంటుంది కోలటగాళ్ళు ఎంత గిడుతులు చూడముచ్చటగా వుంది మధ్యలో ఎప్పుడైన ఎవరైన చిటుకులు తప్పిపోతే కుప్పటికట్టి కొచ్చి కలుసుకోవటం తటస్థపక్షతూంటుంది ఎత్తుగడను గురువు పోసిన తర్వాత పాడి గేయంలో పల్లవిని మాత్రమే కోలటగాళ్ళు పాడతారు మిగిలే గేయమంతా గురువేపాడతాడు

రామరామ రామా రాగవ రామరామ రామా భైరి ||రామ||

గడ్డవాలు సింతోమినాయుడు
గండపిల్లి నారపునాయుడు
యీటికి మన్నుటిరవై ఆమడు
పిన్నేటి గడ్డన

||రామ||

అరనరమైన నిడ్డర పొడ్డున
మననమైన కంకన్నాడమ్మా
జలజారి బండలెక్కెనె
జలకమాడె బయ్యపునాయుడు

||రామ||

వీరపూవం నెడ్డిపల్లడము
విగువుగానవే తొడగినాడురా
కాసిమిందనే కాసిపోసెనే
రేనిమంతనే మూడివేసెనే

||రామ||

రేనిమంతనే మూడిమిందనే
అనుమంతుని మూడివేసె

అనుమంతుని పుడి మీదనే
తమలపొరునే పుడిపేసెరా

॥రామ॥

వండిగల రుమాల
సుంగులు విడిసి కట్టికాడరా
పుల్లిపూపల పట్టారము
వల్లి బట్టలతీసినాడరా

॥రామ॥

కుడిచేత కుచ్చుల్లకనే
యడమచేత నేగండ్రగొడ్డి నేపట్టనే
యీపన యిల్లంబాకు నెటిగ
పట్టి కుచ్చున బల్లెం పద్దెనే

॥రామ॥

యిలువాకిలి యల్లక తలికె
యిల్లనాలి గల్లతుమ్మినే
తలావాకిలి యల్లక తలికె
తల్లితండ్రి తుమ్మినారురా

॥రామా॥

బయిలెల్లెయప్ప నాయుడు
బాపన మండారంబుమాయెరే
పూరువాకిలి యల్లక తలికె
పూరిపిల్లిలే అడ్డమాయెరా

॥రామ॥

తున్నోండిన సెనిలోన
దుప్పలు రెండొడ్డమాయెర
కనికి రొల్ల మొరుమకాడ
కాకులు రెండు కొలువై పలికారా

॥రామ॥

గొప్పరాల్ల గుట్టమీద
గొక్కలురెండు అడ్డమాయెర
నల్లమల నేరంగ తిరిగెర
నాయమైన మొగాడు దొరకలా

॥రామ॥

బాడగంటనేసాటు చేసెరా
బొట్టుకొండకు మోటు పెట్టెరా

ఆరవై ఆరు సలుగుఁతోను
ముప్పైమూడు గున్నంతోను

॥రామ॥

పెద్దేనిగాల మరసి
నిద్దర పోతుందన్నా
చాటలనంతినే చవలపందిరా
మూరడంతనే తోక పందిరా

॥రామ॥

కొడవఁ డ్లట్ల కోతపందిరా
రోకఁ డ్లట్ల రోమఁ పందిరా
పంది తట్టు బయప్ప చూసెసూ
చిన్న చిన్న రాల్లుయెసెరా

॥రామ॥

చిన్న చిన్న జగడము చేసెరా
పెద్ద పెద్ద రాల్లుయెసెరా
పెద్ద పెద్ద జగడము చేసెరా
చోకుచోకు నసప్పరించెర
సప్తలోకము తల్లిదించెర

॥రామ॥

గూబ గూబన సప్పదించెర
గుబ్బలోకమే సప్పదించెర
పుల్లి గడ్డ తినేటి బడవా
మూరికి నీల్లు తాగే తుల్లా

॥రామ॥

గడ్డ వారిపట్నమంత
గుడ్డలించి పారేసిన బడవా
పందిరాజు కిందు పాయెర
బయప్పనాయుడు మిందపాయెరా

॥రామ॥

బాపన ముండం సాపిని తగిలి
బల్లిపుకట్టి యిరిగిపాయెరా
పారిపొయ్యి బయప్పనాయుడు
పచ్చారి మానెక్కి నాడుగా

॥రామ॥

పూరి పుల్ల కొరికి నాదిర
కోరసగినమే సూసినాదిగా
ముందేసి యిందు చక్కెర
వారదేసి నేచిక్కడిసెరా || రామ ||

మూడు వారెం పద్వారి మాను
ఒక్క వారెడె నిలిపి నాదిగా
యదవాడొడ్డుర నాయుడ నీవు
బడవాడొడ్డుర బయడ నీవు || రామ ||

మానిదిగర బయటా నీవు
మాలికి రారా బయటా నీవు
యవ్వరన్న నిన్ను పంపిరి బయడ
నీవై నీవొస్తెరా బయటా || రామ ||

గడ్డవారి సింతోమినాయుడు
గండుబల్లి నారాప్పనాయుడు
వారై వారు పంపితే వత్తి
నాకై నేను రాలేదు పండి || రామ ||

అదవరోమము పీకినాదిరా
నెత్తికెత్త పంపెరాదిరా || రామ ||

‘తయ్యకు తద్దిమిత’ అని గురువు కోవును తెగ్గొడతాడు అవుడందరూ
కుప్పటికట్టి కొట్టి నింబడతారు

6. యెలుడ్డి సిత్రారి (చిత్తిరి సిత్రారి)

ఎత్తుగడ తయ్యకు
 దిరడతయ్యకు
 తయ్యకు
 తద్దిమితా

తాళంగములు .	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట
	త-శీట

చిట్టములు	చిట్ట-చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట
	చిట్ట - చిట్ట

ఈ కోపులో అడుగులు గిర్రున శరీరమంత వడ్డులు తిరుగుతుపోవాలి కళ్ళు గిర్రున తిరుగుతాయి కానీలోపు లోపలి తాగలోను వెలుద్ది వెలుపలి తాగలోను అలా గుర్రాకారంగా తిరుగతూ, కోపు మొదటిగా ఎత్తు గడలో చిటుకు అందించిన వక్రములు మూత్రమే యద్భుతం కావచ్చి గప్పవేరట్టి కొట్టాలి మగ్గుకి పై వరుసల్లో చిటుకులందుకొంటూ వుంటారు వెలుద్ది తాడు, చాలా మెలకువతో పరుగెత్తుతూ తిరుగతూ, కాళ్ళను పాదాల సహాయంతో ఒక్కొక్క భంగిమను చిటికెం కనుగుణంగా వేసుకొంటూ వెళ్ళాలి. వెలుద్దికి చాలా కష్టంగా వుంటుంది ఈ కోపు అందుకే 'వెలుద్ది సితార' అనే పేరు నమంశ సంగ వుంటుంది

మానంది బుగ్గలే మానంది బుగ్గలే
మరుపుల్ల కాలువ రాకలేపొంరా నందిలోన
తెల్లటాకులే పండెరా నందిలోన

అన్నాబండేదిరా నందిలోన

సెరుపు జానాబండేది రానందిలోన “మానంది”

వోసినసిన్న గుండ్రాకు సినపెద్ద రవరాకు
సిరిబలుకుతుందిరా నందిలోన

సరితోడు బలుకుతుందిరా నందిలోన “అన్నాలు”

పెద్ద పెద్ద గుండ్లాకు పెడపెద్ద గుండాకు
చేరితరమలాకు పేకాబిలింతురా నందిలోన
నేనెట్ల తాలి తుగా నందిలోన

“అన్నాలు”

“తయ్యకు తట్టి మిత”

లి. శి వి కో వు

ఎత్తుగడ : తయ్యా

దిరడతయ్య

తయ్యకుతట్టిమితా

సువ్వి సువ్వి యేటిరంగ

సువ్వి కాస్తూరిరంగ సువ్వికా

మాపిరామ సువ్విలాలి ‘దీరిత్’

అనిన వెంటనే అందరు గుండ్రాకారంగా వెలుడ్డికోపుడ్డి నేంపై ఒక్కసారిగా
కుర్చుంటారు గేయంలో పల్లవినే మరలా నిదానంగా పాడుతుంటారు

కాళం గతులు . త - కిట్

త - కిట్

త - కిట్

త - కిట్

త - కిట్

తకిట

తా-కిట

తా-కిట

తా-కిట

తా-కిట

తా-కిట

దీతత్

చిటుకులు : టక-టక్

టక్-టక్

టక్-టక్

టక్-టక్

టక్-టక్

దీతత్

టకా-టక్

టకా-టక్

టకా-టక్

టకా-టక్

టకా-టక్

టకా-టక్

దీతత్

గేయంలో రెండు పల్లవులున్నాయి వాటిలో 'దీతత్' ఏయ్ అనే మాటం వల్ల నృత్యగతి, చరణాలు పాడటంలో మార్పును తెస్తాయి. ఈ మాటలు ఈ కోపుకు ప్రాణం. మొదటిగా అందరూ నేపై కూర్చొని లేదా ఎత్తు గదతో మొదలుపెడితే ముగ్గురిచుట్టారాలోవుద్ది వెలద్ది లోపలికి బయటికి తిరుగుతూ మొదటిగా చిటుకు వేసిన వుద్ది దగ్గరకేవచ్చి కుప్పదవద్దే కొట్టినేంపై కూర్చుంటారు అప్పుడు నిదానంగా గేయం అడే పాదాన్నాపాడి గేయంలో రెండో చరణాన్ని పాడుతారు. తర్వాత గురువు 'దీతత్' అని అడే చరణాన్ని విరవిరా పాడుతాడు కోలాటగాళ్లు లోపలికి బయటికి ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క చిటుకు ముగ్గురికి పై వరుసలోనివి అందుకొంటూ ఎగురుతూ యదాప్రకారంగా ముందుగా

కుప్పటి కట్టికొట్టిన పుట్టి గాకుండా అదే పుట్టికి ప్రక్కన కుప్పటి-ట్టి కొట్టి కూర్చుంటారు కూర్చోనే సమయంలో గురువు 'ధీతత్' అనేస్తాడు అలా ప్రతి చరణాన్ని కూర్చోన్నపుడు నివాసంగా నృత్యం చేస్తున్నపుడు భిరభిరా పాడటం కోపుతో ప్రధానం రెండు పల్లపులున్నాయి అవి

1 సువ్వి సువ్వి యేటిరంగ సువ్వికాస్తూరి రంగ
సువ్వికా మాపిరామ సువ్విలాలీ

2 నీతోడు నీయ్యతోడు లేదుగదర లక్ష్మి
నీకుంటే పీడ పాయలేటిపోరబన్నుగా

గేయాని సుగుణంగా నృత్యగాళ్ళ పై పల్లపులు పాడుతుండగా, గురువు మిగిలిన గేయమంతా పాడతాడు

సువ్వి సువ్వి యేటిరంగ సువ్వికాస్తూరి రంగ
సువ్వికా మాపిరామ సువ్విలాలీ

“సువ్వి”

ధీతత్

గొప్పయేడు కొండకడుమ గొడబెదరి పులిని మింగె
సెప్పవచ్చిన ముసలిదాన్ని శాప మింగెనే

“సువ్వి”

ధీతత్

బల్లి బల్లి సరసమాడి బండిగోలు వకటి మింగి
రోస మొద్ది పంపికొక్కు రోల మింగినే

“సువ్వి”

ధీతత్

రక్క ముక్కలేని పద్మి రేయింబవులు తవుసు బట్టి
వక్క సెరువు నీల్లర్ని వకటె మింగెను

“సువ్వి”

ధీతత్

కాల్లు గేతుగోవాడు కడవ ముంతసేకబట్టి
వక్క బాయినిల్లర్ని వగడె మోసెను

ధీతత్

అవురా సిన్నారిగా మల్లితాలసొగసుగా
 పువ్వలంగిటి కాడ కూసోర సెన్నుగా
 పువ్వలాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా
 నీతోడు నీయబ్బితోడు లేదుగదరచ్చి
 లేకుంటే పీడపాయలేసి పోర సెన్నుగా

ఏయ్ ధీతత్

అనంతపురము సంతలో ఆకాలంగిటికాడ కూసోర సెన్నుగా
 ఆకలాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

కొచ్చెరువు సంతలో కోకాలంగిటికాడ కూసోర సెన్నుగా
 కోకలాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

రాయమర్లము సంతలో రాగులంగిటికాడ కూసోర సెన్నుగా
 రాగులాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

కల్కాస దుర్గము సంతలో కమ్మలంగిటి కాడ కూసోర సెన్నుగా
 కమ్మలాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

పురవకొండ సంతలో పులవలంగిటి కాడకూసోర సెన్నుగా
 పులవలాకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

కడిరీ సంతలో దవనామంగిటికాడ కూసోర సెన్నుగా
 దవనముకు వక్కరూక యిచ్చిపోర సెన్నుగా "నీతోడు"

ఏయ్

తయ్యకు తద్ధిమిత

7. బాలనారి కోప్పు (ఈడిగనారి కోపు)

ఎత్తుగడ తయ్య
 దిరడతయ్య
 తయ్యకు తడ్డిమితా
 బాలబాల బాలనయ్య
 బాలసంజీవరామ
 యల్లనూరి సెలీయదార
 సామి సంజీవ
 దీదత్

బాబాల గతులు , బా-కిట
 బా-కిట
 బా-కిట
 బా-కిట
 బా-కిట
 బా-కిట
 బా-కిట
 దీరత్

తకిట
 తకిట
 తకిట
 తకిట
 తకిట
 తకిట
 తకిట

చిటుకులు : టకా-టక
 టకా-టక
 టకా-టక
 టకా-టక
 టకా-టక్
 టకా-టక్

దీరత్

ఓక్ ఓక్
 ఓక్ ఓక్
 ఓక్ ఓక్
 ఓక్ ఓక్
 ఓక్ ఓక్
 ఓక్ ఓక్

ఈ కోపులో 'ధీతత్' అనే మాటవల్లా నృత్యగరికి మారిపోతుంది అంతకు ముందుగ వేస్తున్న అందును 'ధీతత్' అనే మాటవల్లా మారుస్తారు అప్పుడు అడుగులు విరాళిరా సాగిపోతాయి ఎత్తుగడలోపుద్ది వెలుద్ది తమ తమ కద్దైంపై చిటుకు వేసుకొంటూ ఎదురుగా ముగ్గురికి అందుకొంటూ మారేపుద్దికాడ నేంపై నాలుగు కట్టెలు కొడతారు (ట్లక్) అప్పుడు గుంతాకారంగ అందరూ వంగుతారు ఇదొక భంగిమ తర్వాత వారిచే వెనక్కు అందుకొంటూలోపుద్ది వెలుపలికి వెలుద్ది లోపలికివెళ్లి ముందు మాదిరిగా చిటికెలు వేసుకొని బయటికి వస్తున్నప్పుడు ముగ్గురిలో ఒక్కరిని దాటవేస్తూ వస్తారు అలా ప్రతిసారి దాటవేస్తూ గుంతాకారంగా తిరుగుతారు ధీతత్ అనే గరుపు గేయం సగం అయిన తర్వాత లేదా గేయం అయిపోయేలోగా రెండు మూడు సార్లు అంటారు నేంపై కాలిలో కొట్టటం మాత్రం ఉంటుంది

బాలబాలనయ్య మధు బాలసంజీవరాయ

యల్లనూరి సెలియరారా సామి సంజీవ

"బాం"

వత్తనంటె వయిపుకాదు వాగిటాన రచ్చబండ

మచ్చరంపు సిన్నవాడు మరిది కాయిలి

"బాం"

ధీతత్

బాలబాలనయ్య మధు బాలసంజీవరాయ

యల్లనూరి సెలియరారా సామి సంజీవ

వత్తనంటె వయిపుకాదు వాగిటాన రచ్చబండ

మచ్చరంపు సిన్నవాడు మరిది కాయిలి

"బాం"

వోయక్కాటి దానవే యక్కాటి దానవే

సక్కాని కోమలి నీవక్కాదాని వధవులో

వో వో వో బామురో సెంచిరా నీవక్క
దానివడవిలో వో వో వో

మల్లు మల్లంగి వనము

ముందిరక్క ముత్తివనమురో చెంచిరా

ముందిరక్క ముత్తివనములో చెంచిరా

“యక్క”

అరికాల్లు కిరిగినాయి అర్నూట మల్లు

ముంజేరికిరిగినాయి మున్నూట మల్లు

3. ముంగారి కోపు

ఎత్తుగడ : తయ్యకు

దిరడతయ్యకు

తయ్యకుతద్దిమిర

ముంగారివానలే ముంగారివానలే

లాళం గతులు త-త-తక్

త-త-తక్

త-త-తక్

చిటుకులు టక్-టక్ ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

టక్-టక్-ట్టుక్

ఎత్తుగడ పొడి గేయాన్ని ఎత్తుకొన్నవెంటనే తమ తమ కట్టెపై టక్ టక్' మనే చిదికెలు వేసుకొని లోపుద్ది వెలుద్ది 'ట్టుక్' మనే కుప్పటి కట్టి మరలా వ్యక్తికి అదే విధంగా కొట్టి, తర్వాత నేంపై ఎదురెదురుగా కట్టెల్ని గిస్తూ చిదికె

లేస్తారు (ట్లక్) తర్వాత వారికే (మగ్గు కి) అందుకొంటూ వెలుద్ది లోపలికి, లోపుద్ది ఐయటికి మారుతూ వస్తారు అలా ప్రతి చిటికెకు నేలపై మునికాళ్లను వేళ్లను కొట్టటం గజ్జలు నినపించటం వుంటుంది కోపు గేయం నిదానంగా వుంటుంది. లోపలికి లోపుద్ది వెళ్లినపుడు వుద్దిని మార్చుకోవటం, ఐయటికి వెలుద్ది వచ్చినపుడు వుద్దిని మార్చుకోంటూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు నేలపై లోపుద్ది వెలుద్ది కాళ్లు నడుములు వంచి చిటికె వేసేటపుడు భంగిమ దారి అందంగా వుంటుంది అలాగే లోపలికి ఐయటికి మారే సమయంలో కోలాట కద్దెన్నీ తలలమీద కుప్పటికట్టికొట్టే భంగిమ మన హృదయాన్ని ఆరిస్తుంది.

ముంగారి వానలే ముంగారి వానలే
మురిపించి కురవంగ లంగించికురవంగ
మునియాకు లిగురేసేనమ్మ సైసై
నాగమ్మ లిగురేసెకొమ్మ
గండుకోయిరి కూసెనమ్మనా
గుండె జల్లుజల్లుర మానెకొమ్మ

“ముంగారి”

వానాడకురిసెర జాన నా సామి
వరద రాజుల కోనలోన
మల్లుకొని కురిసెర వాన నాసామి
మల్లియేసుని కోనలోన

“ముంగారి”

తల్లిలేనివారు తండ్రిలేనివారు
తరలి వచ్చి కొండలిక్కేటి
కొండమొచ్చెర గంపమాల
యిన్నివారికి పున్నెమన్న యంకటరమన
వన్నెగల్గిది గంపమాల

“ముంగారి”

దూడలా కోనరము దూడలా కోనరము
దురర మానెక్కిరి కానవచ్చెర గంపమాల
వోరన్న జానవచ్చెర గంప మాల
యిన్ని వారికి పున్నె యంకటరమన
వన్నెగల్గిది గంపమాల

“ముంగారి”

ఆవలా కోసరము ఆవలా కోసరము
ఆందిపునూనక్కితి కానవచ్చరగంపమాల
వోరన్న కాన వచ్చె గంపమాల
యిన్ని వారికి పుచ్చెమన్న యింకటరమన
వన్నెగల్గని గంపమాల

“ముంగారి”

నందికొండన పుట్టినంది కొండన పెరిగి
చిన్న దొగిశీలమోరన్న వోరన్న
భూమికి దొడ్దది బుక్కపట్నంచెరువు
కట్రాల్లు కదిలిచ్చె పెన్నదానికి దొడ్దని
దర్మారం చెరువుదండి మరవలు పారెనన్న
వోరన్న దండి మరవలు పారెనన్న

“ముంగారి”

సిన్నూరి వారంత సిన్నూరివారంత
సిరినల మొదలుకొని వద్దల డెహ్లా చొని
వారంతపాతమని నోటితాల వేసిరిన్న
రొమ్మతప్పిటి కొట్టిరన్న

“ముంగారి”

కట్టమిందోటి కట్టమిందోటి
కడయమ్మ యా సామి కడకోపు సెవిచ్చెను
యింటింట దీపాలు యింటింట దీపాలు
యినపదీటికట్టు యింగమాడర మనపూరు
ఐంగారి పల్లకిలో ఐయిలెల్లెగంగమ్మ
సింగారమే సుబ్బరాంపేట

“ముంగారి”

“రయ్యకు తద్దీమిత”

ఇంకొ ఆయిదు చిటుకలు పూంచెడ్లకోపు, రెడ్డివారికోపు వుడ్డి తిరుగుడు
కోపు, జడకోపు, బజారు కోపు మొదలైనవి ఉన్నాయి వాటికనుగుణంగా వుండే
పాటలు దొరకలేదు కొన్ని అడుగంటిపోయాయి కనీసం నలభైరకాల కోపులు
న్నాయని ఈ మండలంలోని కోలాట గురువుల నమ్మకంగా చెబుతున్నారు.

కోలాటం చూడటానికి పల్లీయలంలా అసక్తితో వస్తారు అడుగులు బాగా
వేసేవారికి పూలుతెచ్చిమెడలో వేయటం, ఈంటువేస్తూ చప్పట్లు కొడుతూఉంటారు

చూడటానికి వచ్చిన వారిలో ముసలిస్త్రీలు కూడా అడుగులుడుగులు వేస్తారు. బాగా తాగినవారు గుంపులో కోలాట వాడితో ప్రవేశింపబడుతూ ఉంటారు. కేరింతలు కొడుతూ జనము. తా నేలపై కూర్చొని, నిలబడి కోలాటాన్ని చూస్తుంటారు. అలాంటి నందగోకుం మళ్ళీ ఆవతరించినదా అన్నట్టుగా కోలాటం 'శ్రీకృష్ణని లీలలు' తలపిస్తాయి.

కోలాటం జానపద విలువలు

1. కోంన్న(కర్ర) లైంగిక ప్రతీక. దీనిలో చాల రెట్లు, చూతులు ఉంటాయి.
2. కర్రల చితుకులు 'X' ఇలా ఉంటాయి. ఆటకు సహజమైన రక్షణం, విమర్శ, గతులు 'X' స్పర్శ ఇందులో ప్రాముఖ్యం.



కోలాట ఐందం - సుబ్బరావుపేట

కళాకారులు

- బోయ నరసింహులు - 40 సంలు - ఇదికెలు వేయడం
 బోయ అదినారాయణ - 30 సంలు - కూలి
 బోయ వీరన్న - 28 సంలు - కట్టెమ్మటం
 హరిజన పుల్లన్న - 30 సంలు - కూలి - తప్పెటకొట్టటం
 హరిజన నాగన్న - 35 సంలు - చప్పులుకట్టటం - కూలి
 హరిజన నాగప్ప - 38 సంలు - కూలి
 హరిజన బుద్ధప్ప - 28 సంలు - కూలి
 తలారి ఈరప్ప - 38 సంలు - కూలి
 తలారి గంగప్ప - 35 సంలు - కూలి
 తలారి నాగులప్ప - 30 సంలు - కూలి
 గొల్ల నరసింహారెడ్డి - 35 సంలు - కూలి
 గొట్టూరి నారపరెడ్డి - 35 సంలు - వ్యవసాయం
 సూరం శివారెడ్డి - 35 సంలు - వ్యవసాయం
 చిగివర్ల పెద్దిరెడ్డి - 50 సంలు - వ్యవసాయం
 చిగివర్ల నారాయణరెడ్డి - 38 సంలు - వ్యవసాయం
 చిగివర్ల అదినారాయణరెడ్డి - 35 సంలు - వ్యవసాయం
 చిగివర్ల కృష్ణారెడ్డి - 31 సంలు - (ప్రస్తుత వ్యాసకర్త)
 జూమూరు నారాయణరెడ్డి - 31 సంలు - వ్యవసాయం
 గంగిరెడ్డిగారి నాగిరెడ్డి - 35 సంలు - వ్యవసాయం
 గొట్టూరి శంకర నారాయణరెడ్డి - 40 సంలు - వ్యవసాయం
 గొట్టూరి నారాయణరెడ్డి - 45 సంలు - వ్యవసాయం
 గొట్టూరి గంగిరెడ్డి - 35 సంలు - వ్యవసాయం

(సుబ్బాపుపేట - కోలాటబృందం)

గురువులు

- తలారి నరసింహులు - 37 సంలు - కూలి
 తలారి లక్ష్మయన్న - 42 సంలు గొర్రెం కాపరి
 హరిజన నాగన్న - 50 సంలు - కూలి

కోలాట గుంపులున్న గ్రామాలు

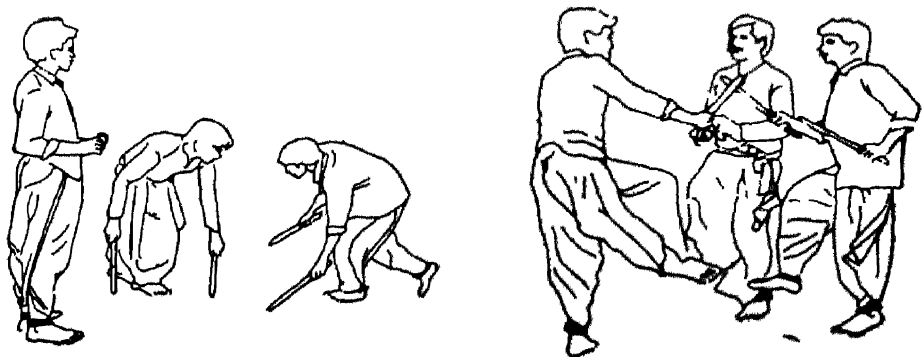
సుబ్బరావుపేట - చిన్నూరిబత్తలపల్లి - వేల్పుమడుగు - తింబాపురం -
తాడిమర్రె - బత్తలపల్లి - ధర్మవరం - దర్శినమల-య రంగుంటపల్లి - చిన్నకోట్ల
పెద్దకోట్ల-రేగాడోజల్లె-తిప్పేపల్లి-సేలకోట

చురనామ.

జానపద యువకళాకారుల సలిషుం

రిజిస్టర్డ్ 215/88

సుబ్బరావుపేట పోస్ట్, ధర్మవరం మ డలం,
ఆనంతపురం జిల్లా



5. గౌరవయ్యల సృత్యం

గౌరవయ్యలు కురువ(బ) వంశస్థులు ఈ వంశంలో పెద్ద కుమారుడు లేదా చిన్నకుమారుడు తప్పనిసరిగా గౌరవయ్య కావాలి. అని వారే స్వయంగా తెలియజేస్తారు శ్రీశైలం వల్లికాద్దునివై అనేక ఖక్తి పాటలు పాడతారు కర్నూలు జిల్లా, ఆనంతపురం జిల్లాలో గౌరవయ్యలు తయారవుతున్నారు గౌరవయ్యను తయారు చేయాలంటే గురువు లేదా 'గణాధారి' అవసరం గురువులు కర్నూలు జిల్లా ఆలూరులో 'గట్టమల్లయ్య' కొండలో ఉన్నారు. గణాధారులు ఆనంతపురం జిల్లా కాడేకొండలో ఉన్నారు.

ఈ జిల్లాల్లో వుండే కురువ వంశస్థులు గౌరవయ్యలు కావారంటే పిల్లవాన్ని గట్టు మల్లయ్య కొడిలో మల్లెపుని గుడిగడ్డి తీసుకు వెళతారు అక్కడ కోనేటిలో స్నానము చేయించి నల్ల 'కంబడి' పరచి జాడిపోసి²¹ కూర్చోబెడతారు పిల్లవాని మేనమామ పాలతో ప్రమాణం చేయిస్తారు అప్పుడు అక్కడుండే గురువు (కులపెద్ద) గవ్వలతో చూడిన దండను 'ముద్రాదానం' చేస్తాడు ముద్రాదానాన్ని పిల్లవాని మెడలో కడతాడు. గురువు పాదా కు సమస్కరించి కానుక సమర్పించు కొంటారు పిల్లవానికి గురువు చెప్పేమూటలు

“మన కుల వృత్తికి ద్రోహం చేయకూడదు

ఇతరులను మోసం చెయ్యొద్దు

అర్థం చెప్పొద్దు” అని పిల్లవాని నోటివెంబడి పలికిస్తాడు

ఇలా ప్రమాణం చేయించిన పిల్లవాడు ఆ వంశంలో కోటిశ్వరుడైనప్పటికి “సంతకాంతి” పండగనాడు మాత్రం గౌరవయ్యలాగా ఆలంకరించు కొని ఐదు ఇండ్లు అడుక్కుని రావాలి ఇది వంశపారంపర్యంగా జగగాల్సిన నియమం మెడలో గవ్వల దండను ధరించి, నల్లకమ్మిడి (కంఝి) శరీరమంతా కప్పుకొని, (కుట్టించుకొని) కుడిచేతిలో దమరుకాన్ని పట్టుకొని, యడమచేతిలో పిల్లగోయ్యి (పిల్లనగ్రోవి) పట్టుకొని, కాళ్లకు గజ్జెలు కట్టుకొని, తలకు కిరీటంలాగా ఎలుగు బంటి చర్మాని ధరించి, నుదుట బ దారు పెట్టి, నడుముకు జిక చర్మంతో చేసిన బండారు తిత్తి (బాగ్)ని కట్టుకొని ప్రతి ఇంటి దగ్గరకు వస్తూ పోతూ అడుక్కుంటూ ఇంటిలోని పిల్లలకు పెద్దలకు బండారు బొట్టుపెడ్తూ దమరుకాన్ని వాయిస్తూ పిల్లనగ్రోవి నూడుతూ ఇలా పాడుతారు

శివా మల్లేశ్వరా

బండారుదయ్యా

కాపాడప్పా

పిల్లలును పెద్దలను దీవించు

గాదెడ్డులు కలిగి

గూటావులు కలిగి

కోటి సంపదలు కలిగి

కనక పాత్రగలిగి

మల్లెనట్టు మగబిడ్డగలిగి
మల్లికార్జున నీపాద పద్మాంబకు
సమస్తే

గౌరవయ్యలంతా 'దసరా' హడగనాడు ఆటారలోని మల్లేశ్వరసామి నన్నిదిలో వివిధ వద్దతులలో పాటలు పాడుతూ నాట్యం చేస్తారు అంతేగాక వారి శరీరం నుంచి కొంత రక్తం తీసి 'దా:పో:' దేవునికి నైవేద్యం చేస్తారు వీరి నాట్యవద్దతి కూడా చాలా వింతగా వుంటుంది చివరిగా కుక్కల మాదిరిగా²² అరుస్తూ కొట్టుకొంటూ తర్వాత కుక్కలలాగా నాట్యతోపాలు తాగుతారు దీనికి నిదర్శనంగా గౌరవయ్యలు చిన్నపిల్లల్ని చూస్తే తప్పుకొని' పోతారు²³ వారి చెవులు కొడుకుతారు అందుకోసం గౌరవయ్యల్ని చూస్తే చిన్నపిల్లలు భయ పడతారు డమరుకం శబ్దాల్ని వింటూనే పిల్లలు జడుసుకోవటం కూడా ఉంటుంది

గౌరవయ్యలు నృత్యం చేతున్నప్పుడు పాటలు పాడరు పాట పాడేసమయంలో డమరుకాన్ని ఒకప్రక్క మూతమే నాలుగు ప్రక్కలో వాయిస్తారు. ఇళ్లదగ్గర కొచ్చి అడుక్కొనే సమయంలోనూ, నృత్యం చేసే సమయంలోనూ డమరుకాన్ని వాయిస్తారు పిల్లలగ్రోవిని రయాత్మకంగా ఉంచుతారు. డమరుకం నుంచి పుట్టివ్యనులిలా ఉంటాయి

“దడ బుడ్డ బుడ్
యిరడ దడబుడ్డ
బుడ బుడ్డ బుడ్
బుడ బుడ్డ బుడ్
బుడ బుడ్డ బుడ్”

“బుడ బుడ్డ బుడ్
బుడ బుడ్డ బుడ్
బుడ బుడ్డ బుడ్”

గౌరవయ్యల నృత్యం ఒకరు మొదలు ఎంతమందైనా చేస్తారు. సరిసంఖ్యలో పాల్గొంటారు ఇల్లిల్లా తిరిగే సమయంలో ఒకరు మూతమే నృత్యం చేస్తారు ఇళ్ల ముంగిట డమరుకాన్ని వాయిస్తూ పిల్లలగ్రోవిని ఉంచుతు గుండ్రాకారంగా

తిరగటం, ఒక్కొక్క కాలితో నేలపై కొట్టటం తల త్రివటం, పిల్లల్ని భయ పెట్టటానికి డమరుకాన్ని ఉన్నట్టుండి 'బుడ బుడ్డ', మనే శబ్దాన్ని పుట్టిస్తూ పరుగెత్తటం నడుమును వయ్యారంగా అడించడం చేస్తాడు.

సరిసంఖ్యలో పాల్గొని నృత్యం చేసే సమయంలో ఒక్కొక్క వరుసగా అందరూ నిలబడి డమరుకాన్ని ఒక్కసారిగా బుడబుడ్డబుడ్డ అనే గదిలో వాయిస్తుండగా అందరు మొదటిగా గుండ్రాకారంగా తిరిగి వరుసలో నిలబడతారు తర్వాత ఒక్కొక్క వరుసలోని వారు ఎదురుబదురుగా పోటీగా అడుగులు వేస్తూ కూర్చొని లేవటం, కూర్చొని తిరగటం ఒక్కొక్క అడుగు వేసుకొంటూ వరుసలోని వారు ఇంకో వరుసలోకి మారుతారు అలా మారిన తర్వాత ఇంకో జత అలాగే చేస్తూమారుతారు ఒకలా ఎంతమంది వుంటే అందరు ఒకటవ వరుసలోని వారంత రెండవ వరుసలోకి, రెండవ వరుసలోని వారంతా ఒకటవ వరుసలోనికి మారుతారు ఇంత చేస్తున్న డమరుకం, పిల్లనగ్రోవ వాయిస్తూనే ఉంటారు. తర్వాత అందరు గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ ఒక్కొక్క కాలిని నేలపై కొడతూ మార్చుకొంటూ ఉంటారు డమరుకం 'బుడ బుడ్డ బుడ్' అనే గతిలోనే వాయిస్తూ నృత్యం చేస్తుంటారు.

తర్వాత ఒకరు పాట పాడుతుండగా మిగిలిన వారు అందరూ డమరుకాన్ని ఒకప్రక్క మాత్రమే నాలుగు ప్రక్కల సహాయంలో వాయిస్తూ వ తపాడతారు అప్పుడుపుట్టే ద్వంద్వలిలా ఉంటాయి.

తక తక్క తక
తక తక్క తక
తక తక్క తక

ఒకరు పాట పాడుతుండగా మిగిలిన వారంత పాటకు వంత పాడుతారు అలా అన్ని గొంతులు కంపటం ఒక్కొక్క కాలిని కొద్దిమంది నేలపై కొడుతుంటారు అప్పుడు గజ్జెలు నినాస్తూ వుంటాయి

అలాంటి పాట

శివుడు నీవయ్య శ్రీకైలమల్లయ్య
కానగరావయ్య శీవయ్య

సిక్కు జడవాడు శివనీలకంటుడు

పైనిండ యీబూది మహాశివుని

మెడలోన రుద్రాచ్చలు దేవాదిదేవా

“శివుడు”

సన్నాకమ్మడితెచ్చి సరిమడత వేయించి

గుండుమల్లెలు పోసి దేవాదిదేవా

గుండువల్లెలపై న శివుని కొప్పరిపెట్టి

పాటబెల్లం పోసెనే మహాశివుని

మనసార తనుకొలిసెను దేవాదిదేవా

చారమారమునాడు సోమచారమునాడు

నానందమయ్యెడు శివుడు వానందమయ్యెడు

“శివుడు”

దమరుకాన్ని కొడ్డి మార్పు చేస్తూ పాడే పాట మల్లెసుని వేట వర్ణనకు సంబంధించింది వేటలో పడగెత్తటం సహజం అలాగే పాటలోనూ, వాద్యం వాయిచే సమయంలోను విరవిరా పాడటం, వాయిచటం ఉంది పాటంతా విరవిరా పాడుతారు పల్లవిని అందరూ కలిసి పాడుతారు దమరుకం నుంచి వుట్టే ద్వనులిలా ఉంటాయి.

“తక తక తక్

తక తక తక్

తక తక్ తక్

తక్ తక్ తక్”

యాట వెళ్లిన చూడరే మల్లెసుడు

యాట వెళ్లిన చూడరే మల్లెసుడు

స్వామి యాట వెళ్లిన చూడు కాడు కాపురమందు

సాటిలేని గట్టసామి మల్లెసురుడు

॥యాట॥

సామి మెరుపుచందన కాయ మెరుపు చందనకాయ

మెడనిదా తెల్పూలు మండుగంగవపాలు

ముడిసి పుట్టనబోసి క్రున్నులు దాగిన గురనీం జంగాము

కన్నె జింకను బట్టి కొంత యీబూదిని బట్టి

తనలోన బల్కిన శివనీలకంటూడు

॥యాట॥

సామి వేలు బండ నాదవేటి వసంతురు
 తార్య బంటేశ్వరుల బంగారు గొలుసులు
 పైరేన 'బిగ్గూలు' పెన్ద గుగుళమ్మ
 సేరితుప్పెదవేళె సెలియ లద్దరు గూడి
 సేవసేవకులంత సెసేరు నీసేవ
 వాలూక జగమెల్ల యేలేటి సామి

॥యాట॥

చూడరమ్మ వందనిండ్లు చూడగమ్మ
 చురటిలు జిమిటిలు చూడుగవెలుగాయె
 గగనకి ముట్టంగ కదిలార నీ పరవ
 కదను కర్నూలు వరకు, ఏ వంట చూసినా
 వెలలేక నీపరవ

॥యాట॥

శివరాత్రినాడు 'మల్లయ్యకొండ' కు ఎలా గౌరవయ్యలంతా పోతూ పాట
 రెలాపాడుతారో తెలిపేది ఈ పాట శివరాత్రికి పోతూ పోతూ మధ్యలో వచ్చే
 గ్రామాంవారికి తెలియజేయాలనే సత్సంకల్పంతో పాటలో ఆ మల్లయ్య కొండను,
 దేవాలయాన్ని గూర్చి తెలియజేయటం కష్టాలు కడలేర్చే దేవుడు, కోనేరు లోతు
 పాతలు తెలివంటూ కోనేరు ప్రస్తావనచేయుటం మల్లయ్య ఒంటిస్త భమ్మ మాలలో
 నివసిస్తున్నాడని అందుకీ పాట రూపంలో తెలియజేస్తూ కొండకెళతారు. ఈ
 పాటలో 'పల్లవి' ఎత్తుకొనే సమయంలో చివరిగా రెండు పాదాలు పల్లవిలాగ ఆలపిం
 చటంతో పాటకొక తూగు పూపు వస్తుంది దమరుకం 'తక తక తక' గతిలో
 కొడుతుంటారు

శివరాత్రి

శివకొండకనిపోదాము రారమ్మ
 మల్లయ్య కొండవ్యామినే చూతాము
 శివాపురమికి పరమటంట
 శిద్ధలేలే మల్లయ్య కొండ
 సిన్నగనే పోదాము రారమ్మ
 ఆవధవతాలకు మెల్లగనే పోదామ్మ

“శివ”

శివ మల్లిపూవల కోనలోన
 మల్లికార్జునుడున్నడంట
 యిష్టమతో పూజించేవారికి
 కష్టములు యెడబాసె దేవుడు
 సిన్నగనే బోదాము రారమ్మ
 ఆ పరవతాలకు మెల్లగనే పోదాము రారమ్మ

“శివ”

కొండపైన దేవశంబు
 కొండదిగవన మ-దిరంబు
 మందిరంబులో వెలగేటి
 మల్లికార్జునుడున్నడంట
 సిన్నగనే పోదాము రారమ్మ
 లోతైన కోనేరంట
 గాతమెవరికి తెలియదంట
 అందులోన స్తానంబుచేసి
 నిందయొచ్చుంబు కలిగె కొండ
 సిన్నగనే పోదాము రారమ్మ
 ఆ పరవతాలకు మెల్లగానే పోదాము రారమ్మ

“శివ”

గల్లుగల్లుల లేసెగదవమ్మ
 ఆ పరమశివుడు యెన్ని మాయలుగల్గవాడమ్మ
 సుట్టుతిరిగె కొండలవిగో
 నట్టనడుమన దేవశంబు
 ఒంటిస్తంబము మాలలోన
 ఒక్కడే మల్లయ్య నిలిసె

“శివ”

రెండు మూడు చరణాలు అయిన తర్వాత చివరితోపల్లవి ఉంటుంది. గేయానికనుగుణంగా ఆ పల్లవి అండాన్నిస్తోంది డమరుకం వాయింబేటపుడు నాలుగువేళ్లతో గట్టిగా కొడుతుండగా ‘బుడబుడ్డ’ మనే శబ్దం వస్తుంది. మల్లయ్యకు నిద్రలేపుమని తెలిపే ఫాట గేయానికొక చూగునిస్తోంది, గేయాన్ని ఒకరు

పాడుతుండగా మిగిలిన వారంతా వంతపాడుతారు పల్లవి కొన్ని చరణాలు పాడిన తర్వాత మొదలవుతుంది అలాంటి గేయం

కురువ తై మైలారులింగ జడజడాలింగాలు
పాములే వరనంబు పార్వతీ మల్లయ్య
మల్లయ్యను లేపురమ్మ
మల్లయ్య పూజారి మైలారు లింగన్న
సద్గురునిలేపురమ్మ
పరమట దేశాన పాలుకావల్లోచ్చె
పంచనే దిగినాయి మల్లయ్యను లేపురమ్మ
మల్లయ్య పూజారి మైలారు లింగన్న
సద్గురుని లేపురమ్మ

దక్షిణమ్మ దేశాన రెంకాయ ఓంబూకు
ఓప్పగనే పంచకొలుపు చేరున్నాయి
మల్లయ్యను లేపురమ్మ సద్గురుని లేపురమ్మ
జీనిగురి కుంటకు జిసు కలొచ్చినాయి
వేట మార్గముతోన మల్లయ్యను లేపురమ్మ
కానగలగుంటాకు కముజులొచ్చినాయి
వేట మార్గముతోన మల్లయ్యను లేపురమ్మ
మల్లయ్య పూజారి మైలారు లింగన్న
సద్గురుని లేపురమ్మ

దమరుకాన్ని విరవిరా వాయిస్తూ నేలమీదపాడే వ్యక్తి కుడికాలిని కొడుతుం డగా మిగిలిన వారంతా అతనికి వంతకలుపుతారు పల్లవిని ఎత్తుకొనే సమయంలో చివరి పాదాన్ని రెండుసార్లు పాడుతారు. అలాంటి సమయంలో కుడికాలును తయ్యాత్మకంగా నేలపైకొట్టటంతో గేయానికొక ఊపు వస్తుంది దమరుకం 'బుడ బుడ్డ బుడ్' మనే గతిలో వాయిస్తుంటారు. శివుడు కాటిలో వుండే భూతాలను 'సిందాము' తొక్కించితాడని ప్రతి సోమవారం నాడు జంగమయినాడు కాబట్టి పూజిస్తున్నారని తెలిపే గేయం

మనయింటి మల్లియ్య మనయింటి మల్లియ్య
 పేటలాడేటోగ తిరబామె గోరుయంటి మందు
 ఆకోని వస్త్రేను పల్లవోయంగ
 మాపిటికి మందాకు రావయ్య
 మందాకుపెద్దోడు బోయడు మాలెప్ప
 కనకొన్న కాముదేవుడమ్మ
 నేనే మానదేడు శివుడు తానాల ఆలినాడు ||మన||

త్రాటిలో కూర్చొని నేడిక్షాకములన్ని
 నాటకము లాటించినాడు
 దేవుడు సింధాము తొక్కించినాడు ||మన||

బారు వారము నాడ సోమవారమునాడు
 మరియే జంగామయినాడు శివుడు ముఖ్య
 వేదాముంగటాను శూలం చేతాబట్టి
 యెదుట శంకపూడినాడు ||మన||

చివరిగా మంగళం పాటలాంటిది గోరువయ్యలు పాడతారు ఎవరైనా వీరిని
 శుభకార్యాలకు, ఇంటిలో ఆరిష్టాలు రాకుండా ఉండాలనే కోరికతో బంధారిచ్చి
 విలిపిస్తారు గోరువయ్యలాచ్చి ఇంటిలో శివున్ని పూజిచి కొలిచి, ఇంటియజమా
 నులతో కొలిపించిన తర్వాత వారికి ఇంటి యజమాని ఇనామలిస్తారు దానికి
 బదులుగా 'జింక' చర్మంతో చేయబడిన తిత్తిలోని బంధారును వారికి ఇస్తూ
 పాడుతారు. ప్రతి సృత్యం సందర్భంలోనూ ఈ పాటతో నిలుపుదల చేస్తారు.
 డమరుకం నిదానంగా 'బుడ-బుడ-బుడ్' గతిలో కొడుకుండగా మిగిలినవారంతా
 గట్టిగా పాడుతారు. తర్వాత అందరూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ పిల్లనగ్రోవి
 నూదుతూ సృత్యాన్ని నిలుపుదల చేస్తారు.

శివ బంధారు బంధారు తలలో మల్లియ్య
 యీబూడి బంధారు తలలో
 శ్రీశైల మల్లియ్య యీబూడి
 శివమానండింబాశురని యీబూడి

||బంధారు||

గట్టుమయ్యసామి బంధారు
మాగంగు మాశమ్మదేవి బంధారు

“విందాదు”

మైలారు లింగయ్య బండారు
మాగంటి ఈశ్వరుని బండారు

“బందారు”

తిరపటి తిమ్మమ్మ బండారు
శివసామి గోవిందురాజుని బండారు

“బంధువు”

సున్నెక్కలాడెనె బండారు
సామి కల్లాన మాడెనె బండారు
వె బోగమాడెనె బండారు

“బంధూరు”

గొరువయ్యం నృత్యాన్ని చూస్తున్నపుడు పిల్లలు భయపడకుంటారు కానీ పెద్దలు ఎత్తుకొని ఒడిలో కూర్చో పెట్టుకొంటారు కాబట్టి అనకొని కళ్లనుగట్టిగా మూసుకొంటు అపుడపుడు చూస్తుంటారు అందరీ గుండెలు గవేయమనేలాగా ధ్వనులుంటాయి. పెద్దగొరవయ్యలు అప్పుడప్పుకే తయారైన చిన్న గొరవయ్యలు నృత్యం చేస్తుండగా అందరూ చూస్తూ నవ్వుతుంటారు పాటలు పాడుతున్న సందర్భంలో చిన్నపిల్లలు బాగా వింటూ చప్పట్లు కొట్టటం పెద్దలు వార్చి చూసినవ్యటం ఉంటుంది. గొరవయ్యలు ఇంటి దగ్గరకొచ్చి ఆడుకొంటున్న సమయంలో దాన్యాన్ని పెడితే, వారు బండారు పెట్టి పోతుంటారు

త త్కా క్కా రు లు

గౌరవరామాంజనేయులు - 85 సం.లు - వేషం వేసుకొని ఇల్లిల్లా
తిరగటం పట్టెల్ని తిరగటం

గౌరవ కాటమయ్య - 40 సం.లు

గౌరవ చినకాటమయ్య - 40 సం.లు

కళను ప్రదర్శించటానికి ఏ ప్రాంతమైన బయలుదేరటం, పొట్టకూటి కోసం సంచారం చేయటం.

చిరునామా :

1. గౌరవ రామాంజనేయులు (గౌరవయ్య)

చెరువు కట్టకింద కొట్టాలు
దెలివిజన్ కేంద్రం వెనకభాగం
ఫాక్షూరు - అనంతపురం జిల్లా

2. జానపద యువకళాకారుల సలిమం

రిజిస్టర్డ్ 245/88

సుబ్బారావుపేట పోస్ట్, ధర్మవరం మండలం,
ఆనంతపురం జిల్లా



6. పండరి భజన

పండరిపురంలోని పాండురంగన్ని వేడుకొంటూ చేసే నృత్యం పండరి భజన భక్తితో కూడుకొని వుంటుంది జానపదులు భగవంతుని అనేక రకాలుగా పూజిస్తారు పల్లెలోని రామాలయంతో రామరాసు కీర్తనలు, త్యాగారాజు కీర్తనలు కూర్చొని చేతులతో చప్పట్లు రయగా కొడుతూ భజన చేయటం వుంది. ఇంకా

‘హరేరామ హరేరామ రామ రామ హరే హరే
హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ హరే హరే’

అనే పల్లవిని ఆపిస్తూ వేడుకొంటారు ఇలా భగవంతున్ని భజన చేయటంలో అనేక రకాలుగా కనివిస్తున్నాయి²⁴

పండరి భజనలో అన్ని తెగలవారు పాల్గొంటారు వీరికి గురువు వుంటాడు. ఇతడు పల్లెలు తిరగుతూ పండరి భజనను నేర్పిస్తూ పొట్టపోసుకొంటాడు పాండురంగని నిరంతరం స్మరిస్తూ వుంటాడు

గురువు కాషాయవస్త్రాల్ని ధరించి మెడలో రుద్రాక్షమాలను ధరించి గోళి పంచె కట్టి తాళాలు చేతపట్టుకొని తాళ్లకు గజ్జెలు కట్టుకొని నడుముకు గడ్డకట్టు కొని వుంటాడు నుదుట బండారు బొట్టుపెట్టుకొంటారు

ఈ నృత్యంలో చిన్నపిల్లలే ఎక్కువ పాల్గొంటారు. పిల్లలకు కాషాయ గుడ్డను నడుముకు కట్టించి పసుపుపచ్చని జెండాను మూరెడు పొడవు కట్టెకు

కట్టించి కుడిచేతిలో వట్టిస్తారు కాళ్లకు గజ్జలు కట్టించి బాంబాలికలు సుమారు ఇరవైమంది దాకా పాల్గొంటారు గురువు మధ్యలో వుంటూ ఒక్కొక్క భగిమ చూపిస్తుండగా చుట్టూపిల్లలు వృత్తాకారంలో నిలబడి ఆవే భంగిమలు చేస్తారు ఉదాహరణకు చేతిని నడుముపై వుండేట్లు గురువుచూపినట్టే వెంటనే పిల్లలంతా ఆ విధంగా చేస్తారు ఇలాంటివన్నీ ఎక్కువగా గురువే చూసిస్తాడు

నేర్పే వద్దలి

వల్లెలో బాంబాలికల్ని ప్రోగుచేసుకొని రాత్రి సమయంలో ఆరుబయట వెన్నెల్లో రెండు మూడు నెలు నేర్పిస్తాడు ఒక్కొక్కరి దగ్గర కొంత డబ్బును వసూలు చేసుకొంటారు పాటలు బాగా నేర్పించిన తర్వాత నృత్యశిక్షణ పూర్తి అయిన తర్వాత 'పండగ' దినం నృత్యాన్ని ఏర్పాటు చేస్తాడు అభంశుభం తెలియని బాంబాలికలకు గురువు ఎంతో కష్టపడి నేర్పించిన ఆ నృత్యాని లింకించటానికి తల్లి తండ్రులతో ఎంతో సంబరంతో చేరతారు పిల్లల్ని ఇంటిదగ్గరే బాగముస్తాబుచేసి పంపిస్తారు పిల్లలు వస్తూ తల్లిదండ్రుల కాళ్లకు మొక్కి వస్తారు ఇది నృత్య శిక్షణలో నేర్చుకొన్న భంగిమ తర్వాత గురువు కాళ్లకు మొక్కి చుట్టూరా పిల్లలంతా నిలబడతారు

పండరి భజనలో ఉపయోగించే వాద్యాలలో కంచుతోచేసిన తాళాలు, (ఇనుముతో చేసినవి) ఇటీవల హార్మోనియం, తబలా కూడా వాడుతున్నారు.

గురువు మొదటిగా తాళాన్ని కొద్దిసేపు కొడతాడు అంతలోపుగ పిల్లలంతా తెండాను చేతపట్టుకొని గురువు చుట్టూ నిలబడతారు. తాళం గతులు ఇలా ఉంటాయి.

త-తక

త - తక

తకతక

తకిట

తా - కిట

తకిట

తకిట

తకిట

తర్వాత పిల్లలంతా గురువు దగ్గరికెళ్లి వరుసగా తాంబూలమిచ్చి కాళ్లకు మొక్కి అదే స్థానాల్లో నిలబడతారు పిల్లల తలివండ్రులకు గురువుకు (కొత్త) బట్టలు పెడతారు గురువు పిల్లల్నే గుర్రాకారంగా ఎవరెవరిని ఎలా నిలబెట్టాలో చూసి కన్నుసైగలతో సరిచేస్తాడు మొదటిగా కుడిచేతిలో జండాను పట్టుకొని నడుముపై ఎడమ చేతిని వుంచుకొనేలా నిలబెడతాడు గురువు మొదటిగా మనసులో తనకు నృత్యాన్ని నేర్పించిన గురువు పేరుని స్మరించుకొని తాళాలు కొడతాడు

నృత్యం మొదలు పెట్టేముందుగా గ్రామంలోని అన్నిదేవతల పేర్లను చెప్తాడు అప్పుడు పిల్లలంతా 'జై' అంటారు జై అని అప్పే సమయంలో కుడిచేతిలోని జండాను పైకెత్తి ఎడమకాలిని నేలపైకొడతారు శరీరమంతా ఆలా పూగుతుంది. ఇది మొదటి భంగిమ మొట్టమొదటిగా గురువు 'శ్రీ మద్ రమారమ గోవిందా హరీ' అని గట్టిగా పిల్లలంతా శృతి కలుపుతారు తాళం వీరవీరా 'తక తక' గతిలో కొడతాడు

తర్వాత కొందరి దేవుళ్ళ పేర్లు చెప్పుతుండగా పిల్లలు 'జై' అని అంటూ వుంటారు గురువు మధ్యలో అటూ ఇటూ తిరుగుతూ పిల్లల్ని కళ్ళ సైగలతో నృత్యం చేపిస్తూ ఉంటాడు

శ్రీ పండరి పాండురంగస్వామికి	-జై
శ్రీ కవిరి నరసిమ్మ స్వామికి	-జై
శ్రీ కసాపురం ఆంజనేయస్వామికి	-జై
శ్రీ గండివాంజనేయస్వామికి	-జై
శ్రీ గంగాభవాని పాదారవిందములకు	-జై
శ్రీ తిరపతి వెంకటేశ్వరస్వామికి	-జై
శ్రీ భక్తకుకారాముకు	-జై
శ్రీ పండరిభక్త పాదదూళికి	-జై

పై మాటల్లో "జై" అక్షరాన్ని బాలబాలికలు రియాల్మకంగా అంటారు. ఆలాంటి సమయంలో కుడికాలును మునివేళ్ల సహాయంతో నేలపై కొడుతూ జండాను పైకెత్తి నడుముపై ఎడమ చేతినుంచి వయ్యారంగా శరీరాన్ని కదిలిస్తారు. గురువు తాళాన్ని వీరవీరా వాయిస్తాడు -

త - త - తిట

త తిట

తా - తిట

తతిట

తర్వాత భజన ప్రారంభమవుతుంది తాళం "తా-తిట" అనే గతిలో కొడుతుండగా, గురువు ఒక్కొక్క భాగము చూపిస్తాడు, మర్రిలో నడుములు వంచి కుడికాలును ఒకసారి, ఎడమ కాలునొకసారి నేలపై కొట్టింది దాని కనుగుణంగా పిల్లలు భంగిమను తల్పుకొని సునలుకొంటారు గనేశ్వరప్రార్థనతో భజన మొదలుపెడతారు గేయంలోని ప్రతిచరణాన్ని గురువు పాడుతుండగా పిల్లలు పంతపాడతారు చేతిలోని జి దాను ఒక్కొక్కసారి కదిలిస్తూ, నడుంమీద చేతిని వయ్యారంగా త్రిపుత్రూ, నడుంమీదనే వుంచుకొంటారు కాళ్ళను పైకెత్తి 'మెడిమ'లు అందరూ ఒక్కసారి నేలమీద కొడతారు కాలిగజ్జెలు గల్లుమంటాయి నడుము కదలించి వంచుతారు తర్వాత ఒక్కొక్క కాలును నేలమీద కొడతారు.

శరణు శరణు శరణు యిగ్నేశ్వర శరణు

శరణు శరణు శరణు చేసేదమయ్యా

శివుని ముద్దుల తనయ గనమూగ నీహూః

గడిపె యిగ్నేశ్వర మారేడు నేరేడు

మల్లెపుష్పముతో చాలాగా

నీహూః సలిపేము విగ్నేశ్వర

"శరణు"

గందము కింతవె కర్పూర ఆరతులు

గనమూగ దెంకాయలేరా గనమైన కుడుమలే

గనమూగ నీహూః గడిపేము విగ్నేశ్వరా

"శరణు"

గేయం పాడిన వెంటనే నృత్యాన్ని నింపడానికి ముందుగా కొన్ని రియాత్మ కమైన మాటలుంటాయి. అప్పుడు నృత్యం విరమిరా సాగుతుంది తాళం 'తతిట తతిట' గతిలో కొడుతూ గురువు కొన్ని మాటలు అంటుండగా పిల్లలు ఆ మాటలకు సమాధానంగా మాటంటారు.

గురువు

విట్టల్ విట్టల్
పాండురంగ విట్టల్
గోవిందమ్
ఆనందమ్

పిల్లలు

జై బై విట్టల్
పండిరినాథ విట్టల్
భజగోవిందమ్
బ్రహ్మనందమ్

పై విధంగా అనే సమయంలో నృత్యం నడుం మీద చేతిని, జెండా పట్టుకొన్న చేతిని అలాగే వుంచి ఒక్కొక్క కాలిని వెనక్కి ముందుకి జరుపుతూ నేంపై కొడుతూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు. నృత్యాన్ని నిలపడానికి "హరి-హరి-హరి" అని గురువు అంటాడు.

మొదరి సారిగా 'హరి' అన్నప్పుడు కుడికాలు వేళ్లను ఎడమకాలుకు దాటవేసి నేంమీద కొండతారు (కత్తెరలాగా) రెండవసారి 'హరి' అన్నప్పుడు కాలిని యదాస్థానానికి తెచ్చుకొని నేంమీద కొండతారు మూడవసారి 'హరి' అన్నప్పుడు నేంమీద కొడుతూ నిశ్చలంగా నిలబడతారు ఈ అడుగులన్నీ గురువు 'హరి-హరి-హరి' అని విరవిరా అంటూనే పిల్లలు పై అడుగులు వేసి నృత్యం నిలుపుదల చేస్తారు. ఇలా ప్రతిగేయాంశూర్తి కాగానే 'హరి-హరి-హరి' - అనే మాటలు అయిపోగానే ఎవరిస్థానాల్లో వారు నిశ్చలంగా నిలబడతారు వెంటనే గురువు తాళాన్ని 'తా-తకిట' అనే గతిలో కొడుతూ మరోగేయాన్ని ఎత్తుకొంటూ భంగిమ చూపిస్తాడు గేయంలోని అర్థానికనుగుణంగా నృత్యం ఉంటుంది. గోపికలాగా ఈక్రింది గేయంలో పిల్లలంతా ఆవినయిస్తారు ఒకరిని శ్రీకృష్ణునిగా అలంకరించి మధ్యలో నిలబెడతారు.

ఒక్కొక్క గేయంలో సగంపాడిన వెంటనే 'చలో-అహ' అనే మాటల వల్లా గేయాన్ని విరవిరా పాడటం, 'పల్లవి' ని ఎత్తుకోవటం ఉంటుంది ఇలాంటి సమయంలో నెత్తిమీద నీటితో నింపిన సీసానుగాని గ్లాసు (లోట) కానీ వుంచుకొని అడుగులువేస్తారు అప్పుడు జెండాను పయోగించరు. రెండుచేతుల్ని అలా దాపి నెత్తిమీదనున్న సీసా పడిపోకుండా అడుగులు వేస్తూ కూర్చొంటూ, పైకిచేస్తూ నిదానంగా గుండ్రాకారంగ తిరుగుతారు తాళం మార్పుతో (తకిట తకిట) విరవిరా అడుతూ పల్లవిని మాత్రమే పిల్లలు పాడతూ ఒక్కొక్క కాలిని నేంపై కొడుతూ గుండ్రాకారంగ తిరుగుతారు. పిల్లలంతా ఒకేసారి కింద కూర్చొని

ఐక్యాపందాముతోటి ఐజనెల్లి పోరున్నది
 ఐజనే గంభీరమయ్య; సరంగవి భజనే

॥భజ॥

ఆనందమయ్య

రంగడే సుంగారుడయ్య

రంగని సూచన సాలువయ్య

సేవింప వలెగాని యెన్ని సెప్పిన తీరదయా

॥భజ॥

ఈ నృత్యంలో యశోద-గోపి లు - శ్రీకృష్ణుడు మనకు కన్పిస్తారు పిల్లలందరినీ గుండ్రాకారంగా నిలబెట్టి వారిలో ప్రాతమండిని యశోద-గోపికలు శ్రీకృష్ణునిలాగా అలంకరించి, వారి మధ్యలో నిలబడతారు గురువు పాటపాడు తుండగా పాటకనుగుణంగా ఆ ప్రాతదారులు నృత్యంచేస్తారు కిందిగేయంలో గోపాకృష్ణుని గోపికలు ఎంత బ్రతిమాలుతున్నారో చూడండి

1. యశోదా శ్రీకృష్ణ గోపికల నృత్యం

గోపికలంతా చేతులూపుతూ పయ్యారంగా అడుగులు వేసుకొంటూ, శ్రీకృష్ణుని దగ్గరకెక్కిరెండు చేతులెత్తి మ్రొక్కుతూ పాటకనుగుణంగా అభినయిస్తారు శ్రీకృష్ణుడు వారి మాటలు వట్టించుకోకుండా తిరుగతూ ఉంటాడు అలాంటి పాట

గొల్లవారి నల్లసామిగా గోపారికిట్ను
యిల్లు యిల్లు తిరగ వాకుమా
వాడుపోతే దారికడ్డము పోకుమా
గోపారికిట్ను యిల్లు యిల్లు తిరగవాకుమా
తల్లితండ్రి నీవేనని నమ్మియున్న వారము
యిడిచి పెట్టి పోవాకుమా
గోపారికిట్ను యిల్లు యిల్లు తిరగవాకుమా
జగమంత యేలినావు గోపారిబాడవు
గోవులమేపుచుండు మా గోపారికిట్ను
యిల్లు యిల్లు తిరగవాకుమా"

"జత్తుల పాలిదేవుడా పండ్లారితోన
దేవుడవై వెంసినావురా
విట్టలరాయుడని విరోచదేవుడవని

యేనుగానలోచదాని వన్నెకెక్కిన దేవుడాని
వక్కపాచు గాచివాపురా బత్తాలపాలి
బాందవుడవ్వి వెలసినావురా
గోకూల వాసుడైన గోవిందారాయడా
రంగరంగ నిన్నే నిమ్మితి
యేరాజితెన రంగ నీ పాదమేగతి
సారసాంక నిన్ను సన్నుతింపక వశముకాదు
సమయమిదే కాపాడరావయ్య శ్రీ పాండురంగ

పండరి భజనలో 'కృష్ణలీలలు' చాల ముఖ్యం (యశోద - గోపికలు శ్రీకృష్ణుడు) శ్రీకృష్ణుడు చీరలు దొంగలించటం, గోపికలు బంగపోవటం ఇద్దరి మధ్య సంవాదం. ఈ సంవాదం గోపికలోకసారి పాడుతూ శ్రీకృష్ణుని దగ్గరిగా వెళ్ళుతుండగా అతడు పరుగెత్తుతు గుండ్రాకారంగా వుండే పిల్లల చూట్టూ తిరుగు తాడు మరలా గురువు ప్రతిపాదాన్ని పాటినవెంటనే వేషదారులుగా ఉండే బాలబాలికలు వంతపాడుతూ అభినయిస్తారు తర్వాత యశోద పాత్రధారి దగ్గరికి గోపికలంతా వెళ్ళి కృష్ణుని చిటిపి చేష్టలు తెలియజేయటం ఆమె శ్రీకృష్ణుని చెవి పట్టుకొని వేలిని చూపిస్తూ భయపెట్టటం ఈ భంగిమలన్నీ గురువు పాడిన పాట కనుగుణంగా పాడ్రదారులు అభినయిస్తూ వుంటారు ఈ నృత్యభంగిమ అందర్ని ఆకట్టుకొంటుంది

గల్లుగల్లూన రా గల్లుగల్లూనరా గంతులిడరా నందకుమారా
జగదేకమోహన గోపకిచోర
మన్నేల తిండివోయి మా సిన్ని కన్నయ్య
నిన్నేమినందునో మా మంచి కృష్ణయ్య
పొరుగిండ్లకేల పోతివిరా అల్లరివాడ
నెమ్మొము వాడిపోయెనిక ఇంటికి రావా
నామాటలినవా మరినీ యాటమానవా
యిక లాలిపోసుకొందువురా బాంగోపాలా
యినరా యినరా జగదేహమోహన గోపకిసోరా

అలా వచ్చిన కృష్ణునికి యశోద ఎంతబిప్పినా వికలేడు ఎక్కడో

స్నానం చేస్తున్న గోపికం సీరల్ని దొంగలించి చెట్టెక్కాడు పాపం గోపికలు
అతనితో ఏమంటున్నారో తెలిపే గేయం-

గోపి శ్రీలోం జాలియేం చేసెదమ గోపబాం
సీరలిచ్చి సెట్టుదిగవయ్యా గోపాలా
బాంసీరలిచ్చి చెట్టుదిగవయ్యా

కృ శ్రీలోం జాలియేం చేసితివి గోపిబాం
సీరలివ్వను సెట్టుదిగనే వో బామలార
సీరలివ్వను సెట్టుదిగనూ

గో కమ్మలిత్రాము కడియాలిత్రాము
కమ్మని పాలుపెరుగులీత్రాము
సీరలిచ్చి సెట్టుదిగవయ్యా గోపాలబాం

కృ కమ్మలొడ్డే కడియాలొడ్డే
కమ్మనిపాలుపెరుగులొడ్డే
సీరలివ్వనే సెట్టుదిగనే వో బామలారా

గో . అవులిత్రాము గోవులిత్రాము
అడ్డాం మాడలిత్రాము
సీరలిచ్చి సెట్టుదిగవయ్యా
యళోద తనయా సీరలిచ్చి సెట్టుదిగవయ్య

కృ . అవులొడ్డే గోవులొడ్డే
అడ్డాంమాడలొడ్డే
సీరలివ్వను సెట్టుదిగను
వో బామలార సీరలివ్వనే చెట్టుదిగనే

య . యేరా గోపాంకిట్నా యింటిదగ్గరనుండి
యిటుయేం వచ్చినావు తుంటారి కిట్నా
యిటుయేం వచ్చిశావురా

కృ . అదియను నన్నుపిలిసె యిదియును మువ్వపెట్టె
అదియునుకన్నుకొట్టె వో యళోదమ్మా
యిదియును రమ్మాని పిలిచినే

య బేరా నా ముద్దుల కిట్టా రమ్మా గోపాలకిట్టా
వలపుల నించుచు చెలువముగించుచు
బేరా తేనియలొలికెడు తియ్యని పలుకుల
మరువక ముద్దున నొసగు తనయా
బేరా నా ముద్దులకిట్టా మౌక్తికాహారాలు
బొజ్జపై వెలయగ మురిపెములనించెడి
రాజగోపాలకిట్టా బేరా నా ముద్దులకిట్టా

గో గొల్లవారి వాడలకు కిట్టమూరితి
నీకువేమి పని యున్నదయ్య సిన్నిమాదవ

కృ . గొల్లవారి వాడలకే గొల్లబామ
గోవులకొరకు వచ్చినానె పల్లవాదరి

గో . కిట్టా కొర్రాకోడండ్లమయ్యా కిట్టమూరితి
మా యత్రమామనడుగవయ్యా సిన్నిమాదవా

కృ బామా కొత్త కోడలివైతే గొల్లబామ
నేరొక్కమిత్ర పాలుపొయ్యే పల్లవాదరి

గో యిట్టిమాటలాడితేను కిట్టమూరితి
రోటకట్టివేచి కొట్టుతాము సిన్నిమాదవా

కృ : బామా యిట్టిమాటలాడకుండ గొల్లబామా
నాకు మనసునిలువదేమి చేతు పల్లవాదరి

గో : ఓ యశోదయేమి చేయుదుమే నీ దుడుకులాకు
ఓ యశోదయేమి చేయుదుమే నిన్న సందతాడ సిన్ని
జులంబులాడె యెన్నడొచ్చి యెత్తుకొని యెల్లెగదమ్మ
కన్నెరో యీ అన్యాయము యెన్నడూ మే మెరుగమ్మా
చిన్నెలన్ని చెప్పబోతే యెన్నెన్నో కలుగునమ్మా
ఓ యశోద మెల్లమెల్లగాను రేపల్లెతోన వచ్చినాడు
గొల్లపాల చల్లంన్ని కొల్లబెట్టినే
వలపాపములు మాచారితోను చెప్పబోతే

మల్లవాడు కౌగిలించి మద్దుబిట్టి వెల్లెనమ్మా
 ఓ యశోద అద్దరాతిరి వేలమ్మా మిద్దెలిక్కి వచ్చినాడు
 దొడ్డిగోడకాడి కొచ్చి తొంగిచూచెనే
 చిల్కుతున్న పాలుయన్న పుట్టిమీదయెట్టెట్టి
 నీతో చెప్పవలెనని మేము యిడికొచ్చినాము
 ఓ యశోద యిట్లనైన కాపురమిట్లు చేస్తుమమ్మా
 మేము పట్టిదండించుకొంటెంపాపమేమమ్మా
 ఓ యశోదమ్మా నీవే తెల్లగదవమ్మా

య కిట్నాకిట్నాట్టమి దినాన పుట్టిదుప్పల నమ్మరింప
 నిదుడుకు తనముకు మాను నినుబూసికి పట్టించేనా

కృ : అమ్మా ఆ బూసెట్టుండునమ్మా నేడమైనపుదొమ్మా
 లేకపెద్ద గంగమ్మా వాని రూపెట్టుండనోయమ్మా
 నాకు దాచిపెట్టక చెప్పొవమ్మా

య కిట్నాబల్ పొక్కినోటివాడు పండ్లు యిగిలించుకొన్నాడు
 గోరులు పెంచినాడు నామాలు పెట్టినాడు
 నల్లాని బూచివాడు నినుపట్టుకొనేవాడు
 నిన్నిడిచిపెట్టిపోలేడు

కృ అమ్మా అపన్న చెట్టుమీద మాగోసిక చీరలాను
 నేనపకరించి తెచ్చాను నేనెవరిచ్చకు పోనమ్మా
 నన్నుకొట్టవద్దు మాయమ్మ నన్ను తిట్టవద్దు మాయమ్మా

య కిట్నా నీనెవరిచ్చకు పోకుంటే చల్లానిలాల పోసేను
 సొమ్ములు పెట్టేను పువ్వాలు వొడిన కట్టేను
 కొండకి నూలు చుట్టేను నిన్నించి తొట్లలోన
 నీకు మంగల ఆరతునిచ్చేను

కృ అమ్మా యిటు బంగారు బండిచాకియవే
 బండినియ్యావే గుర్రంబునీయవే
 యక్కేను తొక్కేను లక్ లక్ లక్ లక్ అమ్మయిటూ

బంగారు బోపిలు సొంపారు అంగీలు

దేరుఁడవై నుఁడ నై నై నై నై నై

గో రేపల్లెవాడ రోజున నీకు యేమి పనియన్నాడయ్యా కిట్నా
కిట్నా కిట్నా కిట్నా కిట్నారంగారంగా

కృ . మిమ్ములనే ప్రేమించినా నాపై కోపమీకె దుకే రావే
రావేరావే రావే రావే గొల్లబామరావే

గో పాలుయన్న పెరుగునీకు రోజున మీకు తేలేమయ్యా
కిట్నా కిట్నా కిట్నా రంగా రంగా

కృ పాలుయన్న పోయక బోత్తే బాసలు పగులగొట్టుతానే
రావే రావే రావే రావే గొల్లబామ రావే

గో యింటిదగ్గర పెద్దవారితో మాకు మాటవత్తాడయ్యా
కిట్నా కిట్నా కిట్నా రంగ రంగా

కృ . యింటిదగ్గర మూఁటి త్రే యిప్పుడేరావే పోదామూ
రావే రావే రావే గొల్లబామ రావే

గో . రానుపోరాగొట్లోడా రాతిరికి నట్లోడా
రానుపోను గొట్లోడా నన్ను మట్టిమాకురా
నామాలు గొల్లవాడ శబ్దాసు గొట్లోడా
చెయినైగ చేసేవు రానుపోరా గొట్లోడా
నన్ను నీ వెరుగవు నిన్నునేనెరుగను
కనిబూసి నన్ను పట్టితే కార్యము చెడిపోనురా
నిండు పున్నమినాడు పండువెన్నెంలీన
పరపూర తొట్టిలో పండియండినవాడ

య : మన్న తినవాకురా తనయా నా మాట యినరా
బంగారుగిన్నెల్లీన పంచపచ్చపరమాన్నము
పెడితే తినవు మన్న తినవాకురా తనయ్యా
పాదరపేడ మైసూరపాకు పాలుకోవ
పరివేబిచ్చి పచ్చిదాచ్చి పండునీకు

బాంకిట్టు తెచ్చిపెడితె తినవేమిరా
 చెప్పినమాట యినవేరా యిట్లనైతే రోలుకట్టి
 వేతునిన్ను సిన్ని కిట్టా మన్ను తినమాకురా

చివరిగా మంగళం పాటతో నృత్యాన్ని నిలిపివేస్తారు. మంగళం పాటకు అడుగులు నిదానంగా ఉంటాయి కుడిచేతిలోని జె దాను పైకెత్తుతూ ఎడమ చేతిని నడుములమీద నుంచుకొని వయ్యారంగా శరీరాన్ని కదిల్చితూ అడుగు మార్పుకొంటూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు. తాళం 'తా-తతి' గతిలో గురువు కొడుతు పాటపాడుతుండగా అందరు వంశపాడుతారు

జయరాదపతి మంగలంరంగ రాదపతి మంగలం
 బీరాగము బొర శృంగారగైకోర రంగా
 అల్లారి బాలుడవు నీవెకాక కిట్ట
 నల్లని దేవుడవు నీవే కదా రంగ
 యేల యీలా జాగేలా గోపాలరంగ
 గోపాలరంగ పాండురంగపండరిపురిరంగా మంగలం

ఈ నృత్యంలో హిందీతో కూడిన గేయాన్ని కొందరు పాండురంగ భక్తులు రచనచేశారు అంతేగాక శ్లోకాన్ని చూసి, తరించి భక్తి ఆవేశంతో ఆ పండరి పాండురంగని పై అనేక గేయాలు రచన చేశారు²⁵

నృత్యాన్ని చేస్తున్నపుడు బాంబాలికం వేషాలు చూస్తున్న ప్రేక్షకులు సంతోషంతో చూస్తుంటారు నృత్యం చేస్తున్నపుడు చూస్తున్నవారు సంతోషాన్ని పట్టలేక 'హుంహాలు వేస్తూ రూపాయి రెండురూపాయల నోట్లు వారి జెండాంకు తగిలిస్తుంటారు ఇంకా ఈలలు (ఓటీలు), కేకలు గంతులు వేస్తారు. కొద్ది మంది నృత్యం కూడా చేస్తుంటారు ఇంకా కొద్ది మంది కళారాదకులు నృత్యాన్ని నేర్పించినగురువు మెడలో హుంహాలు కూడా వేస్తారు. కొత్తపట్టలు గ్రామస్తులంతా కలిసి గుడ్డిస్తారు. నృత్య ప్రదర్శన రోజు గురువుకిచ్చి సత్కరిస్తారు.

కళాకారులు

గురువులు :

ధర్మవరం వెంకట్రాముడు - వర్క్ షాప్ - వెల్లింగ్ బేయటం ఈయన

పాండురంగస్వామిని దర్శించాడు ఉచితంగా ధర్మవరం ప్రాంతం పల్లెల్లో భజన' నేర్పుతూ, అడితూ, పాడుతూ ఆదేవదేవున్ని తలుస్తూ జీవితాన్ని సాగిస్తున్నాడు.

చిరునామా .

ధర్మవరం వెంకట్రాముడు

శ్రీ లక్ష్మి వెల్డింగ్ వర్క్స్,

దుర్గమ్మ గుడి దగ్గర,

ధర్మవరం, అనంతపురం జిల్లా

7. బ యి ల్నా ట కం

జానపదులు బయల్లో (వీధిలో) ఆడే ఆటను బయిల్నాటకం అంటారు దీన్నే వీధినాటకం-బయిలాట - యక్షగానం అని అంటారు. చెంచు నాటకము అని మరో పేరుంది. జానపదులు ఎక్కువగా బయిల్నాటకం చెంచునాటకం అనే పేర్లతో పిలుస్తారు

గర్భదాచల మహాత్మ్యములోని ఇతివృత్తాన్ని పాటల్ని తీసుకొని జానపదులు ఈ నాటకాన్ని ఆడతారు. ఇందులో నాటకం, నృత్యం రెండు కలిసి ఉంటాయి తాళాలు, హఠ్మోనియం గజ్జెలు మాత్రమే వాడుతారు. ఈ నాటక నృత్యంలో వచ్చే పాత్రలు.

1. సిగి నాయకుడు
2. రంభ
3. ఊర్వశి
4. నరసింహస్వామి
5. ఆదిలక్ష్మి
6. చెంచులక్ష్మి
7. ఎరుకలసాని (సింగి)
8. సింగడు
9. ద్వారాపాలకులు

జానపదులు తయారుచేసుకొన్న కీరీటాలు, భుజకీరీటాలు ధరించి, పురుషులే శ్రీ పాత్రలను ధరించి జడను తయారుచేసుకొంటారు ఇలా అన్ని పాత్రలు ధరించిన తర్వాత సన్నివేశాల అనుబోగానే పాత్రధారులు అభినయించే పాత్రలకు వారిచట్టారా వుంటూ వంతిపాడటం ఉంటుంది అందరూ నిలబడి బయల్లోనే అడుతూ పాడతూ ఉంటారు ప్రతి పాత్రధారి గుర్రాకారంగ తిరగటం, చేతులను వయ్యారంగా త్రిప్పుటం, కూర్చుని లేవటం వుంటుంది. సరసింహస్వామి పాత్రధారి శీర్షిగా రెండు చేతులను గాలిలో త్రిప్పుతూ, రౌద్రంగా అడుగులు వేస్తూ కళ్ళప్పగించి చూడటం అభినయిస్తారు సరసింహస్వామిలో ఆదిలక్ష్మి చెంచులక్ష్మిల సంవాదం అతను ఏమితెలియని వానివలె ఉండటం చెంచులక్ష్మి విషయాన్ని ఎరుకలసాని (సింగి) ఆదిలక్ష్మికి చెప్పటం ముఖ్యమైన కథ ఇంకా సింగినాయకుని బిడ్డలుగా రంభ, ఉరళలు చిత్రీకరించారు దీంతో సింగి సింగడు స్పర్శివేశంలో పాడుకొనే రెండు గేయాల్ని పరిశీలించటం జరుగుతోంది.

సింగి, సింగని భార్య, ఇంటినంచి వచ్చి సింగన్ని సింగి నిలదీసి ఇంటిని మేకల్ని, గాడిదలను ములిదార్చి పిల్లలను వదలివచ్చావు అని అడగడం సింగడు వాటికి సమాధానంగా చమత్కారంతో చెప్పిన విషయాలు గమనించ దగ్గని సింగి సింగడు ఈ చెంచునాటకంలో ప్రధానం అంటేగాక ఈ నాటకానికి పూపిరి అలాంటి వారి సంభాషణ లోని రెండు పాటలిలా వున్నాయి. లాశం 'తకతక' వరుసలో కొడుతుండగా పాట సింగి-సింగడు పాడుతుంటే మిలిగిన పాత్రధారులు చుట్టూ నిలబడి వంతపెడుతారు.

సింగి మేకలన్ని యాడయిడిచి
యెప్పుడొ తెలిరా సింగా
నువ్వెప్పుడొ తెలిరా సింగా

సింగడు మేకలన్ని కొండకుతోలి
కతెకొరకను కావలిపెట్టి
ఇప్పుడె వత్తిచే సింగి
నే ఇప్పుడె వత్తిచే సింగి

- సింగి ' గాడుదలన్ని యాడతోలి
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగానువు
 ఎప్పుడొత్తవిరా సింగా
- సింగడు గాడుదులన్ని గరక్కుతోలి
 తొలిరాజునుకావలిపెట్టి
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీనే
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీ
- సింగి గుడిసెలన్ని యాడయిడిసి
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా నువు
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా
- సింగడు గుడిసెలాకు అగ్గిపెట్టి
 యలకరాజును కావలిపెట్టి
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీనే
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీ
- సింగి ముసలిదాన్ని యాడయిడిసి
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా నువు
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా
- సింగడు ముసలిదాన్ని గుంతలో యేసి
 గుంతనక్కను కావలిపెట్టి
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీనే
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీ
- సింగి పిల్లోల్లాను యాడయిడిసి
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగానువు
 ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా
- సింగడు పిల్లోల్లాను బాయిలో వేసి
 గాండ్రకప్పను గావలిపెట్టి
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీనే
 ఇప్పుడె వత్తిని సింగీ

సింగి . కొంగరెక్కలు యాడబెట్టి
ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా నువు
ఎప్పుడొత్తివిరా సింగా

సింగడు . కొంగరెక్కను బాయిలోపేసి
గొండకప్పును కావలిబెట్టి
ఇప్పుడెవత్తిని సింగీనే
ఇప్పుడెవత్తిని సింగీ

సింగడు . కట్టుకొన్న పట్టుచీర
ఎటువలనా వచ్చానే సింగీ
ఎటువలనా వచ్చేనే

సింగి . పూరిలోటి అమ్మగారికి
అడిగినట్లా గెడ్డిసెప్పి
తెచ్చుకొన్న పట్టుచీరాకు
వాదులారా సింగా
గుడ్డులాచేరా

సింగడు . ముక్కులోటి ముక్కురాయి
యట్టవచ్చానే సింగీ నీకు
యట్టవచ్చానే సింగీ

సింగి : కమసలింటికి నేనేతోతి
వప్పుగానే గెడ్డిసెప్పి
తెచ్చుకొన్న సొమ్ములాకె
వాదులాచేరా సింగా
గుడ్డు లాచేరా

సింగడు . నడుములోటి గెజ్జిలదావు
యట్టవచ్చానే సింగీ నీకు
యట్టవచ్చానే సింగి

సింగి . పూరిలోటి అమ్మగార్లకు
వప్పినట్లుగెడ్డి నెప్పి

తెచ్చకొన్న సొమ్ములాకు
వాదులాదేరా సింగా
గుడ్డులాదేరా

ఇక నరసింహుని పాత్రకు సంబంధించిన ఒక విషయం ప్రచారంలో వుంది తెల్లవాడ్లు ఈ నాటక నృత్యాన్ని ప్రదర్శిస్తారు నరసింహుని పాత్రను ఇద్దరు వేయటం ఆచారం వీరిని 'సందకాడ నరసింహుడు, తెల్లవారు జామున నరసింహుడు' అని అంటారు సందకాడ నరసింహుడు ప్రదర్శిస్తుండగా, ఆర్థరాత్రి తర్వాత ఆలంకరణ చేసుకొన్న తెల్లవారుజామున నరసింహుడు ప్రక్కనే వున్న ఎరువు బండిపై నిదురపోయాడట ఇంతలో నాటకనృత్యాన్ని చూస్తున్న (ఆ బండి) రైతు తొందరగా ఎరువును తన చేత్తో వదలాలని బండి కట్టుకొని వెళ్ళి ఎరువును చేన్లో వదలాడు అప్పుడు బండిలో వున్న తెల్లవారు జామున నరసింహుడు మేల్కొని 'నాకథ వచ్చిందనుకొని అలాగే లేచి "వచ్చె చెంచతాచూడారే రే భళి వచ్చే చెంచీతా చూడారే" అంటూ పాడుతు ఆడుతున్నారట బండి రైతు భయపడి నాటకం అదే వారివద్దకు రావటం చెప్పటం జరిగిందట ఇంతలోపుగానే అతని కోసం వెతకివెతకి సందకాడ నరసింహునితోనే తెల్లవారేసరకు నాటకనృత్యాన్ని ప్రదర్శించారట ఇది ఈనాటికి పెద్దలు అనుకొంటూ నవ్వుకొంటూ వుంటారు

ఇలాంటి నాటకాలు పండగల్లోనూ జూర సమయాల్లోనూ గ్రామస్థులు ఏర్పాటు చేస్తారు. వారికి అయ్యే ఖర్చులు భరిస్తే ఆడతారు.

క గ క రు లు :

సిగినాయకుడు - మాల చంద్రప్ర - 55 సం లు

రంభ - కుమ్మరి నారాయణ - 25 సం లు

హిర్యశి - చాకిలి గంగన్న - 25 సం లు

నరసింహస్వామి - కుమ్మరి నారాయణస్వామి - 45 సం లు

ఆదిరమ్మి - హరిజన నాగన్న - 35 సం లు

చెంచురమ్మి - మాలనాగప్ప - 50 సం లు

ఎరుకలసాని (సింగి) - కుమ్మరి నారాయణ - 38 సం లు
సింగడు - కుమ్మరి నారాయణస్వామి - 25 సం లు

చిరునామా

జానపద యువకళాకారుల సంఘం

సుబ్బరావుపేట,

ధర్మవరం తాలూకా, ఆనంతపురం జిల్లా



2. వ్యష్టి సృత్యాలు

1. జ్యోతి సృత్యం

తొగట వంశస్థులు (నేసేకుల) అం పైభక్తితో తయారు చేసిన 'జ్యోతి ని' వెలిగించి చొడమ్మదేవతను వర్ణి చే పాటల కనుగుణంగా చేసే సృత్యం 'జ్యోతి సృత్యం' దీన్ని వల్లెల్లో "జ్యోతులు బోనా" అని అంటారు ఈ సృత్యాన్ని ఏడాదికొకమారు మాత్రమే కులవృత్తి ఎరింగా చేస్తున్నారు నేసేకులస్థులంతా ఏకమై, తృణమో పణమో వసూలు చేసి 'సృత్యాన్ని' చేస్తారు

ఈ సృత్యానికి కంచుతో చేసిన తాళాలు చేతుల చప్పట్లు ఉంటాయి వీటి కనుగుణంగా పాటకనుగుణంగా పాటననుసరించి తాళగతిని మార్చుచేస్తూ వుంటారు పాటలన్నీ చొడమ్మపైన, శివునిపై ఉంటాయి

1. జ్యోతిని తయారుచేసే విధానం

ఉరిబయట అవుపేటలో అలికి ఒకరు స్నానంచేసి 'ఒక్కపొద్దు' వుండి జ్యోతిని తయారు చేస్తారు గోదువపిండిని మద్దలాగా కలిపి మధ్యలో కొత్తగుడ్డ నుంచి (మైనపువత్తిలాగా) జ్యోతిని తయారుచేస్తారు క్రింద భాగాన వెడల్పుగా నెత్తిపై నుంచుకోవటానికి వీలుగా చేస్తారు. పైభాగంలో వత్తికి నెయ్యిపోయటానికి వీలుగా తయారుచేస్తారు వత్తిని వెలిగిస్తారు రతి²⁶ పోసిన తర్వాత జ్యోతిని దానిపై వుంచి పూజచేస్తారు తర్వాత జ్యోతిని వంశపారం పర్యంగ నెత్తికెత్తు కొనేవారు మొదటిగా బాయిలో మునిగి లేచా రిడవలతో నెత్తివ నీళ్ళుపోసిన తర్వాత జ్యోతినినెత్తుకొంటారు తర్వాత ఎవరైనా ఎత్తుకోవచ్చు కాళ్ళకు గజ్జలు కట్టుకొని, యర్రటిగుడ్డను నడుముకు అడ్డగుడ్డలాగ కట్టుకొంటారు పుత్రపయ్య తో (ఒట్టి శరీరం) వుంటారు మెడలో కొన్ని హారాలు వస్తారు నుదుట బండారు బొట్టు పెట్టుకొంటారు అలా జ్యోతిని ఎత్తుకొని వుండగా ఆ జ్యోతి చుట్టూ గుండ్రాకారంగా జనమంతా నిలబడతారు వీరిలో కొద్దిమంది తాళాలు పెట్టుకొని ఉంటారు అందరూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ పాటలుపాడుతారు ఒకరుపాట

పాడుతుండగా మిగిలిన వారంతా వంతపాడతారు జ్యోతినెత్తుకొన్న వ్యక్తి పాటకనుగుణంగా అడుగులు వేస్తుంటారు జ్యోతుని రెండుదేదా మూడు కూడ ఉంటాయి అల నడిబజార్లో జ్యోతి నృత్యం చేస్తున్నట్లుండగా ఆ జ్యోతికి బలి ఇస్తూ ఉంటారు

జ్యోతిని తలపై నుంచుకొని రెండు చేతులు పదలిపెట్టి గిర్రున తిరగటం, ఒక చేతిని నడుంపై నుంచి ఇంకోచేతిని గాలిలో పూపుతూ గిర్రున తిరగటం, నేలపై కూర్చొని లేవటం-పాటలోని వస్తువునాధారంగా చేతులనూపటం జ్యోతినెత్తి కొన్నవారు చేసే భంగిమలు

తాళాలు పాటకనుగుణంగా కొడుతుంటారు అలాగే చప్పట్లు కూడ కొడతారు మొదటిగా తాళాన్ని ఇలా వాయిస్తారు.

తక తక తక

తక తక తక

తక తక తక

తర్వాత పాట ఎత్తుకొంటూనే గతిని మార్చి పాటకనుగుణమైన గతిని ఎన్నుకొంటూ ఇలా వాయిస్తారు

తక తక తక్

తక తక తక్

తక తక తక్

పై తాళగతికనుగుణంగా తాళాలు లేనివారంతా రెండుచేతుల్ని మూడు సార్లు చప్పట్లు కొడుతూ ఒక్కొక్క అడుగుముందుకి వెనక్కివేస్తూ గుండ్రకారంగా తిరుగుతారు

మొదటిగా విగ్నేశ్వరుని ప్రార్థనతో నృత్యం మొదలవుతుంది జ్యోతి నెత్తుకొనే వ్యక్తి తలస్నానంచేసి వస్తాడు. తలపై జ్యోతినెత్తుకొన దాన్ని పట్టు కోకుండా రెండు చేతులను చాపి గాలిలో అలాఅలా త్రిప్పుతూ కాళ్ళను మునివేళ్ళ పై నిలిపి నేలపైకొడుతూ గుండ్రకారంగ తిరుగుతూ వుంటాడు అప్పుడు గిర్రున తిరగటం. చూడముచ్చటగా వుంటుంది నేలపై పొర్లుతూ వుండటం చూడగగ్గది జ్యోతి అలాంటి సమయంలో క్రింద పడితే ఆ ఏడు పంటలు జాగా

పండవని జానపదులు భయపడతారు అందుకు మరో జ్యోతిని తయారుచేసుకొని నృత్యంచేస్తూ బొడమ్మ గుడిదగ్గరకు వస్తారు

విగ్నేశ్వరుని ప్రార్థనా గేయంతో నృత్యం ప్రారంభమవుతాయి

తాళగతులు - తక తక తక్
తక తక తక్
తక తక తక్

ఒకరు జ్యోతిని ఎత్తుకొని నట్టనడుమ నిలబడి పాటకనుగుణంగా చుట్టూ గుండ్రాకారంగా నిలబడి వున్నవారంతా అడుగులు మారుస్తూ తిరుగుతారు పాట ఇలా మొదలవుతుంది

పార్వతి పుత్రుడు పరమేశ్వరుని సూడ
ఎలుక వాహన మెక్కి వేశ్మతనవేడ్క
అమరంగ బెనకయ్యను ఆత్మలో తలచేరు
సంతోషమున కట్టుసకల జనులకును
హర హర మిమ్ముదలకు వారుని పుత్రుండు
నకల విద్యల గురువు స్వామి గననాత
నేలి విద్యల గురువు గననాత

“హర హర”

విష్ణుబ్రహ్మదేవుడేశ్వరుడు మొదలుకొని
మదిలోన బెనకయ్యను మదిలోనదలచేరు
సర్వనలములలోను సాదించె త్రిపురాలు
తైలాస వాసుడై కార్యనవలసే

“హర హర”

వేదశాస్త్రములందు ఎంచేర బెనకయ్యను
మోదముతో సిద్ధురేమొక్కి కొలువంగ
సంగీత సాహిత్య సకలవిద్యల కెల్ల
రవికోటి తేజుడే రాజు బెనకయ్య

“హర హర”

ఎన్నకల దేవతలు బెనకయ్యను దలచేరు
వ్యాస వాల్మీకులే బెనకయ్యను దలచేరు

భక్తితో బెకయ్యను భావంటుననుతలచ

కలిగె వైభాగ్యములు కంకారమెల్ల

సప్త మహాముఖులకే స్వామిగననాత

“హర హర”

కరుచనీ పాదములు గుఱ్ఱ రూపము బొజ్జ

ఏకదంతముతోడ ఏనుగురూపు

కావించె గుఱ్ఱ బు సర్వయ్యమలోనా

గౌరమ్మనీ కొడుకు కరుణతో నిలిచె

“హర హర”²⁷

ఇకొపాటలో చౌడమ్మ కదిలే దృశ్యాన్ని కళ్ళు చిట్టినట్లు పాట బిరబిరా సాగుతుంది నృత్యం అడుగులు బిరబిరా వేయడం గుండ్ర కారంగా తిరగటం జ్యోతినెత్తికొన్న వ్యక్తి గిర్దుర తిరుగుతూ అడుగులు వేస్తూ కళ్ళప్పగించి చౌడమ్మలాగా కనిపిస్తాడు తాళం ఇలా వాయిస్తూ పాట పాడుతాడు

తక తక్

తక తక్

తక తక్

కదిలెను చౌడమయ్యత తోడను గాఢీర్యనాదములాతో

గొడుగులు పడిగెయ్యిగా రాశంఖాలు యింతలసిద్ధులు యిరుజడలు

రంతులునే మగరాడచౌడమ రానువు కదలిను రమ్మముతో

ఎప్పుడు మనకు యిచ్చిన వరములు యేకొడువాలేదు

తప్పక కొలువండి దారునిలోపుల దైవంబనలే చౌడమ్మ

నులరైవం బనరే చౌడమ్మ

“ఎప్పుడు మనకు”

బాకులు మొలనా బల్లెపునీటెలు మూకలుగూడుకయేకముగా

మేటికడుపుల మెగాల కెల్లసోపట చెట్టిరిసోద్యముగ

పరమేశుని కట్టనడుమ పట్టిరి కొట్టిరి బలిమితిమెగాల

చొచ్చిరి పీరులచౌడమ నగరికి తెలివితో కొలువండి ప్రజలారా

పంచను జ్యోతులు పరంజ్యోతులై బాగుగడురు వసుమల్లయ్యకు

ఎక్కువై నవో వీరాజాణాలు యిచ్చెద వలయ్యవీరులకూ

స్వామీ యేలినగుర్రము సరువయ స్వామిదేవర సాలీలును

సీమాలాగట ప్రజలందరు గూడి శివాలక్ష్మిని కొలువండి మహాలక్ష్మిని

కొలువండి²⁸

ఇంకోగేయంలో పల్లవితో నృత్యానికొక యాగు పూపు వస్తుంది జ్యోతి నెత్తుకొన్న వృత్తి ప్రతిచారి పల్లవినెత్తుకొనే సమయంలో రెండు చేతుల్ని చాపి ఒక్కొక్కచానినే నేలపై నెలపుతూ, లేదా చేతుల్ని పైననేస్తూ ఉంటాడు పాట లోని అర్థానికనుగుణంగా అభినయంచేస్తాడు చట్టానా వున్నవారంతా గుండ్రా కారంగానే తిరుగతూ అడుగులు మార్చుకొంటారు గేయంలో పల్లవి రెండు రకాలుగా వుంటుంది గేయం మధ్యలో రెండోపల్లవి మొదలవుతుంది అప్పటి నుంచి నృత్యం వేగాన్ని పుంజుకొంటుంది మొదటిగా తాళం 'తా-తటిట' అనే గతిలోనూ తర్వాత 'తకతక' తగిలోనూ వాయిస్తారు.

గజ చర్మముపై గప్పినాడురా, బహ్మనుగొట్టి కపాలమే బట్టినాడురా
నిజముగ జగములు తిరిగినాడురా మహానుభావుడు
అజాజి విష్ణుముడిగినాడురా యితడే మాపాలిటదేవుడు
మా కోడివల్లె నెలకొన్న మలయ్యదేవుడు

"గజ"

నల్లని జడలో పాయని సరిగలిగి
భల్లన భూపతి యిల్లాయి తానడిగినాడుర
చెల్లమదేవిక భావముతా తెలిసి మహానుభావుడు
చేతులు బాలుడై న వాడురా

"యిదే మా పాలిట"

బలితనయుని మదినించినాడురా
బహుకాలమెల్ల బంట్రై వాకిట నిలిచినాడురా
భక్తులపాలిట దైవమానర
మహానుభావుడు పాపములన్ని ద్రుంచినాడురా

"యితడే"

సకలముతానై తెలివినాడురా
సరిలేని మహిషనందుని మదిలో నిలిచినాడురా
గతిసీవేయని అనుదినములు గొలువ
మహానుభావుడు అనేక సంపదలవిచ్చినాడురా

"యితడే"

అతులిత మహిషులుగల్గువాడురా
కనరాని పొడుగై అది మంతయులేనివాడురా
ఆనందాగులు నెమ్మదిగా యేలువాడురా
మహానుభావుడు మదితోగురువయ నేలినాడురా

"యితడే" 29

ఇంకో గేయంలో 'తానతాన తందన' అనే ఉపదంతో గేయానికొక ప్రత్యేకత గేయంలో శివుని వర్ణన తెలుపుతుంది నృత్యంలో కూడా ఆ వర్ణన కనుగుణంగా చేతులతో చూపిస్తాడు రెండు కాళ్ళను ఒక్కసారి ఎగురుతూ గంతులు వేయటం, బిరబిరా కూర్చొనిలేవటం గమనించతగ్గది

తాళం గతులు

తక తకిట

తక తకిట

తక తకిట

పల్లవి లేకుండా పూతపంతో పాడే గేయం

పావుకోళ్లు తొడిగి త్రిశూలంబట్టి బుట్టచేతాబట్టి తిరిగెనమ్మావాడు
పాయకున్న మమ్మేలిన కోడిపల్లె దేశాములో బిక్షమడిగనమ్మావాడు

'తాన తాన తందన'

పూసేన బూడిద పులితోలు కనటాము వాసాన తోడూ తవచ్చెనమ్మావాడు
వేషధారి మమ్మేలిన కోడిపల్లె దేశాములో బిక్షమడిగనమ్మావాడు

'తాన తాన తందన'

లాలానతోడుత లక్ష్మయ్య మల్లాడు, రమ్మాని వరములు యిచ్చెనమ్మా వాడు
కొమ్మాని ప్రజలాకు కోడిపల్లెలలో అప్పారి సాపారికొన్నాడమ్మావాడు

'తాన తాన తందన'

పల్లికడల మీదనున్న పామునుంగువల్లె పూలాదండవేసెనమ్మా వాడు
పల్లాటమాడేకు వై రూనిబట్టాక, పదిలాముగాపదిలకొన్నాడమ్మా వాడు

'తాన తాన తందన'

పట్టువీరాగట్టి కాళలోసుకొని పట్టేకువంకీలు పదిలాముగ
కట్టాడితనమున పట్టాడి రీకుకదిట్టాడి కోడిపల్లె మల్లడమ్మా వాడు

'తాన తాన తందన'³⁰

చౌడమ్మ గుడి దగ్గరకు జ్యోతి సమీపిస్తుండగా కొన్ని చరణాలు నెమ్మదిగా కొన్ని చరణాలు బిరబిరా పాడుతారు. గేయంలోని అర్ధాని కనుగుణంగా బిగ్గరగా

పాడటం నేలపై అడుగులు గేయ పాదానికనుగుణంగా వేయటం, జ్యోతి గిర్రున తిరుగుతూ ఎగిరి గంతులేయటం ఈ పాటలో ముఖ్యం కొన్ని చోట్లకు నృత్య గతిలో మార్పులు రావటం పల్లవి గేయంలో మొదలవుతుంది ప్రతిసారి పల్లవిని ఎత్తుకోనే సమయంలో తాళం 'తా-తకిట' అని కొడుతూ పల్లవి నెత్తుకొంటారు.

తాళగతులు

తకిట తకిట

తకిట తకిట

తకిటతక తక

తక తక తక

తా తకిట

తా తకిట

ముందూగ ముగురు మూర్తులగన్న ముదితా

ఓయమ్మా అమ్మయ్య ముదితా ఓయమ్మా

నీవు యేకాండముగాను యెల్లలోకములాకు

యెఱుకఁపిల్చితివమ్మా అమ్మయ్య యెడకఁగెల్చితివమ్మ

ఆకాశవీధిన త్రిపురాలు మూడు అమరకూర్చితివమ్మా

నీవురాకాసినూకాల చీకాగు పరచిన

శివుని పుత్రివమ్మా అమ్మయ్య శివుని పుత్రివమ్మా

శ్రీకారంబుగ లోకములేలిన సృష్టికర్తవమ్మా

అమ్మయ్య సృష్టికర్తవమ్మా

నీవు పానుగళ్ళు య దు పరగనాటించిన బాలాఓయమ్మా

అమ్మయ్య బాలా ఓయమ్మా

“శ్రీకారంబుగ”

చక్కాగళంకారు చెమటాన్కట్టురాత పుట్టితివమ్మా

అమ్మయ్య రాతబుట్టితివమ్మా

నీవు సకల వేదములాకు సరచూస నురురాసరుసుకుంటివమ్మా

అమ్మయ్య సరసుకుంటివమ్మా

రక్తభీషునిగొట్టి రక్త మారగించి రణముగెల్పివమ్మా
 అమ్మయ్య రణము గెల్పితివమ్మా
 నీవు గడ్డారి (రై తర్గ) రాక్షసలయిద్దరిని బడచూల్చిగడ్డై నిల్పితి
 వమ్మా అమ్మయ్య గడ్డైనిల్పితివమ్మా "శ్రీకారంబుగ"

వేడుకతోన యేదేడు భువనాలు యెరుకచెప్పితివమ్మా
 అమ్మయ్య యెరుకచెప్పితివమ్మా
 నీవు భవుని పాపన బాసి బహుదేశములు తిరిగి
 విక్షమెత్తితివమ్మా అమ్మయ్య విక్షమెత్తితివమ్మా
 అమ్మయ్య కమ్మ లిచ్చితివమ్మా
 నీవు తొగటవీరుల పాలితోడు నీడెనట్టితోయజాక్షివమ్మా
 అమ్మయ్యతోయజాక్షివమ్మా "శ్రీకారంబున"

ద్వాపరమున లేగ మామయ్య కృష్ణునితోడబుట్టితివమ్మా
 అమ్మయ్య తోడబుట్టితివమ్మా
 అమ్మయ్య పరగబుట్టితివమ్మా
 గండకతైర యందుగమకించి విక్రమార్కుగా సేతివమ్మా
 అమ్మయ్య విక్రమార్కుగా సేతివమ్మా
 నీవు పాంచాలరాజుకు పరగజన్మించిన బాలఁ ఓయమ్మా
 అమ్మయ్య బాలా ఓయమ్మా "శ్రీకారంబుగ"

భూమిలో పులయుండు పుష్పాండమునికి పుత్రులిచ్చితివమ్మా
 అమ్మయ్య పుత్రులిచ్చితివమ్మా
 నీవు అసురులబాధకు అమరులు వేడిన అభయమిచ్చితివమ్మా
 అమ్మయ్య అభయమిచ్చితివమ్మా
 ధరలోనగుజ్జంబు గురువయ్యనేలిన దైవమూర్తివమ్మా
 అమ్మయ్య దైవమూర్తివయ్యా
 మమ్ము కరుణించి కృపజూడు పెదకోట్ల
 చొడు మాయమ్మ అమ్మయ్యా చొడుమాయమ్మ "శ్రీకారంబుగ"³¹

ఇంకో గేయంలో రాక్షసులు దేవతలు మందరగిరిని, కవ్వంగా అడిశేషుని
 క్రూరంగా చేసుకొని చిలకటం శివున్ని వేడుకోవటం మొదలగు సన్నివేశాలు తెలిపేది

పాటలోని అడుగులు మోకాలిని బిరాబిరా పైకెత్తతూ నేపై పాదాన్ని కొట్టటం చేతుల్ని రెండింటిని మజ్జిగలాగ చిలకతూ అభినయాన్ని చూపించటం జ్యోతి నెత్తుకొన్నవారు శివునిలాగా ఎగిరిగతులేస్తూ అడుగులు బిరబిరగా కొడుతూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతారు రెండు చేతుల్ని చూపుతూ ఉటారు తాళంగతులు

తక తకిట తక

తక తకిట తక

తక తకిట తక

పని బూని దేవతలు పాంసముద్రముదరువ

పరగవేడుకతోన పయనమయ్యేరు

మందరాగిరితెచ్చి మరికవ్యముగజేసి

ఆదిశేషుని తాను వాసిగా సరితాడు

వలనొప్పకూర్చమై జన్మించి

ఆదారమైనిలిచె అకింబోకములాకు

వినరయ్యాజనులారా యీవున్య కతలు

నజ్జనులు పాడేరు చౌడమ్మ కతలు

“వినరయ్య”

దేవతలు తాచ్చునులు డీకొని దరువంగ

బుగబుగా పొగలెగిసె భూమండలమునిండె

కులకూటము బుట్టె కగిలె బ్రహ్మాండంబు

పారిపోయిరి సురులు పరమేశ్వరుని కడకు

హరుడుకోపాగించి అంటి ఆనందంబు

కాలకూటావిషము కంతనానిలుపంగ

కరకందరుడనగ నీవు వెలసినావయ్య

“వినరయ్య”

దనయాంతరంబున దనమంత్రిత్రయై బుట్టె

ఐరావతముబుట్టెఅకింబో కములాకు

ఐరావతముబుట్టె ఆశ్వరథములు బుట్టె

తామరాకమలములు తరువాత బుట్టె

“వినరయ్య”

అరటి పూవబుట్టె అండజామునిబుట్టె

గనుడు పున్యాత్ముడై యోగరాహనమెక్కి

బ్రహ్మదంతముచేత కానికామండము

కస్తూరినామఁబై పల్లె పీఠాది

పల్లజదారితోన

“వినరయ్య”

ముగురు త్రిపురాలు పంపించినారు

సంతులేదని ముని చౌడకునువరమడిగి

శేషభియ్యముల్ని చెరిగి వేడుకతోన

మున్నుటరువది వీరందరికోరి

మోదముతో చౌడమను మ్రొక్కి కొలువంగ

“వినరయ్య”

వీరులు కొలువంగ వేడుకా చౌడమ్మ

త్రిపురపురము గెలిచి తిరిగి వచ్చె

అండజాముని బద్ధ అమరంగదీసుకొని

ప్రేమతో వీరులకు పెండ్లిండ్లుజేసె

తొరముగముని బద్ధ తొగటకులములోన

మునిసంపల్లె నిలిచె మూడులోకములాకు

“వినరయ్య”

వీరులా పుట్టువడి విన్నవారలకెల్ల

పుణ్యములు నిద్దించు పుత్రసంతానంబు

కలుగునో బాగ్యములు తామెరలు తామెరలు దరలోన

పరగపటపు పెదకోట్లచౌడమ్మ వినరయ్య³²

జ్యోతి నృత్యం చేసుకొంటూ, పాటలు పాడుకొంటూ నడిబజార్లో నెరుతుండగా భక్తులు ఆమెకు బలులిస్తూ వుంటారు ఆ చౌడమ్మ దేవతను రక్తపు బొట్టుతో అరింకడిస్తారు బలులిస్తున్నపుడు బలిజంతువును (గొర్రె పొట్టేలు - మేకపోతు) భుజంపై నెత్తుకొని మెడను వెనకి వంచి ఒక్కరే కత్తితో కోస్తారు. బలిజంతువు తెవ్యమని కేకనేయటం మాత్రమే వినిపిస్తుంది తర్వాత ఆ రక్తమంతా నేలపై పడుతుంది జ్యోతి ఆ రక్తపు మరకంపై వెలుతూ వుంటుంది చివరి సారిగా మరకం పాటపాడుతారు పాట నిధానంగా పాడుతూ జ్యోతినెత్తు కొన్నవారు నిధానంగ వూగతూ అడుగువేస్తారు

భాగం తా-తకిట
 తా-తకిట
 తా తకిట

2. మంగళంపాట

అగ్గవాలా జాలుకమ్మలు నిగ్గావా పూజల్లేవేయక
అగ్గవా గంధాము తీసిరి అలసిరి జయజయమంగాళం
మంగాళం మంగాళం సోభం మంగాళం నందారికిని
మంగాళం నేటికి చొడమ్మకు జయ జయమంగాళము
జగదంబకు జయజయమంగళం మంగాళం
సోబం మంగాళం నందారికేసి
దేవచంద్రమూలే బ్రాహ్మ దేవరాకు తెరలేగట్టి
దేవరాకు అరగింపులు చేసిరి జయజయమంగాళం “మంగళ”
బొజ్జంగీ పల్లాకి భట్టుక ఆభరణాలే శృంగారించి
బొజ్జంగీ పువ్వుల్ల పూజలు జేసిరి జయజయమంగాళం
అభిలాలోకసేనులెల్ల అరగింపులివ్వంగా
అక్కమ్మా ముద్దమ్మా కూడిరి జయ జయ మంగళం
మంగళం మంగాళం సోభం మంగాళం నందాకిని³³

జోతి నృత్యాన్ని చూస్తున్న శ్రోతలు రెండు చేతులెత్తి మ్రొక్కుటం, భక్తితో ఇంటి దగ్గర వెళ్ళేటపుడు దెంకాయలు కొట్టటం, బలిజంతువును ఇవ్వటం చేస్తారు కొద్దిమంది స్త్రీ పురుషులు కలిసి ఆడటం అక్కడక్కడ గుంపులో చేస్తారు ఇంకా కొద్దిమంది బాగ లాగి ఊగతూ తూగుతూ ఆడుతూ పాడుతుంటారు చౌడమ్మను గట్టిగా పిలుస్తూ జరుస్తుంటారు గుంపులో ఎక్కువగా రెండు చేతులెత్తి మ్రొక్కుటం కనిపిస్తుంది

జ్యోతిన్మత్యాన్ని చేసే గ్రామాలు

- 1 దర్మవరం చేసే (సాలె)కులంవారు
2 రేగాడిపల్లి ,,
3. పెద్ద కోట్ట ,,

2 నామాలసింగవి నృత్యం

ఉగాది పండగ, పీర్ల పండగ (మోహరం) ఉరుసు, తిరనాలలో నామాల సింగవి నృత్యం చేస్తారు ముఖానికి నల్లటి బొట్టు, ఎర్రటి రంగు మచ్చల్లాగా, అలంకరణచేసి, నడుట నామాలు కెడ్తారు నాలుకను పెద్దదిగా మామూలు నాలుకకు అమర్చుకొంటారు తంపిద రుమాల కట్టి వేపమండల్ని చెక్కుతారు రెండు చేతులను పెనవేస్తూ గొలసుతో కడతరు రెండు చేతుల్లోనూ పిడిబాకులంటాయి. నడుముకు దట్టి గుడ్డ కడతారు యర్రటి నల్లడం తొడుక్కొంటారు కాళ్ళకు గజ్జెలు కడ్తారు ఇలాంటి అలంకరణచేసిన తర్వాత రెండు చేతులకు భుజాలకు నూలు పగ్గాతో కరుప్రక్కలా పట్టుకొంటారు తర్వాత తప్పెటగతులకు అనుగుణంగా నామాల సింగడు అడుగులువేస్తాడు పగ్గాలు పట్టుకొన్నవాళ్ళు అతనికిను గుణంగా అడుగువేస్తూ ఓరుగుతూ ఉంటారు

నామాల సింగడు ముఖ్యంగా రెండు చేతుల్ని పైకెత్తుతూ కత్తుల్ని తిప్పుతూ ఒక్కొక్క కాల్ని వెనక్కి ముందుకు నేలపై కొడతాడు మీసాలు మెలేస్తూ ఉంటాడు నాలుక యర్రగా వేలాడతూ వండగా సోరకం³⁴ వచ్చి నట్లు వుంటాడు అపుడపుడు నేలపై కూర్చోవటం, ఒక్కొక్క కాల్ని వెనక్కి చాపుతూ అడుగులు వేస్తాడు. ఈ అడుగులే బస్కిలు అంటారు తప్పెట గతు లిలా వుంటాయి

మొదటిగా

జెగ్ నకన్

జెగ్ నకన్

జెగ్ నకన్

నామాల సింగడు రెండు కాళ్ళను రెండు చేతుల్ని ఒక్కసారిగా కదిలిస్తూ గుంపు మధ్యలో మస్తూ వుంటాడు వెంటనే ఒక్కసారిగా తప్పెట గతిమారుస్తాడు అగతులిలా ఉంటాయి

జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్

జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్

జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్

అలా గుంపులోని శ్రీ పురుషులు చూస్తుండగా నామాంసింగడు వస్తుండగా తప్పెట్లు వెనక్కి వెనక్కి సద్దకొంటూ గతులు మార్చుచేసుకొంటూ పోతారు మూడులేదా ఐదు తప్పెట్లు కొడచూ ఉంటారు అడుగులు బిరబిరా వేసేటపుడు తప్పెట గతిమార్చేస్తాడు, అలాంటి గతులిలా ఉంటాయి

జెగ్ నకన్ జెగ్

జెగ్ నకన్ జగ్

జెగ్ నకన్ జెగ్

తప్పెట గతిమార్చుచేసేటపుడు నామాంసింగడు కొట్టిసేపు విరామం తీసుకొంటాడు అపుడు ముఖానికి గుడ్డ-ద్దంగా కప్పుతారు అతనికి బొరుగులుపై బాగాన చల్లతారు యర్రటి కిళ్ళు దిగదీస్తూపోతూ పుటారు ఇవన్నీ చేయటం నామాంసింగని నృత్యగానికి ఎటువంటి అటంకాలు రాకుండా వుండాలని చేస్తారట ఇలా గుంపు అందరికీ నృత్యాన్ని చూపించి ఇంటికి వెళ్తాడు ఈ చరిత్ర ఈ ప్రాంతంలో ఇలా ప్రచారంలో ఉంది

నామాంసింగడు అనే పేరుగల్గిన వ్యక్తి ఈ ప్రాంతంలో దారి దోపిడి చేసేవాడట సంతకెళ్ళి సరుకులు తీసుకొని వస్తున్న శ్రీ పురుషులు బలవంతంగా బట్టలు ఉడబెరించి కోలాటం వేయించాడట దీనికి చూట్టూ గ్రామస్థులంతా ఏకమై అతన్ని బట్టి బందించి గ్రామంలో తాళ్ళతోకట్టి పట్టుకొని వచ్చారట అపుడు నాలుక బయటికి కొచ్చి పూగుతూ కాళ్ళు అలా అలా నేలపై ఈడ్చుస్తూ వచ్చాడట తర్వాత గ్రామంలోకి వచ్చిన తర్వాత చంపేశారట దీనికి నిదర్శనం ఈ నామాంసింగని నృత్యం ఈనాటికి ఈ ప్రాంతంలో మెహరం పండుగనాడు తప్పనిసరిగా చేస్తున్నారు. పాటలుండవు తప్పెటగతులు, అడుగులు మాత్రమే

కళాకారులు :

గొట్లూరి ఓబిరెడ్డి - సుబ్బరావుపేట - 50 సం లు

చాకలి కొండన్న - సుబ్బరావుపేట - 22 సం లు

హరిజనగంగప్ప - తిప్పేపల్లి - 25 సం లు

బోయ ఆదినారాయణ - అప్పరాచెర్ల - 30 సం లు

హరిజన నాగన్న - వేమమడుగు - 40 సం లు

ప్రతిజ్ఞలతోనూ ఈ నృత్యాన్ని ఫీర్ష ప దగ (మోహరం) నాడు తప్పని సరిగా ఎవరో ఒకరు చేస్తున్నారు

3. యామయ్యస్వామి నృత్యం

యోగివేమన శిష్యులమంటూ ఒకప్పుడు కాషాయవస్త్రాల్ని ధరించి గుఱ్ఱం పై వస్తుండగా గుఱ్ఱం మింద పొట్టేలు వచ్చేది ప్రతి గ్రామాన్ని సందర్శిస్తూ వెళ్ళేవారు ప్రతి గ్రామంలోనూ బియ్యం బేడలు భోజనం ఏర్పాటు చేసేవాళ్ళు యామయ్యస్వామిగా కాషాయ వస్త్రాలు ధరించిన వ్యక్తి గుఱ్ఱంపై బిరాబిరా వచ్చే వారు పొట్టేలు పరుగెత్తుతు వచ్చేది గ్రామస్థులంతా భక్తితో చూసేవారు గుఱ్ఱం అడుగులు వేసేది గ్రామకూడలిలో గుఱ్ఱాన్ని సకిలంపడేస్తూ ముందరి కాళ్ళను పైకి ఎత్తేలా కళ్ళాన్ని గట్టిగా లాగుతూ, యామయ్యస్వామి చేసేవాడు గుండ్రాకారంగా గుఱ్ఱాన్ని త్రిపుతూడేవాడు కానీ ఇటీవలకాలంలో యామయ్య సాములు రావటం మానేశారు

ఈ కళాకారులు ఎప్పుడో ఒకసారి వచ్చేవారు కానీ ఇటీవల కాలంలో ఎప్పుడు రాలేదు

4 లంకిణీ నృత్యం

రామాయణంలోని లంకిణీశ్రీ పాత్రను జానపదులు ఈనాటికి పురుషుడు అలంకరణ చేసుకొని పడగల్లో ఆడుతున్నాడు అన్ని అవయవాలు కృత్రిమంగా తయారు చేసుకొని తన శరీరానికి అమర్చు కొంటాడు శరీరాన్ని లావుగా చేస్తాడు తరారత నోటిలో ఇనుపకడ్డికి ఇరువైపులా గడ్డకట్టి కిరసనాయిలతో తడుపుతాడు రెండుచేతుల్లో కూడా అలాంటివే పట్టుకొంటాడు గుండ్రాకారంగా తరుగుతూ, రెండు చతుర్ని ఆడిస్తూ తప్పెటగతుల కనుగుణంగా చేసే నృత్యం లంకిణీ నృత్యం.

శ్రీ పాత్రాను పురుషుడు అలంకరణ చేసుకొంటాడు పాతగంపల్ని పాత గుడ్డల్ని ప్రోద్దుచేసే చాటను యుభుల్లాగా తయారుచేసి ముక్కుకళ్ళు తయారు చేస్తారు తప్పెటగతులు ఇలా వుంటాయి

ఎగ్ నకన్

ఎగ్ నకన్

బిగ్ నకన్

పైగతులే స్మృత్యం అయిపోయేంత వరకు వాయిస్తారు ఒక తప్పేట మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు గుంపులోనివారంతా నేలపై కూర్చోని చూస్తుంటారు విన్నపిల్లలు లంఠిణిని చూస్తూ జడుసుకొంటారు భయపడతారు

క క క రు లు

సూరంశివారాధి - 58 సం లు - సుబ్బరావుపేట

ప్రతిపక్షాల్లోనూ ఉగాదిపండగ, మోహరం పర్వదినాల్లో ఎవరో ఒకరు వేస్తూనే ఉంటారు



3. బొమ్మలాటలు

1. తాటాకు బొమ్మలాట

తాటివెట్టు ఆకును నరికి పట్టలు చీల్చుకొని అడ చుగ బొమ్మల్ని తయారు చేస్తారు. చిన్న చిన్న బొమ్మల్నికూడా తయారుచేసి పెద్ద చొప్పుల దగ్గర ఉంచుతారు. గుడ్డపేలికల్ని ఆ బొమ్మలకు కడాతార చొప్పులు జానెడు పొడవు కల్గిఉంటాయి. ఆకారము అంతగా కళాపించదు. ఆ బొమ్మలదగ్గర చిన్న పెంకుతో మట్టినిపోసి అచ్చం పప్పుఅనకొంటూ చిన్నపిల్లలు మొండిగోడలకింద ఇప్పటికీ అడుకొంటున్నారు.

2. చెక్క బొమ్మలాట .

జానపదులు చెక్కతో శ్రీపురపురి బొమ్మల్ని తయారుచేసుకొంటారు. చూడటానికి ఎంతో అందంగా వుంటాయి. చిన్నపిల్లలు ఆ బొమ్మల్ని సంకతో ఎత్తుకొంటూ ముద్దాడతారు. అన్ని బొమ్మల్ని ఒకచోట పెట్టి ఇంటిలో అమ్మ నడిగి బియ్యం బెల్లు అడిగి తీసుకొని వచ్చి ఆ బొమ్మల దగ్గర ఇద్దరు మగ్గురు పిల్లలు కూర్చొని తింటారు. ఆ బొమ్మలకు పెండ్లివేయటం, ఒకచోట కూర్చు పెట్టటం, పెండ్లి తతలగమంతా ఆ పిల్లలు ఆ బొమ్మలకు చేస్తారు. బొమ్మల్ని ఇంటికి తీసుకొనిపోతారు.

ఈ బొమ్మలాటలో కొంతమంది పిల్లలు పెండ్లి చేసే సమయములో ముందుగా పెండ్లికుమారుని బొమ్మ పక్షం, పెండ్లికుమార్తెబొమ్మ పక్షంవారు ఇలా పాడుకొంటూ పెండ్లికి ఒప్పందం చేసుకొంటారు.

చిన్నీ మీరేంటివారు చిన్నక్క మీరేంటివారు
దాదీ మీరేంటివారు దాదిరిమొగ్గలే
చిన్నీమేం బాపనివారము చిన్నక్కా మేంబాపనిపారం
దాదీ మేంబాపనివారం దాదిరి మొగ్గలే
చిన్ని మా జంజాలేవి చిన్నక్కా మీ జంజాలేవి
దాదీ మీ జంజాలేవి దాదిరి మొగ్గలే

“చిన్ని”

చిన్నీ మేం కాపువారం చిన్నక్కామేం కాపువారం
దాదీమేం కాపువారం దాదిరి మొగ్గల్లే
చిన్నీ మీ జడిగాలేవి చిన్నక్కా మీ జడిగాలేవి
దాదీ మీ జడిగాలేవి దాదిరి మొగ్గల్లే

పై గేయాన్ని పాడుతున్నపుడు చేతులనూపుతూ, ప్రశ్నార్థంగా ఒక్కొక్క చేయిని పిడికిలి పట్టుకొని ఆడగటం చూపిస్తారు

పై బొమ్మల్ని తయారుచేసుకొని ఈ నాటికి పల్లెల్లో జానపదులు వినోదస్తూ ఉన్నారు.

3 తోలుబొమ్మలాట

1. తోలుబొమ్మల తయారుచేసే విధానం

తోలు (చర్మం) తో తయారుచేసిన రకరకాల బొమ్మలను తెంపై ఆడించే ఆట 'తోలుబొమ్మలాట' ఇది ప్రాచీన చైన చిత్రం మేక చర్మాన్ని కీసుకొని వేడినీళ్ళలో శుద్ధిచేసి నేలపై ఆరబెడతారు తర్వాత ఎండిన చర్మంపై కావాల్సిన బొమ్మ ఆకారాన్ని గీసుకొంటారు రంగుల్ని వేస్తారు ఇలా తయారుచేయటాని కుపయోగించే పరికరాలను 'పోగర గుండు పోగర-దబ్బిపోగర-కత్తెర-చెక్క-నూది' అంటారు. తయారైన బొమ్మకు మధ్యలో వెదురు దబ్బను అమర్చుతారు దీని సహాయంతో తెరపై ఆడిస్తారు బొమ్మలు రామాయణంలోని పాత్రలు, మహాభారతంలోని పాత్రలు, హాస్యనికి కేలిగాడు-జుట్టు పోలిగాడు సడుగుల్లే నోడు-పిల్లేబిల్లిరిగాడు బంగారక్క అనే బొమ్మల్ని తయారు చేస్తారు వినాయకుని బొమ్మ సరస్వతి బొమ్మల్ని ప్రార్థనలో ఉపయోగిస్తారు

అన్ని బొమ్మలను వెదురుతో తయారుచేసిన పెద్దెల్లో భద్రపరుస్తారు గుడ్డలతో కప్పతారు అటకు కావాల్సిన బొమ్మల్ని సామాగ్రినంతా 'రిథం బండి' లో సవారి అమర్చుకొని పెట్టుకొంటారు వీరి సంసారమంతా బండిలోనే ఉంటుంది వీరు 'మరాఠీ' బాషను మాట్లాడతారు. తోలుబొమ్మలాటనే 'బావాలా సమరవి' అని మరాఠీ బాషలో అంటారు స్త్రీ పురుషులు ఎనిమిది మంది ఆట ఆడించటానికి అవసరమౌతారు గ్రామ గ్రామాలు తిరుగుతు ఆటను ప్రచారం చేస్తుంటారు. జీవనం సాగిస్తుంటారు.

2. రంగస్థల నిర్మాణం

గ్రామంలో గ్రామపెద్దల దయాదాక్షిణ్యాలపై ఆటను ఆడించానికి మొదలు పెడతారు రైతు ఇళ్ళ దగ్గరకెళ్ళి నాలుగు గుంజల్ని తెస్తారు నాలుగుగుంజల్ని పాతి రంగస్థలాన్ని ఏర్పాటు చేస్తారు గ్రామస్థులందరికీ వీలుగా ఉండేవోట కడతారు చాకలి ఇంటికెళ్ళి తెల్లటి పండును తెచ్చి తెరకడతారు తెరలోపలి భాగంలో వెడల్పు చెక్కల్ని కింద వేసుకొంటారు మొదటిగా విఘ్నేశ్వరుని చొమ్మ సరస్వతి చొమ్మను తెరిపైకడతారు చొమ్మల్ని తుమ్మముల్లంతో చెక్కుతారు అందరూ గ్రామస్థులంతా గుమికూడిన తర్వాత ఆటను మొదలు పెడతారు లోపలి భాగంలో సమురు దీపాను పెడతారు ఈ దీపంతో చొమ్మలు చూడటానికి బాగుంటాయనే ఉద్దేశ్యంతోనూ, చొమ్మలనాడించేవారు చూసేవారికి కనిపించకుండా ఉండటానికిగానూ ఉపయోగిస్తారు

తెరలోపలి భాగంలో వాడే వాయిద్యాలు 'హర్మోనియం మధ్దెలి - గజ్జెలు - తొక్కుడుచెక్క - తాళాలు - తప్పెట' - హర్మోనియంతో శృతి మాత్రమే వాయిస్తారు

మధ్దెలిను ఒకరే కూర్చొని పాటలకనుగుణంగా వాయిస్తారు మూరెడు పొడవుకల్గిన చెక్కను కాల్చితో తొక్కుతూ 'టక టక టక' మనే శబ్దాన్ని ఎప్పుడు తొక్కుతుంటారు 'తక తక' పరుసలో తాళాలు కొడుతుంటారు, తప్పెటతో 'నగారా' మ్రోత మాత్రమే వాయిస్తారు తోలుబొమ్మలాటవారు తప్పెటను వాయిం వటం గమనించాల్సిన విషయం తప్పెటను బంగారక్క అనే బొమ్మ ప్రవేశించే సమయంలో వాయిస్తారు³⁵ తొక్కుడు చెక్కతోక్కే వారు కాల్చి గజ్జెలు కట్టు కోవటంవల్లా పులుపుల్లు మనే శబ్దంతోపాటుగా ఓక్ టక్ మనే శబ్దం కలిసివస్తుంది హర్మోనియం శ్రుతికలుస్తుంది

తెరలో ఆడించే వారంతా వుండగా చూడటానికి వచ్చిన గ్రామస్థులంతా నేలపైన, మంచాలమీద, ఈతదాపలపైన కంబళిపైన కూర్చుంటారు

వీరు ముఖ్యంగా అడే చొమ్మలాటలు రామాయణం, భారతాల సంబంధం కల్గినవి అవి

3. రా మాయణం

- 1 లంకాదహనం
- 2 సతీసులోచన
- 3 మైరావణ చరిత్ర
- 4 లక్ష్మణమూర్చ
- 5 ఇంద్రజిత్తు యుద్ధం
- 6 పాలాశహోమం
- 7 అంగదరాయభారం

4 భారతం

- 1 ఉత్తర గోగ్రహణం
2. విరాట పర్వం

పై కథలన్నీ ఆదే సందర్భంలో రామాయణ భారత కథను చెపుతూ కేటిగాడు, బంగారక్కల సంభాషనల ద్వారా తెలియజేస్తూ ఆరోజు ఆదే కథా మట్టం రాగానే బొమ్మల్ని తెరపై ఆడిస్తూ మొదలు పెడతారు ప్రతి కథను ఆదే ముందుగా భూదేవి ప్రార్థన చేస్తారు అప్పుడు శృతి కలుపుతూ లాళాలు తక తక' వరుసలో కొడుతూ పురుషులు పాడుతుండగా స్త్రీలు వంతపాడుతారు అలాంటి ప్రార్థన

“భూమి ఆకాశయస్సార్దనే
భూదే శక్తివినాశాయ
సూర్యకిరణ సమానయే
భాగే రత్న లలాంకారే
శ్రీభూమిదేవి ఆకాశాయ
నమస్తుతే నమోనమః”³⁶

వెంటనే అన్ని వాద్యాలు ఒక్కసారి మ్రోగిస్తారు. అప్పుడు సరస్వతి, విగ్నేశ్వరుని బొమ్మలు తెరపై కడతారు వాద్యాల గతులలా ఉంటాయి

5. లాళాలు :

లాళాల అంచుల్ని ఒకదానికొకటి రాకిస్తూ 'త' (రెండుసార్లు కొట్టి) ఒకసారి

రెండింటిని మూతగా కొడతారు అప్పుడు తక తక్ తక్ అనే శబ్దాలు పుడతాయి దిరదిరా కొద్దే సమయంలో తాళపు అంతుల్ని మాత్రమే 'తక తక' శబ్దంతో కొండుతుంటారు

6. మ ద్దె ల .

రెండు ప్రక్కలా వుండే చర్మంపై జానెడు పొడవు కల్గిన పుల్లను ఇంకో ప్రక్క చేతివ్రేళ్ళకు తగిలించుకొన్న ఉంగరాలద్వారా తక తక తక తక తక తక అనే గతుల్ని కొడతారు

7. తొక్కుడుచెక్క .

రెండు కాళ్ళ సహాయంతో తొక్కుడు 'టక టక్' అనే శబ్దాల్ని పుట్టిస్తారు

8 హర్మోనియం .

పుయ్ పుయ్ పుయ్ మనే శృతిని మాత్రమే వాయిస్తుంటారు

9. త ప్పె ట :

జెగ్ జెగ్ జెగ్ జెగ్ అనే వరుసను కొడతారు

మూడేవి ప్రార్థన అయిపోగానే శ్రీలు క్రింది పాటను పాడుతారు

కృపారాయ శ్రీరామనారాయణ

నారాయణ వేదపారాయణ

“కృ”

మనోరక్ష సంరక్ష నారాయణ

మనోధామ శ్రీరామ యోగాగనా

“కృ”

గణేశ్వరుని బొమ్మ తెరపైవుంచి ప్రార్థనచేస్తారు ఈ ప్రార్థన ఒకరు పొడుతుండగా మిగిలిన వారంతా వంతపాడుతారు తాళాలు తక తక తక్ వరుసలోనూ హర్మోనియం శ్రుతితోనూ, మద్దెం 'తకద్దెం' గతిలోనూ ట్రయోగు తుండగా అందరి గొంతులు కలిసిపోతాయి

గననాత బ్రహ్మవయ్యా గననాత³⁷

- నిన్నునిరతము ప్రార్థి తుమయా గననాత

ఆది విద్యలకెల్ల గననాత
 వేద గురుడు సుతుడావయ్యా పిగ్నేశ్వరా
 యిద్దరూ తల్లలా కుమారుడావయ్యా విగ్నేశా
 ముద్దు గౌరిగురుడ సుతుడవయ్యా గననాత
 నిన్ను బావమలర తలుతుమయ్యా విగ్నేశ
 బలపనూరి పిగ్నేశ గననాత
 నిన్నుబావమలర దలతుమయ్యా పిగ్నేశ

ఇంకా విగ్నేశ్వరుని గూర్చి కొన్ని స్తుతులు చేస్తారు అపుడు శృతి
 మాత్రం ఉంటుంది ఒక్కొక్క మాట అనుబోగానే మధ్యల 'తకతోం' అంటూ
 వాయిస్తారు

"విగ్నా విగ్నములకును
 గన గసంబులకును
 యికాదిరాజులు యుండబడినట్టి

పిగ్నేశ్వర వార్ధసమాచారంబెట్టిదనినా" అనిరాగాలాపన చేస్తారు.
 ఇంకొకరు ఇలా పాడుతారు

సూర్య సూర్యాది మాదిత్య ద్వాదశాఖర
 దినమొక్క పగటి కాలమున ప్రకాశింపు సున్నట్టి
 విష్ణుదేవుని కుడినేత్రముగ యుండబడినట్టి
 ఆ సూర్యప్రకాశ తేజముతో సమానమైనట్టి వాడయ్యా పిగ్నేశా
 ఇంకొకరు ఇలా అంటారు
 మరీ యెటువంటి వాడయ్యా అంటే
 హిమవత్ చంద్రమా యిందుకుముదబాండవ
 కుమదంబులకు బంధువుగలగినట్టి
 పదహారవనాటి రోజు వెలుగుబడిన
 ఆబాల చంద్రునితో సమానమైనట్టి
 వాడయ్యా పిగ్నేశ్వరుడు

మాట ఇతని వర్ణాశ్రమసారముచెప్పటానికి చాల పొద్దుపోతుంది కనుక ఇతని
 తండ్రి ఎవరు? తల్లి ఎవరు? తెలుపవయ్యా బాగవతా

మాట ఇతని తండ్రి ఎవరంటే యీశ్వర సర్వలోకాన్ని శంకర చంద్రశేఖర, లలాటంబున ధరించినట్టివాడు శివమే అన్నా గా తిన్నట్టివాడు మూడు మొనల త్రిశూలం ధరించినట్టివాడు పాశురైన యీశుని కుమారుడు ఇతడు వినాయకుండయ్యా భాగవతా

మాట ఇతని తల్లియెవరయ్యా భాగవతా

మాట ఉమా, కాల్యాయనీ, గౌరీ-కాశీ-వావవతీశ్వరీ, శివభవని-రుద్రదాణి-సర్వాణి సర్వమంగళం పార్వతీదేవి గంగకు మద్దు సుతుడై సగనపతిని యక్కడ నాటకము లాడిన కోలాటాలు ఏసినా భజనలు చేసినా పురాణాలు పఠశోధించినా ముందుగా ఇతన్ని నమస్కారముగావిస్తున్నారయ్యా

వినాయక .

విగ్నరాజా

దయామాధురా

అపేక్షదంత

హేళంబ

లంభోదర

గజానన

పై మాటలు ఒక్కొక్కదాన్ని పలుకుతుండగా మట్టిం మ్రోత ఉంటుంది తర్వాత పాట ఒకరు పాడుతుండగా మిగిలిన వారు వంత పాడుతారు

ముందుగనపతి నిన్ను ముదమొప్పదంచెదము

సదమాం గుణదీర గౌరీసుకుమార

నిటల నెవుది సుతుని నిగమగమునంది తని

తటితానివగాత కుండలా ధరుని

తర్వాత వినాయకుని బొమ్మను తెరపై ఒకపైపు చెక్కుతారు ఇంకో ప్రక్క నుంచి సరస్వతీ బొమ్మను శ్రీ ఆదిస్తూ తెరపైకి తెస్తుంది అన్ని వాయిద్యాలు కొద్దిసేపు మ్రోగిస్తారు అప్పుడు "తయ్యకు దిరద తయ్యకు తకతోం" అంటూ శ్రీ పాటపాడుతుండగా పురుషులు వంత పాడతారు సరస్వతీ ప్రార్థనలో శ్రీ రాగమెత్తి పాడుతుండగా పురుషులు పాటగతిలో మార్పుతెస్తూ పల్లవిని ఎత్తుకొనే

సమయంలో తాళం 'తక తక' వరుసలోను మధ్య 'తకతోం' అంటూ నిలపటం మామూలుగా అన్ని వాద్యాలు వాయిచటం ఉంటుంది

బ్రహ్మరాసీవచ్చె సభకూడగ బ్రహ్మరాసీ వచ్చె

బ్రహ్మరాసీ వచ్చె యిమ్ముగసురాశి

సమ్మతా మనవిద్యలెల్ల ప్రార్థింతుచు

“బ్రహ్మ”

మీ విద్యలెల్లె వానికిపుస్తుకపాని వాణియై

“బ్రహ్మ”

ధరనిష్టావైరి పురమున వెలసెన వరదడు

శ్రీ వెంకటేశుని తలమీద

“బ్రహ్మ”

మాట ఆహ! నీవెవరివమ్మ! తల్లి కనకవల్లి

మాట ఓహో! బాలికా! నేనెవరినా? 'బ్రహ్మత్మా భూచర శ్రేష్ఠ పరమేష్ఠి పితామహాకి' ఆ బ్రహ్మదేవుని పట్టపురాణి నాపేరు భారతిదేవి అందు రోరి బాలికా

మాట నీవీ నాట్యమందిరానికి వచ్చిన కారణమేమిటల్లి!

సరస్వతి ఈ రాత్రి ఆడుచున్నట్టి లంకాదహనం అను నాటకం ఇందులో బాలుగు-బాలికలు జ్ఞానోపదేశముకలుగజేయుటకై మీగందరూ ప్రార్థిం పగా నేను ప్రసన్నమైనానోయి బాలికా!

మాట చాలా బాగ్గమైనది కానీ నీ కెక్కడ పోతున్నావుతల్లి

సరస్వతి నేను బ్రహ్మపట్టణానికి పోతున్నాను బాలా!

పైమాటలుకు శ్రీ సమాధానం చెపుతుండగా పురుషుడు అడుగుతుంటాడు ఒక్కొక్క మాట అయిపోగానే 'మధ్య' రెండు చేతులతో ఒక్కసారి కొడుతుంటాడు చివరిగా సరస్వతి బొమ్మను శ్రీ ఆశీస్తుండగా అందరూ సరస్వతిని వేడకొనే పాట-అన్ని వాద్యాలు కలస్తాయి

పాలనాసేయవమ్మా శారదాదేవి

పాలనాసేయవమ్మ సేయవమ్మా

“పాల”

పాలనాసేయవే జాలాముసేయక

చాలానమ్మితివమ్మ బాలాసరస్వతి

“పాల”

అందరిలోమమ్ము ఆదరిందుమమ్మా
చాలనమ్మితివమ్మ బాలా సరస్వతీ

“పాం”

వినాయకుని బొమ్మకు ప్రక్కన సరస్వతీ బొమ్మను పెట్టి కొద్దిసేపు అన్ని వాద్యాలు వాస్తుండగా పురుషులలో ఒకరు వీరిక చెప్తాడు అవుడు హర్మోనియం మాత్రం శ్రుతి చేస్తుండగా చెప్పే మాటలు నిలిపిన వెంటనే మద్దెం మోత మోగిస్తారు అలాంటి వీరిక -

ముందుగా భూదేవి ఆశాశ ప్రార్థనంబుగావించినాము, విష్ణు ములకు నాయకుడైన వినాయకున్ని ప్రార్థనగావించినాము వాక్కులిచ్చినట్టి సరస్వతీదేవి ప్రార్థన చేసినాము, ఈ సభను గూర్చి కవుడు బ్రాహ్మణ, వైశ్య, శూద్ర, మహ్మదీయ, బోయ, బెస్త, యగతాళి, సగతాళి యావన్మంది గురించి ఇంక సభ ప్రార్థన చేయవయ్యా భాగవతార్ -

శ్లోకం సభకల్పతరువందే
 భేదోపశాఖోప జీవితం
 శాస్త్ర పురుష నమాయుక్తం
 మూరబ్రహ్మ శోభతమ్
 సభాజనంబులారా !

10. సభాప్రార్థన

సభా ప్రార్థనలో పల్లవికి ప్రాధాన్యం ఉంది. అందరూ కలిసి పల్లవిని ఎత్తుకొనే సమయంలో శ్రీ గొంతు ప్రత్యేకంగా పాడుతూ రాగాలాపన చేస్తారు అన్ని వాద్యాలు మ్రోగుతుంటాయి

వందనంబు సభవారికి మా

వందనంబు సభవారికి

॥వంద॥

మాయెందు తప్పులుదిద్దు వారికి మా

వందనంబు సభవారికి

॥వంద॥

అందముగ గోవిందుని చరితము

నందముగ ఘోరందరూ భజించెదరు

॥వంద॥

కవుల గ్రంథములకు శాస్త్రా పండితులు
వాగ్దనులకు భేషండితులకు

॥వంద॥

11. బంగారక్క ప్రవేశ మట్టం

తర్వాత కొద్దిసేపు వాద్యాల్ని మ్రోగించే పురుషులతో ఒకరు ఇలా అంటారు

ఈ సభనుగూర్చి యావన్మండికి నమస్కారము ఈ నాటకానికి ఎవ
రొస్తారయ్యా ముందుగా తూర్పునాటి చిన్నది - ఒకే పుట్టబడి అయిన చిన్నది¹
బంగారక్క పేరుగలిగి - నున్నగా తలదువ్వుకొని - కొప్పునిండా నన్నమల్లెలు
ముడుచుకొని, చీరవిడచి రవిక తొడుక్కొని, రవిక యిడిచి చీరకట్టకొని, ఆభరణ
మైన నగలు పెట్టుకొని కండ్లకు కాటుక పెట్టుకొని పండ్లకు దాచిని పూసుకొని
రెండు పిల్లనందన కుంకుమా బొట్టు పెట్టుకొని ఆ బంగారక్క అనే కాంతసాతే
వాళ్ల ఆడబిడ్డ యట్లావస్తుందంటే అని బొమ్మను తెరపైకి తీస్తుండగా తప్పెట
మాత్రమే

“జెగ్ జెగ్ జెగ్

జెగ్ జెగ్ జెగ్

జెగ్ జెగ్ జెగ్” అని వాయిస్తుండగా బంగారక్క

బొమ్మను తెరపై ఆడిస్తుంటారు

తర్వాత తప్పెటని తీసివేసి తొక్కుడు చెక్క హాకోనియం మధ్య
వాయిస్తుండగా బంగారక్క వర్జన అందాన్ని గూర్చి ఇలా సభకు పరిచయం
చేస్తారు

గజిబిబి గూడముగిజగానిగూడము

చింతపండడ బోలుచెలియన కొప్పు

పాపెన గుగ్గిళ్ళ పల్లెరుకాయలు

పనుకాకు డబ్బలే పనతీనీపండ్లు

సంత సౌరకాయలు సరి కొలిమిలిత్తులే

సకియా నన్నులు అందురు బంగారందురూ

యిందు ముఖులు చక్కదనమునన్ను

సభకు రమ్మందురే తడుబడి బంగారక్క

'కాపులు కలిగి వుంటేనే కాపురము సేయనేతురా
కాపతులకు బాతులకు వేల్పులకు
కాపేర కన్ను' అన్నట్లుగా

అని కొద్దిసేపు వాద్యాలు మ్రోగించి ఆరోజు ఆడబోయే 'ఆట'ను గూర్చి కథ మొదలుపెడతారు లంకాదహనం, అదే సమయంలో ముందు కథంతా బంగారక్క గండోడిగాని సంభాషణలో చెప్పి ఆ కథకనుగుణంగా బొమ్మల్ని ప్రవేశపెడతారు అప్పటినుంచి శ్రీబొమ్మలు శ్రీలు, పురుషుల బొమ్మలు పురుషులు, మాటలు పాటలు పద్యాలు చెప్పుతూ ఉంటారు ఇలాంటి కథల్లో రావణ సీత సంవాదం ఇలా వుంది

12. రావణుడు-సీత సంవాదం

రామాయణంలో 'లంకాదహనం' ఆట ఆడించే సమయంలో కథకనుగుణంగా స్వవేశాను గుణంగా మన కళ్ళకు కట్టినట్లు చూపిస్తారు ఆశోకవనంలో సీతను బంధించి, రావణుడు సీత దగ్గర కొచ్చి ఆమెతో మాట్లాడే విధానం

రావణుడు-పాట

పొందుగోరి వచ్చినానే మందగామన
సీత మందగామన పొందుగా మాట్లాడరావే ఇందుపదనా
అందుకుంది వేశనన్ను పొందురాజీద సీత కూడరాదేమి
బహు సుందరాంగి కన్నులెత్తి సూడరాదే
లోలాచ్చివంటి కన్నెలోకమంతై
యీ వలయమంత వెతకిన వక్కలె లేదె
ముచ్చకంటి రామచున్న ముట్టులేరే
వారొచ్చి లంక చేరలేరు

మాట . వలపులుకుల కనున్నవి సింగంబులు బుంగపలుకుచు, జిక్కవలెనె
నసికంబులు లాడచున్నవి మన్మథాకారుల మదలింపుచున్నవి నీ ప్రేమ
బిక్షపెట్టి నన్ను కృతార్థుని చేయరాదేమె నాయట్టి వానికి భార్యగా వుండిన
నిన్నిట్లు వుండనిత్తునా నేమరిసెప్పెద వినుము,

చినిగిన యీ మైలు సీరగట్టు నేల
 గనత కూలమ్ములు గట్టుకొనుము
 వుపవాసములు డస్సి నొగికూసింపచేరి
 సరసాన్నపానములు చెవులగొనుము
 కటిన్తోర్చి సమయించికందికుందగనేల
 మృదుళయ్య పై ననలార నిదురించు
 ఆట్టవిపిచేరి ఒకపేద మానవుండు
 వనిది బందించి చనుడెంచినను జయించి
 నిన్నుగొని పోవునను మాట వగసిళ్ళమాట

మాట . సీతా గనకనక వస్తువాహనములచేత నీ చెలువందనాతో పడి తూగును
 ఈ తలవని పలుకులు పలుకక నన్నుకలియుము నిన్ను రతుం లేల్పించెద

సీత . పాపాత్మా నీవునా పతిగాగురించి
 ఈపురిరంకలోన నన్ను చెరబట్టి
 పటుహార రాక్షసబాకులు నన్ను
 రసభీషణమొలైన నారాముఖావములపైబడి
 లంకపై బారనిడరావనా నీలావు
 శ్రీరాములావు నీవె చూచెదగాన వేయెంచెప్పు
 నిందతో దామునెడరించినను
 కొండతో తూగుర మారుతునిచందు
 మదహస్తితోదోమ మార్కానకంచు
 దుదిటితో కాత్య మిందయైపగిది
 శ్రీకర్పూతో యేన కంచుతో జోగి
 ధడతో విప్రుండు తనికలో వేర
 వగంక మేలచు వుచ్చెతపునీవు
 సకలలోకమలెల్ల సామిరాగవుడు
 నీ మాట మర్దించి నీరూపు మనవి
 నన్నుతోడ్కొని పోదురు నమ్మమింతకూ
 ఏమిరా పాపాత్మా నిలువలేనను నీ మాటలాను
 తగునా పాపాత్మా నోటికడ్డములేక

ఏటికినీ కొవ్వమాటలాడెదేవేలరా
పాపాత్మ నీచా కొలరల వలె నీమదిలోన
నిన్నుచూచి పల్కెదవేల పాపాత్మా

సీత ఓరి రావనా అసత్యబోసనా, నన్ను యీపురంబున తెచ్చునదే మహా
గర్వంబని గర్వించినావా నీ పుత్ర మిత్రకలత్ర గాత్రయుతంబుగా
నాశంబగు నీపని కదలక పొగడవా నన్ను తెచ్చినీవు బ్రతుకదువాదృష్టా
సకలలోకపాపిష్టా

13. జానపద విలువలు

- 1 మనిషి తోలతో చేయబడ్డబొమ్మ (తోలతిత్తి) మనిషికి ప్రతీక 'తోలు బొమ్మ'
- 2 భగవంతుడు 'సూత్రధారి' అతడు ఆడించినట్లుగామనం ఆడుతున్నాం భగవంతుని ప్రతీక బొమ్మలవాడించే సూత్రధారి (భాగవతార్)
- 3 తెర-మనిషికి-దైవానికి నడుమవున్న 'మాయకు' ప్రతీక.

14. కళాకారులు

నిమ్మలకుంట తో- బొమ్మల బృందం

దగ్గవరం తాలూకా - ఆచలపురం జిల్లా

పురుషులు - 40

స్త్రీలు - 20

పిల్లలు - 30

కుటుంబాలు - సుమారు పది

బొమ్మలాట బంధు - 3

వృత్తి వ్యవసాయపుపనులు చేయటం - బొమ్మలు తయారుచేయటం ఇటీవల ప్రభుత్వం వారిచే సొసైటీ ఏర్పాటు చేసుకొని బొమ్మలు తయారుచేసి అమ్మటం కుటుంబ నియంత్రణకు సంబంధించిన బొమ్మల్ని తయారుచేసి పోగ్రాములు ఇవ్వటం

ఒక్కొక్క తోలు బొమ్మలాటకు ఖర్చు సుమారుగా రెండు వందల నుంచి మూడు వందల వరకు అడుగుతారు.



4. జంతువులూటలు

1. ఎలుగుబంటి ఆట

ఎలుగుబంటిని అడవిలోనుంచి పట్టెచ్చి దానికి కొన్ని భంగిమలు నేర్పించి పొట్టకడుపు కొంటారు నమస్కారము చేసే భంగిమ, పొద్దుదాదాలు (పట్టీలు) చేపిస్తారు ఇల్లుల్లా తిరుగుతూ ప్రతి ఇంటిదగ్గరా ఇలాంటి భంగిమలు చేపిస్తారు ఆ జంతువు వెంట్రుకలు చిన్న పిల్లలకు మొలత్రాటికి కడతారు అలా కడితే భయపడరని జానపదుల నమ్మకం. ఇంకా చిన్న పిల్లలు భయపడకుండా ఎలుగుబంటిపై కూర్చోపెట్టి త్రిప్పుతారు నోరు లేని జంతువు. ఇలాంటి భంగిమలు చేపిస్తూ పొట్టపోసుకొని జీవనం సాగిస్తున్నారు చాటను ఎలుగుబంటి లాగా తయారుచేసుకొని కంటిని శరీరపై పుచ్చుకొని పురుపుడు ఎలుగుబంటిలాగా వంగుతూ నడుస్తూ ఎలుగుబంటిని అనుకరిస్తూ పండగ సమయాల్లో వేషం వేస్తూ ఉంటారు

2. కోతులాట

జానపదులు జంతువులకు విద్యలు నేర్పి వాటిద్వారాపొట్టపోసు కొంటారు. కోతిని అలంకరణచేసి దానికి నమస్కారముచేసే భంగిమ పొద్దుదాదాలు చేసే ఆఖినయం పశువుల కాపరికి ఎలావెళ్ళాడంటే ప్రక్కనుండే కట్టెను మెడపై పెట్టుకొని నడవటం, అన్ని ఒక్కొటికి నోటితో జానపదుడు చెప్తుంటే ఆ నోరులేని కోతి అన్నింటికి అఖినయాత్మకంగా చూపెడుతుంది చివరికి డబ్బు ఇస్తున్నపుడు అందరి దగ్గరకెళ్ళి తీసుకొనిరావటం చూడవచ్చు కోతి చనిపోయినపుడు ఇంటింటి దగ్గరకు ఎత్తుకొని వస్తూ (కుంకుమ, బండారు వేసుకొని) పైకం వసులుచేసుకొని పూడ్చిపెట్టేస్తారు. ఇది ఈరాటికి ఈ ప్రాంతంలో ఆచరణలో ఉంది

3. గంగిరెద్దు లాట

జానపదులు పశుపక్షాదులకు పైకం, ఆటపాటల్ని నేర్పించి, వాటితో పొట్టగడుపుకోవటం నుంది. అందులో గంగిరెద్దులాట ఒకటి పశువులకు విద్యలు

నేర్చి వీటితో అనేక రకాలైన భంగిమల్ని చూపించి జానపదులు పొట్టగడుపు కొంటారు పశువులు పుట్టినపుడు గోపురము దగ్గర 'నాలుక' లాగా పుట్టించి, తోక భాగంలో నాలుకలాగా పుట్టటం, ఒరిగేవటం, అలాంటి పశువుల్ని దూడల పుడు రైతులు గంగిరెద్దులవాండ్రకు దానంగా ఇచ్చేవారు ఆ చిన్న దూడకు విద్యలు నేర్పేవారు, ముఖ్యంగా తల ఆడించటం (పూపటం) మూదరి కాళ్ళు రెండు నేలపై మోకాలిపై వుంచటం ఒక్కొక్క కాలిని ఒక్కొక్కసారి పైకి తీస్తూ మరలా అదే విధంగా వుంచటం దీన్నే 'పందరి భజన' అంటారు ఒక మనిషి రెండు తొడలపై ఎద్దు నాలుగు కాళ్ళను వుంచుకోవటం ఎద్దు ఎగవూపిరి పట్టేలా నేర్పించటం

ఈ భంగిమల్నిటినీ జానపదుడు వాయిచే మేళానికి, డోలుకనుగుణ గా ఆ గంగిరెద్దులు చూపిస్తాయి మేళంలో రాగాలాపనచేస్తారు ఆ రాగం అర్థమైనట్టుగా గంగిరెద్దు తలూపుతుంది³⁹ మేళంలో కళ్యాణి, మోహన్ శ్రీరాగాలు యెక్కువగా పాడుతారు ఈ రాగాల కనుగుణంగా డోలు వాయిస్తారు.

మేళంలో వినిపించే శబ్దాలిలా వుంటాయి

తూ - తు తు తూ

తూ

తు తు తూ త్ తూ

తు తు తూత్ తూ

తు తు త్ తూత్

గరుడస్తంభంలో దీపం వెలిగించి (దానప్పలుపయోగించేది) గంటను కొడతారు గణగణ మనే శబ్దం పుడుతుంది డోలుగతులిలావుంటాయి.

తక తక

తకదింతకధిం

తక తకధిం

తకధిం

తకతోం

డోలు కుడి ఎడమల వైపున రెండు చేతులతో వాయిస్తారు అలావాయిస్తూ

న్నపుడు తలనూపటం ఆడించటం ఆ వోకగా జరిగిపోతూ ఎటుండి మేళం వూదే వ్యక్తి మేళాన్ని నోటిలో వు చుకొని పెదవులపై నిలిపి గాలిపూదుతూ రెండు కేతువేళ్ళను జెళాచికుండే లండ్రాలపై ఆస్తూ గుండ్రాకారంగా మేళాన్ని త్రిప్పుటం, గుక్కు తిప్పుకోవటం తలనూపటం వు టాయి

మొదటగా గ్రామ లోని జనమంతా వచ్చి నేలకైకూర్చొన్న వెంటనే ఈ గరుడస్తంభం చుట్టూ గంగిరెద్దున్ని త్రిప్పుతారు ఈ ఎప్పుడు రాముడు లక్ష్మణుడు-సీత అనిపేరుబెట్టి పిలిస్తారు సీతకు అవును ఎన్నుకొంటారు

లక్ష్మణున్ని పిలిపించి వందరి భజన అడుగులు వేయిస్తారు ఆ ఎప్పుడు మేళం, డోలు గతుల కనుగుణంగా రెండు కాళ్ళను మోకాళ్ళపై నిలిపి ఒక్కొక్కసారి ఒక్కొక్క కాలిని పైకితీస్తూ ముడుచుకొంటూ వుంటుంది కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టి ఉండటంవల్లా ఆ గజ్జెలవ్వడే గంగిరెద్దు నృత్యానికి ప్రతి తర్వాత గ్రామస్థుల్ని పొగడటం రామున్ని (ఎద్దు) పిలవటం అది మేళంలోని రాగాన్ని వింటున్నట్టుగా తలవూపుతుంది తర్వాత పిల్లల్ని వరుసగా కూర్చోపెట్టి రామునితో ఒక్కొక్కరి భుజంపై కామోపుతూ వారిని తొక్కి కుండా ఎళుతుంది అప్పుడు మేళం డోలు, వాయిస్తూవుంటారు తర్వాత ఒకరు నేపై రెండు కాళ్ళను ముడుచుకొని కూర్చొని ఎద్దును పిలిచి రెండుకాళ్ళను ఒకసారి, నాలుగుకాళ్ళను ఒకసారి తన కాళ్ళపై పెట్టుకొంటాడు నాలుగుకాళ్ళను పెట్టినపుడు మందరి కాలిని దొమ్మలపై పెట్టుకొని మేళం పడతాడు అప్పుడు ఎద్దుపైకి కిందికి వూగుతుంది ఇలా ఇంత ఐరవుగల ఎద్దు జానపదునిపై ఎక్కినపుడు అతనికి ఏమిజరగదు అలా ఆనోరు లేని పశువు అలాంటి భ గిమ నేర్పించటంలో నేర్పరితనాన్ని వుపయోగిస్తారు

చివరిగా సీతారామలపేళ్ళి జరిపిస్తారు రాముడు (ఎద్దు) పక్షాన ఒకరు సీత పక్షాన ఒకరు రంగంలో ప్రవేశిస్తారు మామలు పెళ్ళికి కావలసిన సామగ్రి నంతా అడిగి ఇప్పించుకొంటాడు సీత రామున్ని నల్లనివాడు, దోనికడుపు అని అంటుందని సీత పక్షాన వుండే మనిషి చెప్తాడు అప్పుడు అలిగి దూరంగా పారి పోతుంది మరలా సీత తండ్రిని రాముని తండ్రి గడ్డం పట్టుకొని ఇలా అడుగు తాడు

పిల్లనీ మామ

చిడ్డనీ మామ

పెళ్ళి చేయిమామ
పెళ్ళి చేయిమామ
పెళ్ళి చేయిమామ

అని గడ్డం పట్టుకొని వంగి అడుగుతాడు తర్వాత రెండు చేతులు దోసిలిపట్టు వక్కాకు కస్తానంటాడు అతడు జేయిపడితే రెండు కాళ్ళను దోసిల్లో పెట్టడానికి ప్రయత్నిస్తాడు అతడు తప్పుకొంటాడు సరే సీతను నేనే లాక్కొక్కానాను నీవు తప్పుకో అని రాముని తండ్రి సీత (ఆవు) కుందే తాడును పట్టుకొని ఇలా అంటాడు

“అమ్మా సీతమ్మ ఎప్పటికై నా అత్తవారిల్లే చేరాలి పున్నెల్లు పనికిరాదు లక్షణంగ రామునితో పెల్లిచేసుకో - అని లేవగా ఆ ఆవు అతని వెంట పోటానికి లేస్తుండగా ఇంతలో సీత తండ్రి

“నువుపోతే నాకన్నంపెట్టేయరు లేరుతల్లో
నువుపోతే నేబాయిలోపడి చస్తారు తల్లో” అంటూ గట్టిగా ఏడుస్తాడు

తర్వాత ఒప్పించుకొని రామున్ని పిలిపిస్తారు పెళ్ళిచేయటానికి సీతమ్మ వస్తూవేరే పూరిదారి ఎత్తాడు ఎమయ్య అనిఅడిగితే నేను ఇంకోపూర్లో నా కూతురిని స్తావని చెప్పాను అంటాడు తర్వాత రామున్ని సీత పక్క పక్కలో పండుకొనేలా చేస్తారు జానపదులు కుంకుమ బండారు పెట్టి సీతారాముల పెళ్ళి ఆ గంగి రెడ్డులకు చేస్తారు మేళం డోలు మంగళ గన విషయంగా వాయిస్తారు మరుసటి రోజు ఇంటింటికివళ్ళి అడుక్కొంటారు గంగిరెడ్డులు కూడా ఇంటికింటికి వెల్తాయి రామునికి, లక్ష్మణికి వేషాలు కొమ్ములకు గుడ్డలు చుట్టి రంగురంగులతో అలంకరిస్తారు⁴⁰ పైభాగంపై కొన్నిగుడ్డలు సంచల్లాగా కట్టివేస్తారు మొగతాడు గంటలు అన్ని కడతారు. సీత (ఆవు)కు నడుముపై చీరలు వేస్తారు బండారు. బొట్టు పెడతారు.

4. పాము-ముంగిసాట

జానపదులు పొట్టగడుపుకోనేడుకు ఎవ్వసరిల్ని కూడా పట్టితీచి కొన్ని భంగిమలు నేర్పుతారు వాటిలో ‘పాము’ ముఖ్యము. రకరకాల పాములు పట్టి కోరలుపికి బుట్టలో బందింది తిండిపెడుతూ తాను తిండి తింటాడు. నడిబజాల్లో

గ్రామస్తులందరూ కూడటానికి ముందుగా డోలును వాయిస్తాడు అందరూ గుమిగూడతారు వెంటనే అందరికీ నమస్కారము చేస్తూ రకరకాలు మాటలు అంటుండగా ఒక్కొక్క మాటకు డోలు ఒక్కసారి వాయిస్తాడు ఆ మాటలు మామూలు మాటలైనా లయాత్మకంగా ఉంటాయి నాగస్వరము, బుర్రవాయిస్తూ పామును బయటికి రప్పించి పడగను పిప్పిస్తాడు బుప్పుమంటూ ఆ పాము పడగతో అంతలా తలత్రిప్పుతూ ఊగుతుంది తర్వాత మంగిరను పామును వదలిపోట్లాట పెట్టిస్తాడు రెండుపెనవేసుకొని పొద్దుదండాలు చేస్తాయి. తర్వాత రెంటింటిని బండిస్తాడు ఎన్నోమంత్రాలు వేసి చిన్న పిల్లవాన్ని నోరుకోసి రక్తాన్ని బయటికి మన కళ్ళ ఎదురుగా వచ్చేలా చేస్తాడు గుమిగూడిన జానపదులు డబ్బులిస్తూ లేదా గింజలు పెట్టే ఎక్కిపోతారు రకరకం మాటలతో అందరినీ ఆకట్టుకొంటాడు



5. పగటివేషాలు

1. అర్ధనారీశ్వరుడు

శివుని రూపాన్ని ముఖంపై ఒకప్రక్క, స్త్రీరూపాన్ని (పార్వతి) ఇంకో ప్రక్క అంకరిస్తారు ముక్కునగభాగంపై గుడ్డను తలమీదుగా అడ్డంగా కడతారు ఒకకాలికి చీర, ఒకచేతికి గాజులు, ఇంకోచేతికి ఇంకోకాలికి పురుషుల అలంకరణ, తొడి బాగంలో పులిచర్మం ధరిస్తారు తలపై గంగకోసం స్త్రీ బొమ్మనుంచి వెంట్రుకలో ఉంచుకొంటారు ఆ బొమ్మనోటివెంబడి నీరు వచ్చే విధంగా అమర్చుతారు శావల్సినపుడు ఒకచేత్తో నడుము బాగంలో అమర్చుతారు నడుము బాగంలో అమర్చుకొన్న నీటి తిత్తిద్వారా వాటిని బయటికి పోనిస్తారు ఇలా పండుగ దినాల్లో వేసుకొని లేదా ఇల్లిల్లా తిరుగుతూ ఇద్దరు ముగ్గురు వెంటవస్తూ హఠాత్తునియం ప్రతి తోనూ, తాళం గతులలోనూ శివ పార్వతుల సంబంధమైన కథను తెలియజేస్తూ ఉంటారు స్త్రీ రూపాన్ని కొడ్డి సేపు పురుషరూపాన్ని కొడ్డిసేపు తెరను మారుస్తూ స్త్రీ పురుష భాగిమలను అభినయిస్తూ వుంటారు

2. కాటికాపరి

కాటికాపరి కులంవాళ్ళు ఏడాదికొకమారు ఇల్లిల్లా తిరుగుతూ బిడ్డలన జేస్తారు తలకుకిరీటం లాంటిది వనక బాగానుంచుకొని రకరకాల గుడ్డలు ధరించి వేతిలో చెక్కతో చేయబడ్డ గంటను పట్టుకొని ప్రతి ఇంటి ముంగిట కూర్చొని గంటను వాయిస్తూ లయాత్మకంగా మాటలు పాటలవలె పాడుతూ వుంటారు. ఇవన్నీ వారి భాషలో శివసంబంధమైన విషయాల్ని తెలియజేస్తూ వుంటాయి ఇటీవల కాలంలో ఏడాది కొకమారు కూడా రావటం మానేశారు⁴¹

3. దొమ్మరాట

దొమ్మరి కులంవారు అడే ఆట 'దొమ్మరాట' ఐదారుమంది కలిసి వుంటారు. చిన్నపిల్లలు మొదలు పెద్దదాకా అందరూ ఆటలో పాల్గొంటారు స్త్రీలు

కూడా పొట్లంటారు పొట్టకూటి కోసం అదే ఆట సర్కిల్ లాంటింది డోలువా ద్యాన్ని ఉపయోగిస్తారు మొదటిగా డోలును వివిధగతుల్లో వాయిస్తారు పల్లెలోని జనమంతా గుమిగూడిన వెంటనే ఆట మొదలుపుకుంది మొదటిగా చిన్నపిల్లలు పట్టుకొట్టటం నేపై తంనుకుంచి శరీరమంతాకిదవోటం తర్వాత తలవంచకు డామనిషి గాలిలోనే గిర్రున తిరిగి నిలబడటం ఒకేసారి రెండు మూడుసార్లు తిరుగుతూ యదాస్థానానికి రావలెండాడేతులను నేలపై మోపి కొద్ది దూరం నడచివెళ్ళు'ం శ్రీని శరీరాన్ని విల్లుగాగా వీలన్నంతవరకు వంచి రకరకాల విన్యాసాలు చూపించటం

చిన్నపిల్లలు గుండ్రాకారంగా పుడే ఇనుపపట్టిలో పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలను దూర్చి ఎత్తికొవతాను దీన్నే 'కప్పదూరు' అంటారు అదే ఇనుపపట్టి రెండు మూడుచోట్ల నిప్పుఅంటించి మండుతున్న కిడ్డిలలో 'కప్పదూరు'⁴² పోస్తారు, ఇనుపకట్టోను పొట్టపై నుంచి వంచటం, అలాగే కింటిలో వుంచుకొని వంచటం గొంతుకింద వుంచుకొని వంచటం తర్వాత వెదురు బుంగను (సుమారు పది మూరలు పొడవు కల్గిది) చేత్తో పట్టుకొని దానిపై చిన్న పిల్లవాన్ని పొట్టపై నుంచుకొని రెండుచేతులను వాదలి 'బ్లా,లెన్ను'గా పట్టుకోవటం ఇలాంటి భంగిమలు ప్రాణానికి తెలించి ప్రాణం కోసం (పొట్టకూటికోసం) చేస్తుంటారు చూసేవారికి ఆశ్చర్యాన్ని ఒక్కొక్కసారి గుండెలు పగిలిపోయినంతగా అనిపిస్తాయి

పై భంగిమలుచేసేటపుడు డోలును ఇలావాయిస్తూ ఉంటారు.

దుబు దుబ్

దుబు దుబ్

దుబు దుబ్

దుబు దుబ్

వీరు సంచార జీవులు తమ ఆటను అన్ని గ్రామాలకు వెళ్ళి చూపిస్తుంటారు

4. పులివేషం

పురులులాగా అలంకరించుకొని తప్పెట వాద్యానికనుగుణంగా వేసే భంగిమలు పండగల్లో ఈ నాటికి చూడవచ్చు మోహరం, ఉగాది దసరా వేడుకల్లో 'పులివేషం' తప్పనిసరిగా చూడవచ్చు కళ్ళు చెదిరిపోయేరంగులు,

శరీరమంతా పులుల సారలుంటాయి సెడ్డి మాత్రం మర్మాంగానికి వేసుకొంటారు ఇక మిగిలిన భాగమంతా పులిసారలు రంగులతో వేస్తారు తలకు విగ్గులాంటిది పులితలను ధరిస్తారు నకవైపు తోక పైకివంచబడి పుంటుంది నోటిలో నిమ్మకాయను పండ్ల సహాయంతో పట్టుకొంటారు రెండుచేతులు, కాళ్ళను, పులిలాగా నేలపై భంగిమలకు నడకలను చూపిస్తారు తప్పెటలో పులి అడుగు 'ఆరే కోపురు ఇలావాయిస్తారు దీనికనుగుణంగా అడుగులు వేస్తుంటారు

జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్

5. పోటీకేషికం

పోటీకేషికాలు మోహరం (పిర్లపండగ) పండుగలో తప్పనిసరిగా వేస్తారు. ప్రతి పల్లె 'నూ ఈనాటికి మనం చూడవచ్చు కాళ్ళకు గజ్జెలుకట్టుకొని యర్ర సెడ్డితోడుకొన్ని తెల్లటి పంచె సోల్ కట్టు కట్టుకొని, దీనిపై సెడ్డిగజ్జెలు కడతారు ముఖానికి చొట్టు రంగు రంగులవి పెట్టుకొని, వేపమండలను తలకు రుమాలుగా అమర్చు కొంటారు తప్పెటలో పులిఅడుగు, గుండంకోపు వాయిస్తుండగా వాటి కనుగుణంగా అడుగువేస్తుంటారు

పులిఅడుగు . జెగ్ జెగ్ జెగ్ నకన్
 గుండంకోపు జెగ్ నకన్ జెగ్ నకన్
 జెగ్ నకన్ జెగ్ నకన్

పోటీకేషికానికి మెడకు ఇరుపకడ్డిని తగిలించి దానికి కట్టెను చెక్కి ఇంకొకరుపట్టుకొంటారు అతడుకూడా అవే భంగిమలలో అనుసరిస్తూవుంటాడు బస్కిలు⁴³ పోయటం శరీరంలోని అవయవాలను ఏ విధంగనైనా ఆదిస్తూ వుంటారు బాగా లాగి కూడా ఆడతారు

6. బారకట్టేషికం

బదువీడు సంవత్సరాల నడుమవయస్సున్న పిల్లవానికి శరీరంపై గుడ్డలు లేకుండా చేసి నులకమంచంపై వెళ్ళకిం పండబెట్టికాళ్ళు చేతులుకట్టుతారు 'మర్మాంగచుట్టూ

చూరులోదాచి పెట్టిన తలవెంట్రుకల్ని దట్టంగా కప్పుతారు 'మర్మాంగం' కనిపించే విధంగా జాగ్రత్తపడతారు ఒకరు పూజారిలాగా రుమాలచుట్టి నామంపెట్టి పంచెకట్టుకొని చేతిలో నిప్పులున్న మూగటి వుంటూది మంచాన్ని నలుగురు ఎత్తుకొని గుంపులో వుండేస్తే దగ్గరకు వెళ్లి మంచానికి ముందు భాగంలో వుండేవారు దించి 'మర్మాంగం' వారికి కనిపించే విధంగా చూపెడుతారు పూజారి నిప్పులున్న మూగట్లో ఎండుమిరపకాయల్ని వెంట్రుకల్ని వేసి, మర్మాంగం చుట్టూ తిప్పి ఆ పొగను గుంపులోటి శ్రీలపక్క తిప్పుతాడు అందరూ గొల్లర నవ్వుతూ మిరపకాయల కాయతో దగ్గటం, కళ్ళలోనీరు రావటం వుంటుంది వెంటనే మంచాన్నెత్తుకొని ఇంకో గుంపులో వుండేవాడగ్గరకెళ్ళటం అలా తిరుగుతూ వుండటం చెస్తారు తర్వాత మంచాన్ని ఇంటికి తెచ్చి పిల్లవాన్ని విడిపించటం వుంటుంది

7. బూరుబూరు సుంకలమ్మ

'శక్తికి నిదర్శనం సుంకలమ్మ శ్రీహంసగా బొమ్మను తయారుచేసుకొని, గంపలో పెట్టుకొని వేపమండలు, గాజులు బండారు పెట్టిస్త్రీలు నెత్తినెత్తుకొని చిన్న 'ఉరుము'ను బూర్బూర్ మంటూ వాయిస్తూ పురుపుడు కొరడా (పెట్టకోలి) ను పట్టుకొని లంగాను ధరించి నడముకు గిజ్జెలు కట్టుకొని ముందర వస్తుంటాడు. అలా ప్రతి కూడలి దగ్గర బొమ్మను దింపి ఇల్లిల్లా తిరుగుతూ అడక్కుంటూ పొట్టిగడుపుకొంటున్నారు కొరడా 'ఫెఫె' మని తన వీపుకు కొట్టుకొంటాడు. చేతనుంచి రక్తాన్ని చుక్కచుక్కలుగా కారుస్తాడు అది చూడలేక ఇంటిలోని వారు వెంటనే బిక్షము పెట్టటం పంపించటం జరుగుతుంది. శరీరమంతా రక్తపు మరకలతోనే వుంటాడు అలా ప్రతి నెలకు రెండనెలకొకసారి ఉరురుర తిరుగుతూ 'సుంకలమ్మ' దేవతలను పూజిస్తూ వుంటారు. ఉరుము ఇలా వాయిస్తారు.

బూర్ బూర్ బూర్

బూర్ బూర్ బూర్

బూర్ బూర్ బూర్

బూర్ బూర్ బూర్

8. బుడబుడక్కలవారు

బుడబుడక (డమరుకంకంటె చిన్నది) అనే వాద్యాన్ని కడిచేతిలో పట్టుకొని, నల్లని గొడుగు పట్టుకొని నల్లనికోటు, దానిపై రకరకాల చీరలు, మెడలో పూసల దండలు, పంచెను ధరించి నుదుట బందారు బొట్టుపెట్టి, తెల్లవారు జామునేస్త్ర గ్రామమంతా తిరుగుతారు ఆ బుడబుడక నుంచి తనే వాయిస్తూ ఆశజ్ఞాలకనుగుణంగా మంచి ఛెడ్డలు జరుగిపోయే దినాల్లో సంగతులను (భవిష్యత్తు) తెలియజేస్తుంటారు అలా గ్రామమంతా తిరిగి తెల్లవారిన తర్వాత ప్రతి ఇంటిదగ్గరకొచ్చి అడగొంటారు వీరిపై నమ్మకమెక్కువ జానపదులకు వీరు వస్తే గ్రామానికి మంచిదని భావిస్తారు. అందుకు బిక్షమేస్తూ పంపిస్తారు బుడ బుడక నుంచి పుట్టే ధ్వనులుఇలా వుంటాయి

అరడుక్

యరడుక్

పురడుక్

ఋర్లడుక్

డరడుక్⁴⁴

బుడబుడక్కవారిని చూస్తూపిల్లలు భయపడుతూవుంటారు వీరికి భవిష్యత్తు ఇలా తెలు కొంటారని వారే చెప్తారు శృశానంలో (వడికోల్లే) శకునపక్షిద్వారా అర్థరాత్రి సమయాల్లో భవిష్యత్తును తెల్పుకొని గ్రామాల్లో చప్తారని అంటారు శకునపక్షిభాష వీరికి మాత్రమే తెల్సునట వీరిని చూడగానే ఎవరైనా కనిపెడతారు వాళ్ళం మ్రోగే మ్రోతను పట్టివారు భవిష్యత్తును శకునపక్షిద్వారా వూహించి చెప్తారట. 'బుడబుడక'ను మాత్రం తెల్లవారు జామునంట పొద్దుపుట్టే వరకు వాయిస్తారు తర్వాత ప్రతి ఇంటిదగ్గర వాయిస్తూఉంటారు రియాత్మకమైన మాటలు అంటూ వుంటారు కొద్దిసేపు వాద్యాన్ని మ్రోగించటం, కొద్దిసేపు మాటలు రియాత్మకంగా చెప్పటం ఉంటుంది వీరు చెప్పేమాటలపై జానపదులకు నమ్మకమెక్కువ వీరు సంచార జీవులు అపుడపుడు గ్రామాలు తిరుగుతూపోతూ ఉంటారు

9. రామలిక్ష్మణులు - రావణుడు

రామలిక్ష్మణునిల్లాగా ఇద్దరూ, రావణాసురుని తాగా ఒకరు అలకరించుకొని

ఆయుదాలు ధరించి రావణుడు ఒక ప్రక్క రామలక్ష్మణులు ఇంకోప్రక్క ఎదురు బదురుగా నిలబడతారు ప్రక్కన హఠోనియం శ్రుతివాయిస్తుండగా మాటలు పాటలు-పద్యాలు పాడుతూ యుద్ధ రంగంలాగా ప్రతి ఇంటి దగ్గర యుద్ధంచేస్తూ వెళ్ళుతూ ఉంటారు ఉగాదిపండగ, మోహరం (పిర్ల పండగ) పండగల్లో తప్పనిసరిగ వేస్తూ ఉంటారు రావణుడహతలలు సకలీవి తయారుచేసుకొని ధరిస్తారు గ్రామంలోకి వారికి ఆ అలంకరణ పట్ల ఆసక్తితో చూస్తూవారివెంబడి పోతుంటారు

ఇంకా కొద్దిమంది సందారా జీవులుపొట్టకూటికోసం రకరకాల పూణ పాత్రలను రోజుకొకసారి అలంకరణ చేసుకొని పట్టణాలలో అడుక్కొంటూ వుంటున్నారు

10. గొట్టెల కావల్లు

జానపదులు పండగల సందర్భాల్లో నల్లదం తొడుక్కొని కంబళి భుజంపై వేసుకొని, వుత్తపయ్యతో కట్టెను చేతపట్టుకొని తలకు చీరను దుమాలు కట్టుకొని, ఒక్క మీసం కుండమస్సితో జంపుగా తీసుకోని కుడితిసీరును 'కుండలో బెట్టుకొని, కొన్ని గడ్డపేలికలు దాంట్లో వుంచుకొని గుంపుగా వుండే శ్రీ పురుషుల దగ్గరకెళ్ళి వేషం వేసుకొన్న వారికి వరసఅయిన శ్రీ పురుషుల దగ్గరకెళ్ళటం అవుదు

“దా దా టూర్ ఓర్

కెవ్ కెవ్ కెవ్”

అంటూ వెళ్ళడం వారుపరుగెత్తుతూ వుంటారు ముసలివాళ్ళ దగ్గరకెళ్ళి పురుషున్ని “దా దా మేకలమీదికి మేకపోతు లేక అరసి మొత్తుకుంటున్నాయి ” అంటూ ఈడ్చుకొని వస్తారు అందరూ బాగా నవ్వుతూ ఉంటారు.

ప్రాధసూచికలు

- 1 ఈ వంశస్తులు పెద్దమ్మకాపులు
- 2 శ్రీ మర్మాంగాన్ని చెప్తారు
- 3 సాదును మూతం అంటారు
- 4 జమిడిక రూపాంతరం
- 5 వాడ్యం మ్రోగటానికి వీలుగా వుండటానికి
- 6 అమ్మవారు-అట్టమ్మ-అమ్మయ్య-ఆటలమ్మ-పెద్దమ్మయ్య-నల్లలమ్మ
- 7 ఈ మండలంలో తిప్పుకొనిపోయింది అని వాడుక
- 8 మేకపోతు-గొర్రె పొటి-కోడి-దున్నపోతు (ఎనపోతు)
- 9 ఇలా వరాన్ని అడిగే అచారంసుగాలీలలో కూడా వుంది ఇది ఇంకా అసత్తికరంగా వుంది వీరు మేకపోతును బియ్యిస్తారు మేకపోతులను అలాగే 'గొడ్లపిల్లల' గూటికింద వుంచి వారంరోజులు భజనచేస్తారు. అప్పుడు వారిభాషలో పాటలు (చూ అధ్యాయం -4 - సుగాళి పాటలు) పాడుతూ తట్టనాదం చేస్తారు వారంరోజుల తర్వాత తనను పూజించి వరం అడుగుతారు. అప్పుడు వరమిస్తే ఆ వీడావంతా పంటలు బాగా పండుతాయని నమ్ముతారు. లేదా వరమియ్యకపోతే మరలా దేవర చేస్తారు భక్తితో సుగాలీలు ఈనాటికి చేసే దేవర 'తందాల' లలో చూడవచ్చు
- 10 చూ చిగిచర్ల కృష్ణారెడ్డి-గ్రామీణసంస్కృతి (అనంతపురం జిల్లా జానపద గేయాలు) పొలిపాటలు
11. ఆపాధభద్ర ఏకాదశి - తొలిఏకాదశి - దుక్కులేకాదశి-ఇ త్రనాలేకాదశి
- 12 స్వాధీనం
- 13 హెచ్చరిక
- 14 వుడ్డి-అయ్యవారు అనే పదాలు ఈ మండలంలో వాడే మాండలికాలు
15. సంగీతంలో అది తాళంలాంటిది అంటే అప్రదక్షిణ మార్గాల్లో తిరుగుతూ ఎదురుబదురుగా పరస్పరం కట్టె తో కోపువేయటం

16. ఓక్ ఓక్ - టుక్ అనే శబ్దాలు చేయటాన్ని తాల్చటం అంటారు వెలుద్ది రెండు కట్టెల్ని అడ్డంగా పట్టుకొని వుంటాడు లోవుద్దిరెండు కట్టెల్ని టక-టక మని కొట్టకొని టక్ మని వెలుద్ది కట్టెలపై కొడతాడు దీన్ని తాల్చడం అంటారు
- 17 దీన్ని కుప్పటికట్టి అంటారు
- 18 గణనాథ
19. పెసుకొండకు పదిమైళ్ళ దూరం (శనీశ్వరదేవున్ని పూజచేస్తారు) నవగ్రహాలు
- 20 ఇది జానపద వైద్యం
- 21 పెళ్ళిళ్ళ సమయంలో బియ్యాన్ని 'సేసర్రబాలు' పోస్తారు అలాంటిదే జాడి
- 22 అందుకే వీరిని చిత్తూరుప్రాంతంలో మల్లయ్యకుక్కలు అనిపిల్చుతారు
- 23 తరుముకొని-వెంటడించటం
- 24 తాళభజన - 'చిరతలభజన'-చెక్కభజన-చేతులభజన
- 25 నారాయణదాసు -శ్రీపాండురంగబృందావన సరికిర్రసలు
26. రతి అంటే స్త్రీపురుషల సంగమం అనే అర్థంకాదు మనిషికి ఏమైనా గాలిచేష్ట తగిలినపుడు (దయ్యం పట్టినపుడు) అర్థరాత్రి సమయంలో మూడు త్రోవలు కలిసేచోటన ముగ్గుపిండితో రకరకాలుగా గీతలు పోస్తారు నిమ్మకండు బూడిదతో బాగా పోస్తారు దీన్నే 'రతి' పోయటం అంటారు కానీ ఇక్కడ బాగా అవుపేడతో అలికి ముగ్గుపిండితో అందమైన 'వగ్గు' పోసి దానిపైజ్యోతిని తయారుచేసి ఉంచుతారు
- 27 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు -(పుట-)
- 28 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-2)
- 29 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-7-8)
- 30 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-22-28)
- 31 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-28-30)
- 32 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-49-50)
- 33 గుఱ్ఱం సర్వయ్య చౌడమ్మపదాలు (పుట-70-71)
- 34 -పూనకం
- 35 చూ. వివరాలకు కేతిగాడు బ.-గారక్క సంఖ్య

- 86 ఈ శ్లోకంలో తప్పులున్నాయి కాని నేను సవరించటానికి ప్రయత్నపూర్వకంగానే ప్రయత్నించలేదు వాళ్ళు ఎలా పాడు కొంటున్నారో అలాగే వుంచటం జరిగింది
87. గణనాథ
- 88 బోయ కులంలో ఒక వంశం
- 89 ఏమీ గంగిరెద్దులాగా అలా తలూపుతున్నావు
- 40 ఏమి గంగిరెద్దులా ఆముస్తాటు
41. భలిజేపల్లి లక్ష్మికాంతం కాటికాపరి వర్ణన 'హరిశ్చంద్రనాటకంలో' కల్లకు కట్టినట్లు వర్ణించారు.
- 42 కప్పదూరు గ్రామాల్లో బాషల్లో ఈత ఈడుతారు. కప్పలు తలను ముందుకువంచి కాళ్ళను వెనక్కి చాపుకొని నీటిలో దూకుతాయి అదే మాదిరిగా ఈతాడే సమయంలో ఎత్తుకుంచి నీటిలోకి అలాగే దూకుతారు నీటిలో రకరకాల విన్యాసాలు చేస్తారు నీటిలో మునగటం కాళ్ళుచేతులతో కొట్టటం, పల్టీలు కొట్టటం, నీటిలో అనేక రకాల శరీర అవయవాల చలనంచేస్తారు
- 43 బస్కీలు శరీరాన్ని వంచటం నేలపై కూర్చొని కుడికాలును ఎడమ చేతిని పైకెత్తటం ఒక్కొక్కసారి చాపటం తర్వాత ఎడమకాలును చాపటం కుడిచేతిని పైకెత్తటం మరలా లేవటం ఇలా ఒక్కొక్కసారిచేస్తే బస్కీ అంటారు
44. మహేశ్వర సూత్రాలలాంటివిగా విసిపిస్తాయి పర్జాలు డమరుక ధ్వనుల్లో అంతరిస్తాయని హిందవటం వెనుకకూడా ఈ జానపద జీవితనేపథ్యం ఉందనిపిస్తుంది



నాల్గవ అధ్యాయం

నాగరిక చాచ్చయలు కల్గిన జానపద నృత్యాలు

ఆ. జానపద నృత్య నిర్వచనం :

'Folk dance is a dance done by the folk' అని నిర్వచించటం చాలా సులభం ఇంతకన్నా సులభంగా జానపద నృత్యాన్ని నిర్వచించలేం కాని అసలు సమస్య 'Folk' అంటే ఏమిటో నిర్వచించటంలో ఉంది. వ. బి. గా Alan Dundes అనే జానపద విజ్ఞాన పరిశోధకుడు Folk అంటే ఒకా సర్వ చించాడు 'Alan Dundes tells us that 'The folk' are any group of people "who share at least one common factor'. Immediately we get into trouble if we consider a group whose common denominator is a non-folk dance form. For example, if a classical ballet company comprises a folk dance, by this logic, is folk dance clearly no folklorist would find that conclusion tenable. Neither would the ballet Company. The ballet company would admit, however that much of Their choreography, many of Their steps, and several of their story themes are based on or inspired by folk dance what do they mean by folk dance? they mean "National" dance and/or "racial" dance and they usually mean the "Unrefined" dances of European peasants '.

జానపదులంటే సమానమైన సాంస్కృతిక ధర్మాల్ని జనసమూహమని అంగీకరిస్తే వారి నృత్యరీతులే జానపదనృత్యాలని నిర్వచించాలి. ఇలా నిర్వచిస్తే జానపదం కాని నృత్యమేమిటి? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పవలసి వస్తుంది. ఉదాహరణకు సురభినాటక 'కంపెనీ' ఉంది. అందులో పనిచేసే కళాకారులు

దాదాపు సమానమైన సాంస్కృతిక నేపథ్యమున్నవారు ఆలా గని వార్ని జాన పదులని మనమన్నా వారే ఒప్పుకోరు, కానీ వారి నాటకాల్లో జానపదాంశాలు చాలా ఉండవచ్చు ఉదాహరణకు తోలు బొమ్మలాట ఉంది దీనికి ఈనాడు ప్రభుత్వం వారు శిక్షణ కేంద్రం ఏర్పాటుచేసి శిక్షితులైన ఉపాధ్యాయుల ద్వారానే వాటిని ప్రజలకు నేర్పించారనకొందాం అప్పటికీ అది జానపదస్వత్వం కాదు అందుకే జానపద నృత్యానికి దేశీయత, జాతీయత, అసంస్కృతత్వం మౌళికమైన ధర్మా లని దండన్ స్పష్టం చేశాడు కూచిపూడి నాట్యన్ని జానపద నృత్యంగా అంగీ కరిస్తామా, అంగీకరించం అనలు ఆ కళాకారులే అంగీకరించరు బృంద నృత్య రీతి, అడుగులు వేయటం, అడుగులు వేసే పద్ధతులు, ఇతి వృత్తాలు వీటిలో జాన పదాంశాలు కూచిపూడి నాట్యసంప్రదాయంలో కనిపించినా అది కేవలం జానపద నృత్యం కాదు ²

ఆ. సంప్రదాయ నృత్యం-జానపద నృత్యం

జాతీయ తెగకు సంబంధించిన అసంస్కృతమైన నృత్యాలు జానపద నృత్యాలు కావచ్చని కొందరంటారు : యూరప్ లోని గ్రామీణుల్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని చెప్పిందది

In Asia we find dance forms that, in ethnoclassifications, are not folk dance but that are traditional as opposed to innovative, Such as Gagaku, and whose choreographers are lost in the pages of time and are even imputed to be mythical beings They would reject the idea of vocation as the criterion to divide folk and Classic forms because often the most highly polished Performers of classic dance forms do not make dance a vocation For example, the classical dances of Java have, until recently, been performed only by the aristocracy or those attached to the royal house and they danced for pious as well as artistic motives On the other hand, throughout Asia there are traveling companies of Performers who make their living from dancing Their work is not considered a classical art, but it is considered a folk form, for example the Burmese Traveling Troupes ⁴

అసియా ఖండంలో ఈ నిర్వచనం ఎంతవరకు సరిపోతుందన్న విషయంగా కొంత ఆలోచించాలి గగాకు తెగలో ఆ తెగకు సంబంధించిన సాహిత్యమంతా పోయింది పురాణాలే వారికి ఇతి వృత్తాంతయ్యాయి ఆ తెగవారికి నృత్యం వృత్తికాదు జానపదాల్లో సంప్రదాయ నృత్యాలన్నాయి వాటిని చేసేవారు రాజ కుటుంబీకులు. అయిన రాజాశ్రయమున్న సంపన్న కళాకారులు వారు జానపదులు కాదు కానీ అవి జానపద నృత్యాలే ఇక ఐర్లాండ్ నృత్యాన్ని ఆధారంగా పొట్టపోసుకొనే సంచార జీవులన్నారు వాళ్ళ నృత్యాల్లో శాస్త్రీయ లక్షణాలున్న వాటిని జానపద నృత్యాలుగానే పరిగణిస్తారు

ఇండియాలో కూడా సాంఘికంగా జానపదులైన వాళ్ళు శాస్త్రీయ నృత్యాలకే నాగరికులైన వాళ్ళు తోలుబొమ్మలాట వారు తమ జీవితాన్ని ప్రదర్శించకుండా రామాయణ కథల్ని ప్రదర్శిస్తున్నారు అలాగే నాగరికులైన తనాటి సినిమాల్లో నృత్యమంతా జానపదీయం, అంటే నృత్యాన్ని వృత్తిగా కలిగి ఉండటం, కలిగి ఉండ పోవటమనేది జానపద నృత్యాన్ని నిర్వచించడానికి పనికిరావన్నమాట ఈ సందర్భంలో Joan wheller keallino omokur ఇలా అంటున్నాడు "For Asia it seems that the major distinction between folk dance and art dance is the degree of recognition and prestige awarded to the dance from by the national government"

ఈ అంశం చాలా ప్రధానమైంది ప్రభుత్వం ఆదరిస్తే శిష్టమవుతోంది. నిరాదరిస్తే జానపదమవుతోంది అందుకే మాన్యాలు పొందిన భరతనాట్యం కూచిపూడి మొ॥ ఆరాధనా నృత్యాలు శిష్ట నృత్యాలగా నాగరిక వర్గాల్లో మాత్రం మిగిలి వున్నాయి

ఇ. ఆదిమజాతి నృత్యం-జానపద నృత్యం కాదా :

Curt Sachs అనే ఏమర్కసుడు ఇలా అంటున్నాడు Primitive dance is not folk dance for example, Claimed that folk dance fits on an evolutionary continuum midway between primitive and civilized dance and its presence in the contemporary world is a kind of living relic

Arnold Hoskell tells us the distinction is that primitive dance is communal and segregated by sex whereas folk dance is characterized by couples dancing with partners of the opposite sex ⁷

పై అభిప్రాయాన్ని గమనిస్తే అనుమానానికి నృత్యాలకు సాగరిక నృత్యా మధ్యలో జానపద నృత్యమందని అంగీకరించాలి అంతే కాకుండా అది మన నృత్యం గత జీవితాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంటే, జానపద నృత్యంలో అది ప్రథమంగా కనిపించటం లేదు శ్రీ పురుషులు విడివిడిగా ఆడటం, కలిసి ఆడటం, అన్నది కూడా జానపద నృత్యాన్ని నిర్వచించటానికి పనికిరాదు. కొంతమంది అమెరికన్లు జనప్రియ నృత్యాన్ని కూడా జానపద నృత్యం కన్నా భిన్నంగా అంగీకరిస్తున్నారు " Popular dance is nonritual, nonprofessional, unself-conscious, anonymously choreographed, and usually performed by couples of the Opposite sex " ⁸ ఈ నిర్వచనం కూడా జానపద నృత్యాన్ని ఎలా వేరు చేయాలో చెప్పడంలేదు

ఈ. దేశీయ నృత్యం - జానపద నృత్యం :

ఇంకా కొంతమంది ప్రాంతీయ నృత్యమన్న పేరిట వెర్నాకులర్ డ్యాన్స్ ని జానపద నృత్యమని పిలుస్తున్నారు ⁹ జాజ్ నృత్యాన్ని వాళ్ళు ప్రాంతీయ నృత్యమంటున్నారు మరి కొందరి అభిప్రాయం 'ప్రకారం ఇది జనప్రియ నృత్యం. ఏమైనా జాజ్ నృత్యం కూడా జానపదీయమైందే

ఉ జానపద విజ్ఞానం జానపద నృత్యం :

ఆలన్ దంధన్ పైపర్థిలో కాకుండా జానపద విజ్ఞానంలో చేరగల్గిన అంశాల్నింటిని ఒక పట్టికలో ఇచ్చాడు దానిలో నృత్యంతో సంబంధమున్న భాగాలు ఇలా ఉన్నాయి ' Folklore eucludes myths, legends, folktales, jokes, proverbs, riddles, chants, charms blessings curses, Oaths, insults, retorts taunts, teases, tongue twis-ting and greeting and leave taking formulas It also inclu-des folk costume, folk dance (and mine) folk art folk belief (or superstition) folk medicine, folk instrumental music folk

songs, folk speech, folk similes, folk metaphors and names. This list provides a sampling of the forms of folklore. It does not include all the forms. These materials and the study of them are both referred to as folklore. To avoid confusion it might better to use the term folklore for the materials and the term folkloristics for the study of the materials.

దండన్ పట్టికలో చేరిన మౌఖిక జానపదాంశమే ఇంత విస్తృతమైన పట్టిక నిచ్చి కూడా ఆయన జానపద విజ్ఞానంలో ఈ అంశాల సేకరణ విశ్లేషణ సూక్రితరణ ఇవన్నీ భాగమే అన్నాడు.

ఊ. జానపద నృత్యంలో - రెండు దశలు .

జానపద నృత్యాన్ని జానపద సంగీతాన్ని రెండు దశలు కల్గిందిగా హేర్బర్గర్ గుర్తించాడు.¹⁰ వాటిని ఆయన ప్రాథమిక దశ ద్వితీయదశ అని పేరు పెట్టాడు. ప్రథమ దశలో ఇవి ఒక సమూహ జీవితంలో అవి భాజ్యంగా వున్న అంశమని, రెండవ దశలో విభక్తమై కేవలం అసక్తి వున్న కొందరి చేతుల్లా కళారూపంగా మిగిలిపోతుందని చెప్పారు.¹¹ ఈ భేదాన్ని గుర్తించటం జానపద నృత్యాన్ని అతి సూక్ష్మంగా నిర్వహించటానికి సహాయపడుతుంది. అంటే ప్రాథమిక దశలో నృత్యసంగీతాలు నేర్చుకోబడనవి కావు. రెండవ దశలో నేర్చుకోబడుతున్నాయి. ఇప్పుడు నృత్యాల్లో ఈ రెంటిలో ఏ దశ కన్పిస్తుందో చూడాలి, సహజంగా చూసి నేర్చుకోడం ఉంది, కొన్ని సందర్భాల్లో నేర్పించటం ఉంది. ఈ విషయాన్ని ఆన్డండన్ గుర్తించాడు.¹² అంటే జానపద నృత్యంలో ఈ రెండు దశలూ ఉన్నాయవే అర్థం దీన్ని గురించి జాన్ వీర్ కిలిన్ హోమోకు ఇలా అంటున్నాడు.¹³

ప్రథమ దశ - మౌఖికం .- In any case, the method of transmission for first existence folk dance is comparable to an oral tradition. In depending upon a one to-one relationship between the transmitter and the receives.

ద్వితీయదశ-అభ్యస్తం :- Second existence folk dance, as Hoerburger points, out is more fixed or less dynamic. It is usually excerpted from the dramatic context and is not a part

of a larger complex that requires oral transmission But insofar as it is often a recreative process through how to-do it manuals, and by mnemonic aids and notation systems used by the dance leader

అందువల్లా జానపద నృత్యాల్లో ప్రాథమిక దశ కూడా అక్కడక్కడా ప్రాచీనతకు చిహ్నంగా కనిపిస్తుంది

బి. జానపద నృత్య నిర్వచనం :-

పై అంశాన్నింటిని దృష్టిలో ఉంచుకొని Joannwheeler Kaalino-homoku ఇలా జానపద నృత్యాన్ని నిర్వచిస్తున్నాడు ¹⁴

"A vernacular dance form performed in either its first or second existence as part of the little tradition within the great tradition of a given society It is understood that dance is an affective mode of expression which requires both time and space It employs motor behavior in redundant patterns which are closely linked to the definitive features of musicality

జానపద నృత్యం ఒక సంఘానికి చెందిన విశిష్ట సంప్రదాయాన్ని కానీ అందులో భాగమైన విలక్షణమైన సంప్రదాయాన్ని కానీ జీర్ణించుకొన్న ప్రాచీన నృత్యం అది ప్రాథమిక ద్వితీయ దశల్లో ఏ దశలోనైనా ఉండవచ్చు ఈ నృత్యానికి ప్రధానమైన లక్షణం భావ వ్యక్తికృతి రసవ్యంజకత, నిర్దిష్ట దేశకాలాలు గీతాత్మకమైన ఆచుగుణమైన భౌతికమైన ఇంద్రియాల క్రమ చలనం ఇది కూడా కేవలం ప్రాయోగికమైన నిర్వచనం మాత్రమే ఒక జాతి కున్న సంప్రదాయాల్లో విశిష్టమేదో విలక్షణమేదో గుర్తించటం చాలా క్లిష్టమైన పని ఉదాహరణకు చోడిగాని కలాపం విలక్షణ మనుకుంటే లంకాదహనం విశిష్ట మనుకోవాలి కానీ అందులోనే మైరావణ చరిత్ర ఉంది అది విలక్షణమైన అంశం అంటే ఈ రెండు అంశాలు కూడా ఒక జాతి జీవితంలో కలిసే వుంటాయని అర్థం అయినా పై నిర్వచనాన్ని ఆధారంగా జానపద నృత్య లక్షణాలను ఇంత వరకు చర్చించటం జరిగింది

ఋ . భారతీయ నృత్య కళావిశిష్టత

భారతదేశంలో అనేక తెగలున్నాయి ఒక్కొక్క తెగకు ఒక్కొక్క నృత్యం ఉంది కోలాటం లాంటి నృత్యాలు కొన్నింటిని మాత్రం అన్ని తెగల వారు నేర్చుకొంటున్నారు కూచిపూడి నృత్యం జానపద నృత్యం ద్వారా ప్రభావం పొందిన శిష్ట నృత్యాలుగానే మిగిలినవి జానపద నృత్యాలు జానపద నృత్యాలుగానూ, గిరిజన నృత్యాలు గిరిజన నృత్యాలుగానూ చిరస్థాయిగా నిలిచి పోతాయి దీనికి భారతదేశ సాంస్కృతిక చరిత్ర కారణమని ప్రొఫెసర్ బెనర్జీ అభిప్రాయ పడ్డారు

The very existence of folk-dance implies a certain complexity of development in the social order, and also even by its name, implies a distinction based more or less roughly on this complexity, whereby the ruder arts of the less cultured members of society are distinguished from the more sophisticated arts of the educated classes.¹⁵

ఈ దృష్టితో జానపద నృత్యాన్ని ఇలా నిర్వచిస్తున్నాడు "We may say that folk-dancing is that dancing which has developed among the peasantry, and is maintained by them in a fluid tradition without the aid of the professional dancer, teacher or artists, and is not at least in its particular form, observed and practised in towns on the stage, or in the ball-room."¹⁶

గ్రామీణ జీవితంలో పుట్టి పెరిగి ధారావాహికంగా ఏ నృత్యశైలి ప్రవహిస్తూ వుంటుందో అది జానపద నృత్యం దీన్ని నేర్చుకోవడానికి వృత్తి కళాకారుల శిక్షణ అవసరం లేదు ప్రత్యేకంగా గురువు అక్కరలేదు నగర జీవితంలో ఏ రంగంలోనూ ఈ నృత్యాలు కనిపించవు. ఈ నిర్వచనంలో సాధక బాధకాలు ఇలా పున్నాయి. గ్రామీణ జీవితంలో పుట్టటం మార్పులు రావటం, గురువు అక్కరలేకుండా పోవటం, గ్రామీణ జీవితంలో పుట్టి నగర వాతావరణంలో పెరుగుతున్నా, మార్పులు వస్తున్నా నృత్యాన్ని (విద్య) నేర్చుకోవటానికి గురువు అవసరం. గురువు లేకుండా నృత్యవిద్య ఎలా అబ్బుతుందని ప్రశ్న రావచ్చు ఇలాంటి సాధకబాధకాలతో కూడుకొన్నది జానపద నృత్యం.

జానపద నృత్యాలు

౧. నృత్యవికాసం - జానపద నృత్య నిర్వచనం :

శిష్ట జానపద గిరిజన నృత్యాలను మూడింటిని వేరు చేస్తూ ప్రొఫెసర్ బెనర్జీ ఇలా అంటున్నాడు 'Unlike classical dance, folk-dance was made for the sheer pleasure of the performers and not for the entertainment of the public While the primitive and aboriginal dancing was nothing but a spontaneous and emotional rhythmic expression preparatory to a ritual or battle Folk-dance, with the progress of civilisation, has developed from aboriginal dancing and this less primitive form of dance discards much of the spontaneity, crudeness and the occasional Indecency of the other Nevertheless, primitive dance was the foundation of folk-dance and folk-dance was the foundation of the refined forms Refined when degenerates re-enters the category of folk dance, just as folk-dance with culture and development ascends to that of refined dance' 17

ఈ బేధ పరిగణన చాలా సూక్ష్మంగానూ అర్థవంతంగానూ ఉంది ఆదిమ నృత్యాలే జానపద నృత్యాలకు, జానపద నృత్యాలే శిష్టనృత్యాలకు మూలమని గుర్తించటంతోపాటుగా శిష్టనృత్యం అపభ్రంశమైతే, జానపద నృత్యమవుతుందని జానపద నృత్యాలే సంస్కృతి అభివృద్ధితోపాటుగా సంస్కరింపబడి శిష్టనృత్యం అవుతాయి అని ఆయన అభిప్రాయపడ్డాడు

శిష్టనృత్యం రంగస్థలంపై ప్రదర్శించేటప్పుడు రసభావ ప్రధానంగా ఉంటుంది జానపద నృత్యం ఆకృతిమంగా మౌలికంగా వుంటుంది మానవుడు నాగరికుడు కాగా వాడిలో వివేకం పెరిగి సహజస్పందం తగ్గిపోయి భావాన్ని యథాతథంగా బాహ్యంగా ప్రదర్శించటానికి సిగ్గుపడతాడు భావానికి ఏదో ఒక అడుగు జతకూడనిదే ప్రదర్శించడు ఆ దృష్టితో చిన్నపిల్లలు స్వేచ్ఛగా ఎగిరి గంతులు వేయటంలాంటిది గిరిజన నృత్యం 'ద్రీల్లు' టీవరు ముందు చేసే 'ఎక్స్‌ప్రెజు' లాంటిది శాస్త్రీయ నృత్యం అసలు గిరిజన నృత్యాలతో పోల్చి చూస్తే జానపద నృత్యంతో కొన్ని సందర్భాల్లోనైనా కృత్రిమత కనిపిస్తుంది.

దీనికి కారణం జానపద నృత్యాలలో శిష్టనృత్య అప్రభుత్వ రూపాలు కావడం (కూచిపూడి)

జానపద నృత్యానికి మరో లక్షణం అది జాతికి దగ్గరంగా ఉండటం ఒక జాతి మనుషుల స్వభావం కళాసంస్కృతి స్వచ్ఛత సామాజిక చరిత్ర ఆచార వ్యవహారాలు తెల విశ్లేషణలు అన్నీ కనిపించే నృత్యమే జానపద నృత్యం.

భారతదేశంలోని జానపద నృత్యాలలో మరో ప్రత్యేకత ఇలా ఉంది ఇతర దేశాలలో శిష్టనృత్యాలలో కనిపించే లాభ్యకనేపథనం జానపద నృత్యంలో కనిపించదు కానీ భారతదేశంలో తత్వనేపథ్య విషయంలో జానపద శిష్ట అన్న భేదాలు కనిపించటం లేదు.

కూచిపూడిని భరతనాట్యాన్ని పోల్చి చూస్తే ఈ విషయం బాగా తెలుస్తుంది. భరతనాట్యంలో కన్నా కూచిపూడిలో ఉన్న అభినయ ప్రాధాన్యం దేశీయమైన సంస్కృతి సంప్రదాయం భాగవత తత్వదృష్టిని బాగా ప్రదర్శిస్తారు

భారతదేశంలో జానపద నృత్యానికి మరో లక్షణం ఇలా వుంది ప్రకృతిలో ప్రత్యక్ష సంబంధం ఉదాహరణకు పాచ్య పాశ్చాత్య నృతరీతుల్లోనే ఆయా ప్రదేశాల నైసర్గిక పరిస్థితుల ప్రభావం కనిపిస్తోందని బెనర్జీలాంటివారు ఇలా తెలియజేస్తున్నారు

"This influence of natural environment on the movements of the dance is perhaps to some extent responsible for the difference between the energetic activity of the dance of the west, with its generally exhilarating climate, and the gentler swaying movements of that of the East with its heavy atmosphere drained by the hot sun of all incentive to physical energy" ¹⁸ ఆయన ఒక ఉదాహరణ చూపించాడు మణిపూర్ ప్రాంతంలో ఎక్కడ చూచిన భయంకరమైన అరణ్యాలు కనిపిస్తాయి గాలివానల బెడద విపరీతం. చెట్లు భయంకరంగా ఊగిపోతూ వ్రేళ్ళతోసహా పైకి లేచి పోవటం చాలా సహజం మణిపూరి నృత్యంలో ఈ ప్రాకృతి వీరత్వాన్ని ప్రతి

కరించే అభినయ మొకటుంసి నాట్టంచేస్తూ వున్నట్టుండి నటులు క్రిందికి కూలబడతారు నడుముకు ప్రైభాగాన్ని చేతులు పైకి సాపి అతివేగంగా ఆదిస్తారు ¹⁹

జానపద నృత్యం కొన్ని సాంఘిక మత సంబంధమైన కార్యకలాపాలకు సంబంధించిన చేష్టలను ముద్రా రూపంలోనూ, గతు రూపంలోనూ ప్రదర్శిస్తుంది నాట్యమాడే వారి సంఖ్య కూడా జానపద జీవిత విలువలతో ముడిపడే వుంటుంది అందుకే ఉదయశంకర్ ప్రతిభారతీయుడు ఒక నృత్యకళాకారుడే అన్నాడు ²⁰ ఈనాటికి ప్రతిభారతీయులూ జానపదుడే జానపదుడికి శ్రుతిలయ జ్ఞానాలు పుట్టుకతోనే వస్తాయి జానపదులు వాయించే వాద్యాలు కూడా అతి సులభంగా చేర్చుకోగలుగుతారు పాదే రాగాలు అంటే

పాశ్చాత్య దేశాల్లో నాట్యాలు మతంచేత చాలా తక్కువగా ప్రభావితమైన దన్న విషయం ముందే సూచించబడింది భారతదేశంలో నృత్యం మతంతో అని వార్యంగా ముడిపడింది అందుకే పురాణేతిహాసాలు వస్తువులతో సంబంధమున్న నృత్యాలే ఎక్కువ అదిమజాతి నృత్యాలు శ్రీ పురుషులు కద్దరూ పాల్గొంటారు శ్రీకి కొన్ని బాధ్యతలు శ్రీ పురుషులలో కటుంబ సంఘ జీవిత లో అధికారాలూ బాధ్యతల్లో వచ్చిన మార్పుకి సూచకమూ అన్నట్లు జానపద నృత్యంలో శ్రీ పురుషులు కలిసి పాల్గొనటం రానురాను తగ్గిపోవటాన్ని చూడవచ్చు వారికి వీరికి వేర్వేరుగా ఆటలు పాటలు ఏర్పడటం కూడా జానపద జీవిత విధానంలో శ్రీ పురుషుల నడుమ ఏర్పడిన శ్రమజీవన సూచిస్తోంది

౧౫. దాక్షిణాత్య నృత్యాలు :

ద్రావిడ భాషా సంబంధమున్న తమిళ, మళయాళ, కర్నాటక, కేరళ, ప్రాంతాలలో ప్రచార యత్నంగా వ్యవహరించే దాక్షిణాత్యనృత్యాలతో తెలుగులో కూడా చాలా సన్నిహిత సంబంధాలున్నాయి

1 తమిళనాడు :- బిందునృత్యం, కరగం, కుమ్మి (కోలాటం)

2 కేరళ - కథాకళి, పులియన్త నృత్యం, ఏనేంకండి నృత్యం, ఫలయార్ కలి నృత్యం, మోష్టాకలి, వెలక్కలి, కోల్ కలియో పిల్లపట్టు, ఒట్టంటుల్లర్ (కుమ్మి)

3 కర్నాటక బాలకత్ సభ్యాలు

4 ఐతకమ్మ, సిద్ధీ, దండారియా సభ్యాలు

కొరవ పల్లవ, తురిలి కగళ్ళవంటి దేశ దిమ్మరులు బిదు సభ్యాన్ని కర్నాటకలో చేస్తారు ఆరుగరు వక్తలు వలపన్ని పట్టల్ని పట్టుకొనే సభ్యాల్ని చూపెడతారు.

కరగ సభ్యంలో సాముగిడి లుంటాయి నాలుగైదు చిన్న కుండలతో ఒకేసారి చమత్కారాలు చేయటం ఈ సభ్యంలో ప్రత్యేకత కుచ్చి (కోలాటం) అన్ని రాష్ట్రాల్లోనూ వుంది కొన్ని కోపులు (రకాలు) వేర్వేరుగా ఉన్నవ బికి అన్ని రాష్ట్రాల్లోనూ కుచ్చి కోలాటం అనే పేర్లతో సమానంగా పల్లెల్లో ఈనాటికి చూడవచ్చు.

కథాశి కేరళలో ప్రాధాన్యం ఒకే నర్తకడు స్వయంగా పాడతూ తానే అభినయిస్తాడు తోడుగా మద్దెం గంట మ్రోగుతుంది పులియస్టుమనే వారు పండగ దినాల్లో దేవాలయాల ముందు చేసే సభ్యం పులియస్ట సభ్యం. 'ఇరుం' అనే కొండజాతివారు మృగాలను వేటాడే విషయాన్ని తెలిపేది 'వివేరి కరడి' సభ్యం రామాయణ భారత పురాణాలనుండి కథను గైకొని తప్పెట వాద్యాన్ని కనుగుణంగా 'జనం' పండగలో పులియాలు (హరిజనులు) చేసే సభ్యం పుయాకలి సభ్యం మఱచారు పస్తీ చేసేది మోష్టాకలి సభ్యం చిన్న కర్రముక్కలు పట్టుకొని వలయాకారంగా తిరుగుతూ కొట్టటం కేరళ వీర సంప్రదాయాలకు సజీవంగా నిలిచిన నృత్యం 'వెంక్కలి'.

కర్నాటక పంటకోతలోనూ, పండగల్లోనూ 'కుప్పా' అనే పొడుగాటి నల్లని కోటును, తెల్లని తంపాగా ధరించి పురుషులు చేసేది బాలకత్ నృత్యం.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో దండారియా నృత్యం పురుషులు మాత్రమే చేస్తారు. సిద్ధీ సభ్యాల్ని తెలుగునాట కన్పించే ఔత్తరాహ సంప్రదాయంలో వివరించటం జరుగుతుంది.

ఎ. ఔత్తరాహ సంప్రదాయ నృత్యాలు :

అస్సాం .- బగురుంబ నృత్యం, మెయ్ గెన్ య్ నృత్యం, బిహునృత్యం ఖొల్ల నృత్యం, వేటనృత్యం, రాహోనృత్యం, వాగానృత్యం మొ॥

బగురుంబ నృత్యాన్ని సాయంత్రం చేస్తారు ప్రేమ ఉత్సాహ వివశత మహోల్లాస గతులకు ఇది పేరుపొందింది బోదో సంగీతగాన వాద్యాల గానం ఈ నృత్య ఆకర్షణను ద్వీగుణీకతోత్సవం చేస్తుంది మెయ్‌గెన్‌య్ నృత్యం పంటకోతల నృత్యం బోదోజాతి వారు పంట కోతల సమయంలో దీన్ని ఆడతారు బహునృత్యం మిజోజాతి అతిథులకోసం చేసే నృత్యం వేట నృత్యాన్ని జైతులు అనే కొండజాతివారు చేస్తారు సుందరంగా చేసే నృత్యాలు లాహోనాగ నృత్యాలు ²¹

మణిపూర్ :- రాసనృత్యం, లాయహరోబి, పుంగ్‌చోల నృత్యం, హెలాయ్‌నృత్యం, లైపోచోంగ నృత్యం, నాగజాతి నృత్యం, ఫై క్ నృత్యం, సుడిగాలి నృత్యం, టండన్ పెయ్‌బాక్.

మత సంబంధమైంది రాసనృత్యం శివపార్వతులకు సంబంధించింది లాయహరోబి ఒకరుగానీ అంతకంటే ఎక్కువమూది గుమికూడి చేసే బృంద నృత్యమే పుంగ్‌చోల నృత్యం మానవు యొక్క సృష్టిగాధ ప్రదర్శన చూపే ధైవి వైపోచోంగా నృత్యం రీతిలోనూ, కథావస్తువులలోనూ చాలా విస్తారమైన వైవిధ్యం కలవి నాగజాతి నృత్యాలు సుడిగాలి వేగాన్ని మహావేగంతో తిరుగుచున్న రథచక్రాన్ని అనుకరిస్తూ చేసే కేవలం అంగిక చలన నృత్యం పైచక్ నృత్యం అలుమగలు చేయిచేయి పట్టుకొని దేవతల్ని ప్రసన్నుల్ని చేసుకోవటాని కనుగుణంగా చేసే నృత్యం టండన్‌ఫెయ్ చోక్ నృత్యం ²²

ఈశాన్య సరిహద్దు ప్రాంతం :- యాక్ నృత్యం, దుహినృత్యం సంగీతం నృత్యం

ప్రజల జవనత్యాలకనుగుణంగా పుంటూ ప్రాచీన కథ బీజం కల్గింది తండ్రిచేత వెళ్ళకొట్టబడటం జడలబరై (దూర్) ఎదురుపడటం వంటి అసాధారణ అనుభవాన్ని యాక్ నృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది వేటకు సంబంధించింది దుప్పి నృత్యం సంగీతం జాతివారు పులులవేటకు బయలుదేరే ముందు సంగీతం నాగులు చేసే పనుల్ని సంగీతం నృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది ²³

డాక్టర్‌లింగ్ ప్రాంతం - లేపాచ్ నృత్యం, పాప్‌థో నృత్యం, లేపాచ్ నృత్యంలో శ్రీ పురుషులుభయాలూ పాల్గొని సిధానంగా ఉదలికలు మొదలు

పెడతారు తర్వాత కదలిక మరింత దృఢశరమౌతుంది సిక్కిం నృత్యాల్లో పాప్ థో నృత్యం ప్రసిద్ధం పాప్ థో అంటే 'పాదగతి' అని అర్థం-శ్రీ పురుషులు భయాలూ వేర్వేరుగా నృత్యం చేస్తూ వరులాకారంగా తిరుగుతారు ²⁴

హిమాచల్ ప్రదేశ్ :- రాసనృత్యం, ఛతోరి నృత్యం, దంగి, దీపక్ ఝుంజర్, చంబానృత్యం, పాంగినృత్యం, బన్నినృత్యం, కొరకుక్ నృత్యం, కుమాన్

శృంగారానికి సంబంధించింది రాసనృత్యం శ్రీ పురుషులు రంగురంగుల బట్టలు ధరించి చేయిచేయి పట్టుకొని మధ్యలోనుండు వాద్యగాళ్ళ చుట్టూ నృత్యం చేస్తారు దంపతులు పాల్గొంటూ చేసే నృత్యం ఛతారి నృత్యం దీన్నే దంగి, దీపక్, ఝుంజర్ అని మూడు రకాలుగా చేస్తారు శ్రీ పురుషులు కలిసి ఆడేది చంబానృత్యం నలికాటంలో సంతోషంతో పూర్వాయాత్రకు వెళ్ళి చేసే నృత్యం పాంగెనృత్యం మత సంబంధమైన సమావేశాలలో శ్రీ పురుషులు చేయిచేయి పట్టుకొని అర్ధచంద్రాకారంగా తిరుగుతూ చేసేది బిని నృత్యం. మోకాలితో చలనం ఎక్కువగా చేస్తూ చటుక్కున క్రిందికి క్షంగటం, కాళ్ళు కత్తెరలాగా వెడతూ శ్రీ పురుషులు కలిసిచేసే నృత్యం కొరకున్ నృత్యం అనేక సాంఘిక వుత్సవాల్లో చేసే కునకాన్ నృత్యం ²⁵

ఊ) ఉత్తరప్రదేశ్ - బరాదినటి నృత్యం, చౌపలకేదార నృత్యం, పాండవ నృత్యం

మత సంబంధమైన నృత్యం బరాదినటి నృత్యం యువతీ యువకులు బాగా అలంకరించుకొని రెండు అర్ధచంద్రాకారాలుగా ఏర్పడి గిరుగిరున తిరుగుతారు ప్రేమగాధల్ని గానం చేస్తారు భక్తికి సంబంధించిన నృత్యం చౌపలకేదార నృత్యం పాండవ నృత్యంలో భారతగాథలుంటాయి నృత్యగాళ్ళంతా విండ్లు గదలు పట్టుకొంటారు ద్రౌపదిలాగా ఒక శ్రీ వుంటుంది ²⁶

ఋ) పంజాబ్ :- ఖాం గాననృత్యం, ఝుమర్ నృత్యం, కత్రి నృత్యం ధమ్నూల్ - పంజాబ్ పురుషులు చేసే జాతీయ సామాజిక నృత్యం 'ఖాంగ్రా' రైతుకు సంబంధించింది ఝుమర్ నృత్యం పంటకోతల తర్వాత కత్రిలోయలో చేసే నృత్యం 'కత్రి' చేతులు చేతులు పట్టుకొని వలయాకారంగా ఏర్పడటంతో

ఆరంభమవుతుంది స్త్రీలు పాడే అనుసరణ గీతం వేగం పుంజుకొనే కొద్దీ పరులతో పాదాలతో తాళంవేస్తూ అన్నివైపులా డిలలతారు ధమాసల్ నృత్యం రానున్న వసంతాన్ని గూర్చి సస్యసమృద్ధిని గూర్చి ఆనందాన్ని ప్రకటిస్తే- కొన్ని భక్తిభావాన్ని ప్రకటిస్తాయి ఇతి వృత్తాలు మిశ్రితాయి ²⁷

బూ) కాశ్మీర్ :- క్రజీ నృత్యం, బిందానృత్యం, బాలర నృత్యాలు' గద్దీ నృత్యం స్త్రీలుమాత్రమే గుంపుగా పాట పాడుతూ ఒకరి చేతులొకరు పట్టుకొని ఒకరి చేతినొకరు చరుస్తారు ఇద్దరిద్దరు కలిసి గిరున ఎరుగుతారు అప్పుడప్పుడు రెండు వరసలు ఏర్పడి జుట్టుగా దూరివచ్చి ఒకరితో ఒకరు నృత్యం చేసేది 'క్రజీ' - కనకత్తులతో కూడకొన్నవి బాలుర నృత్యాలు బాలుర మోకరించి సలాం చేయుట, శరీర అవయాలిని సంచలంప చేయుట ముఖ్యం గద్దీ నృత్యంలో పిల్లన గ్రోవుల డొంకు వాయిస్తుండగా ప్రశాంతగతుల్లో ప్రారంభమై వేగం పుంజుకొంటుంది చప్పట్లు కొడతారు ²⁸

ఞ) తూర్పు ప్రాంతం ఒరిస్సా - చౌనృత్యం, గరుద్వహన్, మాయా శబరి బృంద నృత్యం, కరణ్ నృత్యం జదూర్ నృత్యం

ఒరిస్సా యొక్క విశిష్ట నృత్యరూపం చౌనృత్యం కళింగ యుద్ధానికి సంబంధించిన పురాణగాథ నృత్యానికి కేంద్రం పైక్ నృత్యంలో కర్ణకసేవ సమ్యలు పాల్గొంటారు కిరాతార్జునీయం ఇతివృత్తం ఖడ్గాను, డాబాను అద్భుతంగా ఉపయోగించే గరుద్వహన్ నృత్యం బృంద నృత్యం మాయాశబరి నృత్యం శివసంబంధమైంది మయూర్భంజ్ లోని భూమియాలు చేసేది కరణ్ నృత్యం భూమియాలు తమదేవుడైన 'బురుఖాంగ' ప్రీతికోసం చేసేది జదూర్ నృత్యం ²⁹

ఞ) బెంగాల్ - సంతార్ నృత్యం, కీర్తన్, స్త్రీలు చేసే నృత్యం సంతార్ నృత్యం అడవుల్లో నివసించే కల్పిత దేవతల్ని ప్రీతి పరచినట్లు భావిస్తారు కులప్రసక్తి లేకుండా అదే నృత్యం కీర్తన్ నృత్యం ³⁰

ఎ) బీహార్ :- జదూర్ నృత్యం, ఖియాల నృత్యం, ఓబియా నృత్యం శృంగార యవకుడు, కన్య కలిసి పాడుతూ చేసేది జదూర్ నృత్యం రాంచి

ప్రాంతంలోని దుర్గమ పర్వతాలలో నివసించే ఖరియాలు చేసే నృత్యాలు ఖరి యాల నృత్యాలు ప్రేమభావప్రకటన నృత్యగతులు తెల్పేది జటియానృత్యం.³¹

ఏ) మధ్యప్రదేశ్ - కర్మానృత్యం, కట్‌పుట్టి నృత్యం, లక్ష్మీజాగర్ నృత్యం, గోడుజాతి ప్రదాన నృత్యం కర్మా బొమ్మల నృత్య ప్రదర్శనం కట్‌పుట్టి నృత్యం లక్ష్మీదేవి విగ్రహాన్ని షేమాల్ వృక్షం క్రింద వుంచి యువతీ యువకులు రాతి సమయంలో నెం రోజులపాటు చేసే నృత్యం లక్ష్మీ సాగర్ నృత్యం (లక్ష్మీకై వేల్కొని వుండుట)³²

బి) రాజస్థాన్.- ఝరియా నృత్యం, టీర్‌తల్వార్ నృత్యం, గౌర్ నృత్యం, గరసియాల వలార్ నృత్యం, తేరాతేవీ, కుచ్చియోరి (కిలుగుజ్జం)

ఝరియాలంటే కొయ్యకర్ర అని అర్థం స్త్రీ పురుషులు వేర్వేరుగా వలయాకారంగా చుట్టుకొని డోలు, స్నాయి నగరా ధ్వనుల కనుగుణంగా ఉల్లాసం వుత్తిపడేటట్లు నృత్యం చేస్తారు టీర్‌తల్వార్ నృత్యంలో పురుషులు కత్తులు, విఙ్గు అంబులు పట్టుకొని చేస్తారు వలయాకారంగా చేసే నృత్యం గౌర్ నృత్యం తేరాతేవీ నృత్యం బృందనృత్యం, ముగ్గురు పురుషులు మాత్రమే కలిసి చేస్తారు³³

ఓ) ఉత్తరప్రదేశ్ - కథక్ నృత్యం, రాసలీల, నౌతంకి నృత్యం, అహేరుల నృత్యం, చమార్ల నృత్యాలు

అహేరుల జాతిలో చేసే నృత్యం అహేరుల నృత్యం. కృష్ణుని జననం గూర్చి తెలిపేది వృత్తాదులు చేసే హాస్యనృత్యాలు చమార్ల నృత్యాలు³⁴

ఓ) పశ్చిమ ప్రాంతం :- సౌరాష్ట్ర-గుజరాత్-మహారాష్ట్ర :- రాసలీల దాండి యారాస నృత్యం, టిప్పని నృత్యం, భక్తి నృత్యాలు, పదర నృత్యాలు, నారికేజ దిననృత్యం, హలీ నృత్యం, గర్మానృత్యం, దీపకనృత్యం, దీపాకళ (దవాంగి) నృత్యం సర్వోత్తమ నృత్యం, తమాషా నృత్యం, పావదారుపకం, కుంచి గుమ్మెద్ నృత్యం, పండినృత్యం, దబ్బినృత్యం

శ్రీ కృష్ణుని జీవితగాథలే రాసలీల నృత్యాలు దాండియా రాసనృత్యంలో నృత్యం ✓ మువ్వలుకట్టిన కోలాటపు కర్రలు పట్టుకొని కోలాటవేస్తారు కోలాటపు కర్రలు ఒకదానిపై ఒకటి కొట్టినపుడల్లా గజ్జలు గక్కలు మ్రోగు తుంటాయి రకరకాలుగా కోలాట వేస్తారు³⁵ శివునికి సంబంధించిన భక్తి నృత్యాలు పధరనృత్యంలో సముద్రమత్స్య పారిశ్రామికుల జీతాల్ని తెలియ జేసేవి వలయంగా, అరవలయంగా నృత్యం చేస్తారు నాదికే నృత్యం, తొల కరి నృత్యం, దండతులు చేసేగి హాలీనృత్యం, నక్తనృత్యం హాస్యం శివుని వీరగాథలు తెలిపేది పావడా నృత్యం పుంగడి ఆటను ఇద్దరు కలిసి ఆడతారు భుజాలపై పాదాలు పట్టుకొని పురుషులు స్త్రీలు వాడితో కలిసి నృత్యం చేసేది కుంచి గుమ్మాన్ నృత్యం పంటలకు సంబంధించిన పనల్ని చూపించేది పంట నృత్యం³⁶

ఏ. తెలుగునాట కనిపించే ఔత్తరాహ సాంప్రదాయాలు :

అ) సుగాలీ నృత్యం :- ఈ నృత్యాన్ని లంబాడీ, బంజారా, తాండా నృత్యమనీ కూడా పిలుస్తారు ఆంధ్రప్రదేశ్ లో గిరిజనులుగానే మిగిలారు పల్లె లకు దూరంగా కొండల్లో ఇల్లు న్వంతంగా నిర్మించుకొని కట్టెలు కొట్టుకుంటూ అమ్మతూ జీవనం సాగిస్తున్నారు కూలీనాలీ చేయటం, వ్యవసాయం చేయటం వీరికి బాగా తెలుసు కష్టించి వనిచేయటం వీరి వృత్తి, పండుగలు పబ్బాలు చాలా సాంప్రదాయ పద్ధతిలో చేస్తారు స్త్రీలు ప్రత్యేకమైన దుస్తుల్ని ధరిస్తారు అద్దాలతో కుట్టిన రవిక, పైట, చీర ముక్కలు పొడుగాటి పాగలు చేతులనిండా ఏనుగు దంతాలతో చేసిన గాజులు, వెంట్రుకలకు రకరకాల పూసలు కాళ్ళకు గజ్జలు కట్టుకొని ఉంటారు అనంతపురం జిల్లా ధర్మవరం మండలంలో వీరి నృత్యం ప్రతి ఏటా 'కామునిపున్నమి' రోజున తప్పనిసరిగా చేస్తారు కల్లు సారాయి బాగా తాగి స్త్రీలమాత్రం నృత్యం చేస్తారు

వీరి నృత్యంలో ముఖ్యంగా చేతుల నూపటం, గుడ్డాకాగంగా తిరగటం, ముదుసూలు, యవ్వనంలో వుండే స్త్రీలు నృత్యంలో పాల్గొంటారు వీరి మధ్యలో లేదా పక్కన ఒక పురుషుడు మాత్రం తప్పేటగతి కొడతూ ఉడు తప్పేట

గతుల కనుగుణంగా స్త్రీలు రకరకాల అడుగులు గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ చేస్తారు పాటలు వారి భాషలోనే పాడుతారు

నృత్యంలో సుమారు 10 మంది పాల్గొంటారు అందరు సాంప్రదాయంగ ధరించే సుగాలీ దుస్తుల్నే ధరిస్తారు కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టుకొంటారు గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ చేతుల చప్పట్లుకొడతూ తప్పెట లేదా 'తట్టలతో' 'టకటక' అనే శబ్దాని కనుగుణంగా నృత్యంచేస్తారు స్త్రీలు చేతులను పైకెత్తుతూ వెనక్కి తిప్పుతూ ముందుకి వంచతూ ఉంటారు ప్రతిసారి అందరూ, ఒకేసారి లయగా చప్పట్లు కొడతారు పాట ఒకరు పాడుతుండగా మిగిలిన వారంతా వంత పాడుతారు వీరి పాటలను వీరి గురువైన 'సేవలాక్' మీదనే ఎక్కువగా పాడుతారు మొదటిగా గుండ్రాకారంగా నిలబడి చేతులతో ముందరికి వంగి చప్పట్లు కొడుతూ పాడేపాట ఈ పాటలను వారికి యిష్టమున్న అడుగునే వేస్తూ పాడతారు పలానా అడుగులూ పలానా పాట పాడాలనే నియమం లేదు వారి పాటలు కూడా వున్నాయి

కోయినారియే కోచికోసోసో
కోయినారియే కూజినచోడో
కోయినారియే శంక్రనచోడో
కోయినారియే కాయ్ ఆంకుదీవ
కోయినారియే రవియ్యదీవ
సమసోలిలి జోర జానలిజో

వెంటనే గిరున తరిగి శరీరాన్ని కిందికి పైకి వంచతూ లేస్తూ చేతుల్ని పైకెత్తి చప్పట్లు కొడుతూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ ఆడే సమయంలో పాడే పాటను ఒకరు పాడుతుండగా మిగిలినవారంతా వంత పాడతారు

బాలెపెంచనే వెంటాపర్ రెడి బోలిరీవ
రెడి బోలి రీచక్ జనం దేకరేవ
సావుకార్ బీకి యూర్ చోరలూబరేవ
బాయ్ పెంచనే వెంటాపర్ రెడి బోలిరేవ
రెడి బోలి రీచక్ జనం దేకరేవ
సావుకార్ మాన్సుమంతరెడ్డిర్ చోరలూబరేవ

బావ పెంచనవెంటావర్ రెడి వోడిచ
 రెడివోల రీవక్ జనం దేకరేచ
 సావుకార్ రంగార్ చోరటాటరేచ
 బావ పెంచన వెంటావర్ రెడి వోయిరేచ
 రెడి బోలరేచక్ జనం రేకరేచ
 సావుకార్ నాజిర్ చోర టాటరేచ

ఇంకొ పాటలో ఒక్కోచరణం అయిపోగానే గుండ్రాకారంగా వుండే వారంతా విడిపోయి ఇద్దరూ ముగ్గురు చేరి వెంటనే ఇంకో చరణం పాడి తర్వాత అందరూ ఒకచోట గుమిగూడి గుండ్రాకారంగా తిరగటం, చపట్టు బిరబిరా కొట్టటం, నృత్యం బిరబిరా చేయటం వుంది అలాంటి పాట

రస్త రస్తగాయలే లిమిలిక్ బజ్జేయే
 పైసా ఫోలింగ్ మన జోకిటరాద
 జాకిటి ఫాడవే ఆవే గీచ
 ఓర మొలసగాడ

రస్తరస్తగాయలే లిమిలిక్ బజ్జాయే
 పైసాఫోలింగ్ మన సోడోదరాద
 సాడో ఫాటనే ఆవగోచ
 ఓరమొలసగాడ

రస్తరస్తగాయలే లిమిలిక్ బజ్జాయే
 పైసాఫోలింగ్ మన చంటియ్యూదరాద
 చంటియ్యూ ఫాటనే ఆవగోచ
 ఓరమొలసగాడ

రస్తరస్తగాయలే లిమిలిక్ బజ్జాయే
 పైసాఫోలింగ్ మన అడకాండ్ దరాద
 అడకాండ్ తూటనే ఆవగోచ
 ఓర మొలసగాడ

ర స్తర స్తగాయిలే లిమిలిక్ బిజ్జాయే
 పైఫో లేంగ్ మన కమ్మలదరాద
 కమ్మల తూటనే ఆవగోచ
 ఓరమొలసగాడ

ర స్తర స్త గాయిలే లిమిలిక్ బిజ్జాయే
 పైసాపోలింగ్ మన గోలుసు దరాద
 గోలుసు తూటనే ఆవగోచ
 ఓరమొలసగాడ

ర స్తర స్తగాయిలే అమిలిక్ బిజ్జాయే
 పైసా ఫోలింగ్ మన పైనా దరాద
 నైనా తూటోవే ఆవగోచ
 ఓర మొలసగాడ

ర స్తర స్తగాయిలే అమిలిక్ బిజ్జాయే
 పైసా పోలి గ్ మననత్తుదరాద
 నత్తు తూటోవే ఆవగోచ
 ఓరమొలసగాడ

సుగాలీలు నివసించే స్థలానికి తండ (తాండా) అని పేరు, వీరిని 'తండా
 దీలు' అని పిలుస్తారు. వీరి నృత్యాల్లో పాడుకోనే మరకొన్ని పాటలు

ఖాళీయా మావలేక సోరి పోలేరిచ
 ఖాళీమాయా ఏలే సానేరి ఫీలేరిచ
 పానకకు చరే పెంచిధారి మోటో
 పెంచిధారి మోటో వోకడ ఒరచోటి

ఖాళీయాకు ఏలే సపారి నిఫోలేరిచ
 ఖాళీయాకు ఏలే సపారి ఫీరిచ
 సపారికమ్ చరే పెంచి థాంమోటో
 పెంచిథాంమోటో వో కడ ఒరచోటి

కాళగోడశేపర్ బేబి ఏ
 కాళింగిళ మామా బేబిబేబి
 మళాల్ మడారియే కాళంగళ మాయా
 రతడ ఘోడ శేపర్ బేబి ఏ
 రతడ్ లింగళ మాయ బేబి బేబి
 వజా వజారియే రతడ్ అంగళమాయ
 వేళ ఘోడశేపర్ బేబి ఏ
 వేళ అంగళమువం బేబిబేబి
 ముగ్గుడారియే వేళ అంగళ మాయ

ఇంకా సుగాలిల మీద ఇతరులు తెలుగులో పాడే పాటలుకూడా ఉన్నాయి ఈ పాటలు సుగాలి నృత్యం ఇతరులు నేర్చుకొన్నప్పుడు పాడే పాటలు అవి-

1. ఏమె సుగాల పాపిడి బాసతో బగలిదుదువు
 బాసగోసా నాకు తెలవదు తెలుగులో తెగచప్పము ॥ఏమె॥
 ఏమె యర్రాగుం టాకుపోయి నేను యర్రపావడ తెచ్చితి
 మర్రపావడ కట్టుకోని రైకకావా లంటివి ॥ఏమె॥
 ఏమె రేరిగుంటాకుపోయి రైక వకటి తెచ్చితి
 రైక ఏమో తొడుక్కొని పైట కావాలంటివి ॥ఏమె॥
 ఏమె పొప్పరికి పోయి నేను పైట వకటి తెస్తినీ
 పైట ఏమో వేసుకొని పూలు తెమ్మని చెప్పితివి ॥ఏమె॥
 ఏమె పులివెందులకు పోయి నేను పూలు ఏమె తెచ్చితి
 పూలు ఏమె పెట్టుకొని సబ్బు కావాలంటివి ॥ఏమె॥



అ) సిద్ధి నృత్యం :- హైదరాబాద్ ప్రాంతంలోని సిద్ధిలు చేసేది సిద్ధి నృత్యం. ఇది ధారణియేతరమైన జానపద నృత్యం. పుట్టుకతో సిద్ధిలు ఆఫి కన్సు 14వ శతాబ్దం మధ్య భాగంలో (అరబ్బులు, టర్కీలు, ఇరానీలు వంటి ఇతర ముస్లింలతోపాటు) హైదరాబాదుకు బానిసలుగా వలస వచ్చారు. నవాబు సేనల్లో నియమితులై నిజాం ప్రత్యేక అంగరక్షక దళంగా ఏర్పాటయినారు. అంతేగాక నిజాం సైన్యంలోని అధిష్టితయ అశ్వదళాలుగా వారు పేరు గాంచారు. వీరి నృత్యాల్లో వాటి పూర్వపు ఆఫీకారీతులు ఇంకా నిలచాయి. అలాంటి యుద్ధ నృత్యాల్లో 'ఖద్గనృత్యం' ఒకటి. ఇది వివాహ సందర్భాల్లో చేస్తారు. నృత్యగాళ్ళు రంగురంగుల బుంగీలు ధరించి నడుమ పటకాలో బాకు బిగించి చేతిలో ఖద్గం ధరించి నృత్యం చేస్తారు. నృత్యగాళ్ళు అర్ధవలయాకృతిలో ఏర్పడి వెనక గానమాలపించగా రకరకాల ఖద్గయుద్ధ రీతులు ప్రదర్శిస్తారు. వేగం ఎక్కువయ్యే కొద్దీ నృత్యం పరాకాష్టనందుకోగా నృత్యగాళ్ళు బాకుల్ని నోట కరుచుకొని పైకెగరుతారు. నవదంపతుల్ని ఆశీర్వదించే నినాదాలు చేస్తూ నృత్యంతో రంగం అవతలికి వెళ్తారు. డప్పు వాద్యం సిద్ధినృత్యానికి భిన్నంగా వుంటుంది. దీని రీతి ఎక్కువ ప్రసన్నం నృత్యమనటం కంటే వాద్యగోష్టి అనవచ్చు.³⁷

ఇ) బతుకమ్మ : బతుకమ్మ నృత్యం తెలంగాణాలో ప్రాముఖ్యం. ఇది స్త్రీలు వేసే నృత్యం. అన్ని కులాలవారు ఈ నృత్యాన్ని వేస్తారు. ఈ నృత్యం ప్రతి ఏడాది ఆశ్వయుజ మాసంలో చేస్తారు. 'బతుకమ్మ'ను పూలతో పేరుస్తారు. 'బతుకమ్మ పండగ' అనే పేరుతో వైభవంగా జరుపుతారు. ఇది తొమ్మిది రోజులు జరుగుతుంది. చివరిరోజు 'సద్దుల బతుకమ్మ' ఇది పెద్ద పండుగ. మొదటి ఎనిమిది రోజులు చిన్న ఆడపిల్లలు, పెళ్లికెడిగిన అమ్మాయిలు ఆడుకుంటారు. అంతా కలిసి బతుకమ్మను పూలతో పేరుస్తారు. బతుకమ్మ చుట్టూ చేరి సాయంత్రం చేతులతో రియాత్మకంగా చప్పట్లు చరుస్తూ గుండ్రాకారంగా తిరుగుతూ పాటలు పాడుతారు. పాటల్లో చివరిగా ఊరవదం 'ఉయ్యాలో - పరిలో - చందమామ' అనేవి ముఖ్యం. చివరిరోజు నవమిరోజు 'బతుకమ్మ'ను నదిలో లేదా బావిలో వేసి వస్తారు. బతుకమ్మను ఆలా చేస్తే పెళ్లిళ్ళు తొందరగా అవుతాయని జానపద స్త్రీల నమ్మకం.

ఈ నృత్యంలో పాడే పాటలు ఇలా వున్నాయి

రామ రామ రామ	ఉయ్యాలో
రామనే సీరామ	"
అయ్యయ్యో సీరామ	"
అయ్యయ్యో ఓరామ	"
యిద్దరక్క సెల్లె-ద్దను	"
పక్కూరికిచ్చి	"
పక్కడే మాయన్న	"
వచ్చన్నపోడు	"
యెట్టొద్దు సెల్లెలా	"
వేరడ్డమాయె	"

బతకమ్మకు సంబంధించిన జానపదకథలు రెండు ప్రచారంలో ఉన్నాయి
శ్రీపాద గోపాంక్తిష్టమూర్తిగారు సేకరించిన పాట ఇలా వుంది

శ్రీ లక్ష్మీదేవియూ	చందమామ
సృష్టి బతుకమ్మయ్యో	"
పుట్టినా రీతి చెప్పవే	"
బట్టు నారసింహ్మా కవి	"
ధర్మాంగడను రాజు	"
వా రాజు భార్యయు	"
అతి సత్యవతియునూ	"
నూరు నోములునోమి	"
నూరు మందిని గాంచె	"
వారి గురువులాయె	"
వైరులచే అతమైరి	"
తల్లిదండ్రువుడూ	"
తరగని సోకంబున	"
దన రాజ్యములను బొసి	"
దాయాదును బొసి	"

వనితతో వా రాజు	„
వనమందు నివసించె	„
కలికి లక్ష్మిని గూర్చి	„
గనతపం బొనరించె	„
ప్రత్యక్షమై లక్ష్మి	„
పతికెసర మాడిగమని	„
వినుతించె కాడుచు	„
వెలసి గర్భమున	„
పుట్టమని వేడగా	„
పూబోని వరమిచ్చె	„
సత్యవతి గర్భమున	„
జన్మించె లక్ష్మి	„
వంతలో మునులను	„
అక్కడికి వచ్చిరి	„
కపిల గాలపును	„
కళ్ళ పొంగిరసులను	„
అత్రిపశిష్టులు	„
అక్కయను జూచి	„
బతునే యీ తల్లి	„
బతు మ్మ యనురంటి	„
పలుతరి వరమంది	„
ప్రేమగా తలిదండ్రు	„
బతుకమ్మ యనుపేరు	„
ప్రజలంతా అంటారు	„
తాను ధన్యుడనుచు	„
తను బిడ్డతో వా రాజు	„
నిజ పట్టచమున వేగె	„
నేల పాలించగా	„
శ్రీమహా విష్ణువు	„

చక్రం కాడనుపేర	„
రాజు వేషంబున	„
రాజు యింటికి వచ్చి	„
యిల్లింట మనువుండి	„
అతివ బతకమ్మను	„
పెద్దాడి కొడుకులా	„
పెక్కుమందిని గాంచె	„
ఆరువేల మంది	„
అతి సుందరాగుడు	„
ధర్మాగుడను రాజు	„
తన భార్య సత్యవతి	„
సరిలేని సిరులతో	„
సంతోష మొందిరీ	„
టవేటిపై బ్రతకమ్మ	„
శాశ్వతంబుగ వెలసె	„

పై గేయం ప్రకారం బతకమ్మ శాశ్వతంగా వెలిసింది ఆమె పేరుమీదనే యీ పండగను జరుపుకొంటున్నారు ఈ కథలో బతకయ్య శ్రీమహావష్టువు, బతకమ్మ శ్రీమహావష్టి

మరోరథ పౌరాణిక సంబంధం గొర్రెదేవు మహిషాసురుని చంపి ఆ అలసటతో ఆశ్వయుజ శు. మొదటినాడు మూర్చపోయింది ఆమె మూర్చను తీర్చటానికి శ్రీ లందరు గుమిగూడి పాటలు పాడారు పదవరోజు ఆమెకు తెలివి (స్పృహ) వచ్చింది మూర్చపోయిన మహిషాసుర మర్దనిని 'బతుకమ్మ' అని తిరిగి జీవించమని ప్రార్థించారు. అప్పుడామె మరలా జిరికింది.

బతుకమ్మ పండగ చేయటంలో ముఖ్యం లక్ష్మీపార్వతుల్ని పూజించడమే. పెళ్ళికాని యువకులు బతకమ్మ నోమునోమితే మంచి భర్తలు దొరుకుతారని తెలంగాణా జానపద శ్రీల నమ్మకం.

పాఠ సూచికలు

1. Alan Dundes – The study of Folk lore P – 2
2. ఇప్పటికి కూడా పూడి నాట్యానికి భరత నాట్యంలో సమానంగా శాస్త్ర గౌరవం పండితులు ఇవ్వడం పోవటాన్ని ఈ సందర్భంలో స్మరింపాలి
3. Walter Terry – Folk Dancing In America (PP 370-371)
4. Joann wheeler KeallinohomoKu-Folk Dance (PP 382-383)
5. " " " " (P 383)
6. Curt Sachs, world History of the Dance (P 216)
7. Arnold Haskell, The wonderful world of Drama (P 50)
8. Joann wheeler keallinohomoku, Folk Dance, (P 384)
9. Marshall Stearns and Jeansteams, Jazz Dance, The story of American vernacular Dance (New York. Macmillanco Landon collier – Macmillan Ltd., 1968)
10. Joann wheeler KeallinohomoKu, Folk Dance P 385
11. " " " " " P 386
12. " " " " " P, 386
13. " " " " " P. 386
14. " " " " " P 387
15. Frojesh Banerji, The folk dance of India P. 1
16. " " " " P. 1, 2
17. " " " " P. – 2
18. " " " " P – 4
19. " " " " P – 4
29. " " " " P. – 6
21. ఊట్ల కొండయ్య (అనువాదం) భారతీయ జానపద నృత్యాలు పుట 27-40
(కవితా వాత్స్యాయన్, సచ్చిదానంద వాత్స్యాయన్)
22. " " " " పుట - 41 - 45

23	„	„	„	పుట - 57 - 59
24	„	„	„	పుట - 59 - 61
25	„	„	„	పుట - 61 - 67
26	„	„	„	పుట - 67 - 74
27	„	„	„	పుట - 75 - 81
28	„	„	„	పుట - 81 - 83
29.	„	„	„	పుట - 85 - 93
30	„	„	„	పుట - 93 - 97
31	„	„	„	పుట - 97 - 102
32	„	„	„	పుట - 103 - 106
33	„	„	„	పుట - 106 - 109
34	„	„	„	పుట - 119 - 128
35	చూ మూడవ అధ్యాయం కోలాట నృత్యం			
36.	ఊట్టకొండయ్య అనువాదం “భారతీయ” జానపద నృత్యాలు			పుట - 124 - 141
37.	„	„	„	పుట - 147 - 148



ఉపసంహారం

జానపద కళారీతుల్ని వివరించడానికి ప్రయత్నం చేశానే తప్ప శిష్ట నృత్య రీతుల్లో ప్రామాణ్యమును జూపే నృత్య లక్షణాలను ప్రత్యేకించి పరిశీలించడానికి ప్రయత్నించలేకపోయాను. ఈ పని అటు శిష్టనృత్యరీతులు తెలిసిన వారూ, అటు జానపద కళారీతులు తెలిసినవారు ముందు ముందు ప్రయత్నించ వలసి ఉంటుంది.

నృత్యరళాకారాలు చేసే రంగస్థల నిర్మాణం, ఆహార్యం, సంగీతం మొదలైనవీ, ఆహారపు టలవాట్లు, విహార నియమాలు గాత్రపోషణ పద్ధతులు, నాటువైద్యం మొదలైన అంశాలు ఈ గ్రంథంలో చేర్చలేదు. వీటిని ప్రత్యేకంగా పరిశోధించాల్సిన అవసరం కనిపిస్తున్నది.

జానపద కళాయాపాత్రో కనిపించే తాత్విక దృక్పథం ప్రాపంచిక జ్ఞానం కూడా పరిశీలించదగిన అంశాలు కళాకారులతో జరిపిన సంభాషణవల్ల ఇలాంటి అంశాలు చాలా ఉన్నాయని తెలుస్తుంది. చివరిగా గుర్తించిన అతి ముఖ్యమైన అంశాన్ని విన్నపిస్తారు ప్రభుత్వపరంగా గానీ, విద్యా సంస్థల్లోగానీ జానపద కళాకారులమీద ఉన్న స్పష్టమైన అనురాగం ఆప్యాయత ఆ కళాకారుల మీద కనిపించటంలేదు. నేను చర్చించిన నృత్యరీతుల్ని తమ జీవనోపాధికి వాడుకొంటూ కళే తమ జీవితపరమావధిగా, స్వధర్మంగా ప్రతుక్తున్న కళాకారులందరూ కడుపేదవారు. వీళ్ళలో కొందరికి కొద్దిగా పోష్యవసాయం ఉండగా ఆసాదులు, గౌరవయ్యలు, తప్పెట కళాకారులు, ఉరుమలోల్లు మొదలగువారికి ఏ జీవనాధారమూ లేదు. వీళ్ళ జ్ఞానంలోనే ఈ కళాయాపాత్ర శాశ్వతంగా కనుమరుగయ్యే ప్రమాదమంది. శిక్షణ శిబిరాల ద్వారా జీవనోపాధి కల్పించి ఈ కళాకారులను ప్రాచీనతా చిహ్న ప్రతిరూపంగా గౌరవించాల్సి ఉంటుంది. వర్తమాన కాలంలో ఈ కళల్ని భద్రపరుచుకోవాలి. కళాకారులకి చేయూరనివ్వాలి. ఇది మనందరి విధి.

ఆధార గ్రంథాలు

- 1 అన్నమాచార్యులు, తాళ్ళపాక 1978 - శృంగార సంకీర్తనలు సంపుటం - 12 భాగాలు తిరుపతి దేవస్థానం ప్రచురణ తిరుపతి
2. అనంతకృష్ణశర్మ, రాళ్ళపల్లి - నృత్యరత్నావళి జాయపసేనాని (అనువాదం), ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రచురణ
3. ఆచార్య సి ఆర్, (1989) - కూచిపూడి ఆరాధనా నృత్యాలు - ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ
4. ఎఱ్ఱా పెగ్గడ, హరివంశం
- 5 ఎల్లోరా (1960) మన ప్రాచీన కళలు పుట్టుపూర్వోత్తరాలు
- 6 కుటుంబరావు, కొడవటిగంటి, కళలు - సారస్వతం ఎవరికోసం (మావో-సే-టుంగ్ అనువాదం)
- 7 కృష్ణకుమారి, నాయిని (1977) తెలుగు జానపద గేయ గాథలు
- 8 కృష్ణారెడ్డి చిగిచర్ల (1984) ధర్మవరం తాలుకా జానపద గేయాలు
 1987 — గ్రామీణ సంస్కృతి [అనంతపురం జిల్లా జానపద గేయాలు
 1989 — జానపద రళారూపం - చెక్కభజన జానపద యువకళా కారుల సంఘం రిజిస్టర్ 245/88 ప్రచురణ
 సుబ్బరావుపేట, ధర్మవరం మండలం, అనంతపురం జిల్లా.
- 9 గోపాలా కొఱవి, సి హాసన ద్వైతానికి
- 10 జాగృతి (1984) దీపావళి ప్రత్యేక సంచిక
- 11 తిక్కనామా త్యుడు, ఆంధ్రమహాభారతం (విరాటపర్వం)
- 12 దొణప్ప, తుమాటి (1976) జానపద కళా సంపద నిర్మలా పబ్లికేషన్స్ విశాఖపట్నం
 (1972) తెలుగులో కొత్త పాటలు రేడియో ప్రసంగాలు (సం 1)

- 13 దేవకి, యం కె (1989) తెలుగు బాలగేయ సాహిత్యం
14. నన్నయ - ఆంధ్ర మహాభారత (ఆది పర్వం)
15. నన్నెచోడుడు - కుమార సంభవం
- 16 నారాయణరెడ్డి, సి, (1989) కర్పూర వసంతరాయలు ఏమెస్కో ప్రచురణ.
- 17 నారాయణచార్యులు, పుట్టపర్తి, శివతాండవం
18. నాట్యకళ, మానవత్రిక, జానపద, కళోత్సవ సంచిక (1970 ఫిబ్రవరి, మార్చి)
- 19 బ్రహ్మయ్య, బాస్కర, పరిష్కర్త బ్రహ్మనంద హెచ్ యన్, గుత్తి చరిత్ర (1988) (బుర్రకథ) రాయలకళాగోష్ఠి ప్రచురణ అనంతపురం
20. మాధవశర్మ జమ్మల మడక - నాట్యవేదం - అభినవ భారతి గుంటూరు (1957)
21. రఘుమాలెడ్డి యెల్లిండ - (1988) పల్లె పదాలలో ప్రజాజీవనం-స్వీయ ప్రచురణ
- 21 రామమూర్తి, జి - వి, (1982) సవరణ - దేశీబుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్ విజయవాడ
- 22 రామరాజు భూషణుడు - వసుచరిత్ర
- 23 రామకృష్ణ, నటరాజు -
 - 1984 - నర్తన కథ -
 - 1988 - దాక్షిణాత్యం నాట్యకళ
 - 1970 - నృత్యజ్యోతి
 - 1970 - నర్తనరాజి
 - 1971 - నృత్యకళ
 - 1984 - పేరిణి శివతాండవం
 - 1984 - నవజనార్థనం
 - 1984 - ఆంధ్రనాట్యం
- 24 రామరాజు, విరదురాజు - (1958) తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యం స్వీయ ప్రచురణ

- 25 లింగారెడ్డి గోపు (1982) తెలంగాణా శ్రామిక గేయాలు -
- 26 లక్ష్మణున్ చెట్టియార్, ఎస్ ఎమ్ ఎన్ నరసింహనాయర్, ఎస్ - (1982) తమిళనాడు జానపద సాహిత్యం - సంస్కృతి
- 27 వాల్షాయ్, పిల్లా (1980) భారతీయ జానపద నృత్యాలు వాల్షాయ్, సచ్చిదానందా అనువాదం ఊట్ల కొండయ్య
- 28 శ్రీకృష్ణదేవరాయలు - ఆముక్తమాల్యద
- 29 శ్రీరామ అప్పారావు, పోణాగి (1982), నాట్యశాస్త్రం (గుప్తభావ ప్రకాశ సహితం) ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ
- 30 శ్రీనాథుడు - కాళీఖండం, క్రిడాభిరామం, పల్నాటి వీరచరిత్ర
- 31 శ్రీనివాసులు కామిరాజ్ (కూర్పు) (1977) అన్నమాచార్య సంకీర్తనలు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం తిరుపతి
32. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశం - (సంపుటి - 4)
- 33 సత్యనారాయణ, కంభంపాటి - (1981) ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి (సంపుటి-1) హైదరాబాద్ బుక్ ట్రస్ట్
- 34 సత్యనారాయణ, విశ్వశాథ - కిన్నెరసాని పాటలు
35. సాంబశివరామ ఉ (1988) జానపద గేయాలు జనం పాటలు
- 36 సుందరం, ఆర్వీయస్ - (1988) ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం-ఆ సా అకాడమీ

1976 - జానపద సాహిత్య స్వరూపం

1978 - తెలుగు కన్నడ జానపదగేయాలు

- 37 సుబ్రహ్మణ్యం, పి యస్. (1977) ద్రావిడ భాషలు - సరస్వతి ప్రచురణలు అణ్ణామలై నగర్
- 38 గోవ రాఘడు - పాల్కురికి - బసవ పురాణం, పండితారాధ్య చరిత్ర

కన్నడం

- 1 అద్వైతంగా జేయన్ (1988) భారతీయ రంగభూమి - నేషనల్ బుక్ ట్రస్ట్ ఇండియా
- 2 ఏదాండమూర్తి, ఎం - 1988 కన్నడ శాసనగళ సాంస్కృతిక

English

- 1 Anctote chuju and manchester, D W The Dance Encyle pedie (ed)
2. Banerji, Projesh - (1959) The Folk Dance of India - Kitabistan Allahabad
- 3 Dundes, Alan - (1965) The Study of Folklore - University of California.
Berkeley 1978 Essays in Folkloristics Folklore Institute
- 4 Dorson Richard M - (1972) Folklore and Folklife (Ed) The University of chicago press
- 5 Haskell Arnold - The wonderful world of of Dance
- 6 Keallinohomoku, Joann Wheeler - (1965) A Comparative Study of Dance as a consellation of motor Behaviors Among African and United States Negroes
- 7 Mary Clarke and clement Crip - The Hlstory of Dance
- 8 Ram Artar VIR - Indian Dances (First Steps)
- 9 Speen, Hildegard L - (1945) Folk Dances of South India
- 10 Sachs, curst - World History of the Dance
- 11 Terry, Walter - Folk Dancing in America
- 12 Vastsyayan Kapila - (1980) Traditional Indian theatre Multiple Streams
National Book Trust, India New Delhi
- 13 Hildegard L Spreen - (1945) Folk Dances of South India



తపోఘోష పట్టిక

పుట	సంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2		అత్యుత్తమ	అత్యుత్తమ
2	26	తెలిపే	తెలిసే
8	26	అవయవాలుగా	అవయవాలుగా
8	7	వక్షివ	నక్షివ
9	5	శిష్ట	శిష్ట
11	7	హోయనలు	హోయనలు
11	13	తంజావూరు శో	వరంగల్లు జిల్లాలోని
12	14	జనాలయ శో	జైనాలయములో
15	8	ఇతర	ఇతర
23	10	శశిమాళిన	శశిమాళిని
24	27	మర్రిజ	మర్రిజ
25	12	ప్రచీన	ప్రాచీన
26	5	సాటలు	పాటలు
32	18	విరుట్లో	విరుట్లో
39	22	నిరాకారస్వరూపు	నిరాకారస్వరూపుడ
40	9	నృతర	నృతర
50	8	అనారక	అనాగరిక
52	29	వేరేవేరే	వేరేవేరే
65	15	ఇత	ఇంత
79	17	వీరనృత్యం	వీరనృత్యం
80	24	పిల్లను	పుల్లను
136	9	మొదరి	మొదటి
137	5	పండిరి	పందరి
144	20	రెండు రూపయల	రెండు రూపాయల
151	11	ఊరిబయట	ఊరిబయట
152	27	చూడగగ్గడి	చూడదగ్గడి
161	25	చేసే కులంవారు	నేసే కులంవారు
164	12	ఆడుతున్నాడు	ఆడుతున్నారు